

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hardsyssels Årbog

1973

ANDEN RÆKKE - BIND 7

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

BÆKMARKSBRO 1880

Hardsyssels Årbog

1973

ANDEN RÆKKE - BIND 7

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

GADGAARD NIELSENS BOGTRYKKERI
LEMVIG

OMSLAGSBILLEDET:

Bækmarksbro 1880

(Se artiklen „Marked i Bækmarksbro“)

INDHOLD

<i>Axel S. Sabroe</i> : Naturens fjernsyn. Luftspejlinger særlig i Danmark	5
<i>Alfred Kaae</i> : Bæksgård i Tørring. Lidt gårdhistorie	39
<i>Børge L. Barløse</i> : Forstander Jens Niensens første indtryk af England	57
<i>Knud Pichard</i> : Bogtrykker Niels P. Thomsen i Holstebro	69
<i>Chr. N. Hansen</i> : Vester Sneftrup i Simmelkær sogn	81
<i>Kr. Hvelplund Jensen</i> : Houen Mølle	87
<i>Eisern Jespersen</i> : Af Søren Kjærgaards dagbøger	95
<i>N. Jensen Dam</i> : Lidt om Storåen og dens betydning for omegnen	109
<i>Laura Lykke</i> : Et lille kulturbillede fra Vestjylland omkring århundredskiftet	117
<i>Marinus Søndergaard</i> : Sevel Folkebogsamling	123
<i>Jens Siggaard</i> : Hjemmebugning i ældre tid	129
<i>Viggo Svanstrøm</i> : Marked i Bækmarksbro	133
Småstykker:	
Alfred Kaae 1892–1973	145
Billede af Nørre Vosborg	148
Bog anmeldelser	149
Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt	154
Historisk Samfund for Ringkøbing Amt: Foreningsmeddelelser og regnskab	162
Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1971–72	165
Register	175

Naturens fjernsyn

Luftspejlinger særlig i Danmark

Ved Axel S. Sabroe

Tilegnet mindet om min mor,
Olga Sabroe, født Skovgaard,
hvis optegnelser gav stødet til dette
arbejde.

Forord

Efterfølgende sammenstilling er, så vidt jeg kan se, den første om dette emne på dansk. Det er ikke en videnskabelig afhandling, men en sammenstilling af subjektive iagttagelser.

Når jeg kom ind på at studere det, der unægtelig ligger langt uden for mit mere jordbundne fag, så skyldes det, at jeg i mit otium atter stødte på min mors beretning, om dengang da hun så Christiansborg Slots brand som luftspejling over den jyske hede.

Jeg gennemgik derfor alt, hvad jeg kunne finde om emnet både i dansk og udenlandsk litteratur, og for at indhente oplysninger om danske iagttagelser skrev jeg i maj og november 1969 nogle kronikker i Venstre-bladene, der mest kommer ud på landet, i det håb derved at få beretninger fra øjenvidner, og det resulterede i ca. 70 meddelelser.

Da intet forlag turde binde an med udgivelsen, er det her givet i forkortet form. Men det store, oprindelige manuskript tillige med alle brevene og andet materiale tænkes afleveret til Det kgl. Bibliotek for det tilfælde, at nogle måtte få lyst til at se på det.

Såfremt andre måtte have gjort eller gør iagttagelser om spejlinger, vil jeg meget gerne have underretning herom.

Jeg takker først og fremmest alle de mange, der har sendt mig oplysninger om deres iagttagelser, og jeg håber, at de tilgiver mig, at jeg har måttet forkorte disse meddelelser.

Ikke mindst vil jeg takke fhv. statsmeteorolog *Leo Lysgaard* for den store støtte, han – skønt skeptisk med hensyn til spejlingen af slotsbranden – har ydet mig, ligesom han har givet mig værdifulde fingerpeg om udenlandsk litteratur bl. a. med henvisning til de mærkelige lysfænomener, der opstod efter Krakataus udbrud.

Oens, Horsens, marts 1973.

Axel S. Sabroe,

fhv. statsskovrider, dr. agro.

Naturens fjernsyn

I vore dage, hvor det svirrer i luften med radio- og fjernsynsbølger, og hvor vi, når vi trykker på en knap, kan se, hvad der næsten samtidig sker i de fjerneste egne af jorden – ja, undertiden også på månen – uden at vi mærker noget til disse bølger, så glemmer man let, at skaberens har sørget for et andet fjernsyn i form af luftspejlinger.

Disse blev tidligere betragtet som noget overnaturligt, og man kan vel stadig sige, at dette er tilfældet, selv om videnskaben ofte kan give en troværdig forklaring herpå.

Lysstrålerne følger nemlig ikke altid de rette linier. Det ses blandt andet ved solens op- og nedgang, hvor vi ser solskiven, selv om den i virkeligheden er under horisonten.

Vi har alle læst om de luftspejlinger, der foregøgler den trætte og tørstende ørkenvandrer al verdens herligheder i form af søer og oaser; men morsomt nok viser det sig, at luftspejlinger er langt hyppigere her i landet, end de fleste forestiller sig.

Naturligvis må man være kritisk, for synet kan bedrage, og vor fantasi kan spille os et puds.

Det er bekendt, hvordan en bestemt belysning kan få os til at se et ansigt eller en figur i et broget tapet, på en sten eller et stykke træ, og flytter vi så blikket en tid et andet sted hen, kan det være svært at genfinde billedet, og det samme kan ske med det, vi ser i luftspejlinger.

Disse forekommer over hele jorden i ørknene såvel som i arctic og antarctic, og herhjemme har de ikke alene været knyttet til hederne, som H. C. Andersen skriver, men nu til dags synes de mest at forekomme i kystegnene. Hedens opdyrkning har vel også bevirket, at de nu er mere sjældne dér end før. For det er nok for dristigt, når en indsender skriver, at det også kan skyldes, at folk i dag står senere op end før. For de fleste luftspejlinger opstod gerne ved solopgang om sommeren.

Naturen har altså lavet sit eget farvefjernsyn, længe før vi mennesker var i stand til det, men der er dog den mangel (eller fordel?), at der intet lydbånd er.

Ganske vist kan man i gamle danske sagn læse om, at man i luftspejlinger af forlængst udkæmpede slag har kunnet høre kommandoråb, kampens larm og de såredes jamren – men det er jo heller ikke al ting, man skal sluge råt.

I det følgende er samlet, hvad jeg har kunnet finde om emnet, og så overlades det til videnskaben at skille kærnerne fra avnerne, og jeg håber, at andre vil tage sagen op.

Sværest vil de nok få ved at godkende den første beretning om slotsbranden.

Christiansborg Slots brand

„Set fra den jydskede hede“

Med denne overskrift stod min mors beretning i Berlingske Tidendes søndagsnummer den 5. februar 1928. Hun skriver:

„Cirka fire Mil Sydvest for Herning midt i den jydskede Hede løber en Arm af Skjern Aa. Her ligger som i en Gryde en mindre Fabrik med tilhørende Granplantage. Paa dette Sted opholdt jeg mig i nogle Aar. En af mine daglige Spadsereture var op ad en sandet Kørevej, hvor der til alle Sider var en milevid Udsigt over den flade, lyngklædte Hede, som paa denne Dag, den 3. Oktober 1884, havde mistet sin straalende Sommerpragt og nu laa afblomstret og mørk, saa langt Øjet rakte; hist og her laa et lille fattigt Hus. En lille Landsby, bestaaende af nogle spredte Gaarde og den venlige Præstegaard, omgav den lille tarvelige Kirke, hvorfra den spinkle Klokke netop ringede til Solnedgang, og i den Stilhed, som herskede overalt, kunde Bedeslagene høres viden om.

Jeg var ledsaget af to Smaa piger paa 8 og 10 Aar. Da vi kom op paa den omtalte Vej, stod vi, som saa ofte tidligere, stille for at betragte Naturen, dog i Dag var det mest Himlen, som tiltrak sig vor Opmærksomhed. Mod Øst havde den de sarteste Farver, skiftende omtrent som i en Regnbue, og over vore Hoveder stod Maanen og lyste paa en mørk, azurblaa Himmel; mod Vest blev den blaa Tone mørkere, indtil den i Horisonten var helt mørkegraa. Her viste sig nogle blytunge, sorte Skyer, kantede af den netop nedgaaende Sols gyldne Skær. Disse Skyer, som var de eneste paa Himlen, syntes at ville bringe os en isnende kold Havgus, som jævnlig kunde mærkes her ind.

Medens vi stod og beundrede den smukke, farverige Himmel, viste der sig pludselig for vore undrende Blikke et Billede paa den vestlige Horisont.

Omtrent midtvejs mellem Jord og Zenith tegnede sig Omridsene af en meget stor og høj Bygning, som efterhaanden blev tydeligere, indtil alle Enkeltheder traadte frem; tydeligst var dog det midterste Parti. Ved begge Sider var en lavere Del, som til højre fortsattes i en anden høj Bygning, og til venstre skelnedes andre Bygninger, dog meget utydeligt.

Det hele syntes mig bekendt, men uden at jeg dog kunde afgøre, om jeg

kendte det fra Virkeligheden eller kun fra Billeder, da jeg tænkte mig, at det mulig kunde være en Afspejling af et eller andet Slot i England.

Som vi stod og betragtede Luftsynet, viste der sig et skarpt rødt Lys bag to af Vinduerne i Mezaninen i den højre Del af Midterbygningen lige ved den store Indgangsportal; det var saa blændende stærkt, at vi ikke kunde være i Tvivl om, at det var en Ildebrand; efter at det havde holdt sig lidt bag de omtalte Vinduer, var det, som om Ruderne sprængtes, og vi saa Røg og Flammer vælte ud af dem.

Snart forplantede Ilden sig til de andre Vinduer, som sprængtes ét efter ét, medens Røg og Flammer fulgte efter hver Sprængning; senere bredte Ilden sig ogsaa til den ovenfor liggende Etage, hvor vi ogsaa kunde følge Luernes Gang fremad.

Saa var det, som om en spinkel Stige blev rejst af usynlige Hænder, og fra denne Stige blev der – ligeledes fra usynlige Hænder – rettet en stærk Vandstraale mod den brændende Bygning. Et Øjeblik syntes Luernes Kraft at svækkes, hvorimod en tyk, sort Røg væltede frem som for at dække alt, dog, det var kun for at Flammerne bagefter kunde tage endnu voldsommere fat. Paa Bygningens højre Side (her synes redaktionen at have tilføjet – ganske vist i parentes: „Thorvaldsens Museum“) saa vi, at der blev anbragt store hvide Flader, som jeg forklarede for Børnene maatte være vaade Pressenninger, som blev udbredt for om muligt at værne disse Bygninger mod Ildens Rasen.

Længe stod vi og betragtede dette vidunderlige Skue, som virkede saa naturligt, at Børnene blev grebne af Uhygge og sagde, at de hellere vilde gaa hjem. Skønt jeg daarlig kunde løsrive mig, besluttede jeg dog at gaa med dem for om muligt at faa andre med op at se det imponerende Luftbillede.

Vi skyndte os tilbage og fortalte i korte Træk, hvad vi havde set; men hver var optaget af sin Gerning og mente, det kunde ikke betale sig at gaa efter en Luftspejling. Jeg gik derfor alene igen op paa Hedevejen, hvor jeg vedvarende kunde følge Ildens Rasen, som nu havde bredt sig yderligere, dog var Billedet nu blevet mere utydeligt, og efterhaanden forsvandt det ganske, og Himlen antog sit vante Udseende paa en kølig Efteraarsaften.

Jeg lod Blikket glide ud over Heden. Alt aandede Fred, og Skumringen udviskede Konturerne, intet mindede mere om det storslaaede Luftbillede, jeg havde iagttaget, og som havde holdt sig en god halv Time.

Jeg vendte tilbage, undrende mig over, hvad det kunde være for en mægtig Brand, som jeg paa denne ualmindelige Maade havde været Vidne til, og jeg længtes efter at se i Bladene, om den skulde blive omtalt der; men skønt det i Dag var Fredag, kunde jeg tidligst faa min Viden tilfedsstillet om Mandagen; thi de Aviser vi modtog om Lørdagen, var allerede trykt Fredag Morgen, og Søndag fik vi ingen Post, saa der var ikke andet for end at have Taalmodighed.

Jeg kom dog ikke til at vente saa længe, thi om Søndagen kom en af Sønnerne, som gik i Skole i Vejle, hjem for at holde Efteraarsferie.

Da de første Hilsener var udvekslet ved hans Ankomst, udrød han:

„I har da vel hørt, at Christiansborg er brændt?“

Denne Meddelelse greb os alle dybt, og efter den første Forfærdelse regnede det ned over det unge Menneske med Spørgsmaal som: „Er det hele brændt?“ „Hvorledes gik det Malerisamlingen?“ „Naar var Branden?“

Men før han fik dette sidste Spørgsmaal besvaret, udrød jeg: „Slottet brændte i Fredags Aftes lidt før Klokken 6“.

Det unge Menneske betragtede mig højst forbavset og spurgte mig, hvorfra jeg vidste det, naar jeg ellers ikke kendte noget til, at Slottet var brændt. Hertil svarede jeg, at jeg oppe fra Heden havde været Vidne til Branden paa den omtalte forunderlige Maade; thi i samme Øjeblik stod det mig klart, at det var Christiansborg, jeg havde set afmalet paa Himlen.

Om min Meddelelse stemmer overens med, som Branden virkelig forløb, ved jeg ikke; jeg har kun villet give et svagt Rids af en Oplevelse, der for mig altid vil staa som et forunderligt Minde, som jeg ofte genkalder i min Erindring, naar jeg nu ser det nye Slot nærme sig sin Fuldendelse, og som jeg tænkte, det muligen kunde interessere andre at høre lidt om.

Olga Sabroe“.

Hvor mor så luftspejlingen

Stedet var „Clasonsborg“, syd for landsbyen Skarrild og ca. 23 km SV for Herning, hvor mor var lærerinde i 1884 hos fabriksejer Locht.

Beretningen har dog den mangel, at den vist er skrevet næsten 44 år senere på opfordring af en redaktør, som mor havde truffet; men den stemmer ganske med, hvad mor ofte fortalte os børn, og mor var i høj grad sandru og nøgtern. Men naturligvis havde det været bedst, om den var fremkommet straks, så havde det også muliggjort at få flere bekræftelser på den.

Selvfølgelig må ikke hvert ord tages bogstaveligt, og et og andet kan vel skyldes senere påvirkning, men ser man Herning- og Ringkøbing-bladene for 1884 igen, er der ikke meget om branden og slet intet om luftspejlingen, og københavnerbladene holdt man næppe derovre. Desværre mangler Avisarkivet et af Herning-bladene fra dette halvår.

„Clasonsborg“ var anlagt som klædefabrik i 1837 ved Karstoft å, en gren af Skjern å, af slesvigeren *Clason*.

Egnen var dengang øde, og kun 10 pct. af sognet var opdyrket i 60'erne. Efterhånden beskæftigede fabrikken dog ca. 80 arbejdere, og der opstod en hel lille by med ca. 120 beboere.

Mergel blev fundet, og man begyndte at opdyrke heden, men den hårde al -- som alle kender fra kryds-og-tværs'er -- vanskeliggjorde arbejdet. Tilplantning

blev også forsøgt, men med lidet held, selv om det lykkedes at få lidt løvtræ frem langs åen.

Besøger man stedet i dag, møder man en storslået oase, en parklignende løvskovbevoksning omkring åen og den nu nedlagte fabrik. Det måtte virke som et helt fata morgana, hvis E. M. Dalgas kunne se det i dag. Dette storslåede anlæg og de flotte bygninger skyldes dog afdøde direktør *Lausen* fra Aarhus Oliemølle, der forbedrede det i mellemkrigsårene.

Lige nord for gården ligger nu i en lille plantage en lille høj, „Papirhøjen“, hvis navn skyldes, at arbejderne på den daværende papirfabrik holdt deres fester dér. Formentlig er det herfra, at mor har haft det vide udsyn, og man har det stadig fra hedevejen lige nord for, kun få minutters gang fra fabrikken, hvor man ser mod vest ud over den flade, let skrånende hedeblade.

Andres udsagn

Trods den lange tid, der er gået siden branden, er det mærkværdig nok lykkedes at få bekræftet, at andre har hørt om luftspejlingen af forældre eller bedsteforældre.

Pastor *Frank*, Thorning, der er søn af en af de småpiger, der var mors elever, og som var sammen med hende den aften, har således meddelt, at både hans mor og hans moster ofte har berettet for ham og hans søskende om det usædvanlige syn, og at hans morbror har fortalt – overensstemmende med min mor – hvad han hørte ved sin hjemkomst om søndagen.

Peder Jespersen, Kibæk, beretter, at hans bedstemor så luftspejlingen af branden „i vest lidt mod syd, men højere på himlen end man normalt ser luftspejlinger“. Hun boede dengang i Burkjær, ca. 5 km syd for Kibæk station.

Carsten Riemann, Harte ved Kolding, hvis far var præst i Sdr. Lem, NV for Skjern, har fortalt, at man fra præstegården kunne se, „da Christiansborgs brand lyste over den jyske hede“.

Endelig har overlærer *Hans W. Krogh*, Juelsminde, oplyst, at hans far, afdøde skovfoged *Th. Krogh*, der var lærersøn fra Faster skole, ca. 7 km NØ for Skjern, ofte har omtalt denne luftspejling, men om faderen som 9-årig har set den eller hørt om den, vides ikke med sikkerhed. Moderen, der var fra Rind ved Herning, har også fortalt, at man dér talte om dette luftsyn.

Der er således mindst fire iagttagelser, alle indenfor en cirkel med en radius på ca. 15 km.

Dengang var der jo langt færre mennesker i disse egne end nu og store, uopdyrkede og ubeboede områder, og tidspunktet – omkring solnedgang – bevirkede vel også, at mændene var optaget i stalden og konerne med at ordne aftensmaden.

Helt overraskende kommer en meddelelse fra fru *Aase Nejsum*, Østervraa, om, at hendes forældre har set denne luftspejling formentlig fra Brønderslev hede i

Vendsyssel, og at hendes broder senere har bekræftet, at moderens forklaring gik ud på, „at det sås ret langt oppe på himlen, ligesom øverst i en skybanke, der gik fra horisonten og op“.

Det er karakteristisk, at alle disse meddelelser taler om, at luftspejlingen lå meget højt oppe på himlen i modsætning til de fleste andre nutidige.

Desværre blev der intet resultat ved at gennemløbe de midtjydske og nordjydske blade fra dengang, og uheldigvis mangler som nævnt det største Heringblad for det halvår. Branden er naturligvis omtalt, men det er kun i forbavsende korte meddelelser. Derimod er der i nogle tilfælde nævnt, at brandskæret kunne ses over det meste af landet og langt op i Sverige, og „Silkeborg Avis“ har (31/10 1884) en beretning fra „Morgenbladet“ om, at en yngre kunstmaler har set brandskæret fra Himmelbjerg, men mærkelig nok vil det blive i retning af Hornbæk, hvis retningsangivelsen (mellem Laven og Ry station) er rigtig.

At skæret var meget stærkt bekræftes bl. a. af fru *Schrøder*. Sorø, der har hørt af hendes afdøde mand, at han som 11-årig har set det fra Skaade Bakker, syd for Århus, sammen med faderen, der var skovrider på Wilhelmsborg. Og købmand *J. N. Jørgensen*, Hillerød, skriver, at hans svigermoder så skæret, da hun var på vej fra Hørning til Århus. *Bernhard Kromand*, Villersø, har oplyst, at hans far så skæret, da han var på vej hjem efter den dag at være permitteret fra dragonerne i Århus. Og endelig skriver professor *Detlev Müller*, at hans onkel, der var distriktslæge i Holstebro, også så brandskæret på den østre himmel, og at skuespilleren *Adam Poulsen* har senere hørt af en skagbo, at man dér havde set skæret.

Slotsbrandens forløb

Om denne brand blev der 50 år efter skrevet en hel bog af *Arthur G. Hassø*. baseret på avisernes referater og de officielle indberetninger.

For at kombinere brandens forløb med luftspejlingen angives tidspunkterne i store træk.

Kl. 4.15 om eftermiddagen hørte en rengøringskone knitren i et lille rum bag den daværende folketingssal, der lå ud mod Kavalergården, den nuværende Rigsdagsgård. Der var blevet fyret op, fordi rigsdagen skulle samles om mandagen. Kl. 5.30 stod rigsdagsfløjen i lys lue og kort efter slog luerne ud af vinduerne. Situationen var da faretruende, og nu brændte også riddersalen, der lå over folketingsalen.

Kl. 6 trængte en voldsom, tæt røg ud af 5-6 vinduer mod Kavalergården, og kort tid efter viste der sig røg og flammer på den vestre side ind mod slotsgården. Lidt før kl. 7 løb ilden med rivende fart langs tagryggen, og kl. 8 havde ilden nået hovedportalen. Dækningen af Slotskirken og Thorvaldsens Museum siges at være begyndt ved 10-tiden, og en halv time senere sprængtes forbindelsesbygningen mellem slottet og kirken.

Men efter *Otto Rungs* bog „Fra min Klunketid“ så han åbenbart på et tidligere tidspunkt, „at Slotskirkens Kuppel stod med store, lyse Pletter, for Matroserne ude fra de russiske Skibe var i Færd med at dække den med vaadt Sejldug“. Først da han var kommet hjem og i seng, hørte han braget, da forbindelsesbygningen blev sprængt. Og en 10-års dreng kan have en forbavsende sikker hukommelse for noget, der interesserer ham. Jeg husker selv mange detaljer fra den store „Mejlborg-brand“ i Århus, da jeg var 8 år gammel.

Aage Lotinga skriver i „Det begyndte i Oktober“, at han ganske vist ikke var øjenvidne til branden, fordi han først blev født senere på aftenen. Hans mor havde nemlig fået et chok ved at se på branden, men hun berettede ofte om de gigantiske, sortgrå bølger af røgskyer, der drev langs himlen, og de tætte hobe af hvidgrå aske, der hvirvlede milevidt over landet. Måske var det disse askeskyer, som mor så som „hvide lagner“.

Kan denne luftspejling forklares?

Generelt må dette spørgsmål desværre besvares med et nej.

Da jeg korresponderede med statsmeteorolog *Lysgaard* om sagen, skrev han, at hvis mor havde set spejlingen på østhimlen, havde sagen været klar. Men mor var jyde – og i hovedsagen af jydsk slægt – og jyder tager aldrig fejl af verdenshjørnerne, modsat hvad ofte er tilfældet med øboere. Og jeg husker tydeligt, at mor altid talte om vesthimlen, og da jeg dengang ikke vidste noget om luftspejlinger, forekom det mig meget naturligt. Den foran omtalte beretning fra *Peder Jespersen* taler også om „vest lidt til syd“.

Lysgaard var forbavsende nok i stand til at give mig et vejrkort fra 3. oktober 1884 kl. 8 morgen. Da lå der en svag „sammenklapning“ (d. v. s. en varmfront, som er blevet overhalet af en koldfront) ude over Vesterhavet, og det var den, der viste sig som „de blytunge, sorte skyer“ mod vest set fra Classonsborg lidt før kl. 18. Denne front har altså udelukket en spejling fra vest. Samtidig var der varme i højden med stor afkøling ved jorden om aftenen.

„Da slotsbranden sås mod vest, måtte der i så fald være tale om en projicering mod en jævn skymur, men ingen har hørt om noget sådant, selv om det vides, at man kan projicere reklamer på undersiden af en jævn sky“.

Takket være *Lysgaard* fik jeg dog henvisning til to værker, det engelske tidskrift „Nature“ og det tyske „Das Wetter“, der begge grundigt omtaler de mærkelige lysfænomener, der opstod, efter at den lille klippeø Krakatau mellem Java og Sumatra sprængtes den 27. august 1883.

Det begyndte med, at en pastor Bishop i Honolulu beskrev en mærkelig, rødbrun ring om solen, der efter ham blev kaldt „Bishops Ring“, og senere opstod andre fænomener, der holdt sig i over 1½ år.

Det engelske ugeskrift var fyldt med læserbreve, som briterne særlig ynder. De spændte over så vigtige emner som, om hvorvidt det var sundest at gå med seler eller med livrem, til de højeste, videnskabelige iagttagelser.

Det omtales bl. a., at man fra midt i november 1883 så en grøn sol mange steder i Indien, og at der ofte var op til to timers ekstra tusmørke mod normalt en halv time. Og to indsendere omtaler, at de røde og lyserøde farver ved solnedgang lignede kæmpemæssige ildebrande. Iagttagelserne blev gjort over hele jorden, og denne „after glow“ eller „sky glow“ vedblev til slutningen af 1884.

Fra alle sider var man enige om, at den skyldtes Krakatau's udbrud, der ikke gav lava af betydning, men derimod uhyre mængder af støv, der slyngedes op i atmosfæren. *K. Rørdam* skriver i sin geologi, at en hollandsk geolog beregnede det til 18 kubikkilometer, der ville kunne dække hele Danmark med en halv meter tykt lag, men andre nåede større tal. Overalt på jorden opsamledes i årene derpå vulkansk støv i regndråber og på sne, og nogle mente, at dette havde holdt sig svævende, fordi det var ladet med negativ elektricitet og derfor blev frastødt af jorden, der også var negativt ladet.

Der er her en mærkelig iagttagelse fra Vancouver Island (Vest-Canada), hvor der 6. november 1884 blev iagttaget et ejendommeligt lyserødt skær på vesthimlen 25 minutter efter solnedgang. Farven var så tydelig, som om det var en refleksion fra sneen på Mount Baker (3285 m), der ligger 120 km borte mod øst. Det kom igen 35 minutter senere, og da lyste skyerne grønt. Kan det tænkes, at det var belysningen på bjergets top, der var blevet spejlet?

„Das Wetter“ har også i sine første årgange (1884-85) talrige iagttagelser, der også her tillægges Krakatau. Og det nævnes, at fænomenerne varede fra november 1883 til marts 1885 med to kulminationer, dels i eftersommeren 1884, dels i januar-februar 1885.

Det omtales også, at mærkelige farvninger af himlen er set ved Videbæk i Jylland 8/1 1884 og ved Mariager.

Fra Nordhausen i Tyskland meddeles, at der den 14/6 1884 kort efter solnedgang var en stærk gulrød farve på den nordvestlige himmel; det så ud som om, den stod i brand. Det varede til et kvarter i 10 om aftenen.

Professor *Kieszling*, Hamborg, nævner i et foredrag, at der i november 1884 i Europa var et varmt luftlag over et væsentligt koldere, og han mener, at dette -- i forbindelse med Krakatau's udbrud -- var årsag til mange af fænomenerne dengang.

I tyskeren *Wolf-Egbert Schieles* doktordisputats fra 1935 forekommer noget, der mulig kan være med til at forklare spejlingen af slottet, desværre uden direkte at nævne eksempler: (Her oversat) „En særlig slags atmosfærisk spejling og tilmed en spejling i ordets sande mening kan ske gennem refleksion af landskabsbilleder på skyer, når disse har egnet form og beliggenhed, og når belysningsforholdene er de gunstigst mulige“.

Man kender noget tilsvarende fra projektionsapparatet episkopet, der kan sende forstørrelser af billeder op på en skærm, men der er billederne ganske vist først spejlet i et spejl. Og hvor var „spejlet“ i dette tilfælde?

Kan det tænkes, at branden har været spejlet på østhimlen – hvilket vel har

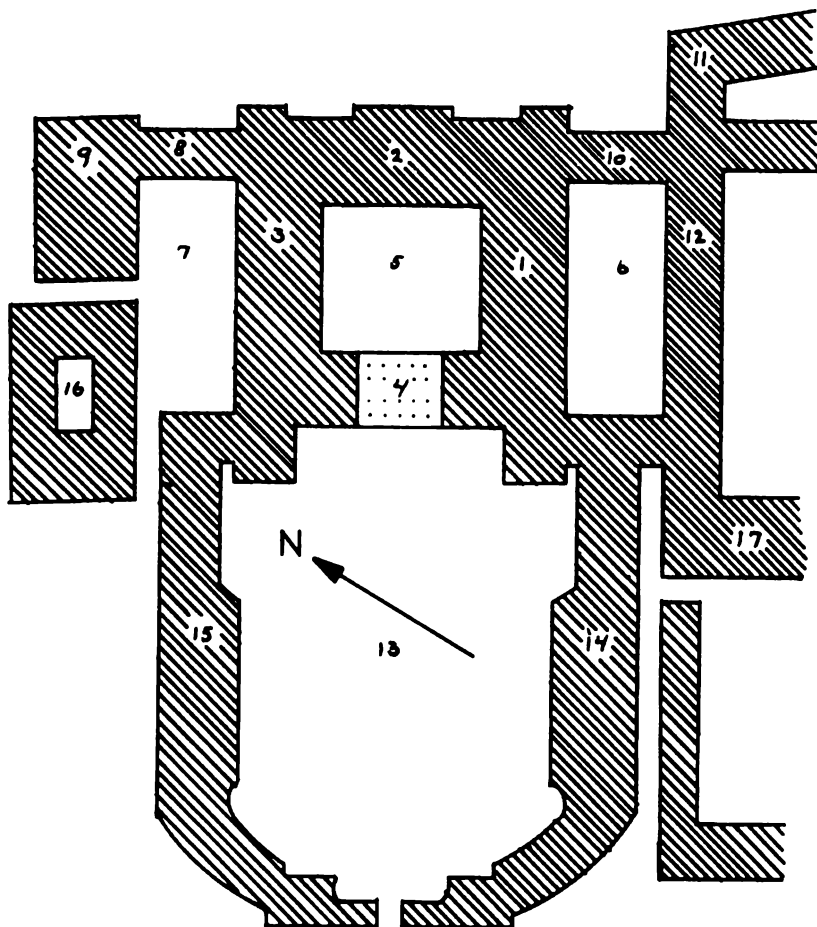

Fig. 1. Grundplan af Christiansborg Slot for branden. 1 Kavalerfløj. 2 Kongefløj. 3 Dronningefløj. 4 Kolonnade mod ridebanen. 5 Den indre slotsgård. 6 Kavallergården. 9 Slotskirken. 12 Daverende kgl. bibliotek. 16 Thorvaldsens Museum. (Efter Hassø). Clasonsborg ligger næsten stik vest for slotet -- dog en lille streg til nord.

kunnet undgå iagttagelse, da alles øjne vel har været rettet mod selve branden – og at dette billede er forstørret på skyen i vest?

Men her kommer et andet problem, der desværre nu er uløseligt så længe efter. Hvad var det, mor så af slottet?

Vi ved fra hendes beretning, at hun mener at have set Slotskirken til højre, og hun taler om indgangsportalen, men slottets facade vendte mod NØ, og for at se denne måtte der have været tale om en dobbeltspejling.

Langt snarere forekommer det mig, at spejlingen er sket fra slottets vestside, altså med kirken til venstre og ridehuset til højre, hvilket bliver omvendt i spejlbilledet. Stod man på Ved Stranden og Nybrogade, måtte man dengang tydeligt kunne se rigsdagsfløjen over den lave forbindelsesbygning mellem den nuværende højesteretfløj og ridehuset, og midt i denne er der en port, der har kunnet forveksles med hovedindgangen, og den daværende lave kolonnade mellem slotsgården og ridebanen har næppe kunnet dække for rigsdagsfløjen.

Professor *A. Voldum* ved Landbohøjskolen har oplyst mig om jordens krumning ved den 56. breddegrad. Det fremgår heraf, at hvis den sorte sky har været f. eks. 8 km vest for Clasonsborg, ville en ret linie fra København ramme den i ca. 4½ km højde. Lysstrålernes vej har dog sikkert ikke været ret – og skyen formentlig længere borte – men det viser, at havde de været det, ville billedet komme højt oppe på skyen.

Hvad tidspunktet for luftspejlingen angår, synes der at være overensstemmelse mellem mors angivelser og brandens forløb. *Lysgaard* har oplyst, at solen den aften gik ned ved Clasonsborg kl. 17.54, ca. et kvarter senere end i København. Tidspunktet for ringningen ved solnedgang kan meget vel – eller snarere sandsynligvis – have været upræcis, for urene på landet gik vel sjældent nøjagtigt dengang.

Da luerne slog ud af vinduerne lidt over kl. 18 – altså kl. 17.45 ved Clasonsborg – er der overensstemmelse med tiden, og alt synes at bekræfte mors beskrivelse af brandens forløb.

Man kan ikke frigøre sig for den tanke, hvor rart det ville have været, om sagen var blevet undersøgt straks.

Man har iagttagelser om et andet fænomen, nemlig det såkaldte „Brocken-spøgelse“, hvor bestigere af Bloksbjerg har set enorme billeder af bjergbestigere på skyerne, så nogle er blevet forfærdede og er styrtet ned (*Cruz og Adam Paulsen*), men her er vel snarere tale om skygebilleder.

Problemet lader sig vel aldrig oplære. Jeg ved, at meteorologerne ikke alene er skeptiske, men direkte tvivlende, og at synet strider mod al teori, men det viser sig dog af og til, at noget, der ikke – i alt fald i øjeblikket – kan forklares, alligevel har sin rigtighed. Og jeg stoler på mor!

Hvad videnskaben siger

Luftspejlingens teori

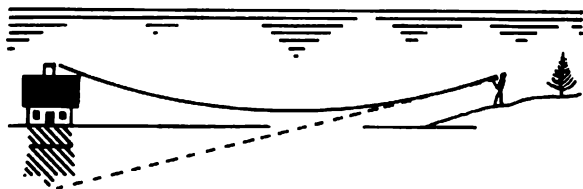
Det er ikke meget, der findes på dansk om dette emne. Dr. *Adam Paulsen*, den daværende direktør for Meteorologisk Institut, har dog omtalt sagen i sit store værk, „Naturkræfterne“; og i „Vor Viden“ har dr. *Michael Schrøder* en artikel herom, og sluttelig har *Lysgaard* behandlet sagen i „Lufthav, Vejr og Klima“ og nylig i „Danmarks Natur“ (2 bind), men ingen af disse omtaler danske luftspejlinger.

Det fremgår heraf, „at lysstrålernes hastighed gennem luften afhænger af dens temperatur og tæthed. Luftmolekylerne ligger normalt tættere og tættere, jo nærmere man kommer jorden, og lysstråler, der passerer gennem et sådant uens tæt lag, vil bøjes nedad, og krumningen bliver des kraftigere, jo mere tætheden øges.

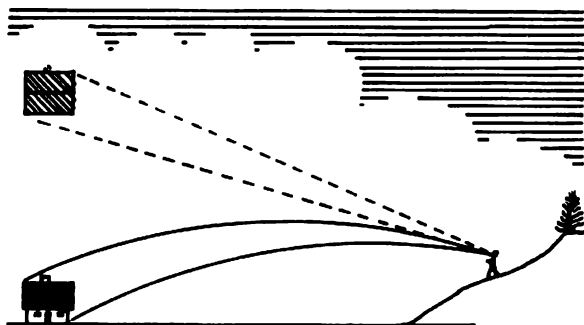
Hvis luften ved jordoverfladen er varmere end de ovenfor liggende lag, vil varmen forårsage, at luften udvides – molekylerne kommer længere fra hverandre – og en lysstråle, der rammer et sådant lag, vil brydes, og det meste af lyset vil tilbagekastes opad. Det ses tydeligt på varme sommerdage over ophedet asfalt, hvor der synes at være en sø, hvori omgivelserne eller modkørende biler spejler sig. Selve „søen“ er en afspejling af den blå himmel. Enhver vejfarende kender dette.

Men varme luftlag i højden kan også bevirke spejlinger. Det gælder ikke alene i ørkener, men også i arktiske og antarktiske egne, og det er særlig hyppigt i kystegne. Hvis nemlig ophedet landluft strømmer ud over kold havluft, kan den varme luft virke som et spejl, hvorved man kan se fjerne objekter, ofte stående omvendt. Der kan være flere spejlende lag, hvorved der kan fremkaldes fantastiske former“.

Lysgaard giver i „Danmarks Natur“ hosstående små tegninger.

(Denne skitse viser, hvorledes en ophedet jordoverflade kan virke som et spejl, mens det på skitsen på næste side er et varmt luftlag i højden, der virker spejlende, så selv meget fjerne egne kan ses).

For at komme til bunds i sagen var det nødvendigt at søge til den udenlandske litteratur, og denne er meget omfattende og ofte spækket med indviklede „differentialformler“, som jeg af gode grunde skal forbigå i tavshed, da jeg har glemt den matematik, jeg lærte for over 60 år siden.

Mest indgående er sagen beskrevet hos *Perner/Exner* (se litteraturlisten), der skriver ikke mindre end 71 sider herom, og i den foran omtalte doktordisputats af *Schiele*, der har ikke mindre end 153 litteraturhenvisninger.

Den klareste inddeling findes – efter min mening – hos amerikaneren *W. J. Humphreys*, der deler luftspejlingerne i følgende:

- „Superior Mirage“, d. v. s. „øvre spejling“,
- „Inferior Mirage“, d. v. s. „nedre spejling“,
- „Lateral Mirage“, d. v. s. „sidespejling“ og
- „Fata Morgana“.

Den øvre spejling

Det sker lejlighedsvis, at et eller flere billeder af et fjernt objekt, f. eks. et skib, ses lige over dette. Billedet nærmest objektet er omvendt og viser sig som spejlet i et højere liggende spejl, deraf navnet „øvre spejling“. Dette er imidlertid ukorrekt, da der som ovenfor omtalt kun er tale om lysstrålernes krumning. Dette gælder dog ikke ved „fronter“ og „inversioner“ (vandrette ændringer) og i tilfælde af „stratvarme“ (mystisk ophedning af stratosfæren), altså når der er tale om virkelige luftspejlinger, hvorved man kan se endog meget fjerne objekter.

Den nedre spejling

Den er meget almindelig i en flad ørkenegn særlig i dagens varmeste timer. Man kan da under fjerne objekter og undertiden adskilt fra disse se deres tilsyneladende spejlbillede, og man ledes let til at tro, at der er en sø i nærheden. *Daniel da Cruz* nævner noget meget karakteristisk, nemlig at man vel kan se „bølger på vandet“, men kystlinien ligger fast, bølgerne går ikke op på den.

For at studere strålegangen ved den øvre og nedre spejling lavede amerikaneren *C. S. Hastings* et morsomt eksperiment (her citeret efter *Reeds*). Han benyttede en firkantet glasbeholder med parallelle sider. Den nederste trediedel blev påfyldt med en gennemsigtig sukkeropløsning („sirup“), derover kom han forsigtigt et lag vand og endelig øverst forsigtigt et lag sprit.

Han stillede så en lille, palmelignende figur til højre for beholderen; den repræsenterede „det fjerne objekt“. Når han selv stod til venstre, 2-3 m fra beholderen, og så direkte gennem de forskellige lag, så var figuren normal, hvis han kun så gennem ét lag; men hævede eller sænkede han øjet, fremkom, ofte omvendt, to eller tredobbelte billeder ofte i overstørrelse, fordi han så gennem uens lag.

Sidespejling

Lodrette flader af abnorm tætte, meget sjældne atmosfæriske lag kan fremkalde sidespejling ligesom de vandrette lag. Det sker undertiden ved mure eller lodrette klipper, hvis temperatur er meget forskellige fra den, der findes få meter derfra. Fra Schweiz har man eksempel på, at et skib blev spejlet sideværts.

Fata morgana

Morgana er i henhold til et keltisk sagn en „sø-fe“, og hun skal have været en halvsøster til kong Arthur – kendt for hans runde bord – og hun skal kunne fremkalde spejlinger. De italienske digtere, der interesserede sig for hende, fordi der var mange luftspejlinger ved Messina-Strædet, fortæller, at hun boede i et krystalpalads nede i havet, og sagnet siger, at hun skulle have den vane at slå sine tjenestefolk ihjel, og for at få nye lokkede hun skibene i ulykke for at sikre sig mand-skabet. Hun lod sit slot spejle sig på himlen, så det viste sig som den mest tillok-kende havn, og skibene løb så på grund. Hun fik derved navnet Fata Morgana, d. v. s. Feen Morgana (*Schröder*).

Disse spejlinger skyldes samspillet af temperaturforandringer både som ved øvre og nedre spejlinger, der kan give bevægelige og mangedoblede billeder, idet lagene kan virke som en slags cylindrisk linse, der lodret kan forstørre fjerne objekter. De ses bedst om morgenen i klart vejr i tilfælde af stærk temperaturstigning i højden (*Lysgaard*).

Hvor optræder luftspejlingerne?

Foruden i ørknene og de arktiske og antarktiske egne nævnes særlig fra gammel tid, at de er hyppige i Messina-Strædet mellem Italiens „tå“ og Sicilien.

Da jeg var i Taormina i februar, håbede jeg i det mindste at kunne høre om spejlinger, men kun frøken *Mogensen*, der havde boet der i over 40 år, havde

én gang „set en by ude over havet“, og en konsul, der havde været i Messina lige så længe, havde aldrig hørt om det. De gamle iagttagelser er ganske vist fra Calabrien („tåen“), og mon det ikke kan tænkes, at den kolde luft fra den sneklædte Etna trænger ind under varmelagene ved kysten af Sicilien og derved giver spejlinger?

Også i Tunis skal de være så hyppige, så *Schiele* mener, at de burde omtales i turistbrochurerne. Fra Sahara meldes om, at man har set spejlinger af Eifeltårnet i Paris. De optræder også ved de store nordamerikanske søer og ved „Great Salt Lake“.

Ved Toyamabugten på vestsiden af den japanske ø Honshu har professor *Fujiwara* registreret ikke mindre end 122 spejlinger i årene 1900–07 og opgiver temperaturforholdene. Overraskende er det, at han skriver, at de aldrig optrådte om morgenen, og at de ikke var så tydelige som andre steder i verden.

Det vil føre for vidt at omtale alle de mange iagttagelser, der omtales i den videnskabelige litteratur, men det er forbløffende, at så få af dem er fra nutiden. Nogle af de ældste skal dog nævnes.

Pernter/Exner har en ganske karakteristisk historie. En, efter sigende kendt, jesuit, *P. Kircher*, der har beskrevet en spejling ved Sicilien i 1643, har også lavet et morsomt eksperiment. I en sal lavede han en miniature-kopi af Messina-strædet ved hjælp af sand og sten fra dettes kyster. Disse lag varmede han op og inviterede vantro kardinaler ind i salen. De så med forbavselse to hæere, der drog mod hinanden med dragne sværd; men det hele var et synsbedrag, fremkaldt af to figurer, der mangedoblede på grund af de varme luftlag.

Den kendte arktiske rejsende, *Scoresby*, har givet nogle udmærkede skitser af luftspejlinger i juni og juli 1820 ud for Grønlands østkyst, lidt nord for det sund, der senere fik hans navn. Billederne var svære at tegne, for de ændredes ustandselig, medens han betragtede dem i kirkert fra skibets mast.

Fra Antarktis fortælles (*Schröder*), at *Byrd* i sommeren 1929 på en af sine første ekspeditioner så en kyststrækning, der tegnede sig så tydeligt, så han fotograferede den til senere orientering, men i 1948 viste det sig at være et motiv, der lå 300 km borte.

H. T. Smith giver nogle skitser af spejlinger i Det røde Hav 3/4 1926. Da skibet var ca. 37 km fra fyrtårnet „Brothers Light“ (ca. 180 km syd for Sinai's sydspids), så han kl. 7 morgen fyrtårnet retvendt og oppe i luften en prik, der et kvarter senere blev til det omvendte billede af tårnet, og 13 minutter senere rørte de to billeder hinanden, og kort efter blev passerende skibe spejlet retvendt op i luften.

Han skriver også, at skibenes positionsbestemmelser ofte måtte korrigeres for refractioner, der kunne give alvorlige fejl; således har man eksempel på, at en position var beregnet 10 km galt ud for Cornwalls vestspids, og han skriver, at sådanne fejl mulig har givet årsag til mange strandinger.

Tyskeren *Albert Hofmann* har en levende beskrivelse af en luftspejling 16/10 1934 ved floden Liesser, en biflod til Mosel, hvor der i formiddagstimerne viste sig vinbjerger over bjergene mod vest. Billedet var i den grad forstørret, så han kunne se de ubeplantede striber mellem vinrankerne, og det var let at se, at det var egnen vest for det sted, hvor han stod, der var spejlet.

Selv fra Danmark er der nogle beretninger, idet professor *Büch*, Hamborg, skriver, at han på en rejse i slutningen af 1700-tallet fra et værtshus i Korsør så en luftspejling af Sprogø som en kegle i luften og en omvendt kegle derunder. Og at han på en rejse fra Travemünde til København 25/7 1799 ud for Lollands sydkyst så spejlinger af Femerns og Pommerns kyster, ligesom han nævner, at professor *Kratzenstein* fra observatoriet i København har set spejlinger af Møens kridtklinter. Da disse vender mod NNØ, vil spejling nok være mulig. Afstanden er ca. 75 km.

Humphreys nævner, at det oftest er vanskeligt at fastslå, hvor objektet befinder sig eller er skjult, og han nævner, at i den officielle rapport om et slag den 11/4 1917 i Mesopotanien mellem britiske og tyrkiske tropper skriver general *Maud*: „Kampen måtte midlertidig indstilles på grund af luftspejlinger“.

Fra samme år findes en beretning om den britiske general sir *E. H. Allenby*, der stødte frem mod Palæstina gennem Sinai-ørkenen. Hans avantgarde marcherede lige mod en langt overlegen tyrkisk styrke, men inden briterne nåede at trække sig tilbage, tog tyrkerne benene på nakken og stak af i største hast. Det viste sig senere, at tyrkerne havde set en stor britisk styrke bag fortroppen – men den oprådte i luftspejling og var i virkeligheden 150 km borte.

Det er redaktør *Poul Karner*, Aalborg, der har omtalt denne historie, og han opgav venligst kilden, der var et tidsskrift, udgivet af Arabian American Oil Co., der var så venlig at sende mig bladet, hvor *Daniel da Cruz* har givet flere beretninger om luftspejlinger.

Blandt andet omtaler han, at sir *James Ross* i 1818 undersøgte egnen NV for Baffinsbugten (vest for Grønland) og fandt vejen spærret af en enorm bjergkæde. *Robert Peary* bekræftede i 1906 denne opdagelse, som han kaldte „Crocker's Land“, men isdrift forhindrede ham i at undersøge det nærmere. I 1913 blev *Donald Mac Millan* udsendt for at kortlægge det, men da han så bjergene, var de længere mod vest, end de skulle være, og da han med en ekspedition masede sig over den rufilede is, syntes bjergene at vige – og da solen gik ned, forsvandt de helt.

Utvivlsomt har det været lignende luftspejlinger, der var årsag til, at man fra hvalfangerbåde og et krigsskib havde set et ukendt bjergland nord for Alaska. Den danske opdagelsesrejsende *Ejnar Mikkelsen* tog i 1906–08 ud for at udforske denne ø, og han sled sig også uden held over den vanskelige is.

Så så oberst *Joseph O. Fletcher* på en rutineflyvning i august 1946 noget mærkeligt i sin radar, da han fløj over Beauforthavet (NØ for Alaska) i stor højde. Om det var land eller en mægtig isforekomst, kunne han ikke afgøre. Ved senere

undersøgelser viste det sig, at det var en isflage af helt fantastiske dimensioner, og i 1952 satte han sin maskine ned på den, og den er nu flyvebase ca. 200 km fra nordpolen. Kan denne is-ø have været objektet til „Crochers Land“ og den anden ukendte ø?

Også fra Grønlands østkyst omtales lignende syn. Under „Danmarksekspeditionen“ i 1906–08 så oberst *P. P. Koch* en dag høje fjeldtoppe, som steg op af havet i retning mod Spitzbergen. Forsigtigt gav han dem navnet „Fata Morgana Øerne“. Og i 1933 foretog *Lauge Koch* en flyvning ud over havet for at efterforske dem, men han fandt dem ikke, trods vejret var usædvanlig klart, så navnet passede.

Cruz omtaler også, at ørken-spejlinger kan være fra motiver hundreder af miles borte, eller de kan være græstotter eller lave buske, der forstørret kan vise sig som palmelunde.

Det skal være den franske fysiker *Casper Monge*, der deltog i Napoleons togt til Ægypten, der var den første videnskabsmand, der blev klar over årsagen til de mange „søer“, der skuffede de tørstende soldater, og han kaldte spejlingerne „Mirage“, hvilken betegnelse nu også anvendes på engelsk.

Der er mange andre mere eller mindre fantastiske beretninger, men det vil føre for vidt at komme ind på dem.

Vi vender os derfor til de hjemlige egne.

Hvad den danske litteratur beretter

H. C. Andersen og ørknens luftsyn

En af de få danske digtere, der har beskæftiget sig med luftspejlinger, er *H. C. Andersen*, og trods det, at der er „tygget drøv“ på ham vel mere end på andre danske forfattere – bibliografien om ham for årene 1875–1968 omfatter ikke færre end 2266 numre på vesteuropæiske sprog – og drevet en kultus, der vel ikke overgår af den, der er blevet *Shakespeare* og *Sherlock Holmes* til del, så er der åbenbart her en lille „bolle“ tilovers, nemlig luftsynet.

Først og fremmest kendes det af alle fra sangen „Jylland mellem tvende have“, der først offentliggjordes i „Illustreret Tidende“ 18. marts 1860, hvor 1. vers slutter med „her, hvor ørknens luftsyn bor“.

Men hvordan gik det til, at denne øbo praktisk taget var den eneste danske digter, der forbandt hede og luftsyn, og havde han selv set det og da hvor?

Vi ved alle, at han ofte var gæst i Silkeborg hos fabriksejer *Dreusen*, men jeg var oprindeligt skeptisk med hensyn til muligheden af, at han kunne have set det dér. Jeg kender denne egn særdeles godt fra barndomsårenes sommerferier og senere sammenlagt 7 års ophold, og jeg har aldrig set det dér eller hørt om det, og alligevel er det sandsynligt, at det er her, han har set det.

Andersen har formentlig ofte hørt om fata morgana i syden,, og i „Improvisatoren“ (1835) står der, at hovedpersonen dernede får til opgave at improvisere over emnet. Selv om han må indrømme, at han endnu ikke har set synet og kun hørt om det, lykkes improvisationen. I samme bog (s. 219) åbnes en mulighed for, at han kan have set det på vejen til Capri.

I romanen „O. T.“ fra 1836 – hvis mærkelige titel alle kryds-og-tværs-løsere kender, men vel de færreste har læst – beskriver helten „en Slags Fata Morgana“ ud for Løkken med omvendte billeder af skibe, og at dette skulle tyde på storm og strandinger, som begge indtraf. Men *Andersen* nåede på sin første rejse til Jylland i 1830 kun til Viborg, hvad der dog ikke hindrede, at han skrev „Phantasia ved Vesterhavet“ og „Maleri af Jyllands Vestkyst“ uden at have været der, men blot hørt om det. Til Børglum Kloster og Vesterhavet kom han først i 1859.

I 1838 giver han i eventyret „De vilde Svaner“ en malende beskrivelse af et fata morgana, som prinsessen så, da hendes brødre, der var forvandlet til svaner, bar hende over havet på et net af pilebark og siv.

Men det er fuldkommen fri fantasi, og mon det ikke har været under påvirkning fra J. L. Heibergs „romantiske Comedie“ „Fata Morgana“, der første gang blev opført på Det kgl. Teater 29/1 1838?

I „En Digtets Bazar“ fra 1842 skriver han om en sejltur ved Sicilien, at fata morgana viser sig her, men det fremgår ikke, om han selv har set det.

Derimod synes han på samme rejse, uden at være klar over det, at have oplevet en luftspejling på turen fra Napoli til Grækenland, idet han en aften ved solnedgang så Etnas sneklædte top mod vest og bjerge mod øst. Da han gjorde kaptajnen opmærksom derpå, var denne skeptisk og sagde, at de først næste dag kunne vente at se Grækenland. Men da kikkerten kom frem, viste det sig at være Pelepones, og konturerne bekræftedes, da de normalt skulle se disse bjerge. Det må derfor sikkert have været en luftspejling, for selv om Etna er 3279 m høj, er afstanden til Grækenland ca. 600 km, og de græske bjerge synes ikke at overstige 2000 m. Morsomt nok tilføjer *Andersen*, at han i Athen hørte af „en Lærd“, at denne i en anmeldelse af et engelsk værk havde set det samme beskrevet, men rigtigheden var blevet betvivlet.

Den første beskrivelse af en luftspejling i Danmark findes i „Mit Livs Eventyr“, hvor hans besøg hos *Kong Christian VIII* på Föhr i september 1844 omtales. Her skriver han, at han under en udflugt til Oland sad sammen med prinsen af Nöhr på en af de højeste klitter og så ud over den tørlagte marsk mellem Amrom og Föhr: „fra den ene Ø til den anden kjørte Folk over den vaade Sandbund; en heel Række Vogne saae vi, de fremtonede paa det hvide Sand og mod den blaa Horisont meer end dobbelt saa store; det var, som om de gled gjennem Luften“. Denne beskrivelse benyttede han i „De to Baronesser“, hvor han også skriver, at man som i ørkenen med samme skuffende følelse „ved Fata Morgana seer Søer og Skove, hvor man veed kun er det øde Sand“.

I *Galsters* bog „Da H. C. Andersen tog Jylland i besiddelse“ citeres efter en artikel om Silkeborg i *Delbancos Folkealmanak* 1853 beskrivelsen af „den nye Chausse“ og „Flyvesandet“, hvor egnen har „en Afvexling, Storhed og Skønhed! og nu den af Hede selv kun begrænsede Hede – den jævne Landevej fører os over den – kom en varm Sommerdag, Solstraalerne brænde paa den sortbrune Lyng, da viser Fata Morgana her sine Tryllebilleder, som hun viser dem i Saharas Sandørken. Du tror at se langt ude det aabne, blikstille Hav, og dog er det hele en Skuffelse, der, hvorhen du ser, er kun den tørre, sortbrune Hede“.

Stedet er åbenbart den dengang nye vej fra Silkeborg til Århus, der fører over flyvesandsarealet „Haarup Sande“ i Nordskovens nordre del få km fra Silkeborg.

Også i romanen „At være eller ikke være“ fra 1857 omtaler han en luftspejling fra heden ved Hvinningdal lidt NV for Silkeborg, at ved middagstid så Bodil og Niels fra bakken ud over den udstrakte hede et syn, „der var ikke mere den gamle, kjendte Egn, paradisisk deilig laae her en Natur, som Niels aldrig før havde seet; en stor, vidt udstrakt, blikstille Sø med deilige Skovøer, der spejlede sig omvendt i Vandet; høje Taarne med Buskværk paa Brystværnet, som var det hængende Haver; men saa kom det ham i Tanken, at det maatte være Kogleri, Troldfolks Blændværk . . . Det var Fata Morgana, de saae, som det ved varme Solskinsdage viser sig paa den jyske Hede og i Ørkenlandet. Vandet, Øerne, Træer og Taarne, alt traadte frem med saa bestemte Omrids, saa tydeligt lige til det mindste“.

Galster har i den nævnte bog også nogle uddrag af *Andersens* dagbøger, således fra 4/7 1859, hvor han efter opholdet i Silkeborg kører til Herning: „Langt borte løftede sig Huse og Banker som op af en blikstille Sø“. Og fra den videre rejse til Nørre Vosborg skriver han i et brev af 11/7 1859 til Ingemann („Mit Livs Eventyr“ II, side 212): „De ønske særligt her vesterpaa en Jernbane, den kommer nok; Landet selv bliver engang et Korn- og Skovland, er jeg forvisset om; men da er den romantiske, lynggroede Hede borte, med sin Eensomhed, sit Fata Morgana og al sit Præg af en gammel Tid“.

Man kan ikke andet end forbløffes over dette fremsyn på en tid, da opdyrkingen ikke var begyndt for alvor. Hedeselskabet blev først stiftet i 1866, og først efter den tid blev opdyrkingen intensiveret, selv om mange i det små havde arbejdet herpå tidligere.

Af brevet fremgår det, at det trækker sammen til sangen om „Jylland“, og *Andersen* skriver også samme sted efter på samme tur at have været i Skagen, at „Paa Veien mellem Randers og Viborg, mens jeg kjørte, sprang frem Sangen „Jylland“, som vor dygtige Componist Heise har givet Toner, som klinge ud over Danmark“. Og så følger de to første vers af sangen.

Fra samme år (1859) stammer „En Historie fra Klitterne“, og der står: „Reisen gik strax videre og mere bequem, thi netop ud for Nørre Vosborg . . . kom han op at age . . . Solen skinnede varmt, og underligt var det at se langt

ude, en Røg, der bølgede, og dog var den klarere end Luften, man saae igjennem den, det var som Lysstraalerne rullede og dansede hen over Heden. „Det er Lokemanden, som driver sin Faarehjord“, sagde de“. (Om lokemanden se næste afsnit).

Senere i samme fortælling står der om en rejse fra Ringkøbing op mod Limfjorden: „Heden stod med blomstrende Lyng, et myldrende Flor, og Hyrdredrenge sad paa Kæmpegraven og blæste paa sin Fløjte . . . Fata Morgana, Ørkenens deilige Luftsyn med hængende Haver og svømmende Skove, viste sig, og den underlige lette Luftbølge, som kaldes Lokemanden, der driver sin Hjord“.

Efter den tid skrev han i 1861 i „Bispen paa Børglum og hans Frænde“: „Saa ride de over Hede og Mose, Fata Morganas Enghave i den varme Sommerdag. Syd paa, de ville til Hvidbjerg Kirke“. (Thy).

Begrebet fata morgana synes i øvrigt at have fascineret ham. Han bruger det således om den nye by, Silkeborg, og da han to gange besøgte Pariserudstillingen i 1867, taler han begge gange om, at den er som et fata morgana.

Tilfældig fik jeg bekræftelse på, at der midt i forrige århundrede virkelig var luftspejlinger ved Silkeborg, idet *Elfride Fibiger*, gift med distriktslægen dér, skriver i „Fra Provinsen. Erindringer fra Aarhus og Silkeborg 1852–68“ (s. 76): „Det karakteristiske Skuespil, som en Hedebrand frembød, naar dens Flammehav lyste op i den mørke Nat, var paa sin Vis lige saa storslaet, som de vidunderlige Luftspejlinger ude i Horisonten i Dagslysets Skær“.

Endvidere er der i det af *Galschiöt* udgivne værk, „Danmark i Skildringer og Billeder“ (1887–93), i første bind en artikel, „Fra Himmelsbjergegnen“, hvor ingen ringere end den kendte kunstmaler *Godfred Christensen* giver en malende skildring af en luftspejling, som han har set fra „Bavnehøj“ (nu kaldet „Bavnsbakke“, 153 m o. h., 3 km SV for Them, ikke at forveksle med Eier Bavnehøj).

Endelig findes i det følgende omtalt to nyere iagttagelser, dels fra Silkeborg Vesterskov, dels fra den lidt vestligere liggende Christianshede.

Det er således sandsynligt, at *Andersen* virkelig har kunnet se luftspejlinger på Silkeborg-egnen.

Fra anden dansk litteratur

Det er egentlig mærkeligt, at vor litteratur, særlig den meget omfattende om hederne, så godt som ikke nævner luftspejlingerne i alle de malende landskabsbeskrivelser. Og det til trods for, at de optrådte ofte – ja, næsten dagligt om sommeren.

Forklaringen er muligvis, at det netop som noget dagligdags ikke var noget, man hæftede sig ved – ligesom regnbuerne – og hedeboerne var måske også lidt sky for at omtale den slags. Men hvorfor er der så så lidt hos de østdanske hedschildrere?

„Ordbog over det danske Sprog“ har under emnerne „Luftsyn“ og „Fata Morgana“ kun henvisninger til, hvor disse ord har været brugt i overført betydning, således som „Luftsyn paa den juridiske Himmel“ eller „en Fata Morgana, en Luftspejling af den apostoliske Kirke“, og det giver jo ikke noget af interesse.

Luftspejlinger blev ofte tilskrevet Loke eller Lokemanden, der iflg. ordbogen „symboliserer lysflimren på varme sommerdage“. Han siges at „drive sine geder“. De kaldes også „hildringer“ af at hildre, rage højt op, „synsbedrag, i flere tilfælde luftspejlinger“.

Naturligvis er det efterfølgende på ingen måde udtømmende – det havde været en uoverkommelig opgave – men her er, hvad jeg har fundet.

Præsten *Niels Blicher*, digterens far, har dog i sin „Topographie over Vium Præstekald“ (1795) et eneste sted en omtale af et luftsyn et stykke mod NV ved solopgang nytårmorgen 1787, men det tyder ikke på, at det var noget dagligdags for ham.

Hos *St. St. Blicher* kunne man vente at finde luftspejlinger omtalt, men det er kun lidt, det er lykkedes mig at finde. I „Røverstuen“ (1827) omtaler han dog et luftsyn ved Frederiks, den tyske koloni, og det er en meget fantastisk skildring af hele slag mellem genopstandne oldtidskrigere, og det påstås, at man endog hørte kommandoråb og de såredes klageskrig!

Knap så fantastisk er en beskrivelse i „Hosekræmmeren“ (1829), hvor det siges: „De fjerne Bakker, som begrænsede Synskredsen, syntes at svømme lig Skyer omkring den uhyre Slette og antog mange vidunderlige Skikkelser af Huse, Taarne, Slotte, Mennesker og Dyr . . . snart forvandlede en Hytte til en Kirke, denne igjen til en Pyramide; hist hævede sig et Spir, her sank et andet; et Menneske blev til en Hest og denne igjen til en Elefant; her gyngede en Baad og der et Skib med udspændte Sejl“. Men digteren byttede gerne dette syn bort for en eneste menneskelig hytte, da han var træt og tørstig.

Endelig står der en anden beskrivelse fra tyskerkolonien „Grønhøj“ i „Fjorten Dage i Jylland“ (1836). På en varm dag syntes husene „i en Frastand at være levende; de steg og sank, smeltede sammen og adskiltes igjen. Snart svævede de paa Stylder i Luften, og snart indkrampedes de til en eneste uformelig Masse; i det ene Øjeblik lignede de Træstammer uden Toppe, og i det næste Skibe med udspændte Sejl. Bang kaldte det for en Dans af Elefanter. Vi forlystede os over dette – især for mig – saa uvante Syn“.

Andre steder i *Blichers* noveller, således i „Kjeltringliv“ findes poetiske antydninger af luftspejlinger, men jeg har ikke fundet noget konkret.

I bogen „Gennem jyske Egne. Uddrag af gamle rejseskildringer 1692–1867“ lykkedes det at gøre nogle fund.

Således omtaler maleren *Martinus Rørbyes* dagbog fra 1830, at der ved Bangsbo ved Frederikshavn ofte ud for kysten finder „en Art Fata Morgana Sted, hvorved man seer en heel Kystfremtoning ganske tydeligt trine frem“.

Og *Frederik Hammerich* beretter i 1833 om heden nord for Ulfborg, at „En varm Duft dimlede over Heden hen imod Horizonten, og derover fortonede det sig som Slotte, Kirker og Skove. Det var Lokemanden, der driver sin Hjord eller saar sin Havresæd, siger Almuen, og ofte skal denne Lokes Øineforblindelse være overordentlig skjøn, især ved Havet, hvor man ser hele Flaader for fulde Seil“.

I *Evald Tang Kristensens* fire digre bind „Minder og Oplevelser“ (1923–28), der mest handler om hans genvordigheder på de mange fodvandringer rundt i landet for at indsamle gamle folkesagn, findes (bind II, side 368) en beskrivelse af, da han engang gik op ad en bakke en søndag morgen i høsttiden på vej til Vindum kirke (vest for Bjerringbro). Foran ham gik en mand, som Kristensen prøvede at indhente, men da han nåede bakketoppen, var manden borte, og ikke et menneske var til at øjne i det øde land. Det minder om „Brocken-spøgelset“ (se side 15), eller var det en sidespejling af ham selv?

Mærkelig nok er der kun lidt at finde i hans „Danske Sagn som de har lydt i Folkemunde“, men i anden afdeling (side 506) står dog en fantastisk historie fra Gram i Sønderjylland, hvor der en lummerhed dag i 1868 ved solnedgang blev set, at der fra nord kom „en hel Trop danske Soldater baade Artilleri og Infanterister i fuld Fart. En høj Officer var foran og udgav Befalinger til alle Sider og red ind paa Slotspladsen. Men som et Stjærneskud var det hele ogsaa forsvundet. Der var flere, der saa det“.

Samme beretter er ogsaa ansvarlig for en anden lige så fantastisk historie (side 507). Det var sent på efteråret, hvor han ved Oksevejen så en masse mennesker komme fra Immervad (SV for Haderslev) og drage syd på. „Han kunde se, at det var danske Soldater. Det var blot et Syn“. Det tilføjes, at den samme mand 10 år senere i marts 1848 så det samme syn, da den rigtige hær rykkede frem.

De to næste er lidt mindre fantastiske. En lærer fortalte (side 511), at han gik ved Byskov i Hygum (NV for Lemvig), hvorfra man kunne se ud over Harbøre og havet. Pludselig så de et skib for fulde sejl strande i hans faders strandlen. De fortalte det til ham, men der var intet skib strandet, men da læreren næste gang kom hjem, var de i færd med at redde indholdet af et dødt skib. Dengang tog man varsler alvorligt.

Den næste (side 512) er en lignende historie om en stranding, denne gang ved Aalbæk (mellem Frederikshavn og Skagen), og det viste sig at være et syn, der forsvandt, men otte dage efter strandede et skib på dette sted.

Tang Kristensen har i „Heden“ (1930) en beretning fra egnen øst for Ikast (side 51): „Her har man saa godt som noget andet Sted paa Heden Haab om at kunne faa udmærkede Luftspejlinger at se, ikke alene fordi Flaaderne i Sydøst og Nordvest er hen ved to Mil lange, men nærmest fordi Jorden er saa fugtig. Man ser en varm Sommerdag som Øer ude i Havet, Slotte og Skove, Bygninger, der mangler Grundvold og højner sig uforholdsmæssig“.

Det viser sig, at „Heden“ stammer fra *Galschiøts* foran omtalte store værk,

hvor hver egn er skildret enten af forfattere som *Drachmann* eller *Henrik Pontopidan* eller lokalt kendte skribenter. Der er derved skabt fremragende egnsbeskrivelser, der forekommer mig at stå langt over „De jydys Land“.

Godfred Christensens beskrivelse er omtalt foran, men tager man ellers Jylland nordfra, er der først *L. Budde*, der giver en malende beskrivelse af luftspejlinger ved Brønderslev og Den store Vildmose og med rette kalder disse for *fata morgana*.

Og om Den lille Vildmose skriver *P. Barfod*, at man ofte har svært ved at begribe, hvad det egentlig er, man ser. „Landkendingerne rundt omkring i Horisonten synes at være hængende Haver, der svæver i Luften eller spejler sig i ukendte Vande, som forsvinder, naar man nærmer sig. Det er *Fata Morganas* Gækkebilleder i en underlig fjærn, disig Glans“.

Om egnen ved vestkysten fortæller *Holm Hansen*, at hildringerne er hyppige i nærheden af Ringkøbing Fjord, og om Nørre Vosborg (Ø for Nissum Fjord) beretter han, at man fra tårnet jævnlig har lejlighed til at se luftspejlinger. Han mindes en hed julidag, „da Solen langsomt gik ned over Sandhøjene ude paa Nissum Tange. Et Stykke over Horisonten, hvor Luften var lettere, laa Himlen svagt orangefarvet med det reneste kornblaa oven over, medens Solstraalerne længere nede formaaede at bryde helt gennem Vanddampenes tætte Lag Da var det, som hele Landskabet ovre omkring Bøvling Fjord rokkedes i sin Grundvold, Klitrækkerne sænkedes, og det saa ud, som om Havet brød ind gennem Thorsmindes Sluse med en Masse svømmende Isblokke, der efterhaanden blev til Søjler eller lange sølvliggende Nagler, der ligesom forbandt Himmelen med Jorden, idet de spejlede sig i den blanke Fjord. Kystlinien udslettedes, og Rysstenen eller det gamle Bøvling Slot blev med ét til en fremskudt Søfæstning, medens Fyrtaarnet ude paa Bovbjerg ogsaa pludselig fik Nykker og et Øjeblik saas staa paa Hovedet højt oppe i Luften“.

Maaske har *H. C. Andersen* ogsaa hørt om luftspejlinger, da han besøgte Nørre Vosborg i 1859.

Om egnen ved Hjerting Bugt fortæller *Thomas Lange*, at det så ud, som om små mænd, „de underjordiske“, kom op af jorden for at deltage i blåbærplukningen.

Om marsken ved Ribe skriver *H. F. Feilberg*, at man på varme sommerdage ser „Huse og Gaarde, hvor der ingen er, Søer og Skove, hvor der er flad Mark. Forundret ser man sig omkring, om det virkelig er de kendte Steder. Det er Luftspejlinger . . .“.

Disse beretninger stammer åbenbart fra førstehånds-iagttagelser og giver gode billeder af dette kogleri.

Mylius Erichsen, der skrev den store bog om „Den jydyske Hede“ (1903), har mærkværdig nok kun lidt om luftspejlinger, selv om der er enkelte antydninger og en noget fyldigere beskrivelse fra Klosterheden (S for Lemvig), men han har

dog set det modsat *Meir Goldschmidt*, der i „En Hederejse i Viborg Egnen“ (1807) ikke melder et ord derom.

Derimod har *C. A. Thyregod* i „Blandt Bønder“ (2 bind, side 342) en beretning om luftspejling på en brændende varm majdag, hvor den viste sig „som en prægtig Tempelhal, indhyllet i et gjennemsigtigt Sølvmorstæppe, der bølgede hid og did i den sagte bevægende Sommerluft“.

Henrik Pontoppidan har i „Spøgelser“ (1888) en beskrivelse af en luftspejling, og i „Lykke Per“ (II, side 310) omtaler han „Ørknens Luftsyn og Hildiringer“, men i overført betydning.

Pastor *Kresten H. Lidegaard*, Kragelund (NV for Silkeborg) skriver i „Af Abrahamsønnernes Saga“ om en taterhytte på Kongens Hede, hvor beboerne „i Vandringsstiden havde et herligt Samkvem med de frie Vandringsmænd, der som gigantiske Skikkelser dukkede frem i Hedebladernes Fata Morgana“.

Og i „Graabonden fortæller“ om Thorning sogn, erindrer bonden sit herligste minde, da han som dreng var ude at flytte får en dejlig varm sommermorgen ved femtiden. „Da viste der sig pludselig for mit undrende Blik de mest fantastiske Luftspejlinger. Store byer med Slotte og Taarne med høje Spir, der pludselig kunde forandre Udseende og flytte lidt mod Nord eller Syd. Jeg var sikker paa, at det var Englands Byer, der stod i den klare Luft, ofte kunde jeg tydeligt se Kongeslottet og Parlamentsbygningen . . . Der kunde jeg staa en hel Time og fortabe mig i dette sælsomme Syn, indtil det forsvandt i en Taage“ – så han kom for sent i skole. „Nu ses dette herlige Syn aldrig mere“.

Acton Friis, der ellers i „De Jyders Land“ samler alle mulige lokale sagn og overtro, siger næsten intet om luftspejlinger. I bind I (side 16) siger han dog om Skærbæk i Sønderjylland, at „de berømte „Gassehøje“ dukkede ud af Disen som et Fata Morgana, og over Marsken hæver sig Luftsyn bag Luftsyn. . . . Jeg giver alle Fata Morganaer Fanden og hans Oldemor og haster til Gasse Kro plaget af en usandsynlig Tørst“ – så også under vore breddegrader kan luftsyn og tørst optræde samtidig!

I bind II er han dog mere positiv, idet han (side 47) ved omtalen af Skallingen skriver: „Luftspejlingerne faar Landet til at danse derinde bag Graadyb og Hjertringløb. Esbjerg svæver paa blaa og gyldne Søjler som et straalende Luftsyn“. Og senere (side 233) skriver han lidt om spejlinger ved Store Vildmose.

Sluttelig kan nævnes, at *Niels Anesen* i sine barndomserindringer, „En vendelbodreng fortæller“ (side 17), fra Hammer Bakker i Vendsyssel omtaler „luftspejlingerne ude fra Limfjorden (der) skabte et fata morgana af skibe og kirker højt oppe i himmelhvalvet“, og han uddyber det i den næste bog, „En vendelbodreng bliver voksen“ (side 10), hvor han sætter spejlingerne i forbindelse med Limfjorden og Aalborg.

Det er altså ikke meget, der findes i litteraturen om heden, men nogle af beskrivelserne er dog ganske malende.

Nyere danske luftspejlinger

Fra heden og det indre af Jylland

Peder Jespersen, Kibæk, hvis bedstemor så slottsbranden, omtaler også, at han fra Bukkjær (3 km N for Skarrild) i 1908 eller 1909 så en spejling i SSØ af et tog, der kørte ind på en station, og han mente senere at kunne genkende Vejen station (ca. 55 km borte). Han har også set spejlinger ved Ringkøbing Fjord sidst i 1965.

Alfred Rasmussen siger, at man i sin tid fra Kølkjær (mellem Brande og Herning) har set spejling af Engelholm Slot (ca. 14 km vest for Vejle og 45 km fra Kølkjær).

Peder Larsen, Arnborg, har som hyrdedreng i begyndelsen af århundredet set en luftspejling af hjembyen, Brandlund, og kunne kende alle gårdene.

„Søer“ på heden er set af flere, og stationsforstander *Hedegaard*, Frederikssund, har omkring 1930 set „en meget høj alle“ mod vest ud over heden ved Bur station (12 km V for Holstebro). Billedet holdt sig over en time, men objektet blev aldrig opklaret.

I 1912 blev der en morgen i april set en luftspejling mod vest af en sø og en landsby fra Skodborghus (syd for Vejen).

Fra Ikast foreligger flere beretninger om spejling af „tårne og tinder“, hede-landsbyer og morgentog, og fra Kongens Hede (ca. 1915) om spejling af „en stor by med kirketårne, huse og gader“.

Forpagter *F. Nielsen*, Hammel, har en sommerdag for en snes år siden set et kystlandskab spejlet i SØ. De troede, at det var Ebeltoft Vig, men efter retningen, der er nøje angivet, må det snarere have været vestsiden af Samsø (ca. 60 km borte).

Og så kommer et mærkeligt syn fra Silkeborg-egnen, berettet af fru *Henny Pallesen*, *Silkeborg*. Hun tjente i 1912 hos skovfogeden i Silkeborg Vesterskov. En sommeraften gik hun og en broder til Frederik VII's Høj (i nordsiden af skoven) og så mod nord, og pludselig så de en hel by med skibe bagved. En lokal mand, der ofte kom til Horsens, og som også så det, mente, at det var denne by, der var spejlet; men den ligger jo i modsat retning, og fra højen er det udelukket at se spejling mod syd. Det har måske været Skive eller Struer.

Det er meget trist, at jeg ikke så det syn, for jeg var på distriktet det år, men boede nede i byen.

Der er en anden beretning fra egnen, nemlig Christianshede, hvor *Ole Olsen*, Løgager, omkring 1902 har set store skibe i luftspejling.

Altså atter to beretninger om, at der har været spejlinger på denne egn.

Statsskovfoged *Munk-Jørgensen*, Silkeborg, beretter om en luftspejling af ruinen i Hald sø og dens omgivelser, set sidst i 20'erne en varm sommerdag ca. 15 km S for Viborg, hvorfra ruinen ikke kan ses direkte.

Fru *Ingeborg Warming* fortæller noget mere eksotisk, idet hun for ca. 60 år

siden fra faderens ejendom ved Rørbæk sø (lidt S for Nørre Snede) så en spejling med palmer og pyramider.

Fra egnen NØ for Varde har fru *Annalise Krieg*, Esbjerg, en pinsेमorgen ca. 1920 set en luftspejling af en by på vesthimlen. Faderen, der var malermester, lavede på stedet en skitse af synet, og den er bevaret. Det er så vidt vides den eneste tegning af en dansk spejling. Det synes at kunne være Oksbøl og Aal kirke, 16-18 km borte. Kirken har ganske vist kun et lille spir, men formen passer, og objekter forandres og forlænges ofte ved luftspejlinger.

Fig. 4. Fotografisk gengivelse af en skitse, tegnet på stedet af malermester F. Godske Pedersen, Varde, en pinsेमorgen ca. 1920 ved Nørholm (ca. 10 km NØ for Varde). Datteren, fru Krieg, oplyser, at synet, der syntes ude over Vesterhavet, ikke stod højt på himlen, men blot „en fingerbredde“ over horisonten over et granlæbælte ca. 200 m borte. Vejrbanen er senere tilføjet. Malermesteren ringede rundt for at høre, hvor der fandtes en kirke med et så slankt spir, men formentlig drejer det sig her om Aal kirke ved Oksbøl (ca. 22 km VSV for Nørholm). Denne kirke har et lille spir, men det synes ofte at ske, at luftspejlinger fortages. „Kuplerne“ i forgrunden angiver løvtræer, og det oplyses, at sådanne findes derude.

Endelig er der en fantastisk historie, fortalt af fhv. gårdejer *Nis Chr. Sørensen*, Bovrup i Sønderjylland. Han var i første verdenskrig hjemme i Kiplev fra fronten i Frankrig, vist i 1917. De fik da besøg af en ældre frøken fra Viborg, der fortalte ham, at de en dag deroppe havde set en luftspejling, hvor de tydeligt kunne se skyttegrave og soldater, der bevægede sig. Underlig nok synes historien at være blevet bekræftet af en dame, der talte med en bibliotekar i Horsens, der havde omtalt, at jeg var ved at undersøge den slags, men trods alle anstrengelser er det ikke lykkedes at finde ud af, hvem det var. Men mon man ikke har lagt vel mange indtryk fra avisbilleder i et – måske „rodet“ – luftsyn?

Da jeg i den lokale avis prøvede at efterlyse den pågældende dame, fik jeg i stedet en anden lignende beretning, der også er meget fantasifuld. Det var en dame, der fortalte, at hendes forældre, der boede 6-7 km syd for Brædstrup, en sommeraften i 1913 højt oppe i luften så noget, der lignede ryttere, der kom fra nord og syd mod hverandre og sloges. En tid efter kom nogle ryttere fra vest og splittede det hele ad. Faderen bemærkede: „Ja, havde de gamle nu levet, ville de have sagt: Nu får vi krig!“ – og det kom jo til at passe.

Jydske kystegne

Fra Skagen er der to beretninger.

Den ene er fra grosserer *Erhard Andersen*, Vedbæk, der en varm junidag omkring første verdenskrig i NØ så „et meget højt, græsklædt plateau med græssende, røde køer“, og det syntes at være for storslået til at kunne være et jydsk landskab. Måske var det kysten nord for Göteborg ca. 75 km borte.

Den anden er fra Gammel Skagen, hvor fru *K. Hartmann Christensen*, Skagen, en lummer augustdag for 14-15 år siden så en lille by med røde og gule farver ude over Vesterhavet. Det morsomme er, at der her er tale om to spejlbilleder, et retvendt og et omvendt, noget der mærkelig nok ikke nævnes i andre beretninger, måske fordi man ikke har hæftet sig ved det.

Om en køretur i 1923 fra Aalbæk mod Frederikshavn beretter fhv. lærer *Fr. Laursen*, Hjørring, at de så en luftspejling en dejlig sommereftermiddag. Lidt syd for Aalbæk så de til deres forundring „ude over havet et meget klart billede af Aalbæk by med de mange huse, den røde kirke og grønne træer“. Det er en mærkelig spejling. Ganske vist har kysten her en svag bue, Aalbæk-Bugten, men den nærmeste by, Strandby, ca. 4 km N for Frederikshavn, synes efter kortet at dømme ikke at have nogen kirke, og der tales jo også om, at det var ude over havet. Kan der have været tale om en „sidespejling“? (Se side 18).

Fra denne kyst er også for ca. 70 år siden set „en havn med masser af skibe og længere inde bøndergårde med rødmalet bindingsværk“, og det hele stod på hovedet. Kan det have været Göteborg, ca. 70 km borte?

Ved Limfjorden talte gamle folk om „fjordspejlinger“, og muremester *Chr. Steensen*, Frederikshavn, har beskrevet en spejling ca. 1920 af en landsby, set fra en gård 10 km øst for Aalborg.

Fra den sydlige del af Mors beretter fru *Petrine Seerup*, Vester Assels, om en spejling for 15-20 år siden i varmt, tordenagtigt vejr. Hun mener bestemt, at det var Vester Assels, der spejledes på vesthimlen „med gårde og huse, træer og grønne enge . . . i klare, bløde farver, som det skønneste farvefotografi i kæmpeformat og så tydeligt, at jeg nemt kunne kende de enkelte gårde og hele landskabet“.

De næste iagttagelser er mærkelige.

Den første er fortalt af den fhv. ejer af Bovbjerg Badehotel, *Kristian Bjerre*, der beretter, at han for ca. 60 år siden troede, som så ofte før, at se en eskadre NV for Bovbjerg, men da han fik kikkerten frem, så han, at det var huse, og et af dem lignede et hus i nærheden af, hvor han stod. NV for Bovbjerg er intet land før Orkneyøerne, ca. 700 km borte, og som nævnt tager en jyde ikke fejl af verdenshjørnerne. Kan det tænkes, at det har været en spejling af et objekt liggende ved siden af eller bagved iagttageren, for Bovbjerg går jo lige ud til havet? Han omtaler også, at der hyppigt var spejlinger bag havdigerne mellem

Fjaltring og Thorsminde, hvor „heste eller hølæs „bliver høje“ eller svæver i luften“.

Den anden historie er oplyst af fru direktør *Bodil Balle*, Virklund, der fortæller, at i 1952 eller 1953 så de en spejling ude over havet lige ud for Als kirke i Østhimmerland (lidt SØ for Lille Vildmose). Det var en varm og lidt diset dag i juli, og de så „en meget kraftig luftspejling af en havn med skibe, huse m. m. Det var i farver og meget smukt . . . Jeg vil tro, at det stod en time, før det langsomt tonede af. Vi mener bestemt, at det var en genspejling af Øster Hurup havn“. Da denne ligger ca. 5 km nordligere, så synes her at være en mulighed for „side-spejling“.

Mere efter naturlovene er en beretning fra arkitekt *Peter Vedell*, Virklund, men derfor er den ikke mindre interessant. Det var en sommerdag i midten af 30'erne, da han på cykel kørte fra Malling på vej mod Århus. „Pludselig viste der sig på himlen i retning af Århus en spejling af domkirken og Hotel Royal . . . og jeg så tydeligt biler og mennesker færdes“. Synet varede ca. 5 minutter og var „ca. midtvejs mellem horisonten og zenith“.

Der er også et par iagttagelser fra Horsens Fjord og én lige nord for Horsens. Om den sidste beretter *Hans Sørensen*, Horsens, at han på vej til Serridslev, vist i 1949, så en spejling mod øst over Kattegat. „Det lignede en by i Afrika med huse med flade tage og to templer. Farven var lysegul med et svag rødligt skær. Billedet ligesom voksede op af havet og blev ved at vokse op på himlen, hvorefter det opløstes“.

Købmand *Poul Jensen*, Horsens, har fortalt mig om en luftspejling over Gyltingnæs, som han og hans kone så fra Endelave i 1945. Den viste ørken, palmer og hytter, og det mærkelige var, at synet stod endnu en del af næste dag. Det mentes omtalt i aviserne, men det er ikke lykkedes at finde det.

Fisker *Hans Jørgensen*, Aslykke, omtaler en spejling, som han og hans kone så en pinsemorgen for mange år siden ved den gamle skovridergård Bobæk (nu Rosenvold Skov ved Vejle Fjord). Det var et stort panorama i syd med mange huse med røde tage, vindmøller og en dal med fint græs. „Det så sydlandsk ud“.

Også fra Juelsminde meddeles om luftspejling, og ved Gaardslev ved Fredericia så fru boghandler *Poulsen*, Bindslev, for ca. 60 år siden en sommerdag „et storslået landskab på den vestre himmel . . . med bygninger og fremmedartede træer, og mine forældre talte om, at det eventuelt var palmer“.

Tømremester *Chr. Nielsen*, Horsens, har fra Esbjerg-Fanø færgen for 20-30 år siden set en spejling ude over havet, „en ø tilsyneladende med mange palmer“. Palmer må vel ikke altid tages for bogstaveligt. Luftspejlinger er jo ikke fotografisk nøjagtige, selv om de i mange tilfælde synes at være meget skarpe.

Øerne

Fyn:

Ved Lillebælt har fru *Gertrud Jørgensen*, Middelfart, i eftersommeren 1955 fra Hindsgavl-skovene set „to flotte passagerdampere og inde på land (mod Kolding Fjord) nogle fine, hvide huse . . . der så sydlandske ud“ – og pludselig forsvandt de.

Og fru *E. Danielsen*, Gilleleje, kan berette om, at hendes nu afdøde mand som ung i august, vist ca. 1914, midt på dagen nær Arreskov på Sydfyn så „en karavane med flere kameler, mænd og store palmer i række“. Hun bekender, at hun inderst inde tvivlede på rigtigheden af beretningen, men efter at have læst mine kronikker, fik manden – post mortem – endelig oprejsning.

Storebælt:

Her synes luftspejlinger at være hyppige. Overtjener *Camillus Sørensen*, Horsens, har to gange ud for Kerteminde i efterårene 1937 og 1939 set spejling af „en pragtfuld, solbeskinnet kyststrækning“.

Og min bror, *Erik S. Sabroe*, beretter om, at han engang fra færgen har set nogle stejle klinter, der spærrede bæltet mod nord, og at styrmændene fortalte, at synet havde stået i lang tid. Måske har det været klinterne ved Refsnæs, der er blevet spejlet.

Der er to andre iagttagelser fra en færge. Fru *Ester Karlskov*, Auning, fortæller således, at hendes far en varm grundlovsdag under sidste krig så en spejling af en vej med mange biler, og folk mente, at det måtte være fra Sverige, for der var jo ikke mange biler her i de år, men eksperimentet, der er omtalt side 18, viser, at der kan ske en mangedobling ved luftspejling. Og læge *Kirstein*, Horsens, har set en by med tårne i retning lidt syd for Korsør, og det lignede ikke København.

Desværre er det ikke lykkedes trods henvendelse at få udtalelser fra officererne på færgerne om spejlingernes hyppighed.

Lidt længere sydpå, fra Langelands østkyst, har fru *Olga Hansen*, Tranekær, set en spejling over Lollands kyst for 12-14 år siden.

Fru *Ella Fazbinder Jensen*, Nakskov, har sammen med sine brødre omkring 1919 en tidlig sommermorgen på vej til skole set en spejling af et slot med spir og takkede gavle fra Nakskov Fjords sydkyst, og da de ved hjemkomsten forsøgte at tegne synet for deres far, mente han, at det måtte være en spejling af Tranekær.

Endelig har flere sejlsportsmænd omtalt, at det sker hyppigt i stille og varmt vejr, at øerne og kysterne „hæver sig“ ved luftspejling.

Sjælland:

Fra Tisvilde har fru *Karen A. Falster*, Charlottenlund, om sommeren set Hesselø i omvendt spejlbillede, og fra Helsingør station har den førnævnte stations-

forstander *Hedeager*, der var der fra 1937 til 1964, hvert år i september set spejlinger af Landskrona svævende et stykke over vandet. Og ved Bellevue har fhv. lærerinde *Anna B. M. Petersen*, Nykøbing F., set en storslået spejling over Øresund, og tjeneren havde sagt, at det ofte forekom.

Så kommer vi til en af de mærkeligste iagttagelser, både hvad angår stedet og synet. Det er overlæge, dr. med. *Ib Ostenfeld*, Birkerød, der fortæller. Det var ca. 1912, og stedet var noget så usædvanligt som Rådhuspladsen i København en varm sommerdag. „Idet jeg så mod nord mod Vester Voldgade og rettede blikket noget i vejret, så jeg Frederiksberg kirke svæve i luften i omvendt billede, lidt skråt i forhold til den lodrette linie“. Han kendte kirken fra den daglige skolevej, og han tilføjer, at „luftspejlingen må have været en realitet; det var et barns iagttagelse, barnet kendte intet til fænomenet luftspejlinger, og det omvendte billede ville aldrig være resultat af et barns fantasi“. Han var da 10 år. Der må formentlig være tale om en „sidespejling“, for jeg tror på barnets iagttagelsesevne.

I „B.T.“ for 15/4 1942 står en artikel om en spejling på østhimlen set fra Køge aftenen før. Den havde en udstrækning som fra Amager til Stevns og viste, retvendt, „en by med tusinder af blændende hvide bygninger“. Der var dengang endnu is på vandet.

Medens vi er ved Køge-egnen, så så jeg selv nogle gange om sommeren fra Vallø Strand Kongelunden stå på hovedet over sig selv, men det er desværre også den eneste spejling, jeg har set.

Saltholm:

Nu kommer en så værdifuld iagttagelse, så den fortjener at blive givet i sin helhed.

Det er *Bertel Petersen*, Smørum, der beretter:

„Da vi som drenge fik lov til at komme med over til Saltholm for at hjælpe med at trække engkvæg op til Hollænderbrønd, oplevede vi et par gange dette luftsynstrylleri. Til vor store forbavselse stod pludselig en kalv oppe i luften. Når vi kom nærmere, begyndte billedet at flimre, og benene begyndte at vende opad, lange, flimrende ben, og lidt længere fremme flimrede benene igen nedad, og pludselig står kalven derhenne og glori og ser ikke spor mærkelig ud. Men nu er der to kalve deroppe, og hele sceneriet gentager sig.

„Det er bare luftspejlinger“, sagde de voksne, men det kneb for dem at orientere sig.

Ved den mindste brise forsvandt hele molevitten, og den ene gang var vi kommet ud mellem vandhullerne og måtte siksakke hen mod brønden.

Det var om foråret; det var solskin og blikstille. Jeg havde indtryk af, at vi små oplevede luftsynet længere end de voksne. Måske var det tydeligere i en bestemt højde, som de store først fik hovedet op over“.

Begivenheden er forbløffende godt iagttaget af drengen, og han har derigen-

nem bekræftet *Hastings* eksperiment (se side 18), som han naturligvis ikke kendte. Drengene kan, som før sagt, være mere pålidelige end voksne, der er hildet i forudfattede meninger, medens drengene er umiddelbare og husker, hvad der dengang har gjort indtryk.

Hatten af for *Bertel Petersen!*

Bornholm:

Her er en luftspejling frisk fra fad, nemlig fra september 1968 en formiddag ved 10-11-tiden. Det er fru *Siri Mogensen*, Muleby ved Rønne, der fortæller, at hun på himlen så det skønneste billede af en stor landsby eller lang gade oppe på himlen. „Det var mærkeligt og skønnere end et maleri“.

Der meldes også om spejlinger ved Hammershus, og fru *Noomi Nielsen* beretter, at hun for 10-15 år siden fra Allinge har set Christiansø på hovedet som luftspejling, og billedet var så tydeligt, at man kunne skelne bygningerne, hvad man ellers ikke kan på den afstand.

Hvad siger disse iagttagelser os?

Først må det naturligvis slås fast, at alle disse beretninger er – og må være – subjektive ligesom alle andre vidneudsagn. Hertil kommer, at en luftspejling i større format altid vil virke overnaturlig og påvirke folk forskelligt efter deres psyke, men jeg tvivler ikke på, at man har søgt at referere ædrueligt, selv om næsten alle referater er af ældre dato, men da det er billeder, der har gjort indtryk, står den slags gerne tydeligt i erindringer. Men selvfølgelig kan fantasien spille én et puds, og jeg kan nævne et eksempel på, at dette sikkert har været tilfældet her.

En dame skrev således, at hun ved novembertid 1928 var i Holstebro på indkøb efter at have fået halvårslønnen. Pludselig så hun over hovedgaden „det dejligste slot med buede porte og mange tårne og kupler“. Det skulle være mærkeligt, om et sådant syn og på dette sted ikke var bemærket i aviserne, men i det lokale blad stod blot en lang beskrivelse af en stor brand på hovedgaden en fredag aften lige op til 1. november 1928. Da det var en materialhandel og dennes store lager, der brændte, blev det et fantastisk bål – og det var nok dette, der gav anledning til „luftsynet“.

Det er menneskeligt at ville lægge mere i et syn end det, der vil kunne stå for videnskabelig kritik, og det ville være ønskeligt, om man i fremtiden kunne sende meddelelse om iagttagelser, f. eks. til Meteorologisk Institut eller mig og opgive det nøjagtige tidspunkt, så man kan sammenligne med de klimatiske observationer. Og allerbedst ville det være, om det var muligt at fotografere synet. Ganske vist har den fotografiske linse ikke øjets mulighed for at „trække billedet nærmere“, men noget må vel være at se på et billede, selv om det er et fjernt objekt.

For mig – og mon ikke for de fleste andre – er det overraskende, at luftspejlinger er så hyppige her i landet, og de ca. 70 meddelelser, jeg har fået, er vel kun en lille brøkdel af, hvad der er forekommet. Det er også påfaldende, at den store udenlandske litteratur om emnet mest bruger ældgamle iagttagelser og illustrationer som eksempler.

De fleste danske iagttagelser taler om retvendte og „jordnære“ billeder. Det er gerne landskaber, man mener at kunne genkende, og det er sjældent, at der tales om østerlandske byer og palmer. Man kunne ellers tænke sig, at de utallige vindmøller og vindmotorer, der tidligere fandtes her i landet, måtte kunne give billeder, der lignede palmer, i luftspejlingerne.

Endvidere er det påfaldende, at der så godt som altid tales om de skønne farver. Som de fleste skriver: „Det var som det skønneste farvefotografi“, og højere kan naturen vel ikke nå?

Nu da heden er opdyrket, er det mest kystegnene, der fremtryller luftspejlingerne, så der vil være mange muligheder.

Selv om man har fuld klarhed over lysstrålernes gang, så har luftspejlinger den kedelige tilbøjelighed til ikke at optræde, når videnskabsmanden ser det, og „man“ er – vel nok med rette – skeptisk over for lægmænds beretninger. De eneste, mig bekendte, videnskabelige iagttagelser og registreringer er åbenbart de japanske (se side 19), og det er karakteristisk, at det bemærkes, at billederne ikke er så skarpe som de europæiske. Antagelig ser lægmanden også mere i billederne end videnskabsmændene.

Det er derfor højst sandsynligt, at mange af de foran omtalte danske syn ikke vil kunne godkendes af eksperterne, men når nu opmærksomheden er henledt på fænomenerne, vil der formentlig være mulighed for bedre iagttagelser og tidsfæstninger.

Jeg vil slutte, som *Selma Lagerlöf* gjorde det, da hun havde skrevet „Gösta Berlings Saga“ og gav følgende historie:

„Den lille Ruster, der som trommeslager gik i spidsen for den svenske armé, da den i 1813 rykkede ind i Tyskland, kunne aldrig blive træt af at fortælle om det vidunderlige land der sønderpå. Menneskene var så store som kirketårne, svalerne så store som ørne og bierne som gæs.

„Nå, men bikuberne da?“

„Bikuberne var som almindelige bikuber“.

„Hvordan kunne da bierne komme ind i dem?“

„Ja, det blev deres sag“, svarede den lille Ruster“.

Så jeg siger det samme om mine luftspejlingers mulighed for at komme ind gennem det lille flyvehul i videnskabens bikuber, ind til alle de summende bier – og overleve der.

Citeret litteratur

(Årstal i parentes angiver udgivelsesår for citerede udgave)

- Andersen, H. C.: Eventyr og Historier (jubilæumsudgaven I-II, 1905).
 Andersen, H. C.: De to Baronesser (1866).
 Andersen, H. C.: Kun en Spillemand (1901).
 Andersen, H. C.: Romaner og Rejseskildringer. I. Improvisatoren (1943).
 Andersen, H. C.: Romaner og Rejseskildringer. II. „O. T.“ (1943).
 Andersen, H. C.: Romaner og Rejseskildringer. V. At være eller ikke være (1944).
 Andersen, H. C.: Romaner og Rejseskildringer. VI. En Digters Bazar (1944).
 Andersen, H. C.: Mit livs Eventyr (rev. udgave I-II, 1951).
 Anesen, Niels: En vendelbodreng fortæller (1966).
 Anesen, Niels: En vendelbodreng bliver voksen (1967).
 Blicher, Niels: Topographic over Vium Præstekald (genuds. 1924).
 Blicher, St. St.: Udvalgte Noveller I-II (1898).
 Büsch: Beobachtungen über die horizontale Strahlenbrechung und die wunderbaren Erscheinungen welche sie bewirkt (Annalen der Physik, 3 bind, side 290-301. 1800).
 Cruz, Daniel da: Some reflections on Mirages (Aramco World. March-April 1968. Udgivet af Arabian American Oil Co. New York).
 Drewsen, Adolph: Fra og om Silkeborg. Dagbog under Ophold i Silkeborg 16. Juni-25. Juli 1850. (1944).
 Encyclopædia Britannica: Artiklen „Mirage“.
 Erichsen, L. Mylius: Den jydsk Hede før og nu (1903).
 Fibiger, Elfride: Fra Provinsen. Erindringer fra Aarhus og Silkeborg 1852-68 (1939).
 Friis, Acton: De Jyders Land (1932-33).
 Fujiwhara, S.: Sinkiro or the Japanese Fata Morgana and allied Phenomena (The geophysical Magazine. Vo. IV, side 317-73. Tokyo 1931).
 Galschiøt, M.: Danmark i Skildringer og Billeder af danske Forfattere og Kunstnere. Bind I. Jylland. (1887).
 Galster, Kjeld: Da H. C. Andersen tog Jylland i Besiddelse (1957).
 Gennem jyske Egne. Uddrag af gamle rejseskildringer 1692-1887 (1961).
 Goldschmidt, M.: En Hedereise i Viborg Egnen. (Ny udg. 1954).
 Hansen, H. P.: Nis Clason og Clasonsborg 1840-1940 (Hardsyssels Årbog 1940).
 Hassø, Arthur G.: Kristiansborgs Brand i Oktobernatten 1884 (1934).
 Heiberg, Johan Ludvig: Fata Morgana. Eventyrcomédie i 5 Acter (1838).
 Hofmann, Albert: Fata Morgana in der Rheinprovinz (Meteorologische Zeitschrift. Bind 52, side 29-30. 1935).
 Humphreys, W. J.: Physics of the Air. (New York 1964).
 Karner, Poul: Ak, hvor forandret - men til det bedre. (Kronik i Horsens Folkeblad 1/5 1969).
 Lidegaard, Kresten: Af Abrahamsønnernes Saga (1933).
 Lidegaard, Kresten: Graabonden fortæller (1948).
 Links Meteorologisches Taschenbuch (1957).
 Lysgaard, Leo: Foreløbig oversigt over Danmarks klima 1931-60. (Meteorologisk Instituts Meddelelser. 19. 1969).
 Lysgaard, Leo: Lufthav, Vejr og Klima (1943).
 Lysgaard, Leo: Vejr og Klima. (Danmarks Natur II, 1968).
 Mikkelsen, Ejnar: Ukendt mand til ukendt land (1954).
 Nature. A weekly illustrated journal of science. (London XXVII-XXX, 1882-85).
 Paulsen, Adam: Naturkræfterne 2 bind (1895).
 Pernter, J. M. und Exner, F. M.: Meteorologische Optik (Wien 1922).
 Pontoppidan, Henrik: Spøgelser (1888).
 Pontoppidan, Henrik: Lykke Per. (IV udg., 1918).
 Reeds, Chester A.: A Perplexing Phenomenon-Mirage. (The American Museum Journal XVI (side 512-24, New York 1916).
 Rung, Otto: Fra min Klunketid (1946).
 Rørdam, K.: Geologi og Jordbunds lære I (1908).
 Sabroe, Axel S.: Da Christiansborgs brand lyste over den jydsk hede. (Kronik i Venstre-pressen, bl. a. Horsens Folkeblad 29/5 1969).
 Sabroe, Axel S.: Ørknens Luftsyn bor endnu i Danmark. (Kronik i Venstre-pressen, bl. a. Dannevirke 12/11 1969 og - noget forkortet - i Horsens Folkeblad 25/11 1969).
 Sabroe, Axel S.: H. C. Andersen og Ørknens Luftsyn (Andersenina 1972).

- Sabroe, Olga: Christiansborgs Brand set fra den jyske Hede (Berlingske Tidendes søndagsnummer 5/2 1928).
- Salmonsens Konversationsleksikon (1926).
- Schiele, Wolf Egbert: Zur Theorie der Luftspiegelungen insbesondere des elliptischen Falles. (Særtryk af „Veröffentlichungen des Geophysikalischen Institut der Universität Leipzig“, anden serie. VII, hæfte 3, 1935 – heri 153 litteraturhenvisninger).
- Schlottmann, Karl: Eine Luftspiegelung an einer der wärmen senkrechten Fläche (Das Wetter. XVI, side 96).
- Scoresby, William: Description of some remarkable Reflections observed in the Greenland Sea. (Transactions of The Royal Society of Edinburgh, 1823, andel del, side 512–24).
- Schrøder, Michael: Det ligger i Luften. Fra luftspejlingens eventyrverden („Vor Viden“, nr. 50, 24/8 1951).
- Smith, H. T.: Abnormal Refraction and Mirage at Sea. (The Marine Observer. London juni 1930, side 133–35).
- Tang Kristensen, Evald: Danske Sagn, som de har lydt i Folkemunde. (2. afdeling, 1928).
- Tang Kristensen, Evald: Heden, saaledes som den var ca. 1880. (1930 – optrykt afsnit fra Galschiødt's „Danmark“).
- Tang Kristensen, Evald: Minder og Oplevelser (1923–28).
- Thyregod, C. A.: Blandt Bønder. II (1892).
- Wetter, Das. Meteorologische Monatsschrift für Gebildete aller Stände. (Magdeburg I og II, 1885–86).
- Anonyme avisartikler:
Nordjyllands Folkeblad 13/10 1884.
Ringkøbing Amts Dagblad 30/10 1884.
Silkeborg Avis 31/10 1884.
Holstebro Avis 20/10 1928.
„B. T.“ 15/4 1942.

Bæksgård i Tørring

Lidt gårdhistorie

ved Alfred Kaae

Historien begynder egentlig med, at en mand gik og hakkede i roerne på sin mark. Han havde arvet sin gård. Hans far og hans farfar og hans oldefar havde haft den før ham. Gennem mere end hundrede år havde de dyrket dens jord, pløjet og sået og høstet, og jorden havde givet dem et godt udkomme. Før hans slægt var kommet til gården, havde andre slægter arbejdet her. Han vidste det godt; men han kendte kun enkelte navne. Hvor mange slægtled havde mon gået her, før hans oldefar kom hertil fra Harbøre efter den svære stormflod i 1839? Havde hans gård en historie, som kunne følges langt tilbage?

Roehakken stødte imod en sten. Hvad var det for en sten? Han bøjede sig og tog den op i hånden – en flintøkse. Tilhugget og sletet, den havde været et stykke værktøj i en stenalderbondes hænder. Måske ham, der havde begyndt her og været en af rydningsmændene på bakkelandet her ud mod fjorden. Den kølige og glatte flintøkse lå godt i hånden og følte som et håndslag fra en mand, som både magtede sit arbejde og kunne fremstille de redskaber, der var nødvendige i arbejdet med at skabe et kulturland ud af vildnisset; for det var det, de ville, de ældste århundreders stenalderbønder.

Manden gik hjem til Bæksgård med roehakken i den ene hånd og flintøksten i den anden. Stenalderbonden var ikke fremmed for ham. Ørke ageren, så og høste, passe kvæg og svin og får, få det til at gro og yngle på hans boplads, skabe tryghed mod regn og uvejr, mod sult og kulde, mod skovens vilddyr og mørkets onde magter.

Og da stenalderbonden måtte lade øksen ligge, kom der nye slægter. Med den samme higen i sindet gik de til deres livsværk, også her på denne plet jord. Og sammen med ligemænd skabte de ud af skov og krat og hede et kulturlandskab. Det tog nogle årtusinder. Med hjemmet som grundvold voksede samfund ud af de manges virke: Sogne, herreder og lande, bygget på arbejdet med skoven, heden, ageren, fiskevandet, håndværk og handelsskuder, og værnet var det af „lov og ret“, „skik og brug“, „vide og vedtægt“, så det var til at trives i, til at lave om på og forbedre, eftersom nu folkets tarv og trang var.

*Mindepladen
i Bæksgård*

Og som manden gik og tænkte sådanne tanker og vejede flintøksten i sin hånd, lovede han sig selv, at han ville prøve på, om han kunne skaffe sig viden om Bæksgårds historie langt tilbage, før hans egen slægt kom hertil. Og han begyndte at samle oplysninger om gården og dens beboere. Det gik ham, som digteren siger:

„De higer og søger
i gamle bøger,
— — —
med spejdende øje — — —“

Og når man for alvor søger og leder, så finder man også noget. Kristian Gay samlede sig efterhånden et helt arkiv af oplysninger om slægt og gård, og ud af disse samlinger søges nu opstillet en gårdshistorie. Den har sine dunkle perioder, men tager dog sin begyndelse helt tilbage i kong Christian IVs tid.

Bæksgård

Gården ligger i den søndre del af Tørring sogn imellem banen og landevejen fra Lemvig til Thyborøn. Den er nu på 39 tønder land og blev i 1965 vurderet til en ejendomsskyld af 215.000 kr. Som det vil fremgå af det følgende, har gården aldrig været særlig stor, og den har undergået forandringer ved køb og salg af jorden, inden den fik sin nuværende form og udseende. Den var fra gammel tid en selvejergård, som i lenstiden svarede herlighedsafgift til Bøvling len eller Bøvling slot, en tid dog til Gudumkloster, som hørte under lenet efter reformationen.

Navnet

Gårdens navn har næppe noget med en bæk at gøre, og i lenstiden skrives det *Bægsgård*, *Begsgård* eller *Begh*, som er den ældste form for navnet, der kendes. I „Gamle danske Personnavne“ siges, at en bonde i Skodborg herred i 1482 hed *Nis Begh*, og man tager næppe fejl i at mene, at manden hører hjemme her eller havde sit tilnavn fra gården, hvor ejerne eller beboerne i de følgende århundreder meget ofte bærer tilnavnet *Bæg* eller *Beg*, og det er først siden 1800, at man har skrevet navnet som *Beksgård* eller *Bæksgård*. Navnets form tyder på, at det som *Svensgård*, *Poulsgård* og flere andre lignende gårdnavne indeholder et mandsnavn. Her er det vel nok et tilnavn eller øgenavn.

Bæg, *Beg* eller *Begh* får os til at tænke på noget sort. Sort som *beg* og *begmørk* er udtryk, vi godt kender, og *Nis Begh* eller en af hans forfædre har nok pådraget sig navnet enten ved omgang med det sorte *beg* eller ved sit udseende til forskel fra de lyse *Tørring-Heldum-boere* at have været så sortsmudsket, at øgenavnet *beg* af den grund blev hæftet på ham og siden fulgte hans gård som uafrysteligt, indtil *Begh*, *Beg*, *Bæg* som uforståeligt i begyndelsen af forrige århundrede blev til *Bæk*, og gården kom til at bære navnet *Bæksgård*.

Mads'ernes periode

Mads Bæg eller *Mads Jepsen* hed manden i *Bægsgård* i 1617, da han som andre skikkelige folk fik sit navn indtegnet i lenets ekstraskat-mandtal. Han skulle svare pændingskat det år, og både før og siden svarede han mange andre slags skatter; thi højsalig kong Chr. IV's finansministre var næsten lige så begavede som *Margrethe II's* ministre, når det gjaldt om at finde på nye måder til at hale værdier ud af lommerne på godtfolk, så de ikke skulle henfalde til forargerligt vellevned. *Mads* kunne ikke sælge en stud til *Hamborg*, uden at han skulle svare told til kongen, og så risikerede han endda at komme af med en stor bøde, for studen skulle han sælge til de privilegerede studehandlere, der også skulle leve af den kødproduktion, han frembragte ved hjælp af det høg og korn, han i sit ansigts sved bjærgede hjem og fyldte i studen. I virkeligheden indledte *Kalmar-krigen* 1611-13 den forarmelse, som århundredets krige og besættelser drog ned over landet.

Mads Jepsen Bæg oplevede dog næppe mere end denne første krig og dens skatteplager. I 1622 er han afløst af *Jens Madsen*, der formodentlig var hans søn, og som vi kan følge i en halv snes år. Men der var også andre mænd i *Bægsgård* end dem, der hed noget med *Mads*.

I *Hardsyssels Årbog* for 1966 fortælles om, hvorledes *Jens Dall* i *Bægsgård* blev dræbt på sin mark en søndag eftermiddag i foråret 1624, og fra 1626 til 1648 kaldes manden i gården *Laurids Nielsen*. Han blev efterhånden så forarmet, at han i 1639-40 og -41 ved tingsvidner, afgivet på *Skodborg herredsting* af mænd, som kendte hans forhold, kunne bevise, at han var aldeles forarmet og slet intet

kunne give i skat. Det førstnævnte år hedder det sig i tingsvidnet, at mændene „hver med oprakt finger og helgens ed vidnede, at dennem i rette Guds sandhed fuld vitterligt er, at Laurids Nielsen i Bægsgård nu udi nogen forleden åringer haver haft en ganske stor mist og skade på hans hopper og fæmon, som er bortdøde og ilde afgået, til meste parten af hans gode er fra hannem til hans kreditorer ved nam udlagt, så han fattige mand fordi er ganske meget forarmet og kommen til agters“.

I et af de andre tingsvidner hedder det, at de mænd, som er lagt i lægd sammen med ham, heller ikke kan formå at udgive det. Man brugte på den tid at lægge skatteyderne i lægd sammen, og så hed det i regeringens instrukser: „De rige hjælper de fattige“, og det var nok en nødvendighed. Skatterne var ellers pålignet efter gårdenes størrelse som helgårde, halvgårde, bol og halvbol, og selvejerne betalte dobbelt skat; men Laurids kunne altså slet ikke. Han trængte til at afløses, og afløseren boede allerede i gården.

Afløseren blev *Peder Madsen*, der nok var broder til Jens Madsen. Han var født i 1609, og han havde et par søstre, hvoraf den ene sikkert havde været gift først med Jens Dall og senere med Laurids Nielsen. Selvejergårdens slægter holdt trofast ved deres gårde, og i tilfælde af påtænkt salg skulle alle nærmeste frænder på både fædrende og mødrende side stævnes til tinge og tilbydes gården, før nogen anden fik bud på den. Hvis vort skøn om Peder Madsens familieskab til Jens Madsen er rigtigt, så er det rimeligt, at vi regner Jens Dall og Laurids for indgiftede i Bægsgård.

Peder Madsen blev en meget gammel mand. I hans tid blev Bægsgård udlagt til *ryttergods*. Det skete ved det nationale rytteris oprettelse i 1670. Der toges det fornødne jordegods af kronens ejendomme til rytteriets underhold, og der blev oprettet fem regimenter, hvoraf de to hørte hjemme i Nørrejylland. En ryttergård skulle være på otte tønder hartkorn, en helgård; den blev fri for alle udgifter undtagen tiende og visse andre mindre udgifter. Gården skulle stille en rytter, og det kunne være manden selv, hans søn, eller en lejet karl. I fredstid fik rytteren ingen løn, og gården skulle bekoste hest og udrustning.

Bægsgård var for lille en gård til alene at stille en rytter. Derfor blev den lagt i lægd med Niels Pedersen i Kallesø og Skovgård i Gudum. Niels Pedersen i Kallesø vil ride for pladsen, hedder det. Om denne gård siges, at den var velbygget, medens det hedder sig om Bægsgård: „temmelig“ bygget, hvilket nok er en dårligere karakter. En halv snes år senere hedder det i en resolution til Det schwanediske Regiment, hvortil gårdene hørte, at Niels Pedersens gård i Kallesø er øde, og Peder Madsen i Bægsgård overtager den med frihed til maj 1689. Og vi må så tænke, at han også har forpligtelsen til at ride. Måske har han redet flere år i forvejen. Han har i hvert fald været soldat; thi i 1689 kalder præsten ham en styg gammel soldat. Det er muligvis den gård i Kallesø, som Peder Madsens søn Mikkell overtog, da friheden ophørte.

Det er allerede sagt, at oberst Schwanewede til Vosborg havde kommandoen over regimentet, mens rytterne her hørte til kaptajn Brockdorphs kompagni. Som ryttergods lå gården under Gudumkloster.

Vi træffer Peder Madsen på herredstinget engang i 1685 som vidne i en sag med et særligt præg for Tørring sogn. I sognets små vandløb og søer kunne der i høst og efterår fanges en del ål og især mange helt, og dette fiskeri havde man fra gammel tid drevet i fællesskab efter visse regler. I 1685 var mændene i Nør og Sønder Vinkel i Heldum og ham i Søgård i Tørring blevet uenige om fiskeriet i Mølbæk. Peder Madsen var da indstævnet som vidne, og han fortæller, at han i sine yngre år tjente hos Knud Gregersen i Sønder Vinkel, og da fiskede de tre gårde med deres egne garn således, at Søgård satte garn i 3 nætter, Nør Vinkel i 2 og Sønder Vinkel i 1 nat. Således gik det på omgang.

Peder Madsen var gift to gange. Hans første kone hed *Johanne Mikkelsdatter*. Hun var født omkring 1621 og døde i 1685, efter at hun havde født sin mand en lang række børn. Da var Peder Bæg godt oppe i pensionistalderen; men alligevel giftede han sig fire år senere med pigen *Mette Clausdatter* og levede sammen med hende til sin død i 1694. Om dette sidste giftermål findes der et par morsomme sætninger i Tørring kirkebog, og af disse kan man skønne, at sognepræsten, hr. Peder Hygum, har været yderst forarget over, at gamle Peder Bæg skulle i ægteskab i sin alders firsindstyvende år. Derfor betror hr. Peder sig til sin kirkebog, efter at han har indført vielsen på den dertil indrettede plads, med følgende latinske udtryk: Turpe senex miles, hvilket er udlagt: styg gammel soldat, og videre skriver han: Turpe senilis amor = styg gammelmandskærlighed. Hvilken tekst hr. Peder brugte i sin brudetale, ved man ikke, men hans forargelse lyser ud af den latinske betroelse og kan nu fornøje os – udenforstående.

Johanne Mikkelsdatters og Peder Madsens børn ved man en lille smule om. Der var en halv snes stykker:

1) *Mads Pedersen Bæg*. I sine yngre dage var han soldat. Han kunne således fortælle, at en vis Christen Jensen, der i 1676 blev udlagt som barnefader af pigen Mette Christensdatter, havde været lovlig undskyldt i at ægte sit barns moder; thi han var blevet bortført af lemvigerne, der førte ham i kongens tjeneste som bådsmand. Siden blev han rytter og ihjelskudt af en kanonkugle i Skåne, hvor Mads da formodentlig også har været under krigen (den skånske krig 1675–79), da han kunne fortælle om karlens død på slagmarken. For øvrigt fortæller kirkebogen os, at Mads sammen med Peder Mikkelsen i Pinholt, der lå op til Bægsgård, i 1670 måtte udstå offentligt skriftemål i Tørring kirke for lejersmål med Kirsten Larsdatter og for drik og slagsmål efter deres altergang. Det er ikke helt klart, om Mads har været i besiddelse af sin fødegård. Han blev i 1702 gift med ovennævnte Mette Christensdatter.

2) *Mikkel Pedersen Bæg*. Han var som broderen Mads en noget vidtløftig person, der sammen med Maren Amme fra Vendsyssel havde ikke mindre end tre

børn udenfor ægteskab. Ved det sidste barns fødsel sagde hun ganske vist, at faderen var en af kaptajn Brockdorphs ryttere; men, skriver præsten, Mikkel Bæg var dog den sandskyldige, som hun også siden vedgik. Mikkel havde vistnok gården en kort tid; men i 1688 blev han gift med Maren Andersdatter Kokholm, og de fik som før sagt en ejendom i Kallesø.

I 1679 var Mikkel Bæg til Skive marked med en sort hest. Her traf han sammen med Laurids Krogager fra Lemvig; han var til marked med en brun hoppe, som han året før havde købt af Mads Christensen i Lemvig. Laurids og Mikkel satte sig nu ind hos værtshusholder Christen Thoer, og der sad de og drak og handlede og fik da også byttet heste. Den brune var uden nogen skjult lyde; men da Mikkel forsikrede, at den sorte sandelig også var lydefri, bemærkede Laurids, at han havde hørt, at den havde været syg. Mikkel bedyrede, at det var ikke noget, som havde noget at sige, og så gav han lidt i bytte. Efter en hel del drikken lidkøb kom Mikkel da af sted med den brune hoppe. Året efter blev han imidlertid stævnet for byretten i Lemvig, for der var nok alligevel noget i vejen med den sorte. Der findes ingen dom i sagen, så de har vel forligtes, og Mikkel har da muligvis måttet give nogen erstatning.

3) *Hans Pedersen Bæg.*

4) *Anne Pedersdatter.*

5) *Sidsel Pedersdatter.*

6) *Else Pedersdatter.* Hun blev i 1670 gift med Las Jensen i Kallesø.

7) *Maren Pedersdatter* blev gift med skomager Christoffer Preussen i 1679, og efter hans død ægtede hun Oluf Andersen Kokholm, som nok var broder til Mikkels kone.

8) *Dorthe Pedersdatter* blev i 1684 gift med Eskild Pedersen Høyland. De er i Kokholm i 1690. Mens Dorthe var pige, var hun i 1675 med til at spille præsten et puds, som dog næppe var særlig originalt. Ved en barnedåb hos Niels Rytter var hun og Peder Kokholm faddere, og da de, som skik og brug var, skulle ofre til præsten, lagde de to faddere hver et stykke sammenfoldet papir, der ikke indeholdt den sædvanlige firskilling. Det var tomt. „Som manden er, så og hans gæster“, skrev præsten i kirkebogen.

9) *Maren Pedersdatter*, den yngre, vist den yngste i rækken. Hun blev i 1688 gift med *Peder Nielsen Bynd*. Dette ægtepar var så i gården, indtil Peder Madsen døde i 1694. De havde en datter, som blev kaldt Johanne efter sin mormor.

Nogle år efter Peder Madsen Bægs død træffer vi *Mads Jensen* i gården. Han blev i 1702 gift med *Mette Clausdatter*, der næppe kan være nogen anden end gamle Peder Bægs enke. Mads Jensen kendes i gården i tiden 1702–30. Efter Mette Clausdatters død giftede han sig med *Anne Christensdatter*, som var søster til Jens Christensen på Bjerg i Hygum. Så kom der børn: *Mette*, født 1721, *Jens*, født 1723, han fik gården, *Anne Kirstine*, født 1727 og død som barn.

Da Anne Christensdatter blev enke i 1730, måtte hun gifte sig igen, da der

*Bæksgård,
som den er
i dag*

helst skulle være en mand i gården. Det blev ungkarl *Laurids Graversen*, som hun valgte, og et par år efter deres bryllup fødte hun ham en datter, som blev opkaldt efter hendes sidstfødte og afdøde datter i forrige ægteskab og kom til at hedde *Anne Kirstine*.

Om gården på den tid er nu at sige, at da det spredte ryttergods i 1719 blev solgt, og rytteriet blev koncentreret i snævert afgrænsede rytterdistrikter med kaserne, så blev også Bæksgård solgt og kom til at høre under Kongensgård i Nissum, og så i året 1730 købte Laurids Graversen sin gård af Kongensgårds daværende ejer, kammerråd Mathias Pedersen, og så var Bæksgård helt i selveje.

Gården havde da 2 td. 2 skp. 1 fdk. hartkorn, hvilket var den tillagt i matriklen 1688. Efter den ældre matrikel fra 1664 skulle gården svare i herlighedslandgilde 3 tønder byg og 1 svin, hvilket omregnet i hartkorn blev 1 tønde for hver tønde byg og 1/2 tønde for svinet, altså 3 td. 4 skp. hartkorn. Dertil er at sige, at i 1688 skete der de fleste steder en ret stor nedsættelse af hartkornet.

Matriklen af 1688 byggede på en opmåling og vurdering af den dyrkede jord, og i opmålingsprotokollen, markbogen, siges gårdens marker at have følgende navne:

Lille Mulle Agre er 5 agre, som løber i sønder og nør.

Store Mulle Toftagre er 7 agre, der også løber i s-n.

Rød Kier Agere er 6 agre i s-n.

Damb Agere er 9 agre, der også løber i syd og nør.

Gården lå på den tid nord for landevejen, og der var et stykke engbund sønden for gården, som blev vurderet til 1 læs mosehø. Andre engstykker var: Et stykke i Offuermåe 1 læs giesthø, et stykke i Moss Kier sat for 1 læs mosehø og et stykke

i Sønder Måe, der ligeledes sættes til 1 læs mosehø. Gårdens dyrkede agerland opmålt til at være 91.394 kvadratalen eller godt $6\frac{1}{2}$ tønde land. Det var ikke ret meget agerland, men stedet regnedes også som et bol.

I begyndelsen af 1700-tallet fik mændene i Bægsgård som fæste bolet Pinholt, hvis bygninger efterhånden indgik i Bægsgårds bygningsskompleks. Pinholt tilhørte præstegården og havde i 1683 $6\frac{1}{4}$ tønde land i agermark. Ejendommen hørte på den måde sammen med Bægsgård til 1822.

Laurids Graversen døde i 1749, og da boet blev opgjort, blev der 110 rdl. som arv til hans umyndige datter Anne Kirstine. De skulle sammen med enkens ældre datters fædrende arv på 20 rdl. stå med pant i Bægsgård, indtil pigerne blev myndige. Anne Kirstine blev i 1775 gift med Jens Christensen Roesdal af Engbjerg, mens Mette vistnok døde ugift i 1763.

Jens Madsen var myndig, da hans stedfar døde, og han overtog senere gården og fæstet af Pinholt. I 1762 giftede han sig med *Maren Christensdatter* af Sønderkjær, datter af Maren Thomasdatter og Christen Andersen, og hun fødte følgende børn:

- 1) Laurids Jensen, født 1763.
- 2) Anne Marie Jensdatter, født 1765.
- 3) Mette Cathrine Jensdatter, født 1768.
- 4) Mariane Jensdatter, født 1770.
- 5) Anne Kirstine blev født i 1773 og døde tre uger gammel. Hendes moder døde efter fødslen.

Jens Madsen var i 1766 med til at stadfæste et videbrev, som Tørring-folkene oprettede om adgangen til fiskeriet i Hvolbæk, Nyebæk, Østersøe og Maebæk – „hvilket fiskeri kan være af stor betydenhed i vore husholdninger, når det ret og ordentlig drives og påpasses“. For at hindre uorden og skaffe ligelig adgang til fiskeriet vedtog man at dele sognet i fire fjerdinge, hvis fjerdingmænd skulle holde orden og påse, at fiskeriet foregik efter de nu vedtagne regler, der lød på, at hver fjerding skulle på omgang have hver sit døgn, hvor de må sætte deres garn; men om søndagen må husmændene fiske. De skal dog tænke på, at de ikke har hartkorn at svare af som gårdmændene, hvis godhed de kan takke for tilladelsen.

Det er muligvis for at holde husmændenes fiskeri indenfor visse grænser, at videbrevet nu organiserer fiskeriet. Det er vist især helfiskeriet, som har stor betydning, idet helten i sent efterår går op for at lege.

I 1781 havde Jens Madsen en sag med naboen Søren Hommer om en ager, de havde byttet imellem sig. Søren havde imidlertid givet sin ager lim, og derfor ville han have lov at tage nogle afgrøder af den, og det lå de så og førte en lille proces om, indtil de blev enige om, at han måtte tage fem afgrøder og så til gengæld hvert år give Jens en rigsdaler.

Den 31. maj 1783 solgte Jens Madsen Bægsgård til *Peder Madsen Grøngård*. der gav 250 rdl. for den, og samme tid udstedte Peder Madsen en panteobligation på 200 rdl. til sælgeren. Jens Madsens skøde var udstedt i 1756 af hans moder.

Peder Madsen er den sidste mand med Mads-navnet, som har haft gården; men det ses ikke, om de sidste Mads'er er af den gamle slægt med dette navn; Peder blev i 1782 gift med *Maren Jensdatter*, hvis far var Jens Madsen i Østergård i Heldum. De fik to sønner: *Mads*, født i 1784, og *Jens Jørgen*, der blev født i 1786, og som senere fik fæstet af Pinholt efter sin mor.

Peder Madsen blev ikke gammel, og da han døde i 1805, giftede enken sig med en mand, der hed *Ove Christian Olesen* og vistnok var fra Møborg. Brylluppet skulle have fundet sted i 1805, men måtte udsættes til året efter, da Ove Christian blev indkaldt til regimentet. Der var stor forskel på dette ægtepars alder, idet Maren Jensdatter var over et halvt hundrede år, og Ove Christian var kun halvt så gammel; men sådanne ægteskaber var i tidligere tid ikke så ualmindelige. Undertiden forløb de vel nogenlunde godt; her endte det med en tragedie, men det vidste de ikke i 1806.

Udskiftningen af Tørring sogns jorder fandt sted i tiden 1801–08, og Bægsgård fik da så godt som al sin jord sønden for landevejen. Pinholt fik jord lige vesten ind til Bægsgårds jord. Begge ejendommes huse lå jo norden vejen, og det var derfor naturligt, at Ove Christian fik den tanke at flytte husene over syd for vejen, så de kom til at ligge bedre i marken. Han blev enig med naboen i Lindskrog, Christen Pedersen, om, at han skulle købe byggestedet og toften, som lå bekvemt for ham, og så kunne Ove Christian få lidt penge til hjælp for byggeriet på det nye byggested. Nu var det imidlertid sådan, at man skulle have tilladelse til udparcellering, og da Bægsgårds hartkorn ville blive en lille smule mindre end de to tønder hartkorn, som man ville tillade ved udparcellering, så gik der flere år, inden sagen om denne udstykning gik i orden. Med herredsfogedens og amtmandens bistand kom bevillingen dog endelig i 1810. De nævnte myndigheder hævdede nemlig, at selv om Bægsgårds hartkorn blev en smule under de to tønder hartkorn, så fik Lindskrog, der også var en mindre ejendom, jo så meget mere hartkorn, og desuden havde manden i Bægsgård fæstet af Pinholt til sin ejendom, så han havde over 4 tønder hartkorn, så det kunne jo gå lige op, om Lindskrog fik lidt mere og Bægsgård lidt mindre, og for denne fornuftige tankegang bøjede rentekammeret sig, og siden har Bægsgård ligget, hvor den nu ligger.

Tiden op til 1814 ligner noget vor egen tid. De danske penge blev efterhånden mindre og mindre værd, og priserne steg uberegneligt. Ove Christian solgte i efteråret 1813 ti tønder rug til en købmand i Lemvig. Rugen skulle leveres til kjørmes; men da var priserne nok allerede steget så meget, at Ove ikke ville levere rugen, og det kom der så en lille retssag ud af.

I 1806 blev der stjålet en gås og en halv tønde byg i Bægsgård, og det kunne være slemt nok. Sagen om rugen var vel nok så alvorlig, men det værste var, at

Oves og Marens ægteskab ikke gik så godt, som det burde. Måske var det en af årsagerne til, at han efterhånden søgte nogen dulmen i kortspil og brændevin.

Således træffer vi ham allerede i 1808 på en markedsaften i Lemvig siddende hos værtshusholder Fuglsang til klokken to om natten. Han spillede kort med Jens Gamsmark og nogle andre, og da en af dem ikke ville betale sin spillegæld, kom det til et optrin udenfor værtshuset. Og skønt Ove næppe var andet end tilskuer, måtte han dog senere være med til at give bøde for gadeuorden og sligt.

Værre var det i 1817, da han vistnok på en hjemtur fra Lemvig overfaldt landinspektør Søeborg og Morten Bræegård. Skønt Ove Christian i retten erklærede, at han den nat havde været så beruset, at han overhovedet intet erindrede om begivenheden, så måtte han i den anledning bøde 50 rdl. navneværdi for skade og lægehjælp og omkostninger, hvilket viser os, at han kunne være meget uligevægtig.

Nogle år senere fik de i Bæksgård en pige i huset, og hun blev hans skæbne. Han forelskede sig i hende, og hun tog efterhånden magten i gården, så den gamle kone blev tilsidesat. Det vakte en del opmærksomhed, og da forholdet blev ganske åbenbart, fik Ove til sidst skrupler; men pigen var vild efter ham, og en skønne forårsdag gik Ove i fortvivlelse hen og hængte sig, mens pigen gik i mergelgraven og druknede. Det kunne ikke være stort værre. Den gamle kone var samme morgen flygtet over til nogle naboer.

Ved skiftet efter den afdøde mand gik det sådan, at Bæksgård blev solgt ved auktion; men fæstestedet Pinholt blev fraskilt; dens bygninger blev flyttet hen på fæstejorden og blev nu en selvstændig ejendom. Enken Maren Jensdatter beholdt fæstegården, som senere overgik til hendes søn af første ægteskab, *Jens Pedersen*, som her sad og blev stamfader til slægten Pinholt.

Ved auktionen over Bæksgård blev denne købt af *Peder Jensen* af Skrædergård i Møborg, og inden skifteforhandlingerne sluttede, havde han igen solgt gården til *Jens Christensen Gamsmark*, der var Bæksgårds nabo. Han gav 200 rbd. sølv for Bæksgård, som han drev sammen med sin egen gård, indtil hans søn, *Hans Jensen*, i 1833 fik skøde på begge ejendomme. Han solgte gårdene i 1839 til gård-ejer *Ove Christensen Gay* fra Harboøre. Skødet lyder på Bæksgård, Gamsmark og Sigsbol. Den sidstnævnte ejendom havde i nogle år hørt under Gamsmark.

Ove Christensen Gay købte samme år Vester Kallesøhus, hvis jord blev lagt under gården, mens huset tilhørte sogneforstanderskabet og brugtes som fattighus eller asyl, lige til det blev revet ned i 1903.

Ove Gay er oldefar til den nuværende ejer, som har fået reguleret gårdens jord, idet han for en del år siden købte jorden fra Pinholt. Samtidig måtte han dog afstå omtrent lige så meget jord til jordlovsudvalget. Det var før sammenlægninger af ejendomme fik offentlig velsignelse. Da Bæksgård altså har jord fra Gamsmark og Pinholt, vil vi til slut se lidt på disse ejendomme.

Pinholt

Det første, vi kender fra Pinholt, er en voldelig handling, udøvet af *Anne Nielsdatter*, som var gift med fæsteren *Mads Jørgensen*. Anne havde været i Lemvig, og der kom hun i klammeri med en borger og rykkede ham „udi hans skæg“, og det måtte hun ikke. Hendes mand kom til at bøde 5 rdl. til kongen for hendes overtrædelse af lov og orden. Det var i 1621.

Sammen med Kobberholm hørte Pinholt under præstegården som fæstegårde. Begge ejendomme lå så langt fra præstegården, Hestedal, at de ikke så let kunne drives under den.

I 1626 gjorde præsten, hr. Hans Lauridsen, akkord med fæsterne Christen Jørgensen i Kobberholm og Mads Jørgensen i Pinholt om skatten. Hr. Hans var nemlig i skattepine, og de to fæstere gik ind på at betale 4 speciedaler for det sidst forgangne år, og for fremtiden skulle de udlægge fjerdeparten af den skat, hr. Hans blev takseret til. Hidtil havde de intet svaret, og de ville dele skatten, så manden i Kobberholm skulle yde to parter og Mads Jørgensen i Pinholt den tredje part.

Pinholt var altså ikke regnet for så god en ejendom som Kobberholm. Navnet Pinholt eller Pine, som det undertiden skrives, kan måske ligefrem fortælle os, at jorden her oprindeligt var noget vanskelig at have med at gøre. Den sidste stavelse i navnet tyder på lidt skovskrubberi. Et holt var en lille skov, og rydning og opdyrkning af skov og krat kunne være et træls stykke arbejde.

Skatteudskrivningen på præstegården og fæsteejendommene var nu kommet i en fast gænge; men efter at matriklen af 1688 var trådt i kraft, kom det til konflikt. Amtsforvalteren forlangte særlig skat af de to fæstere foruden den, som præsten blev pålignet. Årsagen var den, at de to bol i matriklen var opført for sig selv med deres særlige hartkorn. De stod nok opført ved præstegården, men deres hartkorn var ikke sammenlagt med denne, og derfor blev de pålagt skat for sig selv. Præsten frarådede dem at betale og søgte at få rettet fejlen. Amtsforvalteren ville dog ikke give sig, og da der var gået nogle år lod han dem pålægge militær execution, hvilket vistnok var indlæggelse af soldater, til skattegælden var betalt. Det blev dog præsten for meget. Han satte sig og skrev til allerhøjeste sted, at man dog allernådigst ville tillade ham samme huse og ringe jord at nyde under præstegårdens takst som hans formænd, efterdi klarlig bevises, at de var præstegårdens rette ejendom og ikke frit jordegods.

Med bispens og stiftamtmandens forklaring om sagen tilstod kongen da ved en resolution af 1695 præsten at nyde de to steder med samme frihed som andre præstegårde. Skatten blev eftergivet; den var på 52 rdl. 3 mark.

Omkring 1640–50 hed fæsteren i Pinholt *Søren Christensen*; han var nok søn af Christen Jørgensen, og han efterfulgtes af *Peder Sørensen*, som nok igen er hans søn. Han har stedet i 1665 og i en lang årrække. Hans første kone hed *Bodil*

Pedersdatter, og hun var sikkert datter af Peder Madsen Bæg. De blev viet i 1665 og fik samme år datteren *Sidsel*. I 1668 fik de en søn, der kom til at hedde *Peder*, men døde fjorten dage gammel, og hans mor døde samme år 37 år gammel. Ved disse børns dåb træffer vi familien i Bægsgård som faddere. Peder Bægs kone Johanne bar begge børnene, og både Peder, Mikkel og Mads Bæg var faddere.

Peder Pinholt blev hurtigt efter Bodils død gift med *Anne Poulsdatter*, som blev mor til mange børn: *Bodil* 1670, *Peder* og *Poul* 1671, en ny *Poul* 1673, *Søren* 1675, *Jørgen* 1678, *Will* 1682 og *Thomas* 1683. Peder Sørensen levede endnu i 1712; men efter den tid blev det vistnok manden i Bægsgård, som overtog fæstet, og bygningerne blev efterhånden en del af Bæksgårds bygninger.

Det blev indtil 1823 som en fast skik, at Pinholt var i fæste til Bægsgård, så ejerne af denne gård omkring 1800, da de begyndte at regulere gårdens tilliggende, ligefrem mente, at sådan havde det altid været. Det ville præsten dog ikke gå ind på. Han påpegede, at de gamle fæstebreve viste, at de forskellige fæstere ikke havde givet samme sum i fæsteovertagelse og i landgilde, selv om stedet i lange tider havde været fæstet bort til ejerne af Bægsgård, og i 1823 blev de to ejendomme skilt.

Ved skiftet efter Ove Christian Olesen i Bæksgård var der nogen vanskelighed med Pinholt, da begge ejendomme var drevet under ét, og Pinholts bygninger var en del af Bæksgårds. Desuden manglede der en vurdering eller et syn på Pinholt ved sidste fæsterskifte. Derfor måtte skifteforvalteren i samråd med fæsterenken Maren Jensdatter og den daværende præst sætte en sum penge, der skulle udredes af boet for besætning og redskaber, til fæstestedet. Enken måtte derefter indgå på at flytte den del af bygningerne, som hørte til Pinholt, og de blev opført lige vest for den nuværende Bæksgård. Summen for besætning og redskaber blev sat til 24 rdl. rede sølv, og for udflytningen udredede boet 50 rdl. rede sølv.

Nu findes bygningerne ikke mere, og jorden er for størstedelen lagt under Bæksgårds.

Gamsmark

Gamsmark lå i samme gruppe ejendomme for ikke at sige landsby som Bæksgård, Pinholt, Lindskrog, Krasborg og Weie. Det var mindre ejendomme, som formentlig er oprettet i middelalderen på nyrødninger. Måske bærer Lindskrog mærke efter trævækst som Pinholt. Gamsmark er som navnetype lig med Bæks- eller Bægsgård, idet forleddet også her formentlig er et mansnavn. Gams- Gam kan dog måske komme af ældre gamle, der kan betyde en fold eller en sti for husdyr. I Kobberup sogn i Fjends herred ligger nogle gårde med navnet Gamskjær, og det forklares (Viborg Amts Stednavne, s. 81) som opkommet af Gam „Grib“, der i folkeviserne bruges om store, fabelagtige fugle. Man har åbenbart troet, at en sådan holdt til i kæret (Sv. Aakjær i Skivebogen VI, p. 35). Det er muligt, at vort Gamsmark har en lignende oprindelse, og at her, hvor nu disse

ejendomme ligger, har været holt og krat og kær, øde og uhyggeligt. Mark har jo tyd som udmærk. Tørring-boerne og de vejfarende har følt en vis uhygge ved stedet, som dog efterhånden blev gjort beboeligt, men alligevel til vor tid har beholdt mindelser om fortidens forhold i navne som Pinholt, Gamsmark, Linds-krog og måske Beghsgård.

Vi vil fremdrage nogle ting fra Gamsmarks ældre tilværelse. I 1663 verserede en sag for Skodborg herreds ret om en hændelse, der fik til følge, at præsten i Tørring-Heldum, hr. Thomas Pedersen Bølling, blev afskediget. Han var kommet til sognene i 1654 efter at have været kapellan hos sin fader. Hans studentertid havde nok været noget ureglementeret. Han svirede så rigeligt, at universitetet for en tid fratog ham hans akademiske rettigheder; men omsider fik han sin præste-eksamen, og så er vi i Tørring.

Hos *Niels Jensen Klou* i Gamsmark boede bartszkæren *Nicolaus Jürgens* eller Jørgensen, som var gift med Niels Klous datter Sidsel. Han kaldes også doktoren. Den 6. marts 1663 kom Nicolaus Bartszkær blodig hjem fra præstegården. Man ved ikke i hvad ærinde, han havde været der; men det hedder sig, at han længe havde forsømt sin altergang, og det er formodentlig over dette emne, at der opkom strid imellem ham og præsten.

Nicolaus kom ind og satte sig ved bordet og klagede sig og sagde, at hr. Thomas havde hugget og stukket ham med sin kårde i præstens egen stue. Derefter gik han i seng, og der lå han og så mere død end levende ud. Sidsels søster, en ældre døv kvinde ved navn Kirsten Nielsdatter, som kom til at spille en hovedrolle i sagen mod præsten, løb til naboen Christen Olufsen i Sig og fik ham med hjem til bartszkæren. Han gik ind i stuen, hvor Nicolaus lå i sengen. Han talte til ham og råbte til ham; men han svarede ikke. Han lå med åbne øjne, og Christen Sig prikkede ham på øjnene, uden at han rørte sig. Det var jo rivegalt, og Mikkel Bæg, som også kom til, gik hjem og fik Peder Bægs søn Mads til at ride til præstegården for at hente præsten, så han kunne berette bartszkæren. Præsten kom da også kørende og lod vogn og heste stå hos Peder Bægs, og Peder gik med ham til Gamsmark og spurgte, hvad præsten ville foretage sig. Ja, han ville berette bartszkæren. Peder gik med ham ind i stuen, og da lå bartszkæren i sengen og sagde intet. Præsten viste da folk ud i køkkenet – han viste dem *fram*, hedder det. Lidt efter bad præsten, at de ville komme ind, hvorefter han tog brødet og vinen og gik til sengen med det; men hvordan han gav bartszkæren det, kunne Peder ikke se. Derimod hørte han, at Kirsten Nielsdatter råbte og sagde, hr. Thomas bar sig ikke rigtig ad. Da sagde præsten vredt: „Gå bort, din tæve!“

Flere end Kirsten mente dog at have set, at Nicolaus ikke fik vinen i sig, men at den flød ned ad hans hage. Og det ville jo sige, at præsten berettede en mand, der var uden bevidsthed eller måske allerede var død.

Død var han nu ikke den gode bartszkær, for ikke så snart præsten var taget af sted, fik han sendt en dreng til Lemvig efter en halv potte vin til at styrke sig

på, og næste morgen fik han Peder Pinholts dreng til at gå til Lemvig efter to kander øl. Samme morgen kom Las Jensen i Kallesø til bartskæren og forlangte, at han skulle komme til Kallesø for at årelade ham og hans folk; men Nicolaus svarede, at det kunne han ikke for skams skyld; for præsten havde i går været der og skriftet og berettet ham. Nå, men så gik Las Kallesø hjem og hentede kone og barn, og bartskæren årelod dem, hvorefter de gik hjem, mens Las blev hos Nicolaus og drak med ham, og hen på eftermiddagen kom han fuld hjem, sagde hans kone.

Mens sagen imod præsten stod på, forsvandt Nicolaus Bartskær. Præsten havde før i tiden måtte afgive en erklæring på, at hvis der igen blev en sag imod ham, skulle han frivillig tage afsked. Han forsvandt ligesom bartskæren.

Niels Klou døde i 1674. Hvem der blev hans efterfølger, er ikke helt klart; men i 1686 blev enken *Johanne Pedersdatter* stævnet for restancer. Hun ville gerne af med stedet og rømte bort, og to år senere er der igen en *Niels Jensen*, der i 1700 er afløst af *Peder Bønd*, og i 1705 er der foruden Peder en *Niels Jensen Bønd* i gården, og det er måske den Niels Jensen fra 1700. Den næste mand i gården, vi kender, er *Christen Eriksen*, hvis kone *Anne Marie Madsdatter* fødte ham tre døtre, i 1758 Inger, i 1751 Dorthe og i 1762 Bodil. I 1773 har *Christen Jensen Musholm* gården. Han skyldte i 1778 Chr. Eriksens datter Inger for, at hun havde taget et tørklæde i hans hus, men i retten måtte han tilbagekalde sin sigtelse, give hende det fratagne halsklæde tilbage og indgå på at give 1 mark 8 skll. til de fattige samt betale sagens omkostninger.

I 1779 skete der et virkelig alvorligt indbrud i Gamsmark. En tyv eller flere brækkede et vindue til storstuen op og gik ind og tømte to kister for folkenes helligdagsklæder og børnenes tøj. Desuden mistede de ulden af otte får, seks beredte skind, en snes alen hørlærred og sytten alen hjemmegjort stribet tøj, og de havde Mikkel Serup i Gudum mistænkt. Der var stjålet for over 50 rigsdaler. Det viste sig dog, at det ikke var Mikkel Serup, men en mand ved navn Jens Simonsen, der havde stjålet. Han blev nogle år senere anholdt i Gøttrup i Hanherred og bragt til Lemvig, hvor han døde i arresten. Skønt han således ikke kunne idømmes nogen korporlig straf, så blev hans bo blandt andet dømt til at betale Christen Musholm 50 rdl. i erstatning. Christen Musholm fik nok ingenting. I 1782 solgte han Gamsmark og flyttede til Hedegård i Gudum.

Manden, som købte Gamsmark, var *Christen Fransén*. Han havde gården til 1793, da den blev købt af præstens avlskarl *Niels Veye Christensen Fynbo*, der var født i Kallesø som søn af Christen Pedersen Nørgård, som var skræder og gårdmand. En broder til Niels Veye var Peder Veye Christensen, der var sognefoged og boede i Kallesø.

Niels Veye Christensen blev gift samme år, som han købte Gamsmark. Hans kone var *Maren Pedersdatter*. Hun havde været kokkepige i præstegården, da han var avlskarl, og brylluppet blev holdt i præstegården. De to fik ikke noget langt

samliv. De blev gift i april måned, og den 27. september var han i Ballegård for at tage taget af et gammelt hus; men da han havde godt begyndt på det, faldt han gennem taget, og ved faldet blev han slået så fordærvet, så han ikke kunne røre et eneste lem undtagen tungen. Præsten blev hentet og gav ham den hellige nadver. Dagen efter døde han og blev begravet den 7. oktober. Et halvt år senere giftede Maren sig med *Anders Nielsen Veyling*, der var tærsker på Nør Vinkel. De fik et par børn sammen; men i 1795 solgte Anders gården til *Jens Christensen Kirkeby*. Den havde da hartkom td. 3-1-2-0. En bæklod var solgt til Søren Sudergård, og det er vist gårdens fiskerirettighed. Det hedder sig, at Jens Christensen samtidig med Gamsmark også fik Sig eller Sigsbol; men det vides ikke, hvor Sig lå. Måske har den været bygget på den søndre ende af Gamsmarks jord.

Jens Christensen Kirkeby var født omkring 1756 formodentlig i Hove sogn. Hans kone var *Christiane Pedersdatter*, der var født i 1774. De var nygifte, da de kom til Gamsmark. Året efter fik de en søn, *Hans Peiter Jensen*, som senere fik gården. I 1798 fik de datteren *Mariane Jensdatter*, der senere blev gift med Niels Veye Pedersen og boede i Søgård i Fabjerg.

Jens Christensen Gamsmark, som han nu kaldes, må have været en dygtig og driftig bonde; men derfor kunne det jo godt hælde, at han led tab, som nu den gang han sammen med Peder Skræder havde været til efterårsmarked i Holstebro. Det var i 1808. Jens Gamsmark købte 28 alen lærred i markedet, og Peder Skræder lovede at tage det med hjem i vognen. Jens var kørende med skræderen, og hvorfor han nu ikke fik lærredet med sig hjem, da han tog afsked, kan ikke siges. Han har måske været noget „træt“ efter markedets tummel. Han kom hjem uden lærred, og da de hørte hos skræderen efter lærredet, så var det slet ikke til at finde, og skræderen påstod, at han ikke havde set noget til det. Han havde ikke modtaget det. Det måtte være Jens Gamsmarks egen sag. Han havde jo været med i vognen. Måske havde skræderen også været noget omtåget efter markedet. Jens lagde sag an mod ham og forlangte, at han skulle skaffe lærredet, og det kunne han ikke. Nogle vidner mente, at skræderen havde haft lærredet i en sæk, som blev liggende i vognen hjemme, og skræderkonen skal have klaget sig meget over, at det var blevet borte, så Jens havde taget skade for 20 rdl. Sagens udfald blev, at skræderen blev dømt til at betale sagens omkostninger; men Jens Gamsmark havde været med i vognen, da de kørte hjem, og herredsfogeden dømte, at han selv måtte tage tabet, da skræderen ikke kunne svare for, om det var i vognen eller ikke; men væk var det.

Samme sommer var Jens Gamsmark til marked i Lemvig den 7. juni. Her endte markedsaftenen hos gæstgiver Thomas Fuglsang, hvor Jens Gamsmark og Ove Christian i Bæksgård sad og spillede kort sammen med et par unge karle til klokken to. Så kom de op at trædes om opgørelsen. Den ene karl måtte sætte sin trøje i pant hos Ove, og Jens fordrede af karlen Jens Chr. Jensen fra Lemtorp, at han skulle sætte sit halstørklæde i pant for den spillegæld, han havde. Gæstgive-

rens kone lagde sig imellem og sagde, at de skulle gå, hun ville ingen klammeri have. Hun tog kortene, og så gik de ud på gaden. Her greb Jens Gamsmark fat i halsklædet og løste knuden op og ville tage det som pant; men Jens Chr. Jensen strittede imod. Han holdt fat i klædet, og som de to nu rykkedes om pantet, faldt karlen om på ryggen og trak Jens Gamsmark med sig.

Så skete det, at Anders Råbjerg af Vandborg og Jørgen Steenhule af Hou kom ridende forbi. De skulle hjemad; men da Anders Råbjerg så karlen ligge på gaden og Jens Gamsmark over ham, talte han til dem, steg af hesten og spurgte, hvad karlen havde forbrudt sig, siden de sådan havde kneblet ham ned. De fortalte, hvad der var i vejen, at han ikke ville give pant; men så gik de ellers, og de to mænd samlede Jens Chr. Jensen op. Han var blodig i ansigtet og kunne knap nok stå på benene. De to mænd fik ham dog hen til doktoren, der undersøgte ham, og så blev han bragt hen til Thomas Fuglsangs og lagt i seng. De havde også fået fat i politimesteren, og dagen efter blev der holdt forhør. Doktoren erklærede, at karlen ikke kunne møde og var dårlig, så han måtte årelade ham. Han skulle foreløbig blive i sengen, og det var ikke til at sige, om han ville få varigt men af sin beskadigelse.

Et par dage senere blev der afholdt nyt forhør, og da karlen stadig ikke kunne møde, lod politimesteren Jens Gamsmark sætte i brummen som voldsmand.

Han slap nu ret hurtigt ud igen, da købmand Handrup gik i kaution for ham samme dag, så han kunne komme hjem at sove i sin egen seng. Da karlen efter nogen tid kom sig og tilsyneladende ikke havde taget varig skade, blev episoden ordnet med nogle bøder. Kortspillerne måtte betale lægeregningen, opgive deres krav om penge og give en bøde for gadeuorden. Karlen dristede sig til at forlange erstatning for svie og smerte, men det henviste dommeren til civilt søgsmål, og så gav han karlen en bøde for forseelsen imod politiorden ved at hensidde langt ud på natten i et værtshus og derved selv at have givet anledning til uorden og mishandling, og sådan fik de alle et lille rap over næsen for deres markedsafslutning. Jens Gamsmark kom til at betale 16, Ove 4 rdl.

I de svære tider efter statsbankerotten sad Jens Christensen ellers og klarede sig godt igennem, endda således at han i 1823, da Bæksgård var solgt, kunne købe den og drive den sammen med Gamsgård, hvilket nogenlunde let lod sig gøre, da de to ejendomme havde skel sammen fra landevejen og langt sydpå, og det blev så indledning til en ny periode i Bæksgårds historie. Det blev også et skridt til gården Gamsmarks forsvinden som ejendom i Tørring sogn, og vi vil vende tilbage til:

Bæksgård

med Gamsmark, Pinholt og Sigshol

Jens Christensen Gamsmarks søn, *Hans Peiter Jensen*, i almindelighed kaldet Hans Jensen, blev netop i 1823 gift med *Anne Christensdatter*, der vistnok var fra

Påkjær i Hygum. De kom til at bo i Bægsgård og fik en del børn sammen. I 1830 arvede Anne 160 rdl. efter sine forældre, hvilket formodentlig var en god støtte for dem, da de i 1833 fik skøde på begge ejendomme, og gamle Jens Gamsmark gik på aftægt.

Han skal bo hos de unge, som skal give ham føde og klæder, pleje og opvartning i sygdomstilfælde, samt endelig, når den tid kommer, en hæderlig jordefærd. Dette lover Hans Jensen at gøre, „og det som sig en søn bør at omgås min gamle fader –“.

Hans Jensen blev ikke i Bægsgård alle sine dage. Allerede i 1839 solgte han sine ejendomme. Skønt tiderne op igennem trediverne blev bedre, havde han vist temmelig stor gæld, og så solgte han.

Køberen var gårdejer *Ove Christensen Gay*, der kom fra Harboøre, som netop dette år blev hærget af en voldsom stormflod. Prisen for ejendommene var 480 rdl. rede sølv, og i skødet opgives hartkornet således:

Bægsgård	htk. td. 1-6-0-2-
Sig og Gamsmark	htk. td. 3-1-2-0-

Med gården følger hverken besætning eller inventar undtagen en jern-bilæggekakkelovn og alle mur- og nagelfaste indretninger. Og vi kan nok gå ud fra, at der af bygninger kun fandtes gården Bægsgård.

Samme år købte Ove Gay Vester Kallesøhus, der lå henne ved vejen og hvis jord gik ind imellem Gamsmark og Bægsgård. Huset kostede 100 rdl. sølv, og i skødet bestemmes, at selve huset skulle tilhøre Tørring sogns sogneforstanderskab, som gjorde brug af det som fattighus eller asyl. Huset lå tæt ved vejen og rummede to små lejligheder. Der var på den tid ingen brønd ved huset; men beboerne skulle have ret til at hente vand i en limgrav på ejendommens jord ikke langt fra huset. Beboerne havde også lov til at benytte en kålgård, til hvis hegnsdige Bægsgårds ejere skulle afgive de fornødne græstørv uden vederlag. For disse ydelser ville kommunen årlig give Bægsgårds ejere 1 rigsdaler sølv. Huset blev revet ned i 1903.

I 1841 blev Bægsgård for første gang brandforsikret, og taksationsmændene giver da følgende beskrivelse af gården:

Bægsgård i Tørring sogn, som ejes af Ove Christensen Gay, har ej før været forsikret. Ejeren begærede de udvendige grundmure undtaget for taksation og forsikring.

a) Stuehuset i nord 16½ fag, 9 alen dyb, opført af grundmur i søndre side og begge ender og bindingsværk med tavlmur i nordre side, fyr under- og overtømmer, indrettet til stue, kammer, køkken og bryggehus, som er forsynet med loft, døre og vinduer, 2 skorstene med piber af brændte sten og en bagerovn, takseres med undtagelse af grundmuren for 250 rigsbank sedler, som omskrives til nuværende kurs.

b) Det østre hus 7 fag, $7\frac{1}{2}$ alen dyb, opført af fyr over-, ind- og undertømmer med klinede vægge og stråtag, indrettet til vognskjul, stald og tørvehus, forsikres for 60 rbdl. sedler.

c) Det søndre hus 17 fag, 11 alen dyb, opført af fyr over-, ind- og undertømmer, stråtag, indrettet til lade. 150 rbdl. sedler.

d) Det vestre hus, $8\frac{1}{2}$ fag, $8\frac{1}{2}$ alen dyb, samme som litra b og indrettet til fæ- og fårehus. 60 rbdl. sedler.

Begge de takserede bygninger a og c er ibygget laden med søndre ende. Forvarlig opført mod ildsfare, de befalede brandredskaber forefandtes. Hele forsikringssummen: 520 rbdl. sedler.

Indkørslen til gården var imellem det østre hus og stuehuset. Gårdens mønster er bibeholdt til vor tid. Ved en taksation i 1896 er der kommet en husmølle opført af tømmer. Det er dog ikke nogen mølle rejst på taget, som vi ellers kender dem, både de énbenede træmøller eller dem med jernskelet. Møllen var opstillet syd for ladens vestre del på jorden og havde udveksling til en aksel, der gik ind i laden, omtrent som de hesteomgange, der blev almindelige omtrent på samme tid. I 1915 har gården fået installeret elektrisk lys; men husmøllen fik lov til at stå. Den er der endnu i 1919; men i 1926 er den borte og afløst af elektrisk kraft. Elektriciteten har efterhånden omformet varme-, lys- og kraftinstallationerne både i stuehuse og udhuse. Ligesom traktorer har overtaget hestens arbejde for vogne og maskiner i de sidste 20-30 år hjulpet af bilerne.

Ove Christensen Gay var født på Harboøre i 1799, hvor hans forfædre havde været strand- og delefogeder i ca. 100 år. Hans kone, *Ane Christensdatter*, var fra Knudsgård i Dybe. De boede på V. Stausholm, til de i 1839 købte Bæksgård i Tørring.

Sønnen *Christen Ovesen Gay* var den næstældste af børnene og født i 1831. Han blev gift med *Karen Kirstine Thorsen* fra Flynder. Han fik Bæksgård, og i 1878 købte han en hedeparcel på omtrent 23 tønder land i Lomborg Kronhede noget øst for Vilhelmsborg. Den blev dog i 1884 solgt til statsskovvæsenet, der på den tid opkøbte hede til anlæg af Kronhede og Klosterhede plantage. I og for sig var det en god forretning med den hedelod. Ved indkøbet i 1878 kostede den 150 kr., og ved salget til staten fik *Christen Gay* 774 kr. og 78 øre for den.

Christen Ovesen Gay efterfulgtes i gården af sønnen *Theodor Gay*, og nu har hans søn *Kristian Gay* i mange år haft sine fædres gård.

Forstander Jens Nielsens første indtryk af England

ved Børge L. Barløse

Umiddelbart efter at Jens Nielsen, Klank, i august 1909 var gået ind på at overtage Borris Landbrugsskole, rejste han med ministeriel understøttelse til England for at studere planteforædling. Da han mange år senere udgav sine livserindringer („Fra en grotid“, Odense 1942), kunne han se tilbage på flere andre besøg derovre og desuden på et frugtbart bekendtskab med personligheder som George Cadbury og Tom Bryan¹. Erindringerens afsnit om England blev på denne baggrund temmelig summarisk, og selv om den første Englandsrejse i 1909 er fyldig omtalt, er fremstillingen dog uundgåelig præget af den udvælgelse og sammenfatning, der var en naturlig følge af, at den her måtte indordnes under en større helhed.

Hvad Jens Nielsen hin sommer oplevede og iagttog, har man et langt mere nuanceret billede af i en lille dagbog, som blev ført under selve rejsen, og som efter hans død i 1961 er afleveret til Landsarkivet i Viborg sammen med andre personlige papirer. Det er en jævn og ganske ukunstlet beretning, der her er tale om, men ved sine spontane og åbenhjertige betragtninger skønner jeg, den har interesse for eftertiden, ikke mindst for den kreds af mennesker i Vestjylland, der endnu husker den alsidigt interesserede, uafladeligt virksomme og åndeligt spændstige højskolemand. Det er ikke blot et glimt fra en svunden epoke, der her er fastholdt. Som personligt dokument genspejler dagbogsbladene et karakteristisk engagement hos deres ophavsmand, hos hvem en vågen social bevidsthed alle dage gik hånd i hånd med en umættelig trang til faglig og seriøs viden.

I øvrigt skal teksten i det følgende have lov at tale for sig selv, blot er det nødvendigt at forudskikke den bemærkning, at Jens Nielsen i 1909 var en mand i sin bedste alder – nær de halvt hundrede – og at han på rejsen var ledsaget af sin svoger, R. L. Hvidkjær (død 1917 som lærer i True).

Søndag aften den 8. august:

Egentlig var begyndelsen spændende nok. Den bestod jo nemlig i, at jeg skulle rejse til Borris og se, om vi skulle til Vestjylland på vore gamle dage, eller vi skulle blive i Klank². Og jeg tænkte mig, at det var et stort spørgsmål, om man

ville have os derud, når vi ikke ville love at holde skole i vinter, men det var det ikke. De ville gerne, at vi skulle tage derud, blot vi ville.

Mandag den 9.:

Op i Århus kl. 4 sammen med Niels Holm. Vi kører, og undervejs passierer vi lidt om, hvorledes det kan komme til at se ud i Borris, hvis vi skal i lag med den³.

I Herning kom J. Vestergaard ind, men vi talte kun lidt om sagen. I Studsgaard kom Elisabeth Hansen fra Askov og hendes kæreste, Carsten Iversen, som har lavet den ny landbrugsregnskabsbog, som jeg komplimenterede ham for⁴. Elisabeth var spydig (som faderen); det gik ud over det at spise „Hindhede“. Men jeg gav hende og Vestergaard grundig igen på „kødspisningen“. En af hendes påstande var, at man skal have nogle piger flere, når man skal leve af mange grønsager. Jeg imødegik den, men jeg skal have den nærmere undersøgt.

I Borris – Hjerk var kommet til i Trolldede – gik vi først ud i mosen og så på den⁵. Der var en del god og ret god rug. Men det hele bar samme præg som haven og marken ovenfor til dels. Ret gode planer, men kun lidt gjort ved dem.

Ungkreaturerne viste sig, da vi kom til dem, meget dårlig fodrede. Var kørerne magre, så var de det mere. De unge og yngste var rent ud miserable. Set fra den ende tog marken sig ikke godt ud. Men da vi så kom op på det høje, blev det bedre igen.

Ved mødet i Skern traf vi Touborg Jensen, Kloster Mølle, Voght fra, som er en broder til Fr. Fogt(?), kassereren for samvirksomheden gdj. og Mads fra Faster, som er nabo til Ane, „gammel Ane“ (Mads Nielsen)⁶. Alt ved forhandlingen gik let, kun at der var så mange huller. Derimod gik det glat ind på at overtage alle omkostninger ved handelen. Under forhandlingerne kom man ind på, at man ville forsøge at gøre, som de havde gjort ved skolen i Asmildkloster. De tegnede bidrag hos de unge, som så skulle bruge kvitteringerne som betaling (10 kr.), når de kom og ville på skolen.

Niels Holm gjorde opmærksom på, at der ikke fulgte karlekammersenge med, men derved blev intet gjort. Jeg tænkte på mejerioverskud (bagefter), men sagde eller skrev ikke noget. Lad ham have det! Kom sent om aftenen og søvning til Esbjerg. Skrev ikke hjem, men til „Højskolebladet“ med skolen til salg.

Tirsdag den 10.:

Sov godt, så på skibet og bestemte at sejle på „mellemdæk“. Da Hvidkjær kom, købte jeg shagpipe og shag-tobak, cigarer og fik tændstikker i købet. I aften har jeg højtidelig lovet ikke at ryge det mere, men om jeg holder det – ja det er en anden sag. Sejladsen tegnede ret anstrengende. Det blæste godt.

De to rejsekammerater Jens Nielsen og svogeren R. L. Hvidkjær. Begge fotografier er fra tiden o. 1909, det år, de drog ud på deres Englandsfærd.

Lørdag den 14.:

Vi havde været i Tower og parlamentsbygningen om formiddagen. I Tower havde vi set en masse gamle rustninger og våben og marterredskaber, tommelskruer f. eks. og en skarpretterøkse og do. blok med besked om, hvem der bl. a. havde fået hovedet af dér. Så så vi et lille nutids-skuespil med soldaterne. Garden bor der. De marcherede på vagt. Og endelig så vi så meget guld og sølv, at der ingen mening var deri. Det var kongens og dronningens kroningsdragter, deres kroner, sceptre og køller (?), deres saltkar, deres døbefont og deres alterbæger o. s. v. helt hen i vejret. Men bygningen med sine to mure udenom den er gammel og mærkelig.

Med det samme gik vi op på Tower-broen. Den er stor og smuk. Vi kom der, lige som de lukkede den op for nogle skibe, der skulle sejle igennem. Så så vi lidt på det og gik derpå op i bropillerne; der er trapper indeni. Langt var der op, og da vi kom op, var vi godt forpustede. Men så kunne vi også gå hen ad en bro højt oven over den anden, den forbinder bropillerne ved begge sider af Themsen. Men se ud over London, som vi havde tænkt, det kunne vi ikke, for der var for megen røg. Og det er der vist altid.

Så gik vi ned til parlamentsbygningen. Den er prægtig. Stor og bred rager den op over hele byen. Der er især de to tårne, The Victoria Tower og klokketårnet med den store klokke „Big Ben“, som kan høres over det meste af London. Den er også smuk indvendig. Det interessanteste er selve de to mødesale, Overhusets og Underhusets. Det, man straks falder i forundring over, er, at de ikke er større, men så helt små er de dog ikke. Der er plads til at sidde for 4-500. Men i Underhuset er der adskilligt flere. Sæderne er af læder, og medlemmerne må tage plads,

som de er tykke til, for der er ikke noget skel mellem pladserne. De sidder på lange sofalignende bænke, der er sat amfiteatralsk over hinanden langs siderne. Fra Herrernes sal går man igennem en hel mængde rum, inden man kommer til Folkets Hus⁷. Men de ligger lige ud for hinanden, så man kan se helt igennem fra den ene til den anden. I de mellemliggende sale ser man – især i de smallere gennemgange – en stor mængde malerier, der forestiller begivenheder af Englands politiske liv. Mærkelig er også den store Westminster Hall med sit træpærreværk o. s. v., o. s. v.

Da vi havde set disse to, Tower og The Parliament, gik vi med toget til Kew Garden. Først spiste vi smørrebrød og drak mælk i et mælkeudsalg – fint og godt. Så gik vi ind i den store have. Hvor stor ved jeg ikke, men vi kom i hvert fald ikke til ende med den.

Hvidkjer fik sig først en god middagssøvn under et træ, og imens så jeg mig lidt om. Siden fulgtes vi ad, og jeg lagde mig også til at sove ca. 1/2 time. Sådan lå folk strøet meget frit omkring. Det hele var så fredeligt og naturligt og dog så kultiveret. Vilde vandfugle gik op ad den smukke dam foran palmehuset og gik helt tamme omkring mellem de fine tæppebæde, hvor græsplæner og blomster var holdt på det smukkeste. Folk gik både på gangene og udenfor dem. Opsyn var der også. Ingen sagde noget derfor. Hist og her var der opslag om at spare græskanterne.

Vi sejlede fra den botaniske have med en lille damper ned til London til Westminsterbroen, hvor vi kom kl. 7.45. Det var den dejligste aften, man kunne tænke sig.

Søndag den 15.:

I dag har jeg været i Eastend, White Chapel o. s. v. Det hele kom tilfældig. Hvidkjer og jeg var gået ud efter frokost. Vi gik kl. 9. Og målet var den lille danske kirke ude ved de vestindiske dokker. Først drev vi langsomt af sted, Hvidkjer havde lyst at drive og praktiserede det til en grad, så jeg måtte anstrenge mig til det yderste for ikke at gå fra ham. Til sidst måtte jeg sætte mig selv en grænse, idet jeg bestemte mig til at være 1/2 alen bagefter ham hele tiden. Det hjalp, for til sidst kom han i tanker om, at vi kom for sent, og så blev farten sat op, så nu var jeg bagefter hele tiden. Da vi havde gået en times tid, stadig i sydøst – vi bor lidt til nord i den midterste del af byen (Islington) – kom vi til jernbanestationen, hvorfra det var vor plan at tage med toget ud til „dokkerne“. Men så gik der ingen tog. Derimod gik der sporvogne, fortalte man os, og vi af sted ud ad Aldgate, til vi kom til White Chapel. Der så vi i forbifarten en sidegade, der var helt fuld af folk og boder, der var slået op, hvor man handlede, men vi havde jo ikke tid. Vi hen og op på taget af sporvognen, d. v. s., vi stod og ventede på den, for den kom først 10 minutter efter, at vi forpustede og anstrengte var kommet til holde-

pladsen. Så kørte vi og kom også til jernbanestationen Indian Docks lige ved 11-tiden.

I en lille sidegade, Kings Street, ligger den danske kirke midt imellem kullagre og andre oplag, grå og lille at se til. Vi gik rask derhen og hilste, på dansk, på den mand, der – uden hovedtøj – stod ved indgangen og talte med en gammel mand. Han svarede igen på det hjemlige sprog, men meddelte os tillige, at der ingen præst var – han var rejst til et kald hjemme – og at der rimeligvis ingen gudstjeneste blev. Der havde været nogen tale om en svensk missionær. Så måtte vi nøjes med at se kirken – en lille, venlig kirke, hvor der plejede at komme i det mindste nogle få, undertiden en 30 stykker eller derover – men som nu var tom. Hvidkjær havde været der for 7 år siden, da han var i London, og havde fundet det i høj grad højtideligt dér. Kirkebetjenten, eller hvad han var, en ældre, venlig mand, som havde været ved kirken siden 1874, viste os nogle tilhullede træfigurer, som før havde været opstillet i kirken på fodstykker. De var blevet pudset af. Man troede, det var tarvelige gibsfigurer, men så viste det sig at være fint træskærerarbejde, som havde været skjult af overkalkningen. Så vidt han oplyste, skulle de nu på Carlsberg-museet i København. Han syntes, det var en skam, og vi med. Hvorfor skulle kirkens prydelser på museet?? For den nytte, den gjorde i dag, kunne hele kirken jo godt have været sat på museet. Men det skulle vel ikke være meningen. Nå, for os var der ikke mere at gøre; vi takkede for opmærksomheden og gik – tilbage til White Chapel.

Først gik vi dog hen til afholdshjemmet for skandinaviske sømænd. Restaurationen var lukket, men så fik vi et glas vand af vandhanen, som værtinden (lad mig kalde hende så, hun talte ellers svensk) var så venlig at give os.

Så gik vi indad mod byen. Vi kunne godt have kommet med en omnibus, men jeg ville se den gade, hvor de handlede, og så gik vi. Gaden, som vi gik ad, og som fører vestpå ind til White Chapel, ligger syd for denne og hedder Commercial Road. Den er bred og ret pæn at se til. Dog ikke helt ren. Men vandvognene gik der og gjorde godt i den stærke varme.

Et par værtshuse med svensk og norsk flag og hjemlige navne på skiltene mindede igen om Danmark. Men vi blev ude og gik ikke ind, skønt der så pænt ud. Men ellers var alt så fremmed som muligt. Tre mand kom os i møde. Det var tydeligt, at det var japanere, og en kom daskende bagefter af samme nationalitet. De var ikke store, men ret kvikke at se til. Lidt længere henne sad tre mand ved en trappe, de havde samme ansigtsform, men de var mørkere i huden. Det var asiater, men hvorfra vidste vi ikke.

Lidt længere henne, men på den anden side af gaden, lå et langt og anseligt hus. Det var sømandshjem for asiater, afrikanere og andre syd- og østerlændere. En sort neger og en brun mand, der stod på trappen, gjorde det endnu tydeligere, hvad meningen var. Det var midt på dagen, en søndag, og de fleste butikker var lukkede, kun barberer, avvissælgere og frugtsælgere havde åbent.

Men så i en sidegade, der var en mængde butikker åbne, og en mængde borde og andre opstillinger var der udenfor. Vi havde også set enkelte butikker i hovedgaden, vi gik i, der var åbne. Men der var det jøder, der handlede, det kunne vi se på de avisplakater, de havde ude. Det var hebraiske bogstaver, de var trykt med. Men her var der butik i hvert hus. Sko og tøfler var hængt op ude på gaden for at friste købere. Hvidkær købte 3 manchetknapper for 1 penny, men længere henne i gaden var der mere livligt. Jeg gik ikke helt hen, for jeg syntes, stemmerne lød så stærkt, så man aldrig kunne vide, om man ikke kom i „filteri“ med de folk, og så trak jeg mig tilbage igen. Men henne i hjørnet – gaden bøjede om i en vinkel – var der en åben købutik, hvor jeg kunne se store kødstykker hænge og dingle. Der stod en mand udenfor med en stor kniv og fægtede og råbte, rimeligvis for at anbefale sine varer, men jeg trak mig dog tilbage for en sikkerheds skyld. Da jeg gik over på den anden side af gaden for at gå tilbage, så jeg forbi hjørnet, hvor gaden svingede, og der var endnu stærkere stimlen og råben. I en gade på modsat side af Commercial Road (Handelsvejen) var der spændt guirlander tværs over gaden. De mødtes i en roset midt over gaden, og mange folk var samlede. Men der kom jeg ikke hen. Det hele så mig så hemmelighedsfuldt ud, og min kone havde advaret mig og fået mig til at gå med en seddel i lommen med navn på og det sted, hvor jeg boede, for at man kunne kende mig, i fald jeg kom noget til. Men jeg ville nødig have brug for sedlen, og så gik jeg min vej uden at se nærmere.

Lidt efter ser vi en hel mængde mennesker, måske dog kun mellem 50 og 100. De stod og hørte på en mand, der stod oppe på en vogn og talte. På vognen stod med store bogstaver „Socialism“. Og på siden stod „Clarion-Van“ = trompet- eller fortrop-vognen. Og på trykte sedler, som en anden mand omdelte, stod, at denne „vogn“ nu for tiden var i dette distrikt. Endvidere stod der på sedlen: „Hvis du ikke ved, hvad socialismen er, så kom og hør den forklaret. Hvis du har imod socialismen, så kom og sig os imod. Hvis du tror, socialismen er det eneste middel mod fattigdommen, så kom og hjælp os“. Og manden – en yngre, kraftig mand – talte ivrigt og forklarede, med stærke ord, hvoraf jeg dog ikke kunne forstå noget i sammenhæng, den opgivne tekst. Han var „med“, det kunne man se, og engang imellem hørte man svagt bifald fra tilhørerne.

Vi gik videre.

Efterhånden, som vi kom nærmere ind mod White Chapel Road, blev strømmen på gaden tættere. En del, der kom fra kirke, hjalp til at fylde op også. Så kom vi til en ny sidegade, hvor der var en mængde mennesker og stor støj. Alle mulige slags mennesker fra helt velklædte og velholdte til de uslest og fattigst udseende. En kvinde gik med et barn ved hånden. Det havde kun den bare skjorte på, og den var både snavset og pjaltet. Men endnu mere snavset var den stakkels unge. Pludselig satte den sig ned og lod løbe – uden at nogen forbavselse var til syne derfor. – Mange af kvinderne så også stærkt medtagne ud. Men ellers syntes

jeg, at de kvikkeste ansigter sås på kvinderne. Mange af de noget ældre mænd så meget sløve eller stærkt anløbne ud.

Men her – og nu var vi ved White Chapel gaden – ser man mennesker, som de er uden politur. Al den pænhed, alt det „væsen“, som kultur og udvikling fører med sig for alle dem, der vinder ved det, det er fuldstændig som blæst bort. Det er det jo ikke altsammen, men det er kun lidt, der er tilbage af det.

Og i Middlesex Street, en gade, der går mod nord lige ved, hvor White Chapel begynder, der var det, som om alle onde ånder var sluppet løs. Gaden var helt fuld af mennesker, som under støj og larm bevægede sig, puffende og trængende sig mellem de mangfoldige boder og indretninger, hvor man stod og solgte – én et, en anden et andet. Fra den første vogn solgte de citron sodavand. Og manden brølede med vældig stemme: „Iskoldt citron sodavand, kun 1 penny“, mens han skænkede ud, for om muligt at overdøve alle de andre, der råbte. Det var ham for øvrigt ganske umuligt. Det hele var som en frygtelig malmstrøm. Og her kunne jeg blive fra uden advarsler. Jeg turde ikke gå derind. Det må vist have været en af de værste gader. Og jeg kan godt forstå nu, hvad jeg har hørt, at politiet egentlig nødig vil derind og helst går flere i følge.

Nu kl. 3 kvarter til syv, da jeg sidder i mit logis hos en privat familie i en af de stille gader inde i byen og hører kirkeklokkerne ringe, nu kunne jeg godt have lyst til igen at se, hvad der foregår ude i den store arbejderby ved Themsens nordside og ved de store dokker. Det er dog med al sin elendighed arbejdernes London. Men jeg gør det ikke, for jeg frygter den bærmme, som her er kommet ovenpå, og nu vil jeg hellere sende en hilsen hjem til mine kære i Danmark, er det end blot i tankerne.

Få skridt fra Middlesex Street gik vi ned til den underjordiske jernbane og kørte, men det tog et kvarter forbi 4 stationer med den elektriske jernbane til vor egen station, som vi nu kalder den, Kings Cross. Da det var søndag, var vort sædvanlige spisehus lukket. Vi gik så ind i en mindre fin beværtning og spiste, jeg en fåresteg, Hvidkjær en svinesteg, og så gik vi hjem og sov til middag.

Tirsdag den 17.:

I Cambridge. Mr. Mac Row havde skrevet dertil, og vi havde meddelt, at vi ville komme til en vis tid. Men vi fandt ikke hinanden. I botanisk have fik vi så telefoneret til ham, og vi „biledede“ derud (6 sh.).

Prof. Biffen tog imod os og viste os små prøver af korn i et hus af ståltrådvæv til at holde fuglene ude⁸. Derpå gik vi ud i marken samtalende om spørgsmålet krydsning eller ikke-krydsning. Prof. Biffen udtalte sig med stor sikkerhed i denne sag. Han sagde som svar på min udtalelse, at vi hos os væsentlig holdt os til pedigreeavl, renavl, at vi skulle nok komme til at krydse.

På mit spørgsmål, om de så kunne blive ensartede, svarede han afgørende ja. De havde dem fuldstændig ens i 3de generation, men der gik 3 år til, inden de kunne få dem formerede, og i den tid kunne de prøve dem yderligere. Senere fortalte han om en bestemt hvedeprøve, vi havde set, og den gav særlig „big bread“, godt løftet brød. Og på mit spørgsmål, om de drev forsøgene så vidt, at de spiste hveden, inden de kaldte den god, svarede han: Ja, det gjorde de.

Jeg ytrede nogen tvivl om, at de kunne få hveden ens i så kort tid. Han viste os prøver 3 år gamle, der virkelig – praktisk talt – var rene. Enkelte fremmede aks, så vi, var af en enkelt bestemt sort, som han sagde var iblandet fra maskinen ved tærskning.

Han nævnte, hvilke sorter han havde krydset. Jeg husker Rivets som den ene, den eller de andre ikke. Et stykke med noget rødlig aks, som han kaldte det bedste – af en sort, som endnu ikke havde fået navn – var virkelig ualmindelig smuk. Foruden det, at dens aks var store og smukke, og dens strå var stift, havde den den egenskab, at den var modstandsdygtig mod rust. Medens strået af andre sorter var mørkt, og bladene sorte af rust, var denne fuldstændig hvid og ren i strået. Han tillagde denne egenskab – modstandsdygtighed mod sygdom – stor betydning. Senere udtalte han om denne måde: Krydsning med påfølgende renavl: At man kunne få korn, som man ville.

Onsdag den 18de Avg:

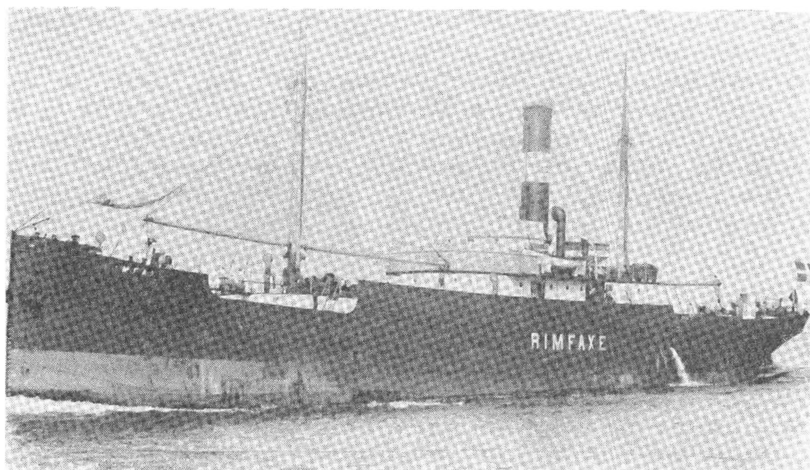
I regnvejr kom vi til *Reading*. Vi fandt nemt Sutton & Son's og blev vist ind. En mand kom og talte med os og viste os siden ud til forsøgsmarken $\frac{1}{2}$ mil udenfor byen.

På kontorerne, som vi så, var alt fint, og alt gik stille. Det gjorde indtryk af velstand og god ledelse. Selv tjeneren – formodentlig et kontorbud – viste os en opmærksomhed og høflighed, som var påfaldende.

Kommen med spurvognen fandt vi en ældre mand, der tog imod os og viste os, hvad vi ønskede at se af køkkenurter. Vi så for øvrigt først græsblandinger til plæner. Plæner i England er noget andet end andensteds. De skal være hårde og grønne og kunne tåle at gå på til de lege, som man øver på dem. Og dertil skal de klippes fuldstændig korte en gang om ugen. Til forsøg havde de foruden mere almindelige taget en med en egen slags græs (halvgræs?) fra Ægypten, en anden med græstørv fra en anden provins.

Af ærter havde de mange forskellige sorter. De var smukke. Manden, der viste os om, sagde ja til, at de blev krydset og dyrket i pedigreekultur bagefter. Men om han vidste noget nærmere derom, ved jeg ikke.

Han viste os også f. eks. græskar, hvor frugterne var mindre, men han sagde lige så fine som „Vegetable Marrow“. Navnet blev mærket i kataloget. Der var

S/S „Rimfaxe“ (1052 brutto reg. tons) tilhørte Dampskibs-aktieselskabet „Skandia“ i København. Damperen gik ligesom den lidt større „Skinsfaxe“ i fart på Island og anløb berunder Leih.

mange sorter af græskar. Han sagde, at hvis man skulle holde dem fri fra fremmedbestøvning, skulle man have dem en ($\frac{1}{4}$) mil fra hinanden.

Af pralbønner viste han os en smuk avl. Han påstod, at de var mere skøre, og de var fri for streng i modsætning til „trende beans“, som han dog mente blev brugt mere til hensaltning. Af kål så vi en del pedigreeavl, også af rosenkål. De var pæne at se til på denne tid.

Han havde adskillige slags gode vinterhvidkål. Vor mand sagde, de var for seje til menneskeføde, men til at fede med – til køer – var de gode. Så afleverede han os til en mand i drivhusene. Og han viste os meget fine ting.

Der var især blomster Begonia og Gloxinia af de ting, vi kunne se i blomst. Men desuden talte han om Primula som en ting, de havde gjort meget ved. Han viste os nogle gamle former af Gloxinia og fortalte os, hvorledes han havde krydset for at få de enkelte sorter frem, som vi så. Desuden viste han os, hvorledes han bar sig ad med at krydse. Han flængede Gloxinia-kronen ned i den ene side, tog støvdragerne væk, dækkede støvvejen til med bomuld, senere førte han støv (pollen) til støvvejen (pistil) og anbragte på arret (stigma) og dækkede det atter til. En 14 dage, 3 uger efter var frøet modent. – Hans resultater var meget smukke. Men han havde arbejdet der i over 30 år.

Lignende ting viste han os med andre planter. Han gjorde opmærksom på, at det var tit, man slet ikke fik noget ud af dem i det første år efter krydsningen, men i andet eller i 3de, eller 4de. Og der kunne så gå flere år, inden de blev faste.

Siden viste han os lignende resultater af hans arbejde på friland. Eksempelvis kan nævnes: *Antirrhinum*, *Carmin* og *Godetia*. Der var både høje (= *Clarkia*) og helt lave af forskellig farve. Hans navn er i kataloget. —

Sweet Peas havde de en mængde af. Men de var omtrent afblomstrede og så ikke så godt ud. Om eftermiddagen var vi i *Agricultural College*, hvor vi ingen traf hjemme. Men portneren viste os omkring. Vi så nogle undervisningslokaler med udmærkede anskuelighedsapparater, f. eks. plovlegemer o. m. m. Sweet Peas var meget smukke. Ligeledes vindruer i hus.

Torsdag 19de:

Woburn, ved Ridgmont. Det var — skønt lidt udenfor mit repertoire — absolut det interessanteste, vi havde set.

De 18 acres med frugttræer rummede en sådan mangfoldighed af fint anlagte og for størstedelen vel gennemførte forsøg, så man vanskelig finder magen. — Skade, at det hele ikke var lige så fint at se til som Suttons. Det kunne det have været, da hertugen af Bedford, som bekostede det hele, ikke spurgte det mindst om, hvad det kostede — sagde Mr. Neild, som viste os omkring.

Det første, vi så, var frugttræer, hvoraf nogle var dyrket i græsgrøet jord, andre med jorden kultiveret. Der var en forbavsende forskel. Men det var på én sort. På en anden sort havde det ikke nær gjort den virkning. Der var meget gode resultater i græs (frugt), skønt ikke så gode som ved den dyrkede jord.

Med hensyn til jordens dyrkning havde de gjort den erfaring, at træerne voksede udmærket ved en jordbehandling — 2 gange årlig — til 12 tommers dybde. Men at frugtbarheden led stærkt derved. Der skulle kun graves 2 tommer dybt.

Der var også forsøg med beskæring af frugttræer — tilbageskæring — æbler ved plantningen og 12 måneder efter. Det havde vist sig bedst at skære dem tilbage straks. De var, 6 år efter, at se til, som var de et år ældre. De ikke beskårne — hverken ved plantningen eller 12 måneder efter — var de største og havde givet meget mere frugt end de andre. Men træerne stod med lange, hængende grene (det kunne måske komme an på sorten) og uden god form.

Man havde også prøvet den fremgangsmåde at støde jorden fast ved plantning af træerne med en brolæggerjomfru. Man var kommet ind på dette ved at plante nogen træer for at vise, hvorledes træer ikke skulle plantes, og så plantede man skødesløst (*carelessly*) og gik så vidt, at man stødte jorden fast med en jomfru. På et stykke med 6 sorter — 2 rækker træer — lod Mr. Neild os sige, hvilken side af stykket — det var forskelligt fra midten af — der for hver sort var den bedste.

Vi dømte — uden at vide, hvad forsøget gjaldt — 5 til højre og 1 til venstre til at være de bedste. Så kom forklaringen: Alle dem til højre var plantede ved stødning af jorden, dem til venstre uden. Hvert andet træ var desuden plantet oven

på jorden, hvert andet på sædvanlig måde. Disse forsøg var gentaget mange gange, og princippet var, at det det kom an på ved plantningen, var at bringe jorden og de tykkere rødder og stammen i så nær berøring som muligt.

De tynde rødder derimod gjorde – når de havde været opgravede nogle dage – ingen gavn, og derfor var det uden betydning, om de blev behandlet godt eller dårligt. Man havde forsøgt med at tage dem bort indtil en vis tykkelse. Og dette gjorde ingen skade for de tyndeste rødders vedkommende. Ligeledes havde man haft gode resultater af at forkorte de tykke rødder. Til en vis grad havde dette vist sig heldigt. Endnu blev der vist os en mængde forsøg, men det, man fik mest tydeligt indtryk af, var at jordens kultivering ved frugttræer var næsten et og alt.

Han (Mr. Neild) fortalte om gødningsforsøg, de havde gjort. Og på den frugtbare jord – på forsøgsstationen – havde det vist sig, at gødning kun havde forøget frugtmængden med 2 %, d. v. s. stort tab, hvorimod det på den magre jord havde givet gode resultater.

Mandag d. 23de^o:

Hos Bell & Bieberstedt i Leith. Forretningen er mest handel. Deres forsøg er mest kontroldyrkning af de forskellige frøprøver, som de forhandlede. Det var holdt pænt. Mr. Smith hed den gamle, der viste os tomaterne. En yngre mand, som var inde fra kontoret, viste os græsserne. Jeg kunne ingen forskel se på rødkløver og cowgrass. Man påstod, at cowgrass var lykkedes mange steder, hvor rødkløver var mislykket.

Mr. Smith viste os forskellige tomatformer og gjorde opmærksom på, at de middelstore var bedst yndede til handel. Folk holdt ikke af kun at få et par frugter til et pund.

I Broad Beans og i Garden Peas viste Mr. Smith os det største, vi ever saw. Der var valske bønner med bælg på tæt ved $\frac{1}{2}$ alen og ærter med bælg på 15 cm. Han havde haft – ved krydsning – ca. 300 sorter. Nu havde han 145, men mente, at han i år kunne kassere en mængde af dem. De var meget frugtbare at se til.

Af spidskål havde de en mængde. Nogle var tjenlige, andre sildigere og større.

Fredag d. 27-8-09:

Om bord på „Rimfaxe“.

Noter

- 1 *George Cadbury* (1839–1922), den tredje i et dynasti af chokoladefabrikanter, tilhørte kvækernes samfund og blev bl. a. kendt som grundlægger af mønsterlandsbyen Bournville, hvor moderne principper for bolig- og byplanlægning blev anvendt til gavn for fabrikkens arbejdere.
Tom Bryan (1866–1917) var forstander for Fircroft College, en institution der havde mange lighedspunkter med en dansk folkehøjskole. Her formidlede han det 19. århundredes liberale og evangeliske tankeverden til unge, især fra byerne, og vakte bl. a. beundring ved sin morgenandagt, der i reglen udviklede sig til inspirerende samtaler.
- 2 Landbrugsskolen i Borris var grundlagt i 1906, men kom hurtigt ud i en krise. Der blev da rettet henvendelse til Jens Nielsens svigersøn, daværende konsulent for De jyske Husmandsforeninger, H. K. Rosager, om at overtage ledelsen. Da han ikke straks mente at kunne påtage sig opgaven, overvejede J. N. at overtage det økonomiske ansvar. Det er dette, der er baggrunden for, at Borris figurerer som rejsens første bestemmelsessted.
- 3 *Niels Holm* var avlsbestyrer i Klank og fulgte i denne egenskab med til Borris. I 1914 vendte han tilbage til Østjylland og overtog en landbrugsejendom i Framlev.
- 4 *Jens Westergaard* (1867–1932) var distriktsbestyrer for Hedselskabet og formand for De samvirkende landboforeninger i Ringkøbing Amt. Elisabeth Hansen var datter af den kendte statskonsulent Fr. Hansen, Askov.
- 5 Distriktsbestyrer *P. Pedersen Hjerl* (1862–1941), mangeårig leder af mosestationen Skovbjerg ved Sdr. Felding.
- 6 *Kristen Tovborg Jensen* (1865–1920), ejer af gården Klostermølle mellem Strucr og Lemvig. Var ven med Thøger Larsen og Aakjær. 1916–20 landsformand for Det radikale Venstre. En særpræget og stejl personlighed, som i hovedstaden førte sig frem med ravjysk udtale og sort Halsbind.
J. M. Voigt, forpagter og forstander på Løvstruggård, Hanning s.
Mads Pedersen Søndergaard (1866–1932) var kendt og agtet som forkæmper for andelsbevægelsen i Faster og omegn.
- 7 Også andre end J. N. har haft svært ved – i flugten – at fordanske de engelske betegnelser for parlamentets to kamre: House of Lords og House of Commons.
- 8 *Sir Rowland Biffen* (1874–1949), professor i planteavl ved universitetet i Cambridge, berømt for sit pionerarbejde med hensyn til at frembringe hvedesorter, som var modstandsdygtige mod rust. Jeg har i dette afsnit ment at burde udelade enkelte detaljer, som i dag er uden almen interesse.
- 9 Det drejer sig hovedsagelig om navne på plantesorter og lignende flygtige notater af rent faglig karakter.

Bogtrykker Niels P. Thomsen i Holstebro

Af Knud Pichard

Min fars hus lå midt i Nørregade, dér hvor den er smallest. Det ligger der endnu, men de, der levede i det dengang, er enten døde eller spredt for alle vinde. De fleste er nok døde, vil jeg tro.

Min far var Niels P. Thomsen, bogtrykkeren, og han havde ladet ejendommen nr. 30 opføre efter først at have boet lige om hjørnet i Danmarksgade. Her kom jeg til verden 3 år efter 1. verdenskrig i det, man senere kaldte mellemkrigstiden. Dengang drømte ingen fornuftig om at kalde den sådan, verdenskrigen var den sidste af alle krige, fra nu af ville der være fred. Aldrig.

Hvad jeg oplevede i det hus, fra min fødsel og til min far døde, samler sig hovedsagelig om, hvad drengen, altså jeg, oplevede. Når jeg standser ved fars død, er grunden naturligvis, at det var hans hus, hans virksomhed, at han var midtpunktet. Var jeg ikke ligefrem dreng, da han døde i 1942, kan jeg vist med fuld ret påstå, at de sidste år han levede, var hverken han eller hans hus, hvad det havde været. For mig begyndte det altså i 1921 og sluttede omkring udbruddet af verdenskrig nummer 2. Hele mellemkrigstiden som altså skulle vise sig ikke at være meget andet end en urolig våbenstilstand.

Det var et stort hus med forhus og baghus, butikker og lejligheder, værksteder og kældre, aldrig var det helt stille. Tidligt om morgenen kom typograferne og stillede deres cykler ved muren til bogbinderiet, bogbinderen og hans svende kom, skomageren, journalisterne på Social-Demokratens redaktion, indehaversken af legetøjsbutikken, fotografen. Hver morgen vågnede huset med de samme vante lyde; jeg hørte far gå ned ad trappen, de skridt jeg kunne skelne mellem hundrede andre. Andre lyde, maskinernes durren, skomagerens hammer, nyhederne fra Ritzaus Bureau på redaktionens radio, trykkeriets trækvogn over gårdens sten, fuglene i vildvinen og kastanjetræet.

Der var et kastanjetræ i den øverste ende af gården. Hvem der havde plantet det, ved jeg ikke, men det må være sket i spøg og uden de mest elementære kundskaber om frøs vækstbetingelser. Det burde ikke kunne gro i denne hårde og sure jord, hvor det flød med kasser og trærammer fra trykkeriets papirforsendelser, men det gjorde det. En høj, rank kastanje, der spændte sin vældige krone næsten

over hele gården. Om foråret stod den som en hvid flamme med alle sine blomster, om efteråret som en gylden. Fremmede standsede op ved synet af den, troede ikke deres egne øjne. Den fortjente et digt, for den var gårdens hjerte.

Hele min drengetid igennem var gården stedet, hvor vi mødtes, mine kammerater og jeg. Af kasserne og brædderne byggede vi huse, undervandsbåde, vagttårne, tanks og biler. Der var faderligt forbud mod at anvende søm af enhver art, og vi udviklede os til kunstnere i at beregne tryk og modtryk og balancepunkter. Især når vi arbejdede i højden, var det bydende nødvendigt at vide noget. Det hændte, at en typograf hvid i ansigtet af skræk kommanderede os ned – langsomt. En masse ramlede sammen naturligvis, vi rev os, trådte rustne søm op i fødderne, havde hænderne fulde af splinter og åbne sår fulde af jord. Mindst en gang hver uge burde vi være døde af stivkrampe, vaccination var ukendt dengang, men der skete aldrig noget, vores spyt må have været af en særlig beskaffenhed.

Jeg var uden kendskab til, at jeg tilhørte den bedre middelstand, det fandt jeg først ud af senere. Et solidt, borgerligt hjem med traditioner, regler der ikke følte som tvang, frihed der aldrig misbrugtes. Jeg ved ikke, om mit hjem var typisk for mellemkrigstidens velfunderede håndværksmester. Det var stort, store stuer med gode og gedigne ting, på væggene billeder af udmærkede kunstnere, bøger, masser af bøger naturligvis. Desuden en rad kamre til husassistenten og vi børn og et vældigt loft. Kamrene var uden varme, huset havde heller ikke varmt vand, ikke badeværelse, morgenvasken foregik i køkkenet. Måske var vi noget bagefter på det punkt, noget økonomisk spørgsmål var det i hvert fald ikke. Far sad i de år ganske godt i det, hvad der fremgik af den skattebog, han selv trykte hvert år til byens store henrykkelse.

Et stort hus med mange mennesker, i min tidligste barndom var vi 5 søskende hjemme, ofte havde vi gæster. Jeg kendte ikke til at være alene, det kunne være noget af et problem at blive det. En tryk tilværelse, hvor alt var lagt til rette, hvor alt havde sine regler lige fra skiftning af undertøj til udbetaling af lomme penge, besøg hos frisøren og placering ved spisebordet. Det var min mor, der administrerede denne husorden; hvad der foregik i privaten, blandede far sig kun nødtigt i. Jeg har aldrig set ham med et stykke værktøj i hånden, aldrig set ham skifte en pakning ud eller skrue en gardinstang fast eller male en fodliste, han ringede efter en håndværker. Det har vel ikke interesseret ham; ønsker om nyt tapet, et nyt møbel, en anden farve, kom aldrig fra ham. Men hvad mor foreslog, godkendte han som oftest uden diskussion.

Var min far en fantasirig kunstner på sit felt, var han i sin livsførelse uhyre jævn, skeptisk over for ændringer. Ved middagsbordet modtog han nye madeksperimenter med tavshed, ønskede dem ikke gentaget, undertiden var min mor ved at fortvivle. Hun elskede at forsøge nyt, det gjorde han så afgjort ikke. Det samme gjaldt huset som sådan, hvorfor lave noget om, når det gamle fungerede godt nok? To temperamenter der dog aldrig søndersled hinanden, fordi de kendte

Niels P. Thomsen

kunsten at give efter. Var min far husets herre, var det dog langtfra altid ham, der vandt. På den anden side glemte hverken mor eller vi børn aldrig, at det var fra ham, alt kom.

Et patriarkalsk hus. Set med nutidens øjne var det, sådan som de fleste hjem var det dengang. Kønsrollefordelingen var skarp, begrebet husherre var ikke noget tomt begreb. Min far udnyttede dog aldrig sin stilling, udstedte ikke ordrer eller forbud, udover hvad datidens gode tone fordrede. Vi skulle som hans børn opføre os anstændigt, det var sådan set det eneste, han krævede. Bogtrykker Thomsens børn – sommetider kunne det godt være lidt af en belastning. Hvor mine kammerater kunne redde sig under den nyttige anonymitet, stod jeg i fuld projektørlys. Ikke uden en vis smerte opdagede jeg, at navnet forpligtede.

At fortælle om far og hans hus er umulig uden også at fortælle om tiden, mellemkrigstiden. Nogen sammenhængende erindring om den har jeg ikke før omkring skolealderen, 1928, og da interesserede den mig ikke. Spørg en dreng på 8 år, hvad han mener om 70'erne – .

Det var en urolig tid. Økonomisk verdenskrise, arbejdsløshed, byen hjemsoget af stærke, arbejdsduelige mænd, der tiggede om en bid mad eller penge til natlogi. Far gav dem altid både mad og penge, og de spiste med ved vores bord; han tillod ikke, at nogen forlod hans dør med tomme hænder.

Stalin, Hitler, Mussolini, Franco, borgerkrig i Spanien, storkrig i Kina, overfald på Østrig og Tjekkoslovakiet og Abessinien, Moskva-processer, jødeforfølgelser, demonstrationer og tumulter, sammenstød mellem kommunister og nazister. DSU drog gennem Nørregade med røde flag på gule fiskestænger, KU's stormtropper marcherede med grønne skjorter, sorte støvler og skrårem. Der var LS-stævner, hvor bønderne rasede mod den røde regering, der var Oxford-møder, hvor man flokvis bekendte sine synder og blev „changed“ af Gud, det var „Stauning eller kaos“, Kaj Munk skrev sine skuespil og forargede borgerskabet, det samme gjorde Poul Henningsen med sin kulturkritik, „Melodien, der blev væk“ af Kjeld Abell havde premiere, og Josephine Baker dansede nøgen i det syndige København. Begivenhederne nåede os gennem radio og aviser, men de rystede ikke vores hjem. Far var arbejdsgiveren, ikke arbejderen, han havde nok at bestille, frygt for morgendagen pinte ikke ham. Tidens store sociale problemer kunne derfor betragtes fra en sikker afstand.

Naturligvis blev de skiftende begivenheder ude i den store verden diskuteret, men fordi man levede midt i den, havde de et andet perspektiv, rettere sagt havde de ikke noget. Man så ingen sammenhæng, læste ikke skriften på væggen. Når man står midt i noget, ser man kun det og ikke følgerne. De, der oplevede den 5. maj 1945, vidste ikke halvt så meget om besættelsen som dem, der læste om den 10 år senere.

Derfor husker jeg mellemkrigsårene som en tryk tid set fra Nørregade, alt fungerede.

Som søn af formanden for den grundtvigske frimenighed i Holstebro kom jeg i friskolen, Morten Larsens skole, som den almindeligvis kaldtes. Den var tidens lilleskole, men i modsætning til nutidens hverken radiikal eller eksperimenterende. Adskillige har skrevet smukt om den skole, for smukt, er jeg bange for, og af mennesker, der forlængst var ophørt med at føle den på sin krop.

Morten Larsen, præsten og åndskæmpen, levede endnu. Hver morgen samlede han hele skolen til morgenandagt, alle elever og lærere kunne være i et klasseværelse, flere var vi ikke. Med sine smalle hænder knuget om stokken bad han; mellem ham og hans gud var der en lige vej, det lignede en personlig samtale, han glemte os, eleverne. Vi forstod ikke meget af, hvad han sagde, ikke troen og hengivelsen bagved, og han gjorde det ikke lettere for os. Forstod han sig på børn, den gamle ungkarl? Et par år havde vi ham til religionsundervisning, den forstod vi heller ikke; han berettede mere for sig selv end for os, glemte os hurtigt. Jeg tror ikke, at nogen af os opfattede ham som en ener, som en modig stridsmand, der engang havde skabt røre i den danske folkekirke, hvis skrifter var blevet diskuteret

viden om. Vi opfattede ham som en gammel, fjern mand, respektindgydende i sin uforståelighed. Han påvirkede os ikke, Gud ved, om han prøvede på det?

Frøken Karen Johansen var skolens daglige leder, en lille, spinkel dame, der altid gik rundt i en mørk, højhalset kjole med en lille snehvid kant. Hvilken myndighed! Når hun skrædede over skolegården fra privaten, skilte hun de legende som Moses skilte vandene i Det røde Hav. Der var en ring af bister utilnærmelighed omkring hende, en skoleforstanderinde-rustning; hun kunne med et kort blik få den værste bandit til at skælve. Jeg, der gennem mine forældre kendte hende lidt bedre, vidste, at hun røg store cigarer og læste kriminalromaner, at hun faktisk kunne le, men på skolen havde hun altid sin rustning på. Jeg skælvede ikke mindre end de andre, tværtimod – bogtrykker Thomsens søn!

En autoritær skole med frøken Johansen som den enebestemmende. Lektier skulle læres, kunnes, et endeløs terperi, eksperimenter var utænkelige. Protestere, mod hvem, frøken Johansen? Man ville hellere have brændt en arm af.

Nogle år før 2. verdenskrig lukkede skolen af økonomiske grunde. For frøken Johansen må det have været en tung og smertelig beslutning, der ganske vist ikke knækkede hende, men gjorde hende endnu mindre og spinklere. Kun hendes ansigt bevarede sin bisterhed og øjnene deres kraft, selv om hun nu kun var en lille, ældre frøken, der gik på visitter og levede af en pension. Til det sidste var hun lutter vilje og ånd, der gjorde hende respekteret, men næppe elsket. Hun ønskede det nok heller ikke anderledes.

Efter overflytningen til kommuneskolen forstod jeg hurtigt, at den gamle ikke havde været særlig god, ude af takt med tiden og helt utilstrækkelig både hvad angik lokaler og undervisningsmaterialer. Der blev sunget meget, der blev leget sanglege og danset folkedans, derimod førte gymnastik og anden sport en kummerlig tilværelse. Drengene smed jakken og tog et par gymnastiksko på, bagefter fik sveden lov at tørre på kroppen, bad var noget ukendt. Dasserne og pissoiret i gården gjorde det nødvendigt at holde vinduer og døre i vindsiden lukket, og den grusede skolegård enten sejlede i søle eller hvirvlede tætte skyer af støv op i hvert frikvarter. Skolen havde ikke mange penge at arbejde for. Bortset fra et par ældre lærere skiftedes der hyppigt; de unge forlangte noget andet og mere, og deres moderne ideer vandt ikke genklang. Nu og da afholdtes der skolefester med boder og tombolaer for at stive den vaklende økonomi af, men mange besøgende kom der ikke. Medlemmer af menigheden, nogle gamle elever – man syntes vel, at man havde pligt til at se indenfor.

Da lukningen af Morten Larsens skole var en kendsgerning, taltes der meget om, at det både var sørgeligt og vemodigt; mange pæne og velmenende ord blev fremsat. Men sandheden var, at skolen i adskillige år havde været uden mening, gammeldags såvel ude som inde, stivnet i en form uden skabende indhold, stædigt klamrende sig til idealer, som havde overlevet sig selv. Den kunne ikke andet end dø.

Far var med i kredsen omkring skolen og med til at lukke den. Heller ikke for ham var det let, men jeg var gammel nok til at forstå, at også han erkendte fallitten. Grundtvigs skoletanker fra forrige århundrede slog ikke længere til, det samme problem som højskolen i dag slås med. Dengang formåede man blot ikke at sætte noget andet i stedet. Måske turde man ikke.

Et grundtvigiansk hjem. Mine forældre havde fulgt Morten Larsen, da han brød med folkekirken og dannede Holstebro frimenighed, og de døde begge som trofaste medlemmer af den eneste kirke, der sagde dem noget. Dreng som jeg var, begreb jeg naturligvis ikke alverden; Morten Larsen døbte mig, og Jens Krustrup, hans efterfølger, konfirmerede mig, og jeg voksede op i en udpræget, ikke religiøs, men kristelig atmosfære. Ikke at man mærkede den i det daglige, vi børn blev aldrig kommanderet i kirke eller til vennemøder, vi måtte afgøre selv. Mine forældres tolerance gik så vidt, at de ikke sagde et ord til, at jeg blev FDF'er og derfor ofte havde min gang i KFUM. Derimod har det vel nok gibbet lidt i lederne her, første gang jeg viste mig i mødesalen på Kirkepladsen. Perspektivet stod ikke mig selv klart, men ingen forsøgte at hverve mig og trække mig tilbage til folden, det skal siges til lederens ros.

Hver morgen bad mine forældre en bøn sammen, kun de to, inden far gik ned på trykkeriet. Mors kristendom var udadvendt, hans det modsatte. Den kunne virke næsten blufærdig; han forkyndte aldrig og blandede aldrig sin tro ind i, hvad han foretog sig. Mor fortalte ofte og gerne om sin, og hvordan den hjalp hende, min far aldrig. Hvis man ikke vidste bedre, kunne man få den opfattelse, at han ikke havde nogen.

Mange mennesker kom hos os, og mine forældre korresponderede med utallige både inden- og udenlands. Hvis man spørger, hvem der kom, bliver jeg stort set svar skyldig, jeg var jo drengen, var ikke med. Højskolefolk, præster, kunstnere, biblioteksfolk, kolleger. Enkelte navne: Forfatterne Hans Povlsen og Anton Berntsen, Andreas Lund Drosvad, Jeppe Aakjær, kunstmaleren Mouritz Nørgaard, Niels Holbak, Ludvig Finn og Poul Rytter, bogtrykker Volmer Nordlunde, biblioteksfolkene Jørgen Banke, Thomas Døssing og dansk-amerikaneren Christian Bay, præsten Niels Dael fra Liselund – en særdeles ufuldstændig liste. Hvert år ved de store vennemøder myldrede huset med gæster ved det store kaffebord, der hver eftermiddag ventede. Der blev talt og leet, om aftenen kom andre, sommetider blev der sunget. Grundtvigianismen, som jeg tror, den er eller var: Åben, glad, varm. De mennesker, der samledes hos os, troede virkelig på noget og levede for noget; de var så sikre, at man næsten ikke kan fatte det i dag.

Udlændinge manglede heller ikke, mest skandinaver. Under 1. verdenskrig havde far sammen med andre på forskellig måde hjulpet krigsfanger, der fra lejre i Rusland var kommet her til landet for en tid, inden de kunne sendes videre. Et fast bånd blev her knyttet mellem mine forældre og flere ungarske familier, et bånd der ikke blot resulterede i en omfattende korrespondance, men også i besøg

derne fra, først af de tidligere fanger og deres koner, senere kom børnene; det var et venskab helt over al forstand. Hitler dræbte det; de ungarske familier var alle jøder. Efter krigen var alt tavshed, som aldrig siden er blevet brudt.

I mit hjem blev der drøftet mange emner, med så mange begavede personer kunne det ikke være andet. Jeg deltog selvsagt ikke i dem, men noget hørte jeg da, og det har siden slået mig, hvor lidt der blev talt om sociale og politiske problemer, skønt der i sandhed var nok af dem. Hele sit liv var far en fuldgod Venstre-mand, men politik interesserede ham egentlig ikke, ikke den store i hvert fald. I byrådet sad han en kort årrække, men hans hjerte var ikke dér. De mennesker, der kom, var sandelig optaget af tidens problemer, men det var indenfor kirke- og menighedsliv, indenfor kunst og litteratur. De fortvivlende sociale forhold beklagede man naturligvis, men nogen livssag var de ikke. Grunden var vel, at fars vennekreds ikke personligt havde problemet inde på livet, den økonomiske krise og dens ulykker ramte ikke dem eller deres virke. Og endelig klasseforskellen i mellemkrigsårene; den var en realitet. Mellem arbejdsgiver og arbejder var der et svælg, som begge parter holdt åbent. Hvor fordomsfri og tolerant indstillingen hos mine forældre end var, var opfattelsen af aktive socialdemokrater alligevel, at de var en slags samfundsstormere og gudsfornægtende rebeller, som ikke ville noget godt. Fagforeningerne med deres uantagelige krav, 1. maj-demonstrationerne med røde faner og „Internationale“, Staunings taler, nej de manede til påpasselighed.

Ikke desto mindre havde Social-Demokraten lige til fars død lokaler i hans ejendom, og avisen blev trykt hos ham; det gik storartet. Far var en nøgtern mand med begge ben på jorden. Social-Demokratens nekrolog ved hans død stod ikke tilbage for de borgerlige avisers i lovord.

Ofte er jeg blevet spurgt om, hvordan far egentlig var, og jeg har altid haft vanskeligt ved at finde et dækkende svar. Da jeg stod ved hans grav i 1942, kom jeg til den forbløffende erkendelse, at jeg faktisk aldrig havde kendt ham.

Far var på en mærkelig måde på samme tid åben og lukket. En offentlig person, formand for frimenigheden, formand for centralbiblioteket, en tid i byrådet, med i Håndværker- og Industriforeningen, i Odd Fellow-logen, i Historisk Samfund for Ringkøbing Amt, i komiteen, der skabte Vestjydernes Udstilling 1934, sad i statens lærlingeråd, var lokal repræsentant for statens tildeling af lån til mindre håndværkere, sad i turistforeningen, i bestyrelsen for friskolen, ja Gud ved egentlig, hvad han ikke var med i. Og så deltog han i møder, faglige og kirkelige og et utal af mere ubestemmelige; utroligt hvad han overkom og alligevel kunne passe sit trykkeri og sin bogkunst. Sjældent var han hjemme en aften, det virkede næsten forkert, når det skete. Hvad der skete udenfor hjemmet, og hvordan far var, kan jeg naturligvis ikke vide noget om, men han må have været brugbar og tillidsvækkende, dygtig. Fra mor ved jeg, at han ved hjemkomsten ikke fortalte meget, det var hans verden.

Det samme gjaldt hans bøger, dem man talte om, dem samlere den dag i dag er på jagt efter, dem der gjorde hans navn kendt viden om. Egentlig har jeg aldrig forstået det, for far var ikke nogen kunstnernatur, han havde ingen af de ejendommeligheder, der hæver den virkelige kunstner op over sine omgivelser, ingen galskab fristes jeg til at sige. Han var så jævn og borgerlig, som noget menneske kunne være, undgik med omhu at støde an, hans livssyn var ikke oprørsk. Ideerne og arbejdsprocesserne var han ene om, han planlagde og skabte selv, langsomt; far havde aldrig travlt, intet problem holdt ham vågen om natten, han var det mest u-stressede menneske, jeg har kendt. Der var de små julebøger i samarbejde med Jeppe Aakjær, senere med Christian Bay fra Chicago, der var arbejder for københavnske forlag, der var den store bog om Hammer Bakker, at nævne dem alle her er umuligt. Han kunne være måneder om at vælge papir og sats og bestemme bogens format, alt skulle udgøre en for ham naturlig og selvfølgelig enhed. Når værket var færdigt, lagde han et af de første, endnu duftende, foran min mor, han lod det tale for sig selv. Forklare? Hvordan forklarer en kunstner, hvorfor hans maleri eller hans digt er blevet netop sådan? Måske var hans tavshed undskyldelig.

Ordnknap indtil det tillukkende, sådan kunne far være. Efter hans død fortalte mor mig ikke uden en vis bitterhed, at far aldrig i deres lange samliv havde sat hende ind i trykkeriets drift og økonomi. Alt ledede han selv, hele den store ejendoms sikkert komplicerede maskineri lå i hans, og kun hans hænder. Uden tvivl var det ganske selvfølgeligt dengang, men dog utilfredsstillende. Hvordan fungerede det altsammen? Kun far vidste det, og da han var død, måtte mor starte på bar bund. Ikke enhver havde klaret det, men hun gjorde.

Og dog havde far andre sider, som han i overensstemmelse med sin natur ikke kommenterede, men viste på sin stiltfærdige måde. Han elskede natur og dyr. Ofte lejede han en vognmand til at køre hele familien til fjorden eller havet eller til dengang endnu uberørte hedearaler. Med sin lange pibe, der sjældent forlod ham, nød han disse ekspeditioner, han kendte Vestjylland som få, han elskede det. Mærkeligt nok blev han aldrig dus med den store have, vi havde ude på Struervej. Den var min mors store kærlighed, og hun drev den frem til en dejlig oase med alskens frugt og blomster mellem grønne plæner. Men at få far derud krævede diplomatisk snilde af karat, han anede ikke meget om, hvad der fandtes; at bygge hus faldt ham ikke ind. Han ville have sit bogtrykkeri indenfor rækkevidde.

Hver gang der i biografen blev vist en dyre- eller naturfilm, var far der, og han læste, hvad overbibliotekar Frandsen kunne skaffe ham. Vilde dyr fra Afrika og Indien, safarier med Osa og Martin Johnson. På min reol står Charles Roberts dyrefortællinger i samlet udgave; dem arvede jeg efter far, han læste dem om og om igen.

Hans historiske interesser var omfattende, omend ikke systematiske; kom vi på vores ture forbi en herregård, skulle han derind: Kaas, Spøttrup, Gl. Estrup, Nørre

Vosborg, han kørte gerne langt for at opleve dem. Han var en fast gæst i Den gamle by i Århus og i frilandsmuseet på Hjerl Hede; kom han gennem Herning, gjorde han gerne et ophold for at aflægge sin gode ven, nu afdøde museumsinspektør H. P. Hansen, et besøg. De kunne snakke i timevis.

Endnu en kærlighed, som dengang ikke forbavsende mig, fordi jeg selv delte den, var den, far nærede til cirkus og gøgl. Han, der var den satte borgerlighed selv, forsømte aldrig Miehe Pfänner, Miehe Glauert, Benneweis, og hvem der ellers rejste rundt dengang; selv den mindste og usleste skulle han se på selve premiereaftenen, og han morede sig ikke mindre end jeg. Og til de store efterårsmarkeder skulle han om aftenen op på markedspladsen ved Lemvigvej til gøglet, og i mig havde han en trofast følgesvend. I timevis vandrede vi rundt mellem teltene og boderne, sad på hårde planker og så på tryllekunstnere og stærke mænd og dejlige damer. Det var elendigt, plat og sølle i sin ucharmerende pågænhed, men far nød det, følte sig ikke for god til at blande sig med halvfulde bønderkarle for at overvære udbryderkongen Bernardi eller opvisningen i en dødsdrom. I en række år levede jeg i den tro, at han ofrede sig for min skyld, men det gik altså op for mig, at der sandelig ikke var tale om noget offer, tværtimod.

Hvad var det, der tiltrak ham? Søgte han en slags kompensation for det liv, han levede til dagligt, trykkeriet, tillidsposterne, familielivet, lillebyens snæverhed? Han sagde det ikke naturligtvis, men da jeg blev gammel nok til at ræsonnere, prøvede jeg at finde en forklaring. Uden held, psykolog er jeg ikke. Men helt så usammensat, som man almindeligvis tror, var far nok ikke.

Hvordan var han på trykkeriet som arbejdsgiver? Efter al sandsynlighed ikke meget anderledes end de fleste på den tid. Medbestemmelsesret, demokrati på arbejdspladsen, var noget ganske ukendt. Det var den store arbejdsløsheds år, man turde ikke ret meget og var heller ikke vant til det. Jeg ved, at far afskedigede to af sine folk, og at de aldrig tilgav ham det, men om han havde ret eller ikke, er jeg ikke i stand til at udtale mig om. Folkene blev almindeligvis hos ham i mange år, og de lærlinge, han uddannede, besøgte os ofte siden. Jeg har ikke opfattelsen af, at far var en hård herre, hvad der ikke er ensbetydende med, at han altid var lige nem. Det var han efter sigende ikke. Kvalitet var for ham en æressag selv i de små og mest banale tryksager, og den, der levede op til dette krav, havde det godt hos ham. Simon Gullander, nu Skjern, var i mange år hans førstemand, og kontakten mellem ham og Nørregade blev ikke brudt ved hans bortrejse, den fortsatte længe efter fars død. Viggo Naae, der sidder som højt estimeret bogkunstner i København, lærte hos far; heller ikke han glemte sin læremester.*

Som tidligere nævnt sluttede fars virksomme år omtrent samtidig med den anden verdenskrigs udbrud. Sin 60-års fødselsdag oplevede han i sin fulde kraft;

* V. N. døde samme dag, dette blev skrevet.

indtil da og en god tid efter mindes jeg ikke, at han nogensinde var syg eller blot sløj; forkølelse og den slags bed ikke på ham, han var sundheden selv. Det må have været omkring 1940, at han blev angrebet af en lettere sukkersyge, der forunderligt nok gik i sig selv igen efter nogen tid. Efter tyskerne besættelse af landet rantes han af en hjerneblødning, der kom som en tyv om natten. Den dræbte ham ikke, forårsagede kun en lettere lammelse i det ene ben, men på en måde dræbte den ham alligevel. Noget gik i stykker i far, hans gamle sikkerhed og ro og sunde omtanke forsvandt. I stedet for kom en rastløshed, noget der undertiden lignede angst, der drev ham rundt i huset uden formål. Hans ansigt kunne fyldes af rådvildhed, som havde alt og alle forladt ham. På én gang blev han lille og skrøbelig, gammel, hjælpeløs.

Heller ikke nu, hvor han havde brug for al mulig hjælp og støtte, åbnede han sig. Hvad der rørte sig i ham, tav han om, men undertiden fortalte hans øjne, at han havde set skriften på væggen. Jeg var endnu hjemme dengang og fulgte sammen med mor dette langsomme forfald, der forekom så grumt, fordi det skete i en isolation, vi ikke magtede at bryde. Vi hørte hans skridt over gårdens fliser, nu i en ny rytme, det angrebne ben slæbte en anelse bagefter. Far passede sit arbejde, han viste sig også ved møder og foredrag, men en del måtte han alligevel slippe. På trykkeriet sad nu en bogholder, arbejdsbyrden var blevet for stor.

I 1942 blev jeg student; jeg er ikke sikker på, at far fattede det, mange ting lå allerede udenfor hans verden, den han så hårdnakket tav om. Ind imellem lavede han så pludselig op og blev den gamle, men længe varede det ikke. Forkalkning, sagde lægerne.

I oktober samme år slog sygdommen så til for anden gang og nu med fuld styrke. Ude af stand til at tale, hjælpeløs, men dog klar, lå han en morgen i sengen og så på os. Ad mange omveje fik han gjort mig det klart, at jeg skulle melde afbud for ham til et møde samme dag; det var den sidste kontakt, jeg havde med far. En uge senere sov han ind i døden; jeg hørte, hvordan hans hastige åndedrag pludselig standsede, og så var han ikke mere.

Havde han alligevel påtaget sig for meget, slidt sig op, som det hedder. Kun han selv kunne have svaret, og det gjorde han ikke. Tilsyneladende havde han altid god tid, jeg har aldrig set ham skynde sig endsige løbe. Han levede sobert, var en elsker af tobak, men var alle sine dage afholdsmand, spiritus eller vin fandtes ikke i vores hjem; han sov som en sten og tålte al slags mad, gik lange ture, om morgenen med hunden gennem anlægget, om aftenen med mor til Maabjerg kirke eller lignende fjerne steder. Bekymringer? Uden tvivl har han kendt dem, en så stor virksomhed fungerer ikke gnidningsløst, men atter er jeg ude af stand til at fortælle om dem. Ikke engang mor kendte dem; han sloges alene og overvandt dem. Jeg mener i hvert fald, at han overvandt dem, men det er måske ikke rigtigt.

Efter begravelsen blev der ved den efterfølgende sammenkomst på Højskolehjemmet talt af mange, alle dem, der havde kendt bogtrykker Thomsen, ville give ham en sidste hilsen med på vejen. Alle skel blev nedbrudt, her talte metodister, grundtvigianere og folkekirkelige, socialdemokrater og Venstre-mænd, arbejdere og mestre, håndværkere og fabrikanter. Far havde været ven med alle, opdagede jeg, havde spændt uhyre vidt. Jeg tror, at alt, hvad der blev sagt den dag, var noget af sandheden om ham, men ikke den hele. Den tog far med sig.

Vester Sneftrup i Simmelkær sogn

Af Chr. N. Hansen

Vester Sneftrup, Simmelkær sogn i Hammerum herred, er en gammel bebyggelse i hjertet af Jylland, som det poetisk benævnes. Dog har vilkårene just på denne egn været alt andet end hjertelige set i enhver sammenhæng. Hvorfor er stedet da bebygget? Svaret kan i vort konkrete tilfælde ikke gives, men en generel besvarelse kan opnås ved at betragte selve navnet. Det består af to dele, Snep og trup, der bør nærmere undersøges. Endelsen trup er fra den ældre middelalder og findes i mange varianter (rup, trup, drup, oprindelig torp, der betyder lille landsby eller gård), ikke mindst på Herning-egnen. Torpbebyggelsen er grundlagt af udflyttere fra de gamle landsbyer som Tjørring, Avlum, Ørre m. fl. Mange af hedeegnens torper er enestegårde, et fremherskende træk i bebyggelsen i de tyndt befolkede egne på de jyske hedesletter, skriver August F. Schmidt i Hardsyssels Årbog 1959. Refererende til en af vore ypperste stednavneforskere, Kristian Hald, skal Sneptrup sammenstilles med det svenske og norske stednavn Snipetorp, der forklares af ordet snipa (spids, snip). I Sneftrup (sneptrup) kunne forstavelen måske sigte til det lille højedrag langs åen, hvor bebyggelsen ligger. Sneftrup betragtes således som en enestegård, udflyttet og opbygget i 1100-1200-tallet. Sneftrup findes nævnt første gang i 1497 i et afskrift af et dokument (De ældste danske arkivregistratur III, s. 240). Gården var da under Ørregaard, som var hovedgård og tilhørte en Peder Christensen i år 1400; i 1416 og 1422 ejes den af Christen Pedersen og i 1446-99 af dennes søn, Iver Christensen. Sidstnævnte kendes fra et skøde, udstedt i 1499, hvor „Iffuer Christenssensøn af Ørritgaard skøder til Niels Clemmensøn i Gaard i Tørelund (Torlund) og alle de øde Byggesteder, der tillige Sneftrup, Bredvig, Sortebierg, en Fiskegaard og Møllested (Ovstrup Mølle), som der tilligger“. Dette skøde er dateret den 18. januar 1499.

Fra Eline Gøyes jordebog haves en oversigt over Sneftrups ydelser samt navnet på stedets første fæster. Jordebogen oplyser: „Ved Aar 1500 svarer Oluff i Sneptrup 2 Ørtug Roug, 2 Pund Smør, 1 Skouvogn, 1 Skousvin og Dags gierning“. Disse oplysninger er overraskende, da de viser, at der på stedet har været skov, hvor meget ved vi ikke, men 1 skouvogn er 1 læs tømmer, og 1 skovsvin er 1 svin på olden, så der har klart været mere skov, end man i dag har forestilling om. Samme jordebog indeholder følgende skøde:

112. Heringsøgen.
Vester Sneftrup i Ørre

„1514 Skøder Peder Skram til Voldbjerg Niels Clemmentsøn Tørlund, Bredvig og Sneftrup, ligesom hans Farbroder Iffuer Christenssøn i Ørritgaard tilforn haver skødet Niels Clemmentsøn samme Gods.

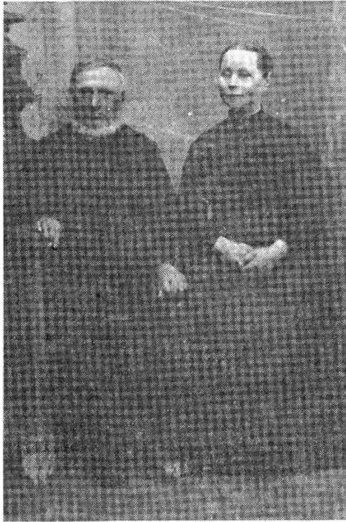
Datum Ringkiøbing Fredagen i Pintzeuge MDXIII (1514)“.

Sneftrup er altså i 1500-tallet under Voldbjerg, men desværre er mange arkivalier forsvundet i nævnte århundrede, så det er umuligt at følge gården. Først i slutningen af 1600-tallet genfindes den, da den i 1675 kommer under Sandagergaard i Odense amt. Følgende er uddrag af skøder, der findes i Viborg landstings skøde og pantebøger (B 24). „Den 20/3 1675 skøder Offue Rommel til Bedeskouf Erik Qvidkow til Sandagergaard Sneftrup, som beboes af Erik, Peder Jensen og Christen, der årlig skylder: 2 Tdr. Roug, 3 Tdr. Aar (havre), 3 Pund Smør, 1 Svin, 1 Førnød (ungkreatur), $\frac{1}{4}$ Skouvogn“. Læg mærke til sidstnævnte ydelse, som nu, 175 år senere, er gået stærkt ned. Dette afspejler antagelig skovens bortryddelse. Slægten Qvidkow kendes ret nøje tilbage til 1385 ved Sandagergaard, dog kun gennem forskellige svogreskaber med bl. a. Jesper Henriksen, der var den første rektor ved Københavns universitet. Erik Qvidkow døde i 1678 som slægtens sidste mand, hvorefter Sandagergaard og hermed Sneftrup tilfaldt datteren „Anne den Lærde“, der var gift med Chr. von Pappenheim, der solgte Sandagergaard videre til Geheimeråd Morten Skinkel, og som senere solgte Sneftrup til Rasmus Andersen, kgl. may. amtsskriver over Bøvling og Lundenæs amter. Dette sker den 5. april 1682, og Erik Pedersen svarer da 1 tønne rug, 2 tdr. havre, 2 pund smør, 1 svin, $\frac{1}{2}$ førnød, en ottendedel skouvogn. Bemærk sidstnævnte ydelse. Simon Pedersen og Christen Madsen i Sneftrup svarer 1 tdr. rug, $1\frac{1}{2}$ tdr. havre, $1\frac{1}{2}$ pund smør, $\frac{1}{2}$ svin, 2 førnød og en ottendedel skouvogn.

Rasmus Andersen ejede foruden Sneftrup også Søgaard i Nysogn samt Borgmestergaarden i Ringkøbing. Han var amtsskriver 1671–82, hvorefter hans bror bestred hvervet 1683–97. I Rasmus Andersens tid 1681–83 blev hele landet matrikuleret, d. v. s., at jorden blev opmålt og takseret til skatteansættelse (matriklen blev udsendt i 1688). Den gamle taksering fra 1664 var for dårlig, hvorfor Chr. V indførte ovennævnte. Sneftrup var tidligere takseret til 8-5-0-0 hartkorn, der i 1688 blev til 7-4-2-0 htk. Fæsternes navne er de samme. Der er nu en anden kilde, som er uvurderlig til oplysning om personerne i Sneftrup, nemlig kirkebøgerne.

Således kan der i kirkebogen for Sunds læses, at Simon Pedersen og Maren Christensdatter af Røjen den 24. januar 1686 holder bryllup.

„I 1702 var der næppe mere end 1 gård i Sneftrup, og den var fæstegård under Østertoft i Stadil sogn. Fæstebonden hed Mads Christensen“. Således skriver Konrad Understrup i bogen *Ørre sogn*. Måske er det rigtigt, men hvorfra oplysningerne haves, skriver han ikke. Der kan sagtens have været to gårde (jævnfør oplysningerne om 3 fæstere). Fra Rasmus Andersen i Ringkøbing kommer Sneftrup til Jens Nielsen Schou på „Neufling Schou“, derefter overgår den i 1756 til krigsråd Hans Adolph Høeg, der blev adlet von Hielmcrone på Herningholm, og senere overdrages den til dennes søn, hr. general-krigs commisair Marcus von Hielmcrone, der i 1762 er kommet i pengeforlegenhed, hvorfor han udsteder et pantebrev på 2000 rdl. til Hans Kirchetep i Randers. Ved alle disse begivenheder haves nøje underretning om fæsterne i Sneftrup, og ligeledes hvor meget de svarer i landgilde, men det vil føre for vidt at kommentere dette nærmere. Fra Herningholm kommer Sneftrup under Tirsbæk gods og senere, i 1773, til Møltrup hovedgård, hvorfra fæsterne i Sneftrup køber sig fri. Dette sker den 20. marts 1802, da Dynes Christensen får skøde fra Christen Linde til Møltrup på gården Sneftrup. 10 år senere, den 15. februar 1812, skøder samme det halve af Sneftrupgaard til Lisbeth Andersdatter. Førstnævnte skøde gælder i virkeligheden også en halvgård. Gårdene er nu juridisk adskilte, og det samme er antagelig også tilfældet med bygningerne. Dynes Christensens ejendom kaldes Øster Sneftrup, og herfra stammer slægten Jespersen. Over denne slægt har Johan C. Sulkjær udgivet en slægtstavle, der blev trykt i 1947. Interesserede henvises hertil samt til Konrad Understrups bog *Ørre sogn*. I den anden gård, Vester Sneftrup, sad en gammel fæsterfamilie, der havde været fæstere af gården siden 1723, Niels Jensen og Maren Jensdatter, hvis slægt ved mageskifte midt i 1800-tallet flytter til Gjellerup, og en Niels Lauritsen får skøde på gården. Denne sælger den 5. juli 1856 Vester Sneftrup til Peder Chr. Jensen fra Øster Frederiksdal i Kragelund sogn, en søn af Jens Pedersen „Skrædder“ fra Kragelund. Det er i Niels Lauritsens tid, de første udstykninger foretages, men kulminationen af denne udvikling sker først i Peder Chr. Jensens tid. Den 12. april 1856 frasælges de første parceller, nemlig 1d, 1e og 1f. De foregående parceller er frasolgt. Ifølge udstykningsapprobation af 15. september 1863 på Peder Chr. Jensens gårds jorder ser udstykningen ud som følger: Matrikel 1a = 2-0-1-2¼ hartkorn beholder Peder Chr. Jensen, matr. 1b = 0-1-2-¾ htk. er bebygget og agtes solgt til Anders Boiesen, hvilket også sker i 1864. 1b blev i 1880 videresolgt til Niels Jensen. Matr. 1c = 0-0-1-1¼ agtes solgt til Laurs Christensen til forening med matr. 5a af Neder Simmelkær. Matriklerne 1b og 1c ses ifølge skøde af 1856 at være udstykket 14. august 1855. Matr. 1g = 0-0-1-2¼ hartk. agtes solgt til Lars Iversen til forening med matr. 5b af Neder Simmelkær. Matr. 1h = 0-0-1-1¾ htk. ses af realregistret for Hammerum herred i lige måde med ovennævnte at være blevet solgt. Disse udstykninger

*Peder Chr. Hansen
og hustru*

er det væsentlige i Vester Sneftrups historie. De danner antagelig også bevæggrund for Peder Chr. Jensens køb af gården i 1856. I skødet ses der ikke at være slægtsforbindelser til gården, og det vides fra kirkebogsstudier, at der ikke var nogen slægtsforbindelse. Alligevel overtager Peder Chr. Jensen gården i 1856 for 2000 rdl., og hans eneste motiv hertil har antagelig været den store gårds rige muligheder for en hurtig indkomst ved bortsalg af udstykninger.

Der blev ligeledes udstykket jord fra Øster Sneftrup, således at der på Sneftrup mark nu i alt er bygget mindst 20 gårde og huse, skriver K. Understrup i 1915.

Den 3. november 1856 indfandt branddirektør Krarup sig i Herning sogn for at taksere bygninger til brandforsikring i Landets almindelige Brandkasse. Han var ledsaget af taksationsmænd. Takseringen af Vester Sneftrup lyder som følger:

„No 4. Sneftrup. Peder Christian Jensen før Niels Lauritsen.

a) Stuehus mod Syd (10 Fag) ant. til	500 Rdl.
b) Det Væster Huus (13 Fag) ant. til	150 Rdl.
c) Det Nordre Huus (12 Fag) 10 Alen ant. til	300 Rdl.
d) Det Østre Huus (12 Fag) 9 Alen ant. til	300 Rdl.

i alt 1250 Rdl.

Forsynet mod Ildsfare, Brandredskaber i orden“.

Til sammenligning bringes taksation over Øster Sneftrup, hvor Peder Knudsen bor. Denne taksation lyder:

„Stuehuus i Øst	1820 Rdl.
b) Det Søndre Huus 7 Fag 10 Alen bred, indrettet til Koestald	300 Rdl.
c) Det Væstre Huus 18 Fag 16 Alen bred, indrettet til Lade med Gjennemkørsel paa langs	1200 Rdl.
d) Det Nordre Huus 7 Fag 10 Alen bred, indrettet til Hestestald og Svinehuus	400 Rdl.
I alt	<u>3720 Rdl.</u>

I 1906 brænder Vester Sneftrup. Forinden havde Inger Bojesen, født 1858 og bosat Nr. Talund Mark, haft en oplevelse, der senere blev udlagt som forvarsel til branden på Vester Sneftrup. Inger Bojesen var på vej over heden fra Sneftrup hjem til huset i Nr. Talund. Hun fulgtes med sin datter Karen og går pludselig ind til siden af vejen og trækker datteren med. Datteren ser intet, men Inger oplever, at et hestekøretøj kommer forbi dem på vejen forspændt to prustende heste, der tilsyneladende har kørt langt, for hun føler ligefrem legemsvarmen fra hestene slå sig imøde. Datteren har intet set af det passerede, og først da de kommer hjem, fortæller moderen, hvad hun har set og undrer sig noget over, hvad det kunne være varsel for, for hun var ikke i tvivl om, at det var et varsel. Hun havde tidligere oplevet varsler, bl. a. omkring dødsfald i familien, og hendes mor var altid blevet tillagt synske evner.

To dage senere skete det varslede. Vester Sneftrup brænder ved skammelig ildspåsættelse om natten. Gerningsmanden spændte gårdens to heste for vognen og kørte over heden til Holstebro. Varslet stemmer således overens med faktiske realiteter.

De brændte bygninger var kun 10 år gamle, idet Jens Sørensen havde ombygget og flyttet gården i 1896. Før den tid lå den syd for vejen til Ørre, mens den nu ligger nord for vejen. Endnu ses på stedet syd for vejen resterne af gården og af en gammel smedie. Jens Sørensen måtte således i 1906 for anden gang opbygge gårdens længer. 10 år senere solgtes Vester Sneftrup og gik over på fremmede hænder, mens Jens Sørensen flyttede til Røjen hos en søn, hvor han nød sit otium. Efter Jens Sørensens salg af Vester Sneftrup havde gården skiftende ejere, bl. a. Karl Andersen og Alfred Jensen. Den nuværende ejer er Jens Lindholm, der i mange år har drevet gården på utraditionel vis, dels med fjerkræ og i dag med flere hundrede pelsdyr. En betydelig del af gårdens tilliggende er blevet beplantet.

Skoven kom, gik og kom atter
på sin vis som slægtens egen datter.

Houen mølle

Af Kr. Hvelplund Jensen

Når man omkring sidste århundredskifte kom til Houen vestfra over de store hedeblader, var møllen den første beboelse, man traf på. Den lå og ligger stadig på engdragets vestlige bred ved den store mølledam, og vejene fra Tarm, Ølgod og Påbøl gik samlede gennem gården og lige forbi det brusende møllehjul, der trak det rumlende mølleværk, der var opstillet i den østlige ende af det store og solide stuehus, som Anders Jensen byggede i 1806.

Kommet vel igennem møllegården befandt man sig da pludselig i en grøn oase, der dannede en stærk kontrast til den mørke hede, der nu lå bagude. Oasen var den grønne eng mellem den store møllegård på engens vestlige bred og kirken, skolen og købmandsgården på den østlige side. Åerne og det brusende vand fra sluserne bragte her en forfriskende kølighed til de vejfarende selv på de varmeste sommerdage.

Nu er mølleriet ophørt, og mølledammen gror til, mens vandet fra Påbøl bæk og Simmel bæk har et uhindret løb gennem den gamle sluse, og engen mellem møllen og den øvrige by er omdannet til dambrug. Ja, amtsvejen er også reguleret og ført nord om møllegården for at give plads til tidens voksende trafik. Det kan derfor nok være i rette tid nu at samle en smule sammen på den gamle mølles historie. Den har jo i tidernes forløb sammen med kirken været det samlende midtpunkt i Houen sogn, hvor folk fra sognets og omegnens gårde og bolsteder søgte hen. Det var jo også med møllen som udgangspunkt, at det første sogneråd i Houen 25. april 1842 bestemte sognets veje således i det første egentlige møde:

I. Vejen fra Houen mølle til Vognslund markskel i Ølgod sogn anser vi for en mindre landevej fra Randers og Skanderborg til Varde, som må grundforbedres på de steder, som ej er det før.

II. Vejen fra Houen mølle til Urup markskel i Grindsted sogn, Ribe amt, over Påbøl anser vi for en landevej fra Ringkøbing til Fredericia, Snoghøj, Kolding og Foldingbro, som må grundforbedres på de steder, som ej ere.

III. Vejen fra Sønder Felding sogneskel over Dyrvig til Sdr. Grene til omtalte vej fra Houen mølle over Oxlund ad Varde ligeledes må grundforbedres på steder, hvor de ej ere.

Disse veje optoges derfor på regulativet i 1849.

Sognerådet opfattede altså Houen mølle som et midtpunkt, og det havde den på dette tidspunkt været i lange tider.

Da der i 1610 til Mortensdag udskreves en penningeskat, blev herredets møllere opført i en afdeling for sig selv, og Peder Madsen i Houen mølle måtte betale 1 rdl. til denne skat, der forhøjedes lidt i 1626.

Houen mølle var en såkaldt landgildemølle, der ved matriklen 1662-64 hørte til godset Nørlund, som ejedes af velbyrdig Werner Parsberg. Møllen, der da beboedes af Dorete Madsdatter, havde 15 tdr. hartkorn, hvoraf hun svarede 30 tdr. mel i landgilde.

Markbogen, der blev optaget i 1683 som optakt til den nye matrikel i 1688, meddeler, at møllen da igen beboedes af en mand ved navn Peder Madsen. Han boede der da også i 1678, da der opkrævedes en kvæg- og kopskat. Han var ugift, men holdt karl og pige. Besætningen nævnes dette år at være: 1 hoppe, 1 føl, 1 kvie, 1 svin, 9 får samt et bitræ (bigård), og skatten blev 2 rdl. 1 mark 10 skl.

Markbogen 1683 fortsætter: Bemeldte mølle består af een kværn, og er af naturen temmelig godt vand dertil, som løber til mølledammen i tvende strømme; samme mølledam bryder ofte ud og forårsager mølleren stor omkostning, så han ofte i mange år ej har kunnet give enten skyld eller landgilde til sin husbond. Årsagen er først, at grunden det samme sted er ganske falsk og består af strid sand, småsten og grus, dernæst, at vandet falder stærkt, og udi stor regn kommer af omliggende heder og moser (og) er meget hastige.

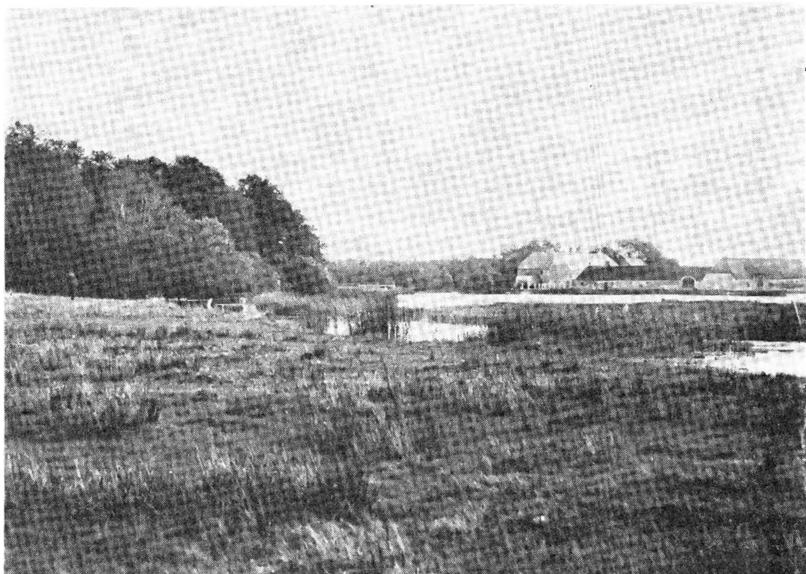
Når møllen er ved magt, maler (den) sommer og vinter, uden i stor tørke og frost, da berettes at være mangel på vand. Møllehulets højde er 7 alen, vandrenden er $1\frac{1}{4}$ alen, hvilket er hulets bredde. Overstenen er bred 6 kvarter, tykkelse 3 fingre, understenen er i stykker og snart ubrugelig.

Møllen har søgning, som lader male i bemeldte mølle, når den er ved magt, af Houen sogn nogle byer, af Ådum sogn nogle gårde, og af Ølgod sogn nogle gårde. Resten af bemeldte og omliggende sogne lader male i Juellingsholm, Tarm, Felding, Bindsbøl og andre omliggende møller.

Bemeldte mølles agermarker er ej af nogen visse tegter, men ligger på eet sted og består af 10 tegter, som ikke har noget navn. Engbunden er ringe, og der findes ikke skov til møllen, heller ingen fiskeri. Der er tørveskær af heden til fornødenhed, lyngen er for nogle år siden afbrændt.

Agermarken ligger mellem mølleåen, annekspræstegårdens mark, Oxlund mark og Sdr. Grene mark. — De fem skifter beskrives i markbogen som skarp rugjord og består af grå sand, der kan sås i 3 år med 1 kærve byg og 2 kærve rug, men derpå skal hvile i 7 år. Tegterne 6-8 er ond rugjord, der tilsås med 1 kærve blandkorn og 2 kærve rug og hviler i 7 år. 9-10 er ond boghvedejord, der tilsås med boghvede 2 år og derpå hviler i 8 år.

Markbogen slutter omtalen af Houen mølle med følgende ord: Lider stor skade af ulve. — Det samme berettes om alle stederne i sognet, og årsagen til ulveplagen

Houen mølle før branden i 1920. Stuehuset var opført o. 1806.

er let at finde. Store dele af det sydlige Jylland var blevet delvis folketomme under de tre store krige i dette århundrede, hvor fjender og pest hærgede voldsomt 1627–29, 1644 og 1657–60. Derved fik ulvene fred og ro til at formere sig stærkt. Dette må altså også være sket i Houen sogn, der i 1678 kun beboedes af 92 voksne personer og et ukendt antal børn.

Det gik åbenbart langsomt med genopbygningen efter krigen 1657–60, men et skifte i Houen mølle i 1764 viser dog en vis fremgang med gårdens besætning, der dette år bestod af 2 heste, 3 køer og 4 mindre kreaturer samt 23 får og 3 skovsvin.

Ved et skifte i møllen 22/11 1796 blev møllen med dens bygninger, avl, male-redskaber og inventarium samt bevilling på grutte- og pilleværk vurderet til 1400 rdl., medens besætningen optaltes til 2 heste, 4 køer, 1 gris og 4 ungsvin samt 13 stk. fårhoveder, ringe. Af redskaber nævnes 2 gamle vogne og 1 do. med åsæt, bedre, 2 sæt hestetøj samt 1 plov og 1 harve. Mølleriet må åbenbart have været vigtigere end landbruget. Indboet blev vurderet i en slump til 100 rdl. foruden 4 senge med klæder til 40 rdl. og 6 gl. sølvskeer, 3 teskeer og nogle bøger til 10 rdl. Enkens fæstengave, 1 sølvkande, blev efter sædvane ved skifteforretninger ikke vurderet. Til deling mellem arvingerne blev da 1030 rdl.

Som allerede nævnt blev Houen mølle 1662–64 ansat til 15 tdr. hartkorn, hvoraf der svarede 30 tdr. mel i landgilde. Ved matriklen 1688 nedsattes hartkornet til 9-1-3-1, som bevarede til 1818, da møllegården desuden fik htk. 1-2-0-0, men i matriklen fra 1844 sattes det samlede htk. til 2-2-2-1/2. Og mølleriet, der fra gammel tid havde været privilegium, blev fra 1852 fri næring, der havde en glansperiode i sidste halvdel af 1800-tallet. – I vurderingen til ejendomsskyld i 1904 opgives møllens hartk. til 3-0-3-1/2 og arealet til 148 tdr. land.

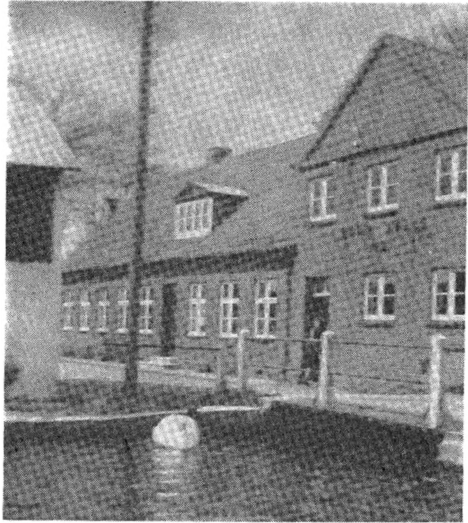
I 1908 indrettedes et lille elektricitetsværk i møllen, der leverede strøm til Houen by og omegn i omkring 40 år, til højspændingen afløste det midt i dette århundrede.

Slægterne på Houen mølle

Om ejerne af Houen mølle er allerede meddelt navnet på mølleren fra 1610 og fremefter, der hed Peder Madsen. Endvidere er nævnt Dorete Madsdatter, der ejede møllen i 1664, men den næste ejer var Peder Madsen 1678 og 1688, der var ugift. Der kan ikke bevises noget om slægtskabsforhold mellem de nævnte ejere, da kirkebogen for Houen sogn først begynder i 1691, men navnene tyder på, at det er samme slægt, der bebor møllen gennem dette århundrede og langt ind i 1700-tallet. Dorete må være død før 1691, da kirkebogen ikke nævner noget om hende, men 3/12 1709 begravedes på Houen kirkegård Jens Christensen Møller fra Houen mølle, der måske kan tænkes at have været gift med Dorete. Hans datter, Karen Jensdatter, boede i møllen og var gift to gange. Første gang med Anders Nielsen, anden gang med Niels Sørensen fra Skærbæk mølle i Ølgod sogn. De må have overtaget møllen efter 1688 og fik en søn døbt i 1703 i Houen kirke med navnet Søren Nielsen.

Søren Nielsen ejede Houen mølle 1728–64, og han var ligeledes gift to gange, først med Sidsel Madsdatter (1708–43), datter af Mads Christensen i Påbøl, og dernæst med Anne Olufsdatter. Børnene af det første ægteskab har mange efterkommere i Houen sogn. – Søren Nielsen købte møllen til fuldt selveje af herlighedsejeren, Claus Svitzer på Juellingsholm, 2/6 1759. Men 26/4 1766 solgte hans enke den til Henning Ulrik Nees på Lindbjerggård, så den nu gled ud af slægtens eje. Skødet blev tinglyst 30/7 1766.

Søren Nielsen førte proces mod ejerne af Bindesbølgård i Ådum sogn, Laurids Christensen og Peder Pedersen samt mølleren Jochum Hermansen. Årsagen til uoverensstemmelserne var at finde i møllernes forskellige status. Houen mølle var en såkaldt landgildemølle, der svarede betydelig større skyld end en almindelig bondegård af tilsvarende størrelse. Til gengæld havde den visse i loven hjemlede rettigheder til at formale korn fra de omboende bønder. Denne ret vogtede møllerne naturligvis nøje på, og hvis den blev trådt for nær, så mølleren derved led skade på sin næring, kunne det nok give anledning til strid.

*Det nye stuehus
(fot. 1921: T. B. Eeg)*

Møllen på Bindesbølgård var en såkaldt skvatmølle, det vil sige en helt privat mølle, der kun havde tilladelse til formaling af gårdens egen kornavl og altså ikke svarede mølleskyld. Den havde kun lidt vand, en skvat vand, der måske kunne slå til at holde kværnen i drift en kortere tid for så atter at stå stille, til der igen var løbet vand sammen i den lille dam. Der stod da også udtrykkelig i lovbogen, 5. bogs 11. kap. 4. ark, at skvatmøllerne „i gamle dage er opbygget alene til at forrette den gårds maling, på hvis grund de ligger, og ej at befatte sig med anden maling“. De måtte altså ikke male andres korn for betaling. Men det ses dog allerede i matriklerne, at skvatmøllen på Bindesbølgård malede for andre.

Da mændene på Bindesbølgård gravede en rende og byggede en dæmning, så de kunne lede bækkens vand hen til deres møllehjul, blev skvatmøllen pludselig en god forretning, der trak mange kunder, der før havde søgt til Houen mølle, som lå længere borte. Derover blev Søren Nielsen i Houen mølle fortrydelig og anlagde sag mod de tre mænd fra Bindesbøl, der da også blev dømt til at sløjfe både dæmning og rende, hvorefter møllen igen måtte nøjes med sin gamle status som skvatmølle. De måtte betale sagens omkostninger, men Søren Nielsen krævede ingen erstatning.

Da Henning Ulrik Nees på Lindbjerggård havde købt Houen mølle i 1766, satte han den straks i pant for en kapital på 800 rdl. til birkeskriver Rasmus Ølgod i Varde 28/4 1766, tinglæst 19/11 1766.

Houen mølle solgtes derpå i 1771 til Christian Ernstsøn Woetmann, søn af mølleren Ernst Woetmann, der boede på Kloster-mølle ved Mossø. Møllens nye ejer var gift med Margrethe Dorthea Sperling, og de var ganske unge folk, der fik 3 børn døbt i Houen kirke, mens de boede i møllen. For at klare den store udbetaling, der skulle til, måtte han låne 1000 rdl. hos assessor Bredahl på Vinderslevgård. Pantebrevet er af 6/5 1771.

Christian Ernstsøn Woetmann har ikke rigtig magtet pengevæsenet, uvis af hvilken grund. Først fik han en dom 25/11 1772 for manglende betaling til Vindfeld i Varde, der havde købt fornævnte obligation på 800 rdl. Dernæst blev han stævnet til at tilbagebetale de 1000 rdl., han havde lånt af assessor Bredahl, til dødsboet efter denne. Ved denne lejlighed var det provst Schnell i Serup ved Silkeborg, der var kreditor.

Woetmann og hans far i Kloster-mølle, der var kautionist, mødte først, da de blev indstævnet til snapstinget i Viborg, hvor de lovede at betale efter en mindelig ordning, men undlod det. De indstævntes nu flere gange, således 23/8 1773 og sidst 11/1 1775. De så sig da nødsaget til at sælge møllen for at klare penge-sagerne. (Tingbogen for Øster-Nørherred 1767-75, s. 468, og 7/6 1775, s. 305).

Den nye ejer af Houen mølle blev Knud Therkelsen, der fik den for 1300 rdl., og gældsbrevene blev betalt til begge sider. Provst Schnell i Serup udlånte straks 600 rdl. til Knud Therkelsen imod pant i møllen. Skødet er af 14/1 1775 og ting-læst 22/2 samme år.

Knud Therkelsen var født i Omvrå, og hans hustru, Sophie Amalie Christensdatter, var født 1701 og noget ældre end han. De boede først i Arrevad mølle og derefter i Smedebæk mølle i Ejstrup sogn. De var således ældre folk, da de i 1775 købte Houen mølle. Sønnen, Jens Knudsen, og hans hustru, Karen Christensdatter, havde to børn, inden de flyttede til Houen, hvor de overtog møllen i 1779. Knud Therkelsen og Sophie Amalie flyttede om til Kærhuset, hvor hun døde i 1786, 85 år gammel.

Jens Knudsen var en meget velanset mand. Han nævnes som sognefogedens medhjælper og var ofte med denne på vurderingsforretninger både hjemme i sognet og udensogns. Han døde i 1796 kun 51 år gammel, og skifteretten tillod enken at drive møllen videre. Familien havde 5 børn: Sønnen, Knud Jensen, nævnes som bestyrer af møllen ved folketællingen i 1801, men i 1802 giftede han sig med Karen Abrahamsen fra Langelund mølle og blev møller dér. – En anden søn, Søren Ancker Jensen, blev gift med Mette Marie Madsdatter fra Skærbæk mølle i Ølgod, hvorved han kom ind i den gamle slægt, der tidligere havde ejet Houen mølle. De overtog så Skærbæk mølle. – Datteren, Sophie Amalie, blev gift med Thomas Hansen i Urup i Grindsted, og hendes søster, Birgitte Marie, blev gift med Erik Terkelsen i Sdr. Karstoft.

Sønnen Anders Jensen, f. 1780, blev i 1804 gift med Ane Kirstine Eskesdatter fra Påbøl, og de overtog samme år Houen mølle, hvor hans moder var på aftægt

til sin død i 1816. Som vist ovenfor blev Anders Jensens søskende alle gift uden-sogns, men nedenfor ses det, at alle denne møllerfamilies børn blev gift i Houen sogn, hvor mange familier således kom i slægtskabsforhold til møllerfamilien:

Karen Christine A. blev gift med Hans Thomsen i Barslund, f. 1802, der var lærer på sine gamle dage i Barslund pøgeskole. De havde ingen børn selv, men tog senere hendes brorsøn fra møllen til sig, Anders Jensen, f. 1839, og gift med Anne Marie Madsdatter fra Ørbæk, f. 1843.

Eske A. blev gårdmand i Dyrvig, f. 1816, gift med Maren Kirstine Jensen fra Bakkegården i Ørbæk, f. 1823.

Christen A., f. 1819, blev gårdmand i Påbøl, gift med Kirsten Christensdatter, f. 1821.

Knud A., f. 1821, blev gårdmand i Ørbæk og var gift første gang med Kirsten Marie Hansdatter, f. 1832, og anden gang med Ane Johanne Mikkelsdatter, f. 1840.

Johanne Kirstine A., f. 1826, blev gift med Christen Jensen på Bakkegården i Ørbæk, men hun døde allerede i 1852 efter en fødsel, og barnet døde også. De kom i samme grav.

Jens Andersen, f. 1808, d. 1866, overtog møllen ved faderens død i 1833. Han blev gift med sit søskendebarn, Karen Thomasdatter fra Urup. Denne møllerfamilie efterlod 6 levende børn:

Anders Jensen, se om ham ovenfor.

Thomas Jensen, f. 1840, gift 1) med Marie Dejgård, St. Heibøl, 2) med Maren Bjerger.

Sophie Jensen, f. 1842, gm Jens Madsen Eg i Påbøl.

Thomas Christian Jensen, f. 1846, gm Mariane Jepsdatter fra Gammelager.

Karen Marie Jensen, f. 1847, gm lærer og højskoleforstander K. Kristensen, Houen skole.

Ane Cathrine Jensen, f. 1850, gm Jens Møller Christensen, Påbøl.

Det blev Thomas Christian Jensen, der fik møllen, da Jens Andersen døde i 1866, og han ejede den i 30 år, men solgte den så til Jens Møller Eg, søn af søsteren i Påbøl og hendes mand, Sophie og Jens Madsen Eg.

Jens M. M. Eg, der overtog møllen i 1896, var gift med Ane Marie fra Gundesbøl. Han var født 31/5 1867 i Påbøl, og hun 30/7 1876 i Ådum sogn. Møllens næste ejer var sønnen, sognefoged

Thomas Eg, f. 10/3 1905, gift 8/4 1932 med Hedvig Hansen fra Strellev, f. 7/9 1906. Og dens nuværende ejer er

Jens Møller Eg, f. 4/8 1942, gift 10/12 1966 med Bente Pedersen fra Fjaltring. Mølleriet er nedlagt som erhverv, og gården drives nu som almindeligt gårdbrug.

Denne sidste gren af møllerslægten kan følge slægten tilbage til adelslægten på Urup, hvor Peder Munk boede. Han var gift med Birgitte Sophie Krabbe, der levede 1663–1737.

Af Søren Kjærugaards dagbøger

Ved Esbern Jespersen

Hvem manden var, kan vi fortælle efter en artikel i ugebladet *Landet* for 31. oktober 1946:

Søren Kjærugaard i Vinding! Hvilken harmonisk sammenstilling af vokaler. Navnet klinger smukt, også før man kender manden, der pryder det.

Det er dog naturligvis ikke for det pæne navns skyld, vi skriver om ham. Ja, knap nok for hans egen skyld. Han er den mest beskedne mand under solen, der omhyggeligt har gemt det ridderkors, han har modtaget og kunne bære med ære.

Af rent pædagogiske grunde fortæller jeg om denne bondemand og hans gerning. Søren Kjærugaards 27 tillidsposter har han aldrig eftertragtet, men en lykke er det og et lyst moment i forsvaret for vort demokrati eller demokratiske folkeliv, at man just betroede en mand som Søren Kjærugaard så meget.

Søren Kjærugaard kom til verden den 6. april 1878. Faderen Pæ Kristian var ufordærvet af boglig visdom, men han ejede et stort forråd af slægtstraditioner, der jo måtte ompænde store dele af Vestjylland, hvorfra slægten havde sine aner, eller hvorhen dens medlemmer havde spredt sig. Og Pæ Kristian gav sin dreng så god en sagadannelse, som nogen god nordbo kunne ønske sig. Når Søren Kjærugaard øser op af sit forråd af gode historier eller minder om gammel bondekultur, opdager man ikke sjældent, at han har det fra sin far. Men også en anden tog sig af Søren's tidligste opdragelse. Det var husholdersken Mine. Moderen var død snart efter Søren's fødsel.

Mine sendte Søren til alle mulige og umulige børnegudstjenester. Han skulle også gå i kirke og fik til afveksling en søndag besked om at søge Timring kirke i nabolaget. Søren fik en dejlig dag ud af det, oplevede den vestjyske natur med åbne sanser, besteg den gamle oldtidshøj på Timring kirkegård og kom endda til gudstjenesten som første mand, hvor han tog plads på pulpituret for at intet skulle undgå hans opmærksomhed. – Da han atter kom hjem, forløb forhøret således.

Mine: – Var der mange i kirke?

Søren: – 96.

Mine: – Var det en god prædiken?

Søren: – Ja.

Mine: – Hvad prædikede præsten om?

Søren: – Det ved a't.

Så gav Mine sin kæledægge en lussing.

Sit mod i Mines regeringstid udtrykte han således: – A tør godt for får, men a tør et' for Mine.

Som 21-årig, tre år før sit ægteskab, overtog Søren fødegården Kjærgaard.

Den 1. april 1909, altså før han havde fyldt sit 31. år, kom han i sognerådet og blev straks dets formand, en post han beklædte, indtil den 1. november 1923, da han bad sig fritaget for hvervet, fordi han året i forvejen var blevet indvalgt i amtsrådet.

At Søren Kjærgaard lige fra starten vandt sig et smukt navn som kommunalmand, skyldtes vel i hovedsagen den harmoniske forening af evne og vilje, som han besad, til at løse de opgaver, der blev ham forelagt. Hans evne til at huske love og cirkulærer bogstavelig talt udenad, tillige med hans forbavsende regnefærdighed, blev snart almindelig kendt. Og hertil kom så hans fremragende evne som forhandlingsleder og formidler af modstridende synspunkter. Han taler et smukt og klangfuldt jysk. Manuskript ser man ham aldrig med, selv om han, hvad hans vane er, og hans evner som oftest kræver, må anvende tal i hundredvis.

I amtsrådet kom han snart frem i de betydende udvalg. Vejudvalget, kasse- og regnskabsudvalget og sygehusudvalget, efter 1935 dets formand. Men det er slet ikke det, jeg vil skrive om. Det er heller ikke hans arbejde i skatterådet, hans 22 års arbejde i Jyllands telefonudvalg eller hans arbejde i provstiuudvalget. End ikke hans elskværdige imødekommenhed mod degnekoner, som ønsker nyt tapet i deres stuer. Nej, hovedsagen for mig er at fortælle lidt om hans gerning som husmandsbrugskommissionsformand.

Søren Kjærgaard fik denne bestilling den 1. maj 1928 efter folketingsmand Ovesen, der havde beklædt stillingen i 22 år forud. Søren Kjærgaard fortæller – alene støttet af sin hukommelse: „Vi fik den første husmandslov 24. marts 1899 og den nye i 1919. Efter den første køber man selv jord og søger statslån, efter den nye får man statsjord til grundskyldspris. Der er efter den gamle lov 18.000 brug og efter den nye 9000 i hele landet. Ca. 2000 er oprettet i Ringkøbing amt, de 700 i min tid. Efter at en del af de ældste har udbetalt statslånet, er der nu i alt ca. 1300 statshusmandsbrug i Ringkøbing amt“.

Søren Kjærgaard viser mig sine reoler med 1300 mapper med alle tænkelige oplysninger om hvert enkelt brug lige fra den begyndende start til i dag. Det er udmærket med disse let benyttelige mapper. Men hvad der får os til at måbe, er, at Søren Kjærgaard kender hele sit klientel i mindste detalje og omfatter hver enkelt besidder med hengivenhed og forpligtende forståelse og hjælpsomhed. (Her overspringer jeg en spalte, thi hvad skal vi i vore dage med husmandsbrug).

At Søren Kjærgaards evner just kom til udfoldelse med hensyn til at hjælpe landbougdommen til gode hjem og syge mennesker til helbredelse eller lindring

Søren Kjærgaard

det sidste vejstykke i denne verden, kan man glædes over og ønske ham til lykke med. Ser man på hans billede, vil man gerne tro, at det er en dæmpet lidenskab efter at gøre sig nyttig og hjælpe andre, der har gennemlyst og adlet hans træk“.

*Søren Peter Sørensen
Kjærgaard i Vinding
pr. Holstebro*

Et stempel som ovenstående ejede Søren Kjærgaard, og det havde han megen fornøjelse af. Man åbner hans første protokol og finder på bindets inderside stemplet anbragt fire steder, og så blev der endda god plads til et andet stempel med typerne *Vesterdal Højskole pr. Nørre Aaby St.* Desuden adskillige navne såsom rekrut nr. 125 Juulsgaard, St. Ibsgade 9, Viborg, og rekrut Sørensen 100 6. bataillon 1. komp. 3. deling, St. Ibsgade nr. 15, Viborg. Med Søren's manddomsskrift står nederst på siden fyndordet „Hellere dø end rådvild“. At rekrut nr. 125 er identisk med en storbonde fra Krejbjerg, fornøjer – uvist af hvilken grund – en gammel sallingbo, for det har jo intet med vort emne at skaffe.

Man blader protokollen igennem, helt til vejs ende og finder også dér på omslagets inderside en nyttig oplysning, nemlig at protokollen dækker tiden fra 1.

nov. 1896 til 1. jan. 1900, hvilket bevidnes af *Søren Kjærgaard*, og han betyder endnu en gang sin uforgribelige mening med ordet „Hellere dø end rådvild“.

Jeg er nu ikke ganske enig med *Søren Kjærgo* i disse alternativer. Jeg er i hvert tilfælde lidt rådvild med hensyn til, hvorledes jeg skal udnytte hans optegnelser på givtigste måde.

Jeg befinder mig, som læserne vil kunne skønne, ved vejs ende i den første protokol og har konstateret en syndflod eller grøderegn af tal. Nogle regnskabstal skal jeg nok vende tilbage til i behørig tid. Men dermed er sagen ikke klaret. Se en gang, hvad jeg formoder må overspringes:

„At regne jordens tiltagende befolkning ud fra verdens skabelse i pct. p. a. ved hjælp af logaritme, går således til . . .“

Søren regner ud og finder, at jordens befolkning siden skabelsen er vokset med 1,342 pct. om året. Jeg regner ikke efter. Man var aldrig vant til at kontrollere *Sørens* udregninger.

Videre: En øre sat i rente, da Kristus blev født, ville blive 22.713.157.894.786. 421.052.651 kr. og 58 øre . . .

Tallet må nok i vore dage anses som forældet.

Videre udregner den 18-års knøs jordens vægtfylde.

Og han fortsætter langt og længe.

Han må også vide, på hvilke dage påsken kan falde gennem 300 år. Jo, den slags er rart at vide. Og så oplyser han:

Årstallet divideres med 19, og resten kaldes a.

Årstallet divideres med 7, og resten er b.

Årstallet divideres med 4, og resten er c . . .

Det tager *Søren* en side at gøre formelen færdig, hvorefter han får god brug for sin regnefærdighed, før han 14 sider længere fremme i sin dagbog fortæller, at påsken år 2100 vil falde den 28. marts. Men påsken 1973? – Den 22. april, viser *Sørens* tabelværk, og den 14. april 1974.

Om sin soldatertid, som fulgte efter højskoleopholdet, fortæller *Søren Kjærgaard* ikke meget. Men han har en fin fortegnelse over sine overordnede og så naturligvis et omhyggeligt regnskab, som for soldatertiden må begynde den 10. april. Og det gør det:

10. april: Rejsen til Viborg (tog 190, fragt af rejsegods 115 = 3,05). *Søren* synes at have udgifter hver eneste dag eller i det mindste indtægter. Vi tager nogle udgiftsposter uden at bekymre os om datoerne. Tallene læses øre: Pudsematerialer 115, frimærker og en lærebog 115, blæk og pen 45, hårklipping 25, middagsspise i 7 dage 245, ekstra udgift 50, vundet i kort 10.

Indtægterne flød ikke fra mange kilder. Lønninger kommer hyppigst; der synes at blive ham udbetalt 2,70 kr. hver femte dag, men den 5. juni kan han notere en indtægt på 40 øre, vundet i kort, og den 10. i samme måned 18 øre, vundet i whist. Regnskabet for juli måned viser en indtægt på 18,52 og en udgift på 26,02

kr.; han må derfor tage op af formuen 7,50 kr., men han havde også brugt hele 2 kroner på en rejse til Østrup, og han havde den 11. tabt 50 øre i kort og den 14. hele 20 øre i whist. Lykkeligvis vandt han den 17. 24 øre, men måtte den 21. betale 10 øre for hårklipning. Af breve havde han modtaget 4 og afsendt 7. Den følgende måned afsendte han 6 og modtog 6. Den 8. oktober betalte han 1,90 kr. for hjemrejsen til Holstebro, og allerede den 21. tjente han 1,25 som daglejer hos Poul Lindholt.

Mit svage håb om bedre balance efter hjemsendelsen gør Søren ganske til skamme, ganske vist vinder han den 15. i kort hele 58 øre og den 26. 20 øre, men hans sammentalte indtægter beløber sig kun til 1,58 kr., medens han havde formøbet 7,38 kr. Han havde nemlig købt frimærker for 48 øre, to par fynske træsko for 3,00 kr., været oppe i en pibehandel og derved soldet 10 øre op, tabt i kort 35 øre og sat 2,00 kr. over styr på en harmonika-handel, men så havde Søren også en harmonika, som var alle pengene værd. Hen i december måned giver han 65 øre for et pund tobak. Sikke tider.

Men det var jo slet ikke Søren Peter Sørensens omgang med tal og penge, vi skulle fordybe os i, men hans åndsliv, som det røbes os, hvis vi begynder forfra i protokollen.

Søren Peter Sørensen på højskole

1. november. Jeg var om formiddagen i Vinding kirke. Henrik Nielsen flyttede op til os.

Således begynder protokollen. Og hver dag får sin behandling og vurdering. Vi får besked om rejsen til Fyn og om skolens åbning den 4. Dagen efter begyndte undervisningen med besked om ordensregler og pligter. Der holdes foredrag om Danmarks ældste bebyggelse, om jordklodens beskaffenhed, om andre himmellegemer, hvoriblandt Mars, hvorfra nogle lysglimt muligvis kan være signaler fra himmellegemets eventuelle beboere. Der undervises i kemi, og Søren får at vide, at det bliver varmere og varmere, jo længere man graver sig ned i jorden; endnu har man dog ingen steder nået ned til ilden. Der gives agerdyrkningslære og god besked om Ludvig Holberg, Oehlschlæger og Grundtvig. Verdenshistorien behandles også tillige med geografien.

Søren giver referater, der kunne fylde mange dagbladsspalter, især til at begynde med. Efter som tiden går, og stoffet hober sig op, bliver det til kortere resumeer. Men så fortæller han om sine udflugter til omegnens kirker og andre seværdigheder. 29. november var en søndag, og Søren og Thomas var i Nørre Aaby kirke for at høre pastor Rud prædike. Om „aftenen holdt Thøgersen oplæsning over Snakkenberre Sounraadsforhandlinger“.

„30. november. Vi begyndte at trække vore tegninger op med tusch. Vi havde litteraturhistorie om Nik. Fred. Sev. Grundtvig. Sognefogeden var heromme og

læste „Et Kys“, om hvorledes Poul Vendelbo, adlet som Løverørn, blev en stor mand ved et kys. Desuden ligtale over højsalige kong Frederik den Femte samt en historie om en sjællænder, der kom ind i et værtshus og fik sig en sobrian“. Novemberfejret var mildt og klart.

1. december. Verdenhistorisk foredrag om patricierne og plebejerne, om Kamillus, Muses og Pyrrus. Dagen efter var der jordbundslære med besked om alt vedrørende fosforsyre, kali og ammoniak, samt verdenshistorie om Rom, Karthago og mere kemi. (Jeg stoler næsten blindt på Sørensen ortografi. Alligevel grunder jeg over, hvad han mener med Muses. Men er man ude af stand til at forstå en ting eller et problem, bør man give sig selv skylden. Hvem ved noget om Kamillus?).

Hvad Søren fik besked om, huskede han sin livstid. Alligevel lånte han den sognefogeds bog for med sin fineste skønskrift at fæstne på papiret den ligta'c, som vi nu skal se.

En Ligprædiken, holdt over højsalig Kong Frederik den femte, holdt af velærværdige Hr. Pastor Rottenburg i Fuldskab, således som den blev oplæst i Højesteret.

I det store Navn, Gud Faders, Guds Søns og Gud Helligaands! Amen. A'! vor Hoveds Krone er aftaget, thi vi have syndet, og det er over os, thi vi have syndet. Du tog fra os vor store Monark og mægtige Tilhængere. Ve, ja ve os, thi vi alle sammen, ja den ganske lovlige forsamling – vil I noget derhenne? Hwa! og så smukt holde Eders Øjne ved Eder selv og glo ikke på mig! – Nu i Dag, i denne totale Formørkelse, ja dog er vi Guds Ords Tjenere og Tjenerinder allesammen forsamlede for at høre det sørgelige Budskab, at vor salige Regent, Kong Frederik den femte, Konge til Danmark og Norge, Vestindien og Grønland, Storhertug til Sverige og Holsten, Lolland og Ditmarsken og desuden Greve til utallige andre Kongeriger, ak, som er død og bliver begravet med al sin Pragt og Herlighed Vil I ellers noget derhenne? da kan I sige til straks. – Ak, Ak, vor Konge er død. Fader vor, du som er i Himlen . . . – Vil I tage af Evangelisten første Mosebog 49 Cap 2 Vers, som I selv nærmere kan efterse ved Lejlighed. Alt hvad vi kan sige derom, er dette: I ere Konger, I ere Guder og Prædikanter paa Jorden. I skal dø, I ere Mennesker, og ligesom andre Kreaturer som Du og jeg. Ak! elendige dø, og vor Konge er ogsaa død, og nu, naar Hovedkronen er aften har samme Ret sat os Mennesker i Forværrelse, og derfor er nu vor unge Konge Kristian, I ved nok selv – – vi netop ser saa meget, vi netop ser saa meget, vi netop ser alt og ser intet, I forstaar mig nok – – Vil I sige noget derhenne? Hwa! Har I noget at sige derhenne, saa maa I sige det straks, sige til den ganske lovlige Forsamling i Tide. I spørger den vel ad straks, spørger den vel ad nu – thi så er jo alt forklaret i Teksten eller Verset, hvad det nu kaldes – Ak, vor Konge er død. Frederik den femte, af Guds Nåde Konge til Danmark og Norge og Slesvig, Holstens og Ditmarskens Hertug, de Venders og Gothers Greve og Mo-

nark og Fyrste og Konge og Kejser er død — — men ak! nu kommer Humlen: Vor Konge er død — — deraf kan vi lære tre Ting, det første, de som sige her er du nu, det andet, ud af Verden og ikke beder forgæves, og for det tredje, bede og være ærlig — — Ak! vor Konge er død! Ak! Kong Kristian Du — — Ak! at den ringeste dog en Gang skal glæde sig med den største, og hvor mange Forundringer man end skal gå igennem — — Ak! vi have syndet, vi have syndet — — Vor Hoveds Krone er affaldet nu i disse dage. Vi er misserable Kreaturer. Derfor borttog Gud fra os vor stormægtige Monark, Kong Frederik den femte, Konge af Danmark, Norge og Sverige, Kejser af Grønland, Lapland og Island og mangfoldige andre Lande, som hverken I eller jeg kender — — derfor bør vi ej være som børn, men som skikkelige, gamle og fornuftige Mennesker og tage Fornuften fangen og selv undersøge Sagen, om den er rødt eller broget eller sort eller hvidt. Hvad slås I om derhenne? Holder Eders Mund. Betænk Tekstens Ord vel. Kongen vel! Kong Frederik den femte, som vi i Dag begraver, beklager og prædiker om, er død, og måtte vi af Hjertet ønske, at hans Søn og utallige andre Konger og Kejsere maatte regere over os til Verdens Ende, så vi omsider maatte sige med os selv, naar det behager Gud: Kommer til mig, min Faders velsignede over det Kongerige i Himlen og paa Jorden, nu i Jesu Navn. Amen! siger jeg . . . Derpaa tumlede Hr. Rottenburg baglæns ned af Prædikestolen.¹

Vesterdal Højskole, d. 30. januar 97.

Søren Peter Sørensen.

Jeg finder den sælsomme prædiken afskrevet hele to gange.

Men vi brød kronologien og må tilbage igen til december måned. Da oplevede de 29 elever på Vesterdal Højskole pastor Højmarks besøg og et højskoleforedrag, som Søren refererede meget omhyggeligt. Det ville fylde et par sider i vor årbog, om jeg skulle gengive det, hvilket en stund var min hensigt, fordi det var typisk; tankerne bevægede sig om ad Jeppe Aakjærs kostelige spøg i den novelle, som han kalder Oplyst. Men meningen var god, og referatet godt. Højskolens opgave skulle fremdeles være at gøre ungdommen åndsopvakt frem for kundskabsfyldt. Pastor Højmarks foredrag var tematisk, gav oplysninger om pastor Svejstrup, rigsdagsmanden Termanen, Olav den Hellige, Morten Luther, Blichers Fader, de stærke Jyder, Peder Larsen Skræppenborg, Kristen Kold, som sov sammen med sine elever oppe på loftet, Henrik Ibsen og Bismarck, Leo Tolstoy og mange flere.

Efter Søren's bedrift som referent går han i gang med at skrive stil om vore ordsprog, hvis ikke det blev om „vandets nytte“, for eleverne havde frit valg. Ind under jul var der foredrag om St. St. Blicher, og sognefogeden var atter på skolen for at læse op.

¹ Freia, b. 3, nr. 49, 1822. — Heri Morten Trane Rothenburgs ligprædiken over Frederik V.

Søren Kjærgaards referat afviger kun ubetydeligt fra beretningen i Freia, der vel må have været i den sognefogeds besiddelse.

Henrik Nielsen hentede ham i Herning til velfortjent juleferie. Velkommen til hjemmet får den opvakte højskoleelev nyt blæk, hvormed skrives i protokollen:

Endnu et par år og så er det endt,
 Det største århundred, vor verden har kendt,
 Mens rundt den rulled' i rummet.
 Et eventyr er os mennesker hændt:
 Hvad damp og tråd over Jord har spændt,
 Og hvad den elektriske gnist har tændt,
 Har knap vor tanke fornummet.

Den 31. december 96. Kjærgaard i Vinding.

Søren Peter Sørensen

Og videre på næste side med samme slags blæk og med hans bekendte stempel under:

Ja, hold over Danmark, vort fædreland,
 vort elskede land med skov og strand,
 din hånd – en moders, den milde!
 Lad løverne springe, men tændt i brand
 de unge hjerter hos kvinde og mand,
 at alle for livet øse vi kan
 af kjærlighedens evige kilde.

Og videre på samme side:

Lad mig dø,
 når hvert eneste frø
 Gud har lagt mig i sjæl og sinde,
 sejler ud med de farende vinde,
 når min længsel blandt englens skare
 sænker vingerne, træt af at fare,
 for at folde dem ud
 hos min fader og Gud.

Den 1. januar 1897.

Søren Peter Sørensen, Kjærgaard.

For januar 1897 har Søren 31 små notater om sin fart tilbage til højskolen i følge med kammerater. Han hører på oplæsning af Ibsens og Bjørnsens værker, får besked om gødning til sur og kalkholdig jord og hører forskellige steder foredrag, bl. a. af seminarieforstander Winther, Silkeborg, og friskolelærer Olaf Nielsen. Sidstnævnte talte om Guds lov i åndens verden.

I februar hører han om rigsdagen i Worms, og der bliver læst op af „Hjortens Flugt“ – og så går han for resten over til at behandle en uge ad gangen ret summarisk, men gør en undtagelse vedrørende fodringslæren, som skrives af efter Holstebro Dagblad. I marts måned er eleverne ude på landmåling, og efter at kort er udarbejdet, synger man på sidste vers. Kammeraterne skilles uden tårer i Søren's beskrivelse, nogle af dem skilles i Fredericia, Søren rejser til Herning og spadserer hjem til Kjærgård om natten for dagen efter sammen med sin fader at køre til Herning efter kraftfoder og sit tøj. „Med hurtige skridt var denne vinter endt, og den tid var kommet, da man måtte skilles fra sine kammerater, der spredtes fra Ribe til Skagen, og som man næppe får at se alle sammen igen. Den 7. april begyndte jeg at pløje“.

Og så fortsatte han i øvrigt sin dagbog sommeren igennem og nåede frem til 14. september, da han fik besøg af sin højskoleforstander, *Cbr. Gaarde*². Den 18. september var han færdig med at så rug, og den 20. blev han på sessionen i Holstebro indskrevet til infanteriet.

Imidlertid gik han i landet som *bindkræmmer* mest, skriver han, for at lære landet og befolkningen at kende. Regnskab føres fra dag til dag. Vi skal se nogle priser:

Tallene er øre, det første indkøbspris, det andet salgspris:

et par muffedisser	10 – 20
et tørklæde	150 – 180
et par børnebukser	88 – 100
et par røde damebukser	75 – 100
natlogis	50
en herrevest	300 – 325
et par underbukser	88 – 100
et halsklæde	67 – 85
en herrevest	350 – 400
et tørklæde	142 – 150
et par strømper	75 – 90
en klokke	50 – 65
en herreuldtrøje	108 – 125
natlogi	125 – 0
bestjålet for et par underbukser	88 – 0
bestjålet for et par børnebukser	50 – 0

Den 20. marts slutter udflugten, efter at Søren har forhandlet ca. 200 stykker udtøj til en købspris på 168,70 kr. og en salgspris på 184,26 kr. Og så noterer

² Christoffer Gaarde var landbrugskandidat og ledede Vesterdal folkehøjskole i 39 år. Man havde gennemsnitlig en snes elever pr. hold, ofte mindre. Bjørnbaks luftning mærkes tydeligt i Søren Kjærgaards referater.

han: Tjent ved uldhandel 15,56 kr. Imidlertid har han brugt 12,95 kr. til natlogi og rejse, men der blev dog et overskud på 2,61 kr. Og så lægger jeg den protokol til side med en bemærkning om, at man længere henne i bogen finder en fortegnelse over samtlige højskoler i Danmark med samt deres forstandere og antallet af lærere.

Men Søren havde i samme periode anlagt en slags poesibog, som vi nu skal kigge i.

Poesibogen

Der indledes med den fordrukne ligprædiken den 30. januar 1897, og så følger, ligeledes med fineste skønskrift, et digt om to elskende, som går tur på Langebro.

Hun havde den dejligste gule thope,
seks krøller i nakken der hang,
og det var det skønneste, man kunne se,
hver lok var en halv alen lang.

Men elskeren forvandt sin forlibelse, da parykken blæste væk. Og vi lærer af de to første poesier lidt om skribentens humoristiske sans; men om de følgende strofer gælder Søren Peter, er ganske uvist:

Søren, så kom da nu, Søren min ven,
kom, lad os slentre ad gaderne hen.

De følgende linjer refererer til hikken og drikken, uagtet Søren Kjærgaard alle dage var en ædruelig mand. Heller ikke til næste lange rimeri opgives forfatternavn. Det handler om højeste mode og slutter:

----- de våde.
Herre, fri os i din nåde.
Ak, men knuden er just denne,
det får aldrig, aldrig ende.
først med selve denne klode
moden går en gang af mode.

Så følger en vise om en paraply, hvis skæbne jeg formedelst den falmende skrift ikke kan tyde, men temaet er i hvert tilfælde ironi over skaberi. Hvorefter Søren synger med Helms: Nu vil jeg indvie jer i / historien om en person / en svensk konstabel fra Sverige / der skød sig med en kanon. – Og så skriver Søren efter Poul Frederik Barfod:

Jeg kender kærlighedens stærke glød,
hvor den kan sprede lysglans over livet
og vække liv i det som synes død.

Og så fortsættes der på en ny melodi: Det var en lørdag aften, jeg hos min kærest sad for hende at omfavne tre timer udi rad, jeg var så vel tilmode, jeg tænkte ikke på, at det mig så ulykkelig i verden skulle gå. – Men det skulle det altså; den forsmåede bejler mistede pigen, men ikke modet. Farvel, min utro pige, farvel du jomfru fin; kvad han mod visens slutning.

Mere alvor i kærlighedssager udtrykkes med J. P. Jacobsen:

Alle mine ønsker du ved er dine savn,
alle mine tanker jeg døber i dit navn.

Og så siger han med Bjørnson: Vær glad, når faren vejer hver evne, som du ejer. Jo større sag, des tyngre tag, men desto større sejer. Og Hostrup citeres: Ved at tro på livet erfares det . . . Ved at give livet bevares det. Og fra Carl Ploug:

Alt, hvad du lider, vil jeg også lide.
Når trofast vore kræfter vi forene,
vi skal med sejr os gennem verden stride,
to bærer let, hvad ingen orker ene.

Fra hvilken A. Møller, han har dette vers, skal være usagt:

En dybere sorg er på jord ej skabt
end min, dog de fylder mit hjerte trang.
Det er bedre at have elsket og tabt
end aldrig at have elsket en gang.

Så får vi via J. P. Jacobsen besked om, at det bødes der for i lange år, som kun var en stakket glæde. Hvorefter Søren for en times tid opgiver den højere kærlighedsfilosofi for at afskrive visen om Kejseren i Kinesiens land, efterfulgt af fodnoten: *I ledige regnetimer*. Atter forfalder han til romantik for at vende tilbage til det reelle. Det sker med visen Hør Ellen, hør, ifald du vil, stig ud på tømmerflåden og med Pebersvendens betænkeligheder, uden at røbe os, at Erik Bøgh er forfatteren til den sidste.

Poesibogen slutter med, hvad Søren Kjærgaard – som han nu underskriver sig – kalder

En Tale

Når jeg skal sige et par ord til indledning, så vil jeg sige, at det, det gælder om, er, at vi ere modtagelige -- modtagelige -- vi skal være modtagelige, og det er jo netop derfor, at de unge har dannet denne forening – det er fordi de vil være modtagelige – de vil tage imod – hvad der bydes dem – den hånd, der rækkes dem, for at hjælpe dem fremad, og hvad er så det for en hånd? – det er en hånd, vi kalder oplysning -- oplysning, vi kalder den oplysning, den skal kaste lys på deres vej – og føre dem op – opad. Se, denne oplysningshånd, som vi talere rækker

de unge, den har fem fingre. – Der er først tommelfingeren, og den kan sættes imod alle de andre fingre – den må vi altid tage med, når vi skal få fat på en tanke eller sag. Så er der pegefingeren, det er fædrelandskærligheden – kærligheden til vort folk, således som det er, og sådan som det har været – til disse vore minder. Og den peger fremad, ligesom en pegefinger – viser os en fremtid – og den peger tilbage og viser os fortiden – og så peger den indad og viser os vort folk, som det nu er, og lærer os at finde vor plads i det. Og så er der langemand, den rager op over alle de andre – det er troen – troen på alt det gode – og troen på os selv – at vi have en gerning at gøre i livet. Og så guldbrand – ja hvad skal jeg kalde den – det er den poetiske sans – sansen for alt, hvad der er smukt og kønt – den bærer forlovelsesringen – kærlighedsfingeren – det er kærligheden til det skønne. Og så har vi lille peter spillemand, selvfølelsen – den må også vækkes – men den må ikke blive for stor – ikke større end de andre fingre – for så bliver hånden vanskabt. Så bliver den oplysning, vi får, vanskabt, når selvfølelsen tager magten. Se, det er denne hånd, som det gælder om at tage imod – men den skal ikke tage os selv ved næsen, den skal tage os ved hånden og lede os frem. Men sådan en hånd, den kan ikke blot bruges til at klappe med, den kan også bruges til at slå med. Og når man vil slippe alle retninger løs, også dem, der vil spotte alt, hvad der er godt, og rive ned alt, hvad vi bygge op, så bruger man hånden til at slå med, og så slår vi den væk. Ja, jeg ville slet ikke tale i dag, jeg ville blot udtale det ønske, at vi må lære at tage mod oplysningens hånd, som den rækkes os for at lyse op for vor fod, men vi må ikke lade den få lov til at puffe os ned i mørket.

5/3 97.

(ortografi, herunder udeladelse af store bogstaver, efter poesibogen)

Med hr. Rottenburgs prædiken in mente tænker man et øjeblik, at talen kunne være en parodi på et folkeligt foredrag, men man må nok tænke om igen. Og Søren har allersnarest selv lavet den.³ Opgivelsen af forfatternavne vejleder os kun sparsomt, men det kan ikke betvivles, at noget jysk rimeri, som jeg har forbigået, skyldes ham selv, og vi kan med nogenlunde sikkerhed også lade Søren være ene ansvarlig for nogle kristelige viser, hvori vers som disse indgår:

Skal end her min lykke briste,
 al min glæde slukkes ud.
 O, da lad mig aldrig miste
 troens håb til dig, min Gud.

³ *Red. anm.:* At det drejer sig om en grum parodi på et „folkeligt foredrag“, som S. K. har forlystet sine højskolekammerater med udenfor forstanderens hørevidde, turde være temmelig indlysende. Den slags halvt improviserede skønssnak, som mange af den grundtvigske højskoles mindre og mindste ånder desværre alt for ofte henfaldt til, er hurtigt faldet den kernesunde, nøgterne og lune-rige S. K. for brystet, og han har da hen mod slutningen af sit højskoleophold afreageret på denne løsslupne måde.

Giv mig kraft, når hjertet sukker,
vær min trøst i sorgens stund.
Når mit øje træt sig lukker,
styrk det under søvnens blund.

Skal jeg vild i natten fare,
ser mit øje ingen sti,
vogt mig da for fjendens snare,
før min vej til himmerig.

Hjælp da, Herre, jeg kan vinde
stedse mere frem i tro,
at jeg hist en gang må finde
salig fred og evig ro.

Man kan ikke hindre tankerne i at kredse om Søren Kjærugaards sidste leveår, da hans før så klare hjerne var omtåget af forkalkning. Og her et par vers på melodien til Lille Viggo, vil du ride ranke:

Kære moder, hvor er du så længe,
hvorfor sover du dog nu så hårdt,
hvorfor slår ej mer' du harpens strenge,
hvorfor gik du stille bort.

Kommer aldrig mere du tilbage,
skal ej mere her vi hilse dig,
o, at vi en gang da måtte drage
sammen i Guds lyse himmerig.

Vesterdal højskole d. 19. marts 97.

Mon Søren kunne skrive således uden inspiration af tankerne om hans moder, der bragte ham til verden med livet som indsats.

Søren – efter 22. juni 1905 navneforandring til Kjærugaard – førte dagbog og regnskaber i nye protokoller, indtil pennen faldt ham af hånden. Det er simple kasseregnskaber i den første tid. Man ser ham yde 50 kr. til det projekterede forsamlingshus. En sådan gave skal ses i forhold til hans normale årsindtægt. Den var for året 1904 2380,70 kr. og udgifterne 2475,70 kr. Man må forsøge sådanne sammenstillinger, hvis man vil have udbytte af at se på de gamle tal og priser. 50 kroner svarer til en daglejers månedsindtægt. Hvor mange af os er så gavmild i vore dage.

Søren Kjærugaards ejendom var på 20 ha med en besætning på 6 køer og opdræt. Hans årlige kreditforeningsudgifter var 121,50 kr., og så havde han forpligtet sig til at forsørge sin gamle fader.

Nogle regnskabsposter for 1904, som nu følger, skal læses kroner.

Et slagterisvin på 183 pund kostede 45,75. Andre indtægter: Solgt en gammel krave 0,40, en lotterigevinst 5,00, et kalveskind 3,40, solgt en ko 100,00, solgt et gammelt skab 3,75. Indtægterne flød naturligvis især fra mejeriet og fra ægproduktionen; han havde ca. 50 høns. Men nu nogle udgiftsposter: 4 pottes petroleum 0,65, barsels gave 2,00, drikkepenge 0,35, et par træsko 1,85, 10 pund margarine 4,60, et brød 0,50, dagløn til line 0,50, 4 pottes brændevin 1,20 (da ku'e betål sæ å drik'e), jordemoderen den 2. marts 10,00, den ellefte marts leje af dåbstøj 0,50, håarklipning 0,75, en kasserolle 0,80, en vugge 6,50, en sparebøsse til Mathea 0,25, sygekassepenge for april kvartal 2,00, en dagløn til Henrik Nielsen 1,75 (ligeså i Sallingland, hvor daglønnen dette år steg til 2 kroner til forfærdelse for Jeppe Mehlsen, min herlige husbond gennem 5 velsignede år, byens rigeste mand, der frygtede, han skulle gå fra gården i armod), købt en ko 130, en flaske vin 0,50. – Ikke alt specificeres; i nogle tilfælde bruges udtrykkene småting, personlige udgifter eller ekstra udgifter, vel for at få regnskabet til at stemme med pengepungens indhold. De største udgifter skyldtes driften af ejendommen.

Søren Kjærgaard kom til verden den 6. april 1878 og døde den 21. november 1957. Han blev stedt til hvile på Vinding kirkegård. Efter pastor Bøndings prædiken i kirken samledes man i forsamlingshuset, hvor der blev holdt mindetaler af kammerherre Karberg, Jens Hvidbjerg, redaktør Vilh. Nielsen, sognefoged Kjeld Kirkegaard, sognerådsformand Sv. Bilberg, valgmenighedens formand, lærer A. Kristensen, husmand Karl Lauritsen, And. Chr. Jensen, Aulum, pastor Bitsch, Anders Lilbæk og lærer E. Jespersen. Repræsenteret med kranse eller på anden vis var Ringkøbing amtsråd, Ringkøbing skoleråd, Centralsygehuset i Holstebro, Holstebro og Omegns Spare- og Lånekasse, Holstebro-kredsens Venstre-vælgerforening, Holstebro Dagblad, og fra sognets husmandsforeninger. – Resumé: Søren Kjærgaard levede i nuet, arbejdede i nuet, men i god forbindelse med fortiden og livstjenende traditioner. Hans lidenskab var at gøre sig nyttig og hjælpe, hvor han kunne.

Lidt om Storåen og dens betydning for omegnen

Af N. Jensen Dam

Storåen fra Holstebro over Vemb til udløbet i Nissum Fjord er en af Jyllands største åer, i rangfølge fra den største følger den vel næstefter Skjern å. Denne å har på visse steder for noget over 100 år siden – tiden har jeg ikke kunnet få nøjagtig fastlagt – afgivet bidrag til en større frugtbargørelse af de engarealer, som omgiver dens løb igennem landet, derved, at der i den, som bl. a. også i Skjern å og Kongeåen, har været anbragt „strømhjul“ til overrisling af højere liggende engarealer, som ikke har kunnet overrisles af selve åløbet.

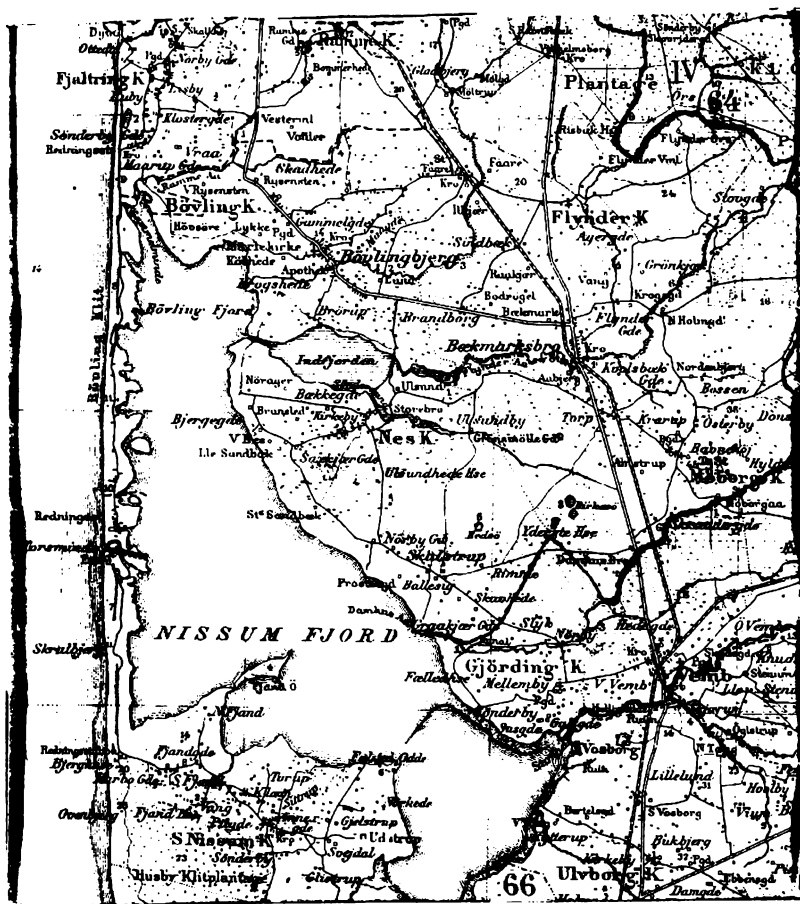
Et sådant „strømhjul“ var konstrueret som de gamle vandmøllehjul, et „underfaldshjul“ med den afvigelse, at skovlene, der skulle tjene til at drive hjulet rundt ved den strøm, som vandløbet førte på „strømhjulet“, var udfærdiget som aflange kasser, afpasset efter hjulets bredde og den vandmængde, som hjulet skulle afgive, og de havde forneden bunden vendt imod strømmen; på den måde fik de foroven åbningen vendt samme vej. Når nu hjulet af strømmen blev presset til at løbe rundt, blev kasserne fyldt med vand, som førtes op til hjulets topstilling, og under nedløbet tømtes vandet ud i et større trætrug, tømret af brædder, der mundede ud i en smallere rende, der førte vandet ind på selve åbrinken; derfra var gravet render eller smalle grøfter, hvori vandet førtes ind over engen og overrislede denne for derefter igen gennem udgrøftning at føres tilbage til åløbet.

En sådan indretning måtte kun anbringes i åens ene side ud for det areal, den skulle overrisle, og den måtte ikke føres længere ud end til midtstrøm for ikke at virke opstemmende på åen til skade for de lavere liggende arealer.

Disse strømhjul blev for Kongeåens og Skjernåens vedkommende afløst af engvandingskanaler, men sådanne kanaler har ikke været anlagt ved Storåen.

Når jeg har fået kendskab til disse indretningers tilstedeværelse i de pågældende vandløb, skyldes det, at jeg fra min tidligste ungdom har været en ivrig lystfisker og som sådan benyttet de fleste af mine ferier og fridage.

Enhver lystfisker, som har benyttet disse vandløb, vil sikkert give mig ret i, at de efterladenskaber, som stadig findes i åerne efter disse gamle anlæg, har kostet mange ærgrelser over tab af kostbart og uundværligt grej, såsom kunstfluer, spinner og blink m. v., idet resterne af anlæggene nu kun findes under vandlinien.

Udsnit af målebordsblad risende Storåens løb fra Vemb til Nissum Fjord.

Forholdet er nemlig det, at anlæggene ikke er blevet fjernet på en ligeså interesseret måde, som da de blev etableret; når de var beskadiget eller gået ud af brug af anden årsag, fik de bare lov at blive liggende, og det, der var over vandet og i luften, rådnedes snart og forsvandt med strømmen eller isdrift om vinteren, men resterne af de svære stolper under vandet, som havde båret hjulet og som regel var af egetræ, kan holde sig i umådelig mange år endnu, og det er i dem, fiskegrejerne hager sig fast og fortæbes.

Det er særlig fristende at fiske netop på disse steder, da disse stolperester frembringer hvirvler eller strømninger i vandet; og det er yndede studepladser for både laks, ørred og stalling.

Mens jeg er ved fiskeriet, kan jeg ikke undlade at fortælle, at Storåen, siden oprettelsen af lystfiskerforeningerne i Holstebro og Vemb for ca. 40 år siden, er blevet kendt og søgt ikke alene af lystfiskere fra hele Danmark, men også af mange udlændinge både fra Skandinavien og særlig fra Tyskland, og det er også adskillige gode fangster, der er bragt med hjem, dog særlig for 15-20 år tilbage i tiden.

Men også på anden måde har Storåen været attraktiv, den har nemlig været benyttet som „vandvej“ både for passager- og godstransport fra Skærumbro i Vemb til udløbet i Nissum Fjord; herom har bl. a. fhv. drænmester *Peder Pedersen* (f. 12/6 1901 og boende i Skolegade 15, Vemb) fortalt mig. Han havde sit barndomshjem i Ulfborg, men han kom tidligt ud at tjene og havde bl. a. plads i Poulsgård, Vemb, og andre steder, og hans kendskab til egnen er ret indgående; siden 1941 har han været bosat i Vemb.

I 1912 købte et konsortium i Vemb, bestående af gæstgiver Qvistgaard, fisker Erik Eriksen og fisker Christian Hansen, af Redningsvæsenet en udrangeret redningsbåd fra redningsstation „Tuskjær“ i Fjaltring, og denne båd fik de restaureret, forsynet med motor og indrettet til at tage en slæbebåd med, og derefter begyndte de samme år at sejle „turistture“ fra Skærumbro til Thorsminde med passagerer. Qvistgaard sejlede ikke, han blev nærmest betragtet som „reder“, medens det var Eriksen og Chr. Hansen, der var bådførere. Sejladsen foregik hele sommeren, og der blev sejlet hver helligdag og 3-4 dage af de egentlige hverdage. Afgangstiden fra Skærumbro var altid kl. 9.00. Hjemturen rettede sig derimod gerne efter vejret; var det regn- eller stormfuldt, sejlede de tidligere tilbage, men var det sommer- og badevejr, gik turen først tilbage ved aftenstid. Prisen var tur og retur 2,- kr.

Der kom selskaber med tog til Vemb, og sådanne ture kunne være forudbestilt. Hjemturen for disse rettede sig efter togtiden for tilbagerejsen fra Vemb. Når der var mange passagerer, kobledes prammen (slæbebåden) til, men så kunne der også være 20-30 personer med.

Det var lystige ture, hvor folk ville ud at more sig; der var ikke mange samferdselsmidler, og man havde kun de fornøjelser, som man selv skabte sig, og derfor kunne der forekomme mange små, pudsige episoder, siger Pedersen, men dem glemmer man jo snart; han nævnte dog en enkelt, som de senere havde haft megen morskab af. Det var engang på hjemturen; der var temmelig stærk strøm i åen, og det var jo imod strømmen, de sejlede. Da de var kommet til svinget ved „æ' postes hul“ – stedet har fået benævnelsen efter, at et postbud for mangfoldige år siden skal være druknet dér – var det Eriksen, der var skipper, og han stod op i båden og holdt på rorpinden, og for nu at være sikker på, at han kunne tage svinget, gav han motoren ekstra gas og tog samtidig roret hårdt, men derved knæk-

kede rorpinden, og Eriksen mistede balancen og gik udenbords på hovedet i åen, mens båden fortsatte fremefter. Eriksen kom alligevel hurtigt op af åen og stak i løb på engen efter båden, som passagererne imidlertid fik dirigeret ind til åbrinken, hvor Eriksen kunne hoppe om bord igen og bringe båden sikkert til landgangen ved Skærumbro.

Først i 1920 ophørte denne sejlads, og den er ikke siden blevet genoptaget, men der sejles dog stadig ad åen med små både eller pramme, og Pedersen har også selv haft en lille motorbåd til at sejle lystture med eller til brug ved fiskeri på Nissum Fjord.

Der blev senere oprettet sejlads af anden art, men det var udelukkende fragt, og derom har fhv. slusemedhjælper *Johannes Frederiksen* (f. 23/6 1903 på Bøvling Klit og boende i Thorsminde) fortalt.

Vandbygningsvæsenet fik i 1929 bevilling til udbygning af den sluse i Thorsminde, som englænderne forlod i 1904, og som siden havde henligget tilsandet og ubenyttet. Slusen skulle udvides med yderligere to gennemstrømssluser og én kammer-sluse, udført i sydenden af det tidligere anlæg. Se billedet side 114.

Sådanne arbejder blev på den tid ikke udført af VBV selv, de blev på samme måde som kystsikringsanlæg udliciteret til private entreprenørfirmaer, men projekteringen og kontrollen blev udført af VBV's ingeniører.

Firmaet Kjør & Trillingsgaard, Lemvig, fik arbejdet overdraget, og der var ved overdragelsen stillet den betingelse, at alt materiel, granit, jern, mursten, cement, tømmer m. m., skulle leveres af VBV på en nærmere aftalt losseplads syd for slusen og tæt ind til denne. Arbejdet blev påbegyndt i 1930, og Frederiksen kom i arbejde ved firmaet fra begyndelsen, og der var i efteråret 1930 beskæftiget i alt ca. 40-50 mand.

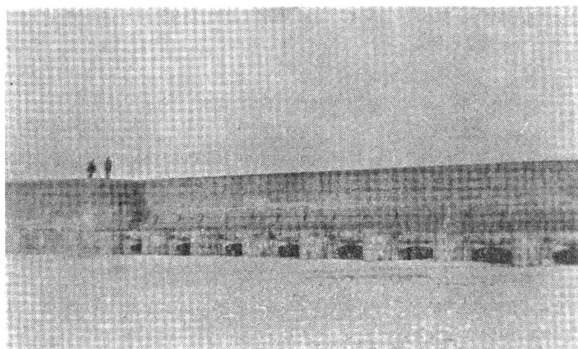
Der var ingen vej fra Fjaltring til Thorsminde, og sydpå til Bjerrehuse (Fjand) var der heller ingen vej; der kunne kun køres med almindelige arbejdsvogne gennem engene i siksak mellem sandmiler og afvandingsgrøfter, og fra havsiden kunne der ikke losses materiel i land, og derfor kom Storåen ind i billedet som „vandvej“ for transport af det ikke helt ubetydelige parti materiel, som her blev tale om.

VBV erhvervede et areal vest for landevejen og nord for åen ved Skærumbro til oplagsplads, og derpå blev der opført et hus til oplagring af cement m. v. Der blev også købt en slæbebåd af jern, der havde været benyttet som postbåd mellem Struer og Venø, og denne blev indrettet, så den kunne trække en pram, som var indrettet til last, og der blev anskaffet sådanne to pramme, der skulle være styrbare – selvstændigt. Transporten foregik på den måde, at Jens Bjerg Kjærgaard var

Strømbjul ved Karup å, formentlig fra Trevad.

Strømmen drev hjulet rundt, de påbægtede kasser hentede vandet op, og ved hjælp af en opsamlingsrende kunne det anvendes til engvanding.

Fotograferet o. 1905-10 af lærer K. Hansen, Feldborg, oplyser red. Har. Skodshøj, Viborg.

Den tilsandede sluse, som englænderne forlod i 1904. (Foto 1926). Slusen har benligget i denne tilstand fra ca. 1880 til 1931.

slæbebådsfører, medens Peder Sandholm blev pramfører. Prammen var tilkoblet slæbebåden med et ca. 20 m langt kabel, og den skulle nødvendigvis have selvstændig styring for at komme igennem de mange sving, som åen havde på vejen til udløbet i Nissum Fjord.

Når båden kom til slusen med last, blev prammen udskiftet med en tom, der straks returnerede til Skærumbro, hvor en ny last blev indtaget; prammen ved slusen blev udlosset, mens en ny last blev afhentet, og således foregik transporten hver dag, så længe arbejdet varede. Det var svært materiel, der på denne måde blev transporteret ad åen, store bornholmske granitblokke, der blev nedgravet i bunden af kanalen til fundament under bærepillerne omkring motorrummet, der er opført under vandet i slusens sydende, samt til bund under stignordene. Motoren – en dieselmotor – er til betjening af stignordene, og ved en gennemgående hovedaksel over slusen til betjening af gennemstrømsluserne, så de kan betjenes enkeltvis for regulering af ud- og indstrøm fra fjorden. Portene til stignordene, de fire lodrette, samt overliggerne derover, blev leveret samlet ved Skærumbro fra Faaborg Jernstøberi, og stignordene samme sted, men de var i løsdele, der blev nittet sammen på slusen. Et stort parti mursten, da siderne i kammer-slusen, bærepillerne og kørebanen over slusen er udført i murværk, samt al cement til dette murværk.

For at sikre denne sejlads uhindret lod VBV bygge sandpumperen Un nr. 4, der stadig har station i Thorsminde; den blev bygget i Vemb. Opstod der lavvande i åen eller tilsanding, gik sandpumperen igennem åen og pumpede sejløbet ud til den nødvendige vanddybde.

Slusearbejdet blev afsluttet i 1931, og da dette var udført, blev sandpumperen sat ind på at udpumpe det tilsandede kanaludløb, og da det var udført, kunne sejlads igennem kammer-slusen begynde, og bådene sejle ind og losse fiskene ved en midlertidig kaj i kanalens sydside.

Når der på det indsatte udsnit af målebordsblad ved Thorsminde-udløbet er

angivet navnet „Færge“, da har det ikke noget at gøre med de to forannævnte besejlinger til stedet, men som jeg foran har nævnt, var der ingen vejforbindelse hverken til nord eller syd, derved var stedet fuldstændig afskåret fra omegnen mod syd, når „mindet var åben“ – se årbogen for 1969 side 101 nederst.

Udløbet blev altid gennemgravet syd for slusen på strækningen indtil 1200 alen syd for denne. Der var af den årsag oprettet et off. „færgested“ over løbet. Der var stillet en båd til rådighed af amtet, og der var to faste færgemænd, nemlig Jens Bjerg Kjærgaard og Anton Isaksen. Taksten for at blive sejlet over var 35 øre for en enkelt tur og 50 øre for tur og retur.

Ved overfartsstedet var rejst en mast, hvori der kunne hejses en kurv, når overfart ønskedes. Det var særlig af hensyn til læge, jordemoder, præsten fra Sdr. Nissum og i øvrigt enhver, som skulle have forbindelse med beboerne, at „færgestedet“ var etableret.

Det var Johannes Frederiksens oplysninger.

Et lille kulturbillede fra Vestjylland omkring århundredskiftet

Af Laura Lykke

I sommeren 1902 var jeg som 16-årig elev på Ryslinge Højskole. Medens jeg var dér, fik jeg en dag et brev fra skolekommissionen i Ulfborg, hvori jeg blev opfordret til at blive vinterlærerinde ved skolen, der lå i kirkebyen.

Lidt betuttet over brevet vidste jeg ikke rigtigt, hvad jeg skulle svare, og i min nød gik jeg til en ung lærer på skolen – senere forstander H. Rosendahl – for at få råd af ham. Jeg syntes, selv om jeg nok havde lyst, at jeg var for ung og uerfaren, men efter nogen tale om sagen rådede han mig til at tage imod pladsen, og han føjede til med et drillende smil, at han syntes, jeg skulle vedblive med at tage mod tilbud i stedet for selv at søge dem.

Det hele var dog ikke slet så mærkeligt, som det så ud til; jeg var nemlig datter af forstanderen på det daværende Staby Vinterseminarium og havde de sidste fire år af min skoletid gået i skole sammen med de vordende vinterlærere. – Førstelæreren i Ulfborg kirkebyskole var en af mine forældres gode bekendte, og da de søgte en vinterlærerinde ved skolen, har han nok anbefalet skolekommissionen at prøve, om jeg ville komme dér til 1. november som lærerinde.

Det var meget almindeligt i Vestjylland på denne tid med vinterlærere, idet skolerne den gang havde den vestjyske skoleordning, der bestod i, at den ældste klasse kun gik i skole én dag om ugen om sommeren, men hver dag om vinteren; det var meningen, at de store børn så kunne hjælpe forældrene med arbejdet om sommeren, og på den måde kunne degnen – som læreren blev kaldt – undervise alle børnene om sommeren, men om vinteren måtte han have hjælp til de små klasser, da hans dag var optaget af at undervise den ældste klasse.

I Ulfborg kirkebyskole var der tre klasser, og der var om vinteren to vinterlærerinder, og det var til mellemklassen – alder 9-11 år – jeg nu skulle vise, hvad jeg duede til.

Ofte lå de små biskoler langt fra hovedskolen og bestod af en skolestue, gang og et værelse til læreren, der som regel havde fået sin uddannelse på Staby Vinter-

lærerseminarium. Så ensom kom jeg nu ikke til at bo, idet Ulfborg kirkebyskole, der var en lang, lav, men hyggelig bygning, havde vinterlærerindens skolestue indbygget i den ene gavl. Dertil hørte så en lille gang med stengulv og et værelse til lærerinden.

I værelset stod en træsegl, et bord, stol samt en koge-kakkelovn. Det lyder måske trøstesløst tarveligt, men det mindes jeg ikke, at jeg tænkte på den gang.

Den sidste dag i oktober kørte min far mig over til skolen. Vi havde i mit hjem en lille enspænderbefordring, og med den kørte vi de $\frac{3}{4}$ mil. Jeg må nok have været lidt urolig ved situationen som vordende lærerinde, thi jeg husker, at jeg tænkte på, om min far, der sad og talte om alt mulig almindeligt, dog ikke ville give mig nogle gode råd med hensyn til det kommende skolearbejde. Jeg har åbenbart syntes, jeg trængte til noget i den retning. Det skete imidlertid ikke, så jeg tænker, at min far, der hver vinter sendte en flok unge mennesker eller drenge ud som vinterlærere, fandt det i sin orden, at det nu var hans unge datter, der skulle af sted.

Der var 16 børn i skoleklassen, og da den anden lærerinde havde den yngste klasse, som hun underviste i et lejet værelse i kirkebyen, var det en flok omtrent i ens alder, jeg nu skulle se at blive venner med og samtidig give lidt kundskaber, og jeg fik da også en god vinter med dem, selv om – eller måske netop fordi – jeg mærkede min uformåenhed.

Den gang var der – i alt fald på landet – endnu en del respekt blandt børnene for alt, hvad der hed skole, og måske derfor husker jeg ikke, at mine børn var mere urolige eller uartige, end jeg kunne klare, men et enkelt eksempel viser dog, at lærerinden måske var mere nervøs end drengen, det gik ud over.

Vi havde en stor, gammeldags kakkelovn i skolestuen, og på regnvejrsdage spiste børnene deres medbragte mad inde i skolen i middagspausen, og så havde børnene fundet på, at deres sukkermad blev mere spændende, når den havde stået lidt på den varme kakkellovns kanter.

Når jeg så efter frikvarteret kom ind i skolen, var der en mindre god lugt af smeltet brød og sukker, og desuden var det jo ikke særlig godt for den daglige rengøring af kakkellovnen.

På en måde forstod jeg godt, at det var en fristelse for børnene at få „varm mad“, men på den anden side forklarede jeg dem, at det gik ikke – ja rent ud sagt, jeg forbød fremgangsmåden; det huskede børnene også en tid, men en dag var det galt igen; jeg var god til at lugte, så det kunne ikke skjules, og jeg forstod, da jeg så på børnene, at nu skulle der gøres noget, hvis ikke respekten skulle gå fløjten, og de var hurtige til at fortælle, at „synderen“ var Christian.

Han blev så sat ud i gangen for at „forbedre“ sig, og vi andre gik i gang med regnetimen, men jeg husker, at jeg tænkte, hvis han nu er gået hjem, hvad han jo godt kunne, hvad så?

Heldigvis stod Christian i gangen, da jeg hentede ham ind, og jeg havde reddet

„ansigtet“, men de første dage efter afstraffelsen tænkte jeg tit på, om Christian nu ikke kunne lide mig mere, men også det kom jeg over. Det må have været lige før jul, thi en af de sidste morgener før ferien, da jeg havde været inde i skolen for at tænde op i kakkelovnen, skramlede det af træsko ude i gangen, og da det var alt for tidligt for børnene at komme, gik jeg ud for at se efter, hvem det var. Det var Christian med en kurv, og han fremstammede, at det var julekager fra hans mor, der havde været ved at bage til jul. Jeg er sjældent blevet så glad ved en gave som ved den, der viste mig, at det var godt mellem Christian og mig igen. – Jeg forstod, at det var noget, de andre børn ikke måtte vide, derfor var Christian kommet så tidligt, og det blev en hemmelighed mellem ham og mig. – Det lyder som en „julehistorie“; det er det også, men den er sandfærdig.

Det daglige arbejde i skolen gik med de forskellige gængse skolefag efter timeplan, der hang i skolestuen. Førstelæreren – den kendte skolemand P. Bojsen – var en udmærket lærer, belæst og med på den sidste tids moderne pædagogik. Der var ingen udenadslæren i skolen, og jeg havde fået at vide, at det ønskede han heller ikke i de små klasser, ellers lod han mig gøre, som jeg syntes.

Nu skete der det, at der hen på vinteren var provstevisits; den gang var det skik, at provsten i amtet – her Ringkøbing amt – kom på besøg i amtets kirker og skoler en enkelt gang med års mellemrum, men nu var jeg så uheldig, at det netop blev i 1902–03, at provsten kom til Ulfborg. Jeg var nervøs, men Bojsen prøvede at sætte mod i mig.

Dagen kom – og provsten. Først blev ældste klasse hørt, og så var det mine børns tur. Jeg tror, det gik nogenlunde, indtil provsten bad børnene fremsige nogle salmer udenad; men da måtte jeg med skam bekende, at det kunne de ikke; det trak op til vrede i provstens ansigt, og det blev ikke bedre siden, da provsten ville have en dreng – og det var desværre ikke den dygtigste – til at stave nogle svære ord, og drengen gik i stå på ordet „skruptudse“.

Jeg måtte til at hjælpe ham, men syntes også, det var et svært ord at stave. Det hjalp lidt, da vi kom til at synge, men vi var ikke kede af, da den overhøring var slut.

Nu har provsterne intet at gøre med visitats af skolerne, og jeg tænker, de er glade for at være fri.

Jeg havde ganske vist en kogekakkelovn i mit værelse, men den var ikke særlig god til madlavning, så min middagsmad fik jeg inde hos førstelærerens formedelst 50 øre pr. middag, og da vi fik udmærket mad, var der ikke guld at spinde for lærerens kone ved den forretning. I det hele taget var pengene små den gang; jeg fik for hele vinteren 1902–03 200 kr., det vil sige godt 33 kr. om måneden på egen kost, dog gav jeg ikke noget for værelset. For denne sum skulle jeg under-vise i skolen, gøre skolen ren efter endt skoletid, fyre op i skolekachelovnen o. s. v., men jeg syntes den gang, det var mange penge, jeg fik, og der kom 65 kr. i sparekassen til maj, da jeg kom hjem.

Jeg blev ofte bedt ud i børnenes hjem, og det var jeg glad ved, men ikke så glad, når jeg i mulm og mørke skulle finde hjem.

Et lille gilde havde jeg dog også selv engang i vinterens løb. Den anden vinterlærerinde var en gårdmandsdatter og boede i nærheden, og der var en ældre bror hjemme. Han var meget huslig, og han og søsteren hjalp mig med det omtalte kaffegilde. Min seng blev flyttet ind i skolestuen, og der blev dækket bord i mit værelse til så mange, der kunne sidde – med lånte ting selvfølgelig. Førstelæreren samt nogle af naboerne var mine gæster, og den unge mand lavede kaffen, dog inde hos Bojsens. Jeg tror, gæsterne morede sig godt, det var de i alt fald venlige nok til at sige, og en god snak fik vi i hvert fald.

Den unge mand, der lavede kaffen, blev senere kok, og Peder Holm Brøde, som han hed, blev en kendt „madkunstner“ i hele Vestjylland, hvor han i mange år var en skattet „kokekone“ til store gilder. Jeg drillede ham senere med, at det første sted, han var ude at koge, var hos mig, da han lavede kaffe til mit lille selskab.

Cyklen var ikke hvermandseje den gang, og jeg havde endnu ingen fået at kunne benytte, så jeg gik hjem til Staby omtrent hver lørdag og tilbage igen om søndagen. En lørdag havde jeg særlig glædet mig til at komme hjem, thi da skulle den stedlige lærerkreds komme i mit hjem. Den gang var det skik, at lærerkredsen holdt møderne i lærerhjemmene, og så var der en af lærerne – som regel værten – der holdt indledningen, der så gav anledning til kritik og debat. Vi havde om sommeren fået en ung andenlærer til vinterseminariet, og så havde min far bedt ham om at indlede. Nu var det spændende at høre, hvad sådan en ung mand kunne fortælle, og om han blev kritiseret sønder og sammen, men det fik jeg ikke meget ud af, thi jeg følte mig syg og elendig hele eftermiddagen, og værre blev det, da jeg om aftenen kom i seng; jeg fik slemme smerter i en hofte, og jeg kunne ikke begribe, hvad jeg fejlede.

Megen søvn blev det ikke til, og næste formiddag måtte min mor med mig ud til lægen i Ulfborg. Det var i de år gamle dr. Gad, der da var læge i Ulfborg, og han kunne straks sige mig, hvad jeg fejlede, da han havde hørt, hvordan jeg havde det.

Det var „helvedesild“, en sygdom, jeg aldrig havde hørt om, men da jeg hørte navnet, forstod jeg bedre de smerter, jeg havde; men jeg fik en ufrivillig ferie, thi lægen sagde, at jeg ikke måtte tage tilbage til skolen den første uge. Vi fik så bud til skolen, og mine børn har nok været glade ved den lille ekstra ferie.

Det var en noget blegnæbbet lærerinde, der kom tilbage, da ugen var gået, men vi tog med frisk mod fat igen den sidste vintermåned.

En af de sidste dage, jeg var der, havde vi den årlige eksamen; jeg tror nok, børnene glædede sig, de var ikke blevet så gamle, at de led af nervøsitet, hvad der viste sig, der heller ingen grund var til.

Skolekommissionens medlemmer samt sognets præst, der var formand, kom for at høre på os.

Først var der ældste klasse inde hos Bojsen, og siden kom de ind til os.

Det var en ung, uhøjtidelig præst, pastor Aastrup, der var præst i Ulfborg den vinter, og børnene kendte både ham og de andre mænd fra sognet, der var med, så de var glade for at vise, hvad de kunne, selv om det var småting.

Præsten var venlig og smilende, og da han i geografi bad os rejse til København på landkortet, tror jeg, børnene syntes, det var en sjov opgave, og vi kom da derover trods bælder og andre forhindringer.

Dagen efter tog jeg afsked med min lille flok, hvoraf jeg senere kun har set enkelte i årenes forløb. Det var dog morsomt, da jeg som gammel kone traf en af mine dygtigste piger i Holstebro, hvor hun bor.

Hun var selv blevet gammel – kun fem år yngre end jeg. Jeg syntes, da jeg talte med hende, at jeg kunne huske meget fra den første vinter, jeg var lærerinde, og hvad jeg ikke kunne huske, kunne hun, så vi fik en forfriskende samtale om minder fra en svunden tid.

Sevel Folkebogsamling

Af Marinus Søndergaard

Om hundrede år er alting glemt, og vore navne glemmes som sne, der faldt i fjor. Ovenstående citater er vel nok i de fleste tilfælde rigtige, men der har dog i ethvert sogn levet personer, hvis navne huskes i længere tid, og deres navne finder man i de gamle protokoller, hvoraf det ses, at vedkommende har haft indflydelse på mange områder både i og udenfor sognets grænser.

En af de personer fra forrige århundrede, som endnu mindes i Sevel, er provst og sognepræst Petrus Johs. Bøtcher (sognepræst i Sevel fra 1855 til 1887).

Han drev selv med stor dygtighed den store præstegård, og embedet som provst for Hjerm-Ginding og Hammerum herreder varetog han meget pligtopyldende.

Han var vel nok lidt af en sognekonge, men var agtet og respekteret af alle i sognet. Man kan endnu, når en begivenhed skal tidsfæstes, høre folk sige: „Det var i provstens tid“.

Han var medstifter af Sevel Sogns Sparekasse og foregangsmand på mange områder, men det, som her skal berettes lidt om, er oprettelsen af den første læseforening i Sevel sogn i 1844, som han og skolelærer og kirkesanger Chr. Astrup tog initiativ til. P. J. Bøtcher var fra 1842 til 1848 hjælpepræst hos sin far, Hans Jakob Bøtcher (sognepræst i Sevel 1836–1855), og det er på den tid, han får læseforeningen oprettet. Mon det ikke er et af de første biblioteker i et landsogn? Foreningens protokol giver i nogen grad et indblik i kulturlivet i et almindeligt sogn på landet for omkring 130 år siden. Jeg lader nu protokollen tale for sig selv.

I 1844, den 3. november, holdtes et møde i Sevel skole, hvortil, efter forudgået bekendtgørelse, sognets beboere var indbudt. Formålet var ved frivillige, årlige bidrag at oprette en læseforening til nyttige kundskabers udbredelse, og forslaget fandt stor tilslutning blandt de fremmødte. Der blev valgt en bestyrelse, bestående af pastor P. Johs. Bøtcher (formand), skolelærer Chr. Astrup (næstformand), Stephan Westergaard, David Toftgaard og Poul Jensen, smed. Følgende love vedtoges:

§ 1

Bogsamlingen, som bestandig bliver en Interessentselskabet tilhørende Ejendom opbevares indtil videre hos undertegnede Medlem af Bestyrelsen, David Toft-

gaard, fra hvem Bøgerne udlaanes til enhver i Pastoratet, som dertil lader sig tegne og aarlig betaler til Bogsamlingens Kasse det vedtagne Kontingent, der for det første Aar bestemmes til 1 mark, 8 sk., hvilket Bidrag dog efter Omstændighederne siden kan nedsættes af Bestyrelsen, men ikke forhøjes, og som erlægges til Kassereren ved hvert Aars Hovedmøde i November Maaned. De Medlemmer, som i Aarets Løb maatte anmelde sig, betaler ved Optagelsen i Læseforeningen straks Kontingent for hele Aaret. Enhver Indtrædende betaler første Aar alligevel 1 mk., 8 sk. uden Hensyn til, om det aarlige Bidrag da maatte være mindre for de ældre Medlemmer.

§ 2

Udlaanene og Ombytningerne ville finde Sted hver Søndag Eftermiddag efter endt Gudstjeneste. Udlaanstiden vil være paa 1, 2, 3 eller 4 Uger i Forhold til Bøgernes Indhold og Størrelse. I hvor lang Tid, en Bog kan beholdes af Laaneren, vil findes antegnet i Bogen selv, og naar den er udløben, leveres den tilbage imod en anden Bog, om saadan ønskes. Hver, som beholder en Bog over den bestemte Tid, betaler en Mulkt af 1 mk. for den første fulde Uge med Tillæg af 1 sk. for hver Dag, der videre gaar over dem. Skyldige, som undslaar sig for at betale denne Mulkt, udelukkes for fremtidig Adgang til Læsning af Bogsamlingens Skrifter og kan ny Adgang kun generhverves ved at betale den ikendte Mulkt tillige med et nyt Indskud i Kassen. Ingen maa gøre nogen som helst Fremlaan af Bogsamlingens Skrifter, under samme Mulkt og Bestemmelser. Enhver Interessent, der opdager i Vedkommendes Værge en Læseforening tilhørende Bog, er pligtig at anmelde dette i næste Møde.

§ 3

Enhver Laaner bliver ansvarlig for Bøgerne, saa længe de er i hans Værge, eller fra den Tid, han selv eller hans Bud har modtaget dem af Bibliotekaren, og inden den afleveres til ham igen, og hvis en Bog under Udlaanet beskadiges, bliver den skyldige pligtig at betale den Pris for samme, som i Bogen selv er anført, imod at beholde den, med mindre Beskadigelsen er saa ubetydelig, at den af Bestyrelsen anses uden hinder for videre Brug i Bogsamlingen. Beskadiges en Bog, der udgjør et Bind eller en Del af et helt Værk, da maa Laaneren være pligtig at betale hele Værket imod at beholde dette. Samme Betaling erlægges for den Bog, der under Udlaanene forkommer og saaledes ej igen kan afleveres til Bogsamlingen. I begge Tilfælde erlægges Betalingen straks til Foreningens Kasserer. I Vægrings-tilfælde søges Bestyrelsen den skyldige for Selskabets Regning.

§ 4

Bestyrelsen for denne Indretning skal bestaa af Præsten som Formand, Skolelæreren og Kirkesangeren i Sevel som Næstformand samt 3 af de hæderligste og indsigtfuldeste Mænd, der meget interesserer sig for Almueoplysningen.

Præsten og Skolelæreren vedbliver bestandig at være Læseindretningens Repræsentanter, de øvrige Medlemmer vedbliver Funktionen i 3 Aar, hvorefter 1 afgaar aarlig. Nyt Valg af Bestyrelse foretages ved Foreningens aarlige Hovedmøde. Dog kan den afgaaede vedblive Funktionen, om han vælges paany og modtager Valget. Udebliver et af Bestyrelsens Medlemmer fra et Aars Møde, vælges en anden i hans Sted.

§ 5

De efter § 1 indkomne Bidrag, de efter § 2 mulig faldende Mulkter, saa vel som om nogen til Indretningens Fremme ville tilskyde frivillige Gaver, modtages af Foreningens Kasserer og henlægges i Bogsamlingens Kasse, til stadig Vedligeholdelse, nyttig og hensigtsmæssig Udvidelse af Bogsamlingen samt andet dermed forbundne Indretningens Bestridelse.

§ 6

For Kassens Regning anskaffes en Protokol, som pagineres og autoriseres af Formanden og den øvrige Bestyrelse, hvori indføres efter No samtlige Bogsamlingens skjænkede og af de Interessenterne købte Bøger, alle Abonnenternes Navne, Kassens Indtægt og Udgift. Bestyrelsens Forhandlinger ved sine Møder, alle Korrespondancer i Bogsamlingens Anliggender og alt andet, som sigter til at fremme denne Indretnings Øjemed.

§ 7

Enhver Bog forsynes med et fælles Mærke, der viser, at den tilhører Laanebogsamlingen for Sevel Sogn, og et No, hvorefter den udlaanes og inddrages, til hvilken Side en Journal føres, hvori Laanernes Navne, Bogens No, Dagen hvorpaa den er udlaant og inddraget, hvilket sidst anføres. Denne Journal, som autoriseres af Formanden, opbevares tilligemed Protokollen stadig ved Bogsamlingen, endog efter at være fuldskreven.

§ 8

Bestyrelsen samles ordinært 2 Gange aarlig efter Formandens Tilsigelse i Sevel Skole, dels for at efterse og ordne Regnskabet og dels for at efterse Bogsamlingen, samt for med hverandre at beslutte et og andet af, hvad der kan anses for gavnlig til at bevirke en frugtbar Læsnings Udbredelse og Vedligeholdelse. Ved et Hovedmøde indbydes i hvert Aars Nov. Maaned 8 a 14 Dage forud, alle de andre Medlemmer og enhver, som maatte føle Interesse for Sagen, for at erfare dets Love og Vedtægter for Bogsamlingens Virksomhed, dels for at erfare de forskellige Skrifters Indhold, dels ogsaa for ifølge § 1 at erlægge deres Bidrag til Bogsamlingens Kasse. Til dette Møde inddrages tillige alle de Bogsamlingen tilhørende Bøger og det aarlige Regnskab aflagt af Kassereren til 1. Nov. og revideret af Formanden, bliver at fremlægge.

§ 9

Disse Loves og Vedtægters Udvidelse eller Forandring kan kun ske, naar samtlige Bestyrelsens ordinære Medlemmer er til Stede og 3/5 deraf stemmer derfor. Den med Stemmeflerhed valgte Bestyrelse vil stedse være at anses for Læseindretningens Repræsentanter og derfor uden nogen som helst Godtgørelse stedse ved de Midler, der staar i deres Magt, søge at virke, enhver i sin Kreds og i enigt Samfund, til vigtige Kundskabers Udbredelse iblandt Almuen.

§ 10

For saa vidt Det kongelige Landhusholdnings-Selskab eller Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug, efter derom indsendt Begjæring, maatte ville understøtte Indretningen med Bøger, bliver det en Selvfølge, at Bestyrelsen underkaster sig, hvad de nævnte Selskaber muligt ville forlange af den.

Da Formanden meddelte, at Sognepræsten til Foreningens Stiftelse havde skjænket et betydelig Antal Bøger, og han selv allerede havde forskrevet nogle for Kassens Regning, samt anmodet de i sidste § nævnte Selskaber om at ville understøtte Foreningen ved Gaver af Bøger i Lighed med, hvad andensteds er sket, saa vedtog Bestyrelsen, at Selskabet begynder Udlaanene næstkommende Søndag den 17. November.

Sevel i Læseforeningens Møde den 3die Novb. 1844.

<i>P. J. Bøtcher,</i>	<i>Astrup,</i>	<i>David Toftgaard</i>
Formand	Næstformand	Kasserer
<i>Stephan Westergaard.</i>		<i>Poul Jensen</i>

Disse vedtægter er sikkert udformet af pastor Bøtcher og vidner om den akkurate, hvormed han varetog hele sin embedsførelse. Kirkebøgerne er ført nøjagtigt og med en letlæselig skrift.

Da der i læseforeningens vedtægters § 1 står, at bøgerne kan udlånes til ethvert i pastoratet boende medlem, vedtager bestyrelsen ved et møde den 9. december 1844 at se bort fra denne bestemmelse i et enkelt tilfælde. Protokollen giver følgende oplysning:

Da Niels Christian Jensen og Chresten Nielsen af Vejsgaard i Ryde Sogn har begjæret at optages som Medlemmer af Foreningen, har Bestyrelsen ikke troet at burde nægte dem deres Begjæring, især fordi de for kort Tid siden er fraflyttede deres Fødesogn Sevel, og dels fordi de begge er os bekendte som gode og paalidelige Mænd, dels fordi de ingen Læseforening har i Ryde Sogn, og endelig fordi det maatte være os kjært at kunne virke for udensogns boende, der har saa stor Læselyst, uden at kunne faa den tilfredsstillet i Hjemmet. Paa Grund heraf har vi, i Kraft af den i § 9 tillagte Bemyndigelse, for disse to interesseredes Vedkommende troet at burde mortificere Udtrykket „i Pastoratet“ i Bestemmelsens § 1.

I 1845, den 8. juni holdt bestyrelsen ordinært møde i Sevel skole. Det bemærkedes med fornøjelse, at læselysten for den største del af medlemmerne havde været meget stor og i det hele ret tilfredsstillende. Læsningen vedbliver endnu så langt hen på sommeren at være meget stor, hvis årsag ikke alle bøgerne var hjemte. De hjemmeværende bøger blev efterset, og skønt nogle af dem vel fandtes at have lidt noget under læsningen, skønnedes de dog i det hele taget at være ret godt behandlet. Dog blev bibliotekaren anmodet om at bede lånerne om ikke at rulle bøgerne sammen for at putte dem i lommen og ikke sidde på dem.

Efter forslag fra selskabets formand vedtoges med flest stemmer, at fattige almissemøder, der havde lyst, men ikke evne til at indtræde som faste medlemmer, kunne, imod at skaffe en god mands kaution blandt medlemmerne for bøgernes gode behandling, få tilladelse til at benytte bøger gratis, ligesom også andre, der dog ikke var så fattige, imod at erlægge halv betaling kunne optages som faste medlemmer, når derom indkom begæring til bestyrelsen. Således tilstår der straks almissemøder Maren Nygaard med Mads Espersens kaution og Anders Runds hustru, Djeld, med Anders Boks kaution fri adgang til læsning af selskabets bøger.

År 1847 har foreningen 82 medlemmer, og bogbestanden er på 358 numre. Blandt bøgerne findes kun enkelte romaner, bl. a. Ingemanns historiske romaner, en del levnedbeskrivelser af berømte mænd, men flest oplysende skrifter vedrørende landbrug, hvoraf en del er udgivet af Det kongelige danske Landhusholdningsselskab. Endelig er der mange gudelige bøger og skrifter, og efter hvad der oplyses i protokollen, bliver bøgerne flittig læst.

Så længe pastor Bøtcher er formand, går foreningen godt, men da han i 1848 bliver kaldet til sognepræst i Mejrup, og hans efterfølger som kapellan i Sevel, pastor Kühlman (senere sognepræst i Borbjerg), bliver formand for foreningen, aftager interessen for læsning af selskabets bøger stærkt, og i 1855 holdes den sidste generalforsamling. Bøgerne er nu anbragt hos Stephan Westergaard, der så står for udlånene, men protokollen er ikke videreført.

I Sevel østre sogn var der på den tid en skolelærer ved navn Anders Jensen. Han var, foruden en dygtig skolemand, en fremskridtsmand på mange områder, blandt andet udførte han et stort arbejde for plantningssagen. Hans navn findes da også på stenen i Kongenshus mindepark. Han oprettede i 1872 en læseforening for Mogenstrup og Trandum skoledistrikter, hvis bogbestand efterhånden blev bragt op på 200 bind. Lærer Jensen indså, at bogbestanden var for lille, men der var ingen midler til rådighed til indkøb af flere bøger, hvorfor han sammen med sognets øvrige lærere og nogle flere oplysningsinteresserede mænd indbød til et møde i Sevel skole den 27. oktober 1884 for om muligt at få oprettet en læseforening for hele sognet. Lærer Jensen tilbød at skænke hele sin bogsamling fra 1872, imod at aktionærerne i Sevel Sparekasse skænkede en ikke for lille sum af kassens overskud til foreningen. Ved et senere møde oplystes, at aktionærerne

Pastor Bøtcher

havde skænket 287 kr., og dermed var læseforeningens oprettelse sikret, og den har bestået uafbrudt siden.

Bogsamlingen blev fordelt mellem skolerne i Sevel sogn, og der blev anskaffet skabe til at opbevare bøgerne i, og disse skulle så cirkulere mellem skolerne. I 1888 indgik Chr. Skank i Mundbjerg på at befordre bogsamlingen fra Mundbjerg til Mogenstrup og derfra medtage afdelingen til Mundbjerg imod at læse bøgerne gratis et år. Medlemsbidraget var 1 kr. årlig.

Ved læseforeningens oprettelse valgtes lærerne ved Mogenstrup, Mundbjerg, Nørstoft og Sevel skoler til bestyrelsen, og de lovede at være bibliotekarer gratis.

Ved generalforsamlingen i 1886 oplyser formanden, at foreningen nu har en bogbestand på 494 bind.

I 1906 indtraf det uventede tilfælde, at læreren i Nørstoft skole nægtede at være bibliotekar og tillige modsatte sig bibliotekets anbringelse i skolen. Selv om bestyrelsen betvivlede hans magt til at bortvise biblioteket fra skolelokalet, vedtoges dog at flytte den i Nørstoft opbevarede samling til Trandum skole.

I 1911 vedtoges på generalforsamlingen at dele bogsamlingen i to selvstændige bogsamlinger, én for Sevel vestre sogn og én for Sevel østre sogn. Førstnævnte bogsamling har bestået uafbrudt siden, hvorimod sidstnævnte har været afbrudt i en årrække, indtil hele biblioteksvæsenet for en del år siden blev omordnet.

Hjemmebagning i ældre tid

Af Jens Siggaard

Vi fyrede med lyng i bageovnen. Lyngen plukkede vi om efteråret, når den var tør. De' wa' nøj grim, sejt arbejde. Vi ruskede lyngen op med hænderne, den var ca. en alen høj, med tykke rafter. Vi havde halvbånd med og bandt lyngen i knipper – 20 knipper var en trave (kornneg regnede vi med 30 til en trave). Hvor mange knipper lyng, vi brugte til ildning af ovnen i et år, husker jeg ikke. Lyngen blev kørt hjem og sat ind foroven i „spændhuset“.

Rugen til brød

I min fars tid tærskede vi alt kornet med plejl. Rugen til brød skulle være af det, der var kommet tørrest i hus, det var meget vigtigt, for ellers fik man ikke godt brød. – De gamle lader var ikke lette at finde rundt i. Da jeg var dreng, var der ingen kørelader i Ilskov, men hø og korn skulle puttes ind ad de små glugger, der var i muren. Digteren Jeppe Aakjær fortæller, at hans mor bredte et klæde ud på jorden mellem muren og kornlæsset. Det har jeg også set min mor gøre. – Nå, men vi fandt rugen, der skulle tærskes, og når det var overstået, skulle den renses. Vi brugte to solde, avnesold og rugsold. Soldet til avner var så åbent, at avnerne fulgte med kornet, men vipper og halmstumper blev soldet fra; derefter skulle kornet kastes med kasteskovl fra det ene hjørne af loen til det andet. Avnerne lagde sig midt på gulvet, kærnerne fløj mod muren i modsatte hjørne. Derefter skulle rugsolden i brug. Kærnerne skulle seles og rystes, så alt ukrudtsfrø, støv og sand blev rystet fra. – Rugen blev målt i skæppen og kom i melsækken; så var den færdig til møllen.

Møllen lå i Gl. Sunds, som det hed i slutningen af forrige århundrede – med gård og både vind- og vandmølle en god halv mils vej fra Ilskov. (Nu er der intet tilbage, jorden er lagt ind under nabogården).

Vi kom skrumlende i arbejdsvogn til møllen, holdt ind i gården, satte hestene ind i gæstestalden. Mølleren selv eller en svend bar kornet på ryggen ind i møllen, der var sammenbygget med den firlængede gård (vandmøllen altså). – Til højtiderne havde vi en ekstra sæk rug med, som skulle sigtes. Vi fik kun sigtebrød og

Jens Siggaard

hvedebrød til højtiderne, og i den tid ingen rugbrød. Men ellers brugte min mor at timse rugmelet, så der blev bagt et par timstmelskager, som vi fik en skive af til søndagskaffen.

Bageovnen var i østre ende af stuehuset med dør ud til gården. Ja, og så sku' vi te å dejn'. Dejgtruget var aflangt og stod i køkkenet på et par stole; i den ene ende var melet, i den anden dejgen. Rugmelet blev dejnet i lunkent vand aftenen forud for bagningen. Det var min mors, senere min kones strenge arbejde – jeg kan huske, det gav sved. Lidt mel levnedes til at slå brødene op med dagen efter. Der blev slået et kors ovenpå dejgen, inden der blev strøet lidt mel og dækket med en varm pude for natten. Surdejg sku' der også te for å fo æ brø' te å løws. Surdejg lavede man på den måde, at man tog en håndfuld dej og klaskede en håndfuld salt i – så gemtes den fra den ene bagning til den anden. „Fin“ brød brugte man gær til, og skummetmælk i stedet for vand. Fintbrødet skulle ikke stå så længe og syrne som rugbrød. Tidlig morgen derefter skulle brødene „slås op“, d. v. s., der blev æltet mel i dejgen, indtil den var passende hård og fast. Knap an på morgenstunden skulle ovnen ildes. Der skulle fyres i ovnen, indtil den blev hvid, så skulle brødene også være færdige. 10-12 store kager blev sat ind, de skulle stå i ovnen 3 timer for at blive bagt. Hvedebrød og sigtebrød 1 do. Vi brugte at salte det hele ind samtidig og så efter en times forløb tage finbrødene ud. Når brødene blev taget ud af ovnen, blev de lagt med oversiden nedad på en dyne – den var lun at stikke sig under om aftenen derefter.

Grovkagen havde sin plads i bænkkrogen i dagligstuen. Min far skar brødet med en skarp kniv, eftersom vi spiste.

Lidt småkager blev der også bagt, f. eks. klejner og brunkager, der blev sat ind lidt før, rugbrødene blev taget ud. Pebernødder bagtes til jul. Kovlinger bagtes også, som de kaldtes, og små, runde brød af sigte- eller hvedemel.

„Giv den, som beder dig, og vend dig ikke fra den, som vil låne af dig“, står der i Matth. 5, 42. Det blev praktiseret i det gamle bondesamfund. Slap brødet op, hvilket kunne ske af forskellige grunde, ja så tog man hen til naboen for at låne et stykke brød. Surdejgen ku' jo osse go te, og gæren, der var langt til købmand og bager. Der var en bager i Sunds kirkeby, da jeg var dreng. Vi havde en eng i Linå enge, og da husker jeg, var vort brød sluppet op. Vi kørte om ad bageren og købte et stykke bagerbrød, som vi kaldte det. Jeg syntes ikke, det smagte som vort eget brød. Vi lånte også redskaber af naboen, f. eks. en saks, en rive. Og havde naboen fået en ny radrenser, skulle den da lånes og prøves.

Marked i Bækmarksbro

Af Viggo Svanstrøm

Efter at Vesterhavet havde fortæret al jord fra Kirkegaard i Ferring, hvor mine forældre først boede, måtte de i 1892 flytte længere ind i landet til Møborg sogn, et par mil mod øst, hvor jeg blev født 2 år senere i gården Torpnørmark, en den gang næsten øde og forfalden ejendom.

Herfra stammer mine tidligste barndomserindringer, og blandt disse var også efterårsmarkedet i Bækmarksbro, som altid afholdtes første onsdag i oktober.

Marked og marked er to ting, for egentlig var vel formålet handel med heste og kreaturer, måske får og lidt småkræ, men som barn brugte man en hel anden målestok og så markedsdagen i en hel anden belysning – som en festdag, hvor lidt udover almindelig hverdagslevned var tilladt, og dette synspunkt blev tilmed respekteret fra overordnet side derved, at vi den dag fik fri fra skole. Så fik vi kisteklæderne på og nogle småmønter i lommen, noget der ellers ikke hørte med til hverdagskosten.

Man kan godt sige, dagene ind imod var fyldt med spænding og forventning i skole og hjem.

Netop fyldt syv år var jeg i 1901 begyndt at gå i skole, og her var sindene ved den tid mere vendt mod det tilstuedende marked end mod skolearbejdet. – Man må erindre sig, at landlivets oplevelser den gang i særdeleshed var knyttet til kirke, skole og hjem, og her var så markedsdagen et islæt af en hel anden natur.

Senere, da jeg kom ud at tjene og nogenlunde regnet med i de voksnes rækker, var markedet vel også indenfor tjenerstaben af en ikke ringe interesse, men på et lidt andet plan.

Det, der i denne aldersperiode stod i forgrunden, var tanken om at opleve noget særligt af alt det, der hørte dette alderstrin til. Man var nok interesseret i kvægpriser, men der var også noget, der hed „å find' en markedskjærest“.

Jeg tror for resten, danne tanke og tale i almindelighed afreagerede sig selv alene i oprømthedens og forhåbningens eventyrglans, eller i hvert fald i lidt løsluppet fjas mellem egnens unge, som i dagens anledning havde om ikke andet så dog nogle eftermiddagstimer fri, og måske også aftentimerne efter malkningen og affodringen kl. ca. 21. Naturligvis fandt der også her udskjelser sted, men for dem, der ville ud på den galej, var muligheden jo altid til stede.

Så var der en tredje part med i billedet, vel nok den, der var ophav til hele menageriet: Ejendomsbesidderne, som i dagene forud naboerne imellem tog sig lejlighed til at drøfte kvæg- og hestepriser og bedømme udsigterne til gevinst ved køb og salg og til at råde hinanden om udskiftning af dyr på et eller andet felt. Det var samarbejdsviljen, som på større område hos landboerne gav sig udslag i oprettelse af andelsforetagender, der forgrenede sig til interne spørgsmål og af ikke ringe værdi for den enkelte.

Jeg mindes en tildragelse i den forbindelse.

Vor nabo, Per Kresten Kræmmergaard, kom på visit, og far fortalte, han ville på marked og prøve at bytte en russerhest om med en større.

„Hø-høm“, begyndte Per Kresten, „hår du pæng' te de?“ – „Ja a hår wal så“, sagde far.

De pratede videre og kom igen ind på den påtænkte hestehandel, og nu *troede* far da, han havde penge nok – „for du *kan* da wal et' lig' lån mæ ti kroner? – du skal fo dem ijen så snår, a for afrejning fræ æ mejeri“.

Det var nok ikke første gang, og Per Kresten tog vist hver gang anmodningen som en æressag at honorere.

Lad mig i parantes bemærke, at denne tjenstvillighed senere blev gengældt, efter at mine forældre havde overvundet nederlaget i kampen mod Vesterhavet.

Sønnen, Niels Peder, overtog Kræmmergaard og ville bygge ny lade. Han bad min far kautionere. Per Kresten advarede: „Tør du da osse de?“

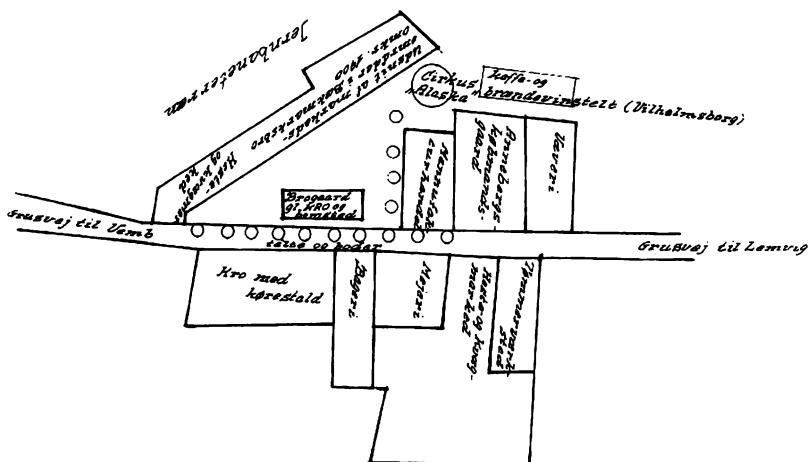
„Ja“, sagde far, „de' tør a, å a bode kan å vil. I hår gjør mæ så manne tjenester, så a gøjer de' indda mæ glee“.

Foreløbig fik far de ti kr.; om han fik hesten ombyttet, husker jeg derimod ikke. Det var jo en betænkelig ting, en sådan hest kostede vel over 100 kr.

Denne tildragelse kan jeg knap nok tidsfæste for første dels vedkommende (det sidste med kautionsspørgsmålet ligger nogle år længere fremme i tiden), men omtalte angående hestehandelen må ligge omkring århundredskiftet, da jeg mener, det var forud for det marked, jeg i det efterfølgende vil fortælle om, og som jeg synes vil give et resumé af mine iagttagelser af de i antal begrænsede markedsdage, jeg ellers har oplevet, selv om jeg nok har enkelte oplevelser i relation til her omtalte i min hukommelse fra senere markedsdage, men ikke af særlig betydning i den forbindelse.

At jeg husker denne markedsdag fremfor nogen anden hænger sammen med, at jeg i forbindelse dermed begik en af mit livs største fadæser.

Begivenheden må henføres til år 1901 eller 1902, i et af mine allerførste skoleår. Far var trukket til marked med en kvie, som skulle sælges. Der var et eller andet pengemæssigt, som skulle klares den dag, og måske kvien ikke blev solgt, eller salgssummen ikke slog til, men samme dag ville der komme afregning fra mejeriet. Jeg skulle afvente udbetaling af denne og løbe til Bækmarksbro med pengene til far.

Det var mælkekusken, der kom med afregning hver fjortende dag. Han kørte ikke direkte om ad Torpnørmark, vi måtte selv med trillebør afhente skummetmælken ved et vejkruds, og her fandtes så konvolutten med pengene i, fastpresset ved mælkespandlåret.

Det var i sin orden; jeg fik hentet mælken og konvolutten, og så gik turen til Bækmarksbro.

Far fik pengene, 16 kr., og jeg fik et indblik i alverdens herligheder, samlet i et sammensurium på – og udenfor – markedspladsen; sådan syntes det mig. I virkeligheden var Bækmarksbro marked ikke af de store, selv om oktobermarkedet blev kaldt „æ stowr marked“, modsat markedet om foråret i Bækmarksbro, som var af mindre betydning.

Men stort eller lille, så kunne jeg nok have fået nogle timer til at gå med at beskue tingene, men det var der ikke tid til nu, jeg skulle hjem og flytte køerne – dog med udsigt til at få nogle eftermiddagstimer fri til markedsbesøg.

Mærkeligt nok forekommer det mig, jeg var en ener den dag, måske mine småsøskende var sammen med veninder. Det var vel heller ikke så let at holde sammen sådan en dag. De ældre søskende var vel ude at tjene, også de, der ikke var konfirmerede.

Over middag kom far hjem og havde solgt kvien, og det gav et ekstra tilskud på 5 øre, som så sammen med et par småører var min likvide kapital.

Så meget husker jeg dog til søskendesamkvem, at vi var enige om, at hvis hende konen fra Fyn, som forrige år havde solgt os et kæmpæble til 2 øre – hvis hun

var der i år igen, var det hende, vi evt. skulle købe frugt af. Det æble havde i det forgangne år fået et gyldent skær over sig med genskin til hende; vi kunne unde hende vor handel, for hun var ikke just fint klædt på, så hun trængte nok til det.

Hen på eftermiddagen fik jeg lov at gå. Der var ca. 1 km til Bækmarksbro, men jeg kendte vejen, samme vej som til den lille stråttækte skole, hvor jeg fik mine første grundkendskaber indprentet.

Torpnørmarks jorder var mod syd afgrænset af Vemb-Lemvig jernbanen. Der gik ikke mange tog daglig, så banen – som den direkte lige vej til stationen – blev gerne benyttet som gangsti, når vi skulle til „byen“, og det vil sige, at turen gik skråt sydvest over agrene til jernbanen, hvor man drejede af og fulgte denne, og i dag gik det stærkt, for forude vinkede eventyret.

Snart var jeg nået ind til mine ønskers første mål, den „lange“ række af frugt- og kageboder – der var vel 4-5 stykker i alt. De var anbragt udenfor Morten Bro's ejendom i vejsiden ind mod gårdens stuehus med selve markedspladsen længere fremme mod vest, så arrangementet var retvendt!

Foreløbig var her nok at beskue. At der dog var så meget frugt i verden, så det ligefrem kunne dynges op! – Og dér stod så Godballe med det lange, hvide skæg, som jeg havde hørt omtale, og dér stod fynbokonen – jo, jeg havde vist set dem begge to før.

Og som de kunne anbefale varerne. Det var næsten umuligt at lade være med at købe, når man nu stod med penge på lommen. Og længere borte stod kagekønen med hjertebrød. På hvert af disse var klistret en lille lap papir med et påtrykt skæmtevers. – Og 5 „honningbrød“ i bundt, med en hvid papirstrimmel om, vistnok også med et vers. De kostede 10 øre, så vidt jeg husker – men hvem havde sådan 10 øre at undvære på én gang? – jo, nogle havde det vel nok, de ældre, estimerede, men det var jo nok til en kaffepunch eller en tevandsknægt. Denne kategori af meneskeslægten skal senere omtales.

Men også ved boderne var der søgning. Især bemærkedes en ung mand, som satte et antageligt antal æbler til livs, hver gang med bemærkningen: „A ska' lig' ha' jen til“. – Uden misundelse – mere med begærlige og beundrende blikke fulgte man optrinet. Sikken karl, at han havde råd til det. Det var da nok også mere nydelsen af denne beundring end af æblerne, der animerede ham til at fortsætte.

Så var der boden, hvor både mand og kone stod bag et blandet foretagende med frugt og sukkergodt som slikpinde, sukkerkugler og -stænger m. m., desuden små knive, mundharper og lignende, altsammen noget, der blev både studeret og vurderet nøje.

Af fynbokonen købte jeg det attråede æble til 2 øre – men hun sank desværre lidt i min agtelse, for det svarede ikke helt til det billede, min fantasi havde udmalet sig.

Ikke alene var der nok at kildre ganen og lugtesansen med, der var også musik på „gaden“, eller rettere sagt på vejen. En mand med et klodset træben, endende

som en hestehov – et kunstigt lem, som han bestemt ikke søgte at skjule – stod og drejede svinget på en lirekasse med den ene hånd og den anden hvilende på kassen eller udstrakt, holdende på en omvendt kasket for evt. at erholde en lille belønning for sin medvirken til kulturens højnelse.

Jeg nød i hvert fald musikken gratis, den faldt godt i tråd med den øvrige larm af kobrøl, hestetrampen og højrestet tale, som der nu var meget mere af end om formiddagen. Livet pulserede godt nok på vejen. Der var folk fra mange omkringliggende sogne, selv om der ikke var så mange som til Ulfborg marked længere mod syd, og heller ikke så meget gøgl, efter hvad der fortæltes.

Nye markedsgæster holdt deres indtog, lidt i kliker for de unge pigers og karles vedkommende; fra de forskellige sogne kom de, feststemte og højrestede. Her var de samlet, og her var ordet frit. Ny tilgang af heste og kreaturer, får og en enkelt ged krydsede med allerede erhvervet kræ af samme kategori på vej *ud* af byen.

Dér var meget at se på, men meget mere på selve markedspladsen. Men nu kom halvfem-toget dampende ind fra Lemvig, så var det med at spæne lidt tilbage for om muligt at være på pladsen foran stationsbygningen og se, når det standsede, og om der nu var rejsende med – og især var det spændende at overvære afgangene, helst i passende afstand fra lokomotivet, og dog så nær at det kunne se ud for én selv og andre, som om man da rigtignok havde regnet med, man var udenfor „skudvidde“, og så pludselig stod man midt i en røg- og dampsky, som respektløs med et drønende pust blev sendt ud over pladsen, næsten som var der sigtet mod én selv, og modtaget med både forargelse og inderst inde med en kildrende fornemmelse af, at man var en betydende faktor i samfundsmaskineriet, når man hørte stationsforstanderen i det samme råbe: „Stå længere tilbage, dreng!“

Han var den overordnede her på pladsen og blev betragtet som sådan, eftersom selve toget lystrede hans mindste vink og piftende fløjten.

Men tilbage igen til markedspladsen, for det var jo her, det foregik, på den store, åbne plads til venstre – når man kom fra den rigtige side.

Dog tror jeg også, der var en lille plet på den anden side vejen, som hørte med; det forekommer mig i hvert fald, det var her, han stod, ham med fonografen eller spilledåsen, som tilbød oplevelser for livet, „så møj en kjønne musik“, sagde han. Man skulle blot erlægge fem øre, så fik man lov at stikke to åbne ørepropper i ørerne, forbundne ved en gummislange. Det var „løwwen musik“, kaldte han det, „å eet sørn nøj, som ham derhen' stu å drejed' ued å æ ka's“.

Der var flere slanger og propper. Jeg havde ikke de fem øre at undvære, men da det foregik fra et lille åbent telt, hvor propperne hang ud over bordet, sneg jeg mig – med min ringe størrelse – hen til bordet og nåede at få et par strofer med, før han opdagede det, og da han så begyndte at himle op om politi og alverdens ulykker, skyndte jeg mig bort og ind i mængden, hen til en anden bod. Det var ham med ringene, der lovede guld og grønne skove, hvis ringen havnede på den rigtige krog. Jeg husker kun én sætning af hans udgydelser, en sætning, som

ikke så godt kan fæstnes på papiret, selv om den godt nok blev citeret flittigt i skolen de følgende dage og begyndte med: „Lykken træffer manden, og manden . . .“.

I det hele taget var det ikke just høvisk eller kultiveret tale, der prægede situationen, men det passede nok nogenlunde til forventningerne, ellers ville dagen ikke have været så særpræget. En anden side af sagen var vel også, at gøgl for ca. 70 år siden svarede mere til navnet, før tater og omvandrende folk og flakkere endnu fuldtud var indlemmet i den fastboende og efterhånden egnsprægede befolkning.

Det var en lidt særegen stemning, der fulgte med de omvandrende gøglere, og dog i harmoni med nedfældede begreber hos vestjyderne, men jeg ved ikke rigtig, jeg synes, at selv om visse ting af markedets ordflom gik igen i dagene derpå, var det mere som overfladiske bemærkninger med markedstonen i behold og noget, der egentlig blev fremhævet som platheder, der ikke burde animere til gentagelse.

Men spændende var det at se livet fra en lidt anden side end den dagligdags tilvante, og her var rig lejlighed til det: Et lille telt, hvor to sigøjnere – i hvert fald klædt på som sådanne – stod udenfor og spillede violin og sang en lille vise, som for resten heller ikke var af de såkaldt stuerene, men det var jo også på fri felt, det foregik – og så bød de publikum indenfor til munter underholdning.

I et andet telt var installeret en af „de vilde“, som ejeren for nylig „havde fanget nede i Afrika“, og som af og til stak sit sodede fjæs ud gennem det afdækkende tæppe og brølede gennemtrængende, alt imens indehaveren stod udenfor med sin slavepisk og anbefalede folk – nu de havde lejlighed til det – at træde indenfor og se, hvordan „de vilde“ opførte sig.

Og så var der ham, der rejste rundt med en bokser og opfordrede „en modig mand til at tage kampen op med bokseren“; hvis han vandt, var der en gevinst at hente på 100 kr. Det var jo svært mange penge, så man må nok formode, han havde sikret sig sine ofre i forvejen og lovet dem en skilling for at melde sig og få klø. Men det lød unægtelig drastisk, når han bad vedkommende, som meldte sig, først tage afsked med sin familie, for det var tvivlsomt, de så ham mere i levende live. I hvert fald ville han da efter forestillingen være ukendelig.

Der var manden uden arme, der kunne tegne og skrive med tæerne – og kæmpedamen, der kunne løfte så og så meget, men som for øvrigt var „så kjon og så kærlig“, som hun „war smour å sminker i smør“, og som ville ta' sig kærlig af den mand, der turde overgive sig i hendes væрге.

Der var mere i samme dur, og for nogles vedkommende lidt ved siden af. Når jeg nu nævner Sølle Søveren, Blindkarl og Professor Labri, vil mange nikke genkendende til netop de tre navne. De var kendt over flere distrikter som enere hver på sit felt. For mit vedkommende synes jeg, mit kendskab til dem knytter sig særlig til denne markedsdag, måske fordi de ligesom senere hen ikke kunne undværes i bybilledet sammen med denne dags oplevelser.

For resten hørte Blindkarl vist ikke rigtig til her, men mere blandt de farende folk. Han gik rundt og fulgtes fra hjem til hjem, helst af de unge piger, blev der sagt – fik et måltid mad her og logi et andet sted, vistnok i almindelighed med tøjet på i stald eller lade, og kvitterede med at trække nogle rystende toner ud af en lille harmonika, så pivfalske, at alle gårdhunde gav sig til at hyle. Det antager jeg, idet jeg regner med, at andre hunde var lige så musikalske som vor.

Når jeg alligevel tager ham med her, er det, fordi jeg mener, at jeg blandt andre også så *ham* sidde på en stor sten på markedspladsen og musicere i lange baner. Måske han håbede her at kunne hente nogle småskillinger hjem, da han ellers fik sit honorar ude omkring i naturalier. Hans fysiognomi var ikke tiltrækkende, men han blev vist alligevel modtaget med velvillighed overalt.

„Sølle Søvren“ humpede rundt på sine skæve ben, iført noget i retning af en bajadsdragt – en særegen fremtoning, som man ikke kunne tage fejl af, blot man kendte navnet.

Han var pyntet med stjerner, ordener og bånd, og den uundværlige stok, der også gjorde tjeneste som støtte- og sædestol, var overklisset med medaljer, rigtig nok af en noget tvivlsom art. Han var lille og skæv af vækst og fremtrådte i en gammel, meget lang og slidt frakke og kasket med læderskygge, som han tog af og holdt i venstre hånd, mens han støttende sig til sin stok traliede nogle underlige usammenhængende strofer ud i luften. Ind imellem slog han ind på sin yndlingsvis, „Jim og jeg var venner alle dage, li' fra den gang vi i vuggen lå . . .“, mens han slog takt til med en pind på en triangel, der hang på venstre arm. Man antog ham for at være lidt „til en side“, men så vidt jeg husker, var han rap nok i replikken, når drengene råbte ad ham, og ikke nedtrykt over sit handicap, som bl. a. var synligt ved protese: En krum jernbøjle under det ene knæ.

Men udenfor sit lille telt stod så „professor Labri“, iført kappe og høj silkehat, og rinkede en hel masse vrøvlesætninger af sig – ikke at sidestille med Sølle Søvrens udgydelser, men lige så originale og meningsløse – som f. eks. følgende: „Her ser I verdens smukkeste kvinde, født med hængeører og grisetryne på kærlighedens flammesti lige over for retfærdighedens skomager med hænderne fulde af snavs“. Og så skulle publikum for de samme 10 øre få se „frikadellens flugt over plankeværket“ og „blomstrende syrener forvandlet til pølsepinde“.

Jeg var vældig interesseret i slige fænomener og stod betaget og gloede ham lige op i ansigtet. Og så skete det første mirakel – for mig – som jo ikke havde de fornødne 10 øre at undvære til overværelse af forestillingens mysterier. Han tog mig ved hånden og trak mig med op på tribunen og proklamerede, at han ville „fremvise den verdensberømte æglæggende dreng, fundet i Indiens jungle, opdrættet af en kænguru“, og så pillede han æg ud alle vegne af mit tøj og mine lommer. Han puttede sit lommeer ned i min kasket og sagde, jeg skulle lukke for det og holde godt fast. Det gjorde jeg, men et øjeblik efter, da han ville have det

igen, var det borte. Det havde han da ikke tænkt sig, at jeg ville bestjæle ham, sagde han, og så halede han det op af min trøjelomme.

Men nu var den smukke kvinde gået, sagde han, frikadellerne var fløjet, og syrenerne visnede, men som bevis på, det ikke var bluf, havde han da pøsepinde, hvis han kunne finde dem – han greb ud i luften og fangede tre-fire stykker. Der var flere, sagde han, de var der bare ikke i øjeblikket, men nu ville han vise publikum Bækmarksbro ved nat, de skulle bare gå den vej – så løftede han teltlærredet og lod dem gå bag ud af teltet og forsikrede, at det var den eneste vej, de kunne komme ud, for ved indgangen stod folk i kø for at komme ind.

Hvad gjorde man, når man kom til marked med nogle få øre? Man købte en sukkerkugle til 1 øre, en slikkepind med stivnet sirup til samme pris, et æble, en sukkerstang – og holdt ellers til som tilskuere, hvor der evt. kunne falde lidt af.

Og så fik man gratis spændingen med ved at se de unge karle optræde ved kraftprøven: „10 øre pr. slag, tre slag for 25“, forkyndte ejeren uafladeligt, og det gibbede i én, når de drøje slag med den tunge kølle faldt og sendte stemplet til vejrs, for det meste helt op til ringeapparatet øverst på den opretstående stang.

Jeg har gemt karussellen til sidst. For den var der altså også. Nu forstår jeg nok, det var en karusel en miniature, men den gang anså jeg den for at være en af verdens syv underværker. Der var malet både drager og slanger og andet utøj på, og der var rigtige træheste at sidde på.

Jeg havde nok hørt om træheste, og det var ikke fri for, at jeg nu, da jeg så dem med mine egne øjne, misundte de formastelige, som under herremandsvældet blev anbragt dér, når de skulle straffes. Der var både sadel på og noget at stikke fødderne ind i. – Og der var stole og bænke i små indbyggede rum, der kunne dreje rundt om deres egen akse. Inde i midten stod et stort spilleapparat, og hele herligheden blev drejet rundt af en lille hest i trav, installeret mellem spillekassen og sædepladsen, rundt og rundt – uden nogen sinde at nå til vejs ende.

Så var det, jeg fik øje på min egen kødelige fætter, Laurids fra Torplille. Han var noget ældre end mig, og han stod og inviterede nogle smådrenge på en karuseltur, og jeg dristede mig til at spørge, om jeg også måtte være med.

Han så lidt nedladende på mig, men sagde så: „Nå ja da, vi er jo fætre“, og så opnåede jeg at få en karuseltur, den kostede ellers 5 øre for børn.

Det var den side af sagen, men ind imellem var der også andet at hæfte sig ved. Jeg ved vel knap, om der var mange dyr på markedet, men den gang syntes jeg i hvert fald, der var et vældigt opbud. Der var bønder fra hele oplandet, og de, der ikke direkte var impliceret i køb og salg, gik rundt og vurderede dyrene og talte om priser.

På en markedsdag var disse spørgsmål for dem lige så neutrale samtaleemner som vejret og resulterede i, at alle ligesom kendte alle, og hver gang der var ved at blive afsluttet en handel, stimlede folk sammen for at overvære det. Et fast

håndslag til sidst var den endelige stadfæstelse. Nu var spændingen udløst, og de interesserede spredtes igen, afventende en ny lejlighed til at være med.

Det siges, at vestjyderne havde deres egen handelsmoral, og jeg tror gerne, det blev anset som en vis plase'r i anerkendt lunhed, om den ene ved omgående talebrug kunne snyde den anden lidt, når bare det ikke gik ud over én selv.

Som nu de to, der stod og handlede om en hest: „Er den garanteirer fejlfri?“ – „Fejlfri å fejlfri! Der er wal ingen a *wos*, der er fejlfri. Du kan jo sjel seje, hum en ser u'd“. – Det skulle man nok blive klog af! – Eller: „A tøws, den er nøj urolle. Den vil wæl e't skjenn?“ (løbe løbsk). – „Den er aldrig skjenner for mæ. A vil nok sej, du skal ha en gowwe tømm å en skrap mi'l o'en. Den vil altir foran, men kan en sty'r en, så er de en hest en kan fo møj fornywwels au“.

Der var da også nogle professionelle handelsfolk og opkøbere med, mest egnskendte som Th. Sørensen, Bækmarksbro, Christen Krarup, V. Krarup i Møborg, og Viggo Amstrup (efter gården Amstrup i Møborg sogn).

Chr. Krarup handlede ellers mest med grise. Han gik rundt til de forskellige ejendomme og købte op, og – opdagede jeg – han bankede på, når han indfandt sig, noget der ikke var alt for almindeligt den gang. Alligevel havde vi børn fært en af, at der var noget, der hed at banke på, og brugte det i kådhed for at foregive, at der kom fremmede. En dag, jeg sad og tegnede, bankede det på døren. Jeg tænkte, det kun var sjov og råbte – en sætning, vi brugte over for hinanden: „Kom ind, Hans, du fryser!“ – og så var det Chr. Krarup, og jeg var lige ved at kravle under bordet.

Havde noget tilsvarende sket på markedspladsen, ville det have været fuldt forsvareligt; her var der friere forhold – især i det store telt – eller rettere i teltene, for der var 3-4 stykker, hvor der var udskænkning ved lange bode.

Her var jeg naturligvis ikke inde, men jeg var henne og kigge ind ved den åbne indgang.

Det var bønderne, der nød lidkøb og selskabelig vederkvægelse, og højroset tale fyldte luften, så det ikke var til at udrede ordene i almindelighed, og dog kunne ham „Kynni fra Nees“ overdøve dem alle, når han sang: „Her er liv og glade dage, her går solen aldrig ned“.

Om det alligevel var ham, den gik ned for, ved jeg ikke rigtig, men én – og måske flere – blev da slæbt ud på en vogn og kørt derfra. Brændevin var billig, og mange forstod den dag ikke at holde måde.

Der var enkelte rene drukkenbolte imellem, som var velkendte og holdt til her, og nogle havde morskab af „at drikke dem under bordet“, men de allerfleste af de markedssøgende holdt sig udenfor dette – naturligvis, de var kommet for at handle og høre nyt og ellers for at erfare, hvordan priserne lå.

Mange dyr skiftede ejere og blev trukket bort, enten af bonden selv eller hans karl, hvis en sådan var med, og tit til et sted, der lå langt udenfor, hvor markedet afholdtes. Befordringsmidler den gang var ikke indrettet på fragt af kreaturer.

Men dagen gik, og markedspladsen tømtes for kreaturer. Kun teltene, boderne og gøglet blev tilbage, men alene det, at lygternes skær brød skumringsmørkningen, var nok til at bevirke, at det var vanskeligt at løsrive sig. Egentlig skulle jeg nok være hjemme ved denne tid, men netop nu var der kommet mere liv over feltet – flere unge havde indfundet sig, og der var også enkelte fulde folk.

Et par stykker var da også kommet op at slås. Jeg kendte godt nok den ene, en ung mand med vagabondblod i årerne. Stærkt beruset var han og underlegen i kampen, og da en af tilskuerne mindede om, at politiet var i nærheden, standsede han op og sagde, at så måtte de hellere holde inde, „for di hæ'r politifolk, de er noued grim' mennesker, dem er a ræj for“, sagde han og gik ind i et rum på den anden side af vejen – en „krosal“, hvor der dansedes, men kom omgående i klammeri og værfedes ud igen.

Det med „krosalen“ som danselokale står helt for min egen regning. Beretningen her stammer fra en tid, der ligger langt tilbage, men jeg mener ikke, jeg tager fejl desangående.

Nogle år forud for dette var der ellers iflg. udsagn „danselokale“ oven over købmand August Annebergs kørestald med opgang ad en smal ladestige. Der var stråtag over, og den eneste belysning var en staldlygte hængt op på det støvfyldte loft, men nu var „krosalen“ altså stillet til rådighed, og i stedet for en staldlygte var her ophængt en petroleumslampe.

Men udenfor var der ikke andet lys end det, der skinnede ud fra de forskellige arrangementer. Jeg måtte se at få næsen vendt hjemad, men det var stadig ikke så let at rive sig løs, især da „professor Labri“ netop forkyndte, at han ville fremvise en kalv med to hoveder og fem ben. Jeg ville naturligvis gerne se en sådan fremtoning, men selv om jeg igen prøvede at henlede hans opmærksomhed på mig som beundrer af hans magiske kræfter ved påny at trænge mig frem foran, skete der ikke noget; han så mig tilsyneladende slet ikke.

„Professor Labri“ gik ind i teltet, og så var tiden gået, min markedsdag var endt, og jeg travede hjemefter, mættet med indtryk og med følelsen af, at jeg havde været ude på en af livets store og spændende sejlads.

Desværre fulgte der noget ubehageligt med i kølvandet dagen derpå, da jeg skulle i skole.

Der var mødt en del drenge på legepladsen, og selv på afstand kunne man se, at stemningen var præget af forrige dags oplevelser, og jeg var da også knap nok nået frem, før nogle af de store drenge begyndte at udfritte mig om, hvad jeg havde fået ud af markedsdagen.

Jo, jeg havde da fået karusseltur, været inde ved „Professor Labri“, hørt musik og købt både æbler og andet godt.

Nå-da! – Hvor mange penge jeg da havde haft med? – Der fòr en storhedsånd i mig, nu skulle jeg dupere dem, og frejdigt svarede jeg: „16 kr.!“.

Det gibbede lidt i dem – men så var det, de fandt på at spørge: „Hu manne

brugt du så?" – og ifølge min sandhedskærlige natur svarede jeg spagfærdigt: „6 øre“.

Ak nej! Hvem kan som 7-årig se til bunds i verdens ondskab. I de følgende dage blev hele herligheden reduceret til den dybeste nedværdigelse for min redelige og naive fremstillings skyld – ja, og så fordi jeg havde prøvet at forherlige mine dispositioner ved at prale med de 16 kr., som jo knap nok kom sagen ved.

På den anden side lærte det mig på et tidligt stadium ikke at være alt for åben i mine udtalelser, og det var nok heller ikke fri for, at det skabte en vis ærgerrighed i mit sind. Det var klart, jeg var den lille på legepladsen, men jeg skulle vise dem, at på skolebænken kunne jeg klare dem.

Og så førte det til, at denne markedsdag stadig står fast i min erindring.

Småstykker

ALFRED KAAE

1892–1973

„En sur novemberdag fik jeg brev fra sognerådsformand Anders Gintberg i Torsted med oplysning om, at jeg var antaget som vinterlærer ved Torsted nordre skole“.

Således indleder Alfred Kaae sin første sognebog, som slet og ret hedder „Torsted“ med undertitlen „Blade af et hedesogns historie“. Nogle få dage efter spadserede han så fra Ulfborg station ud over sit fremtidsrige med en tung rejsekuffert i hånden.

Han havde nok tidligere taget et vue ud over egnen fra Ulfborg station, men kunne dengang ikke øjne andet end Ulfborg sande. Og det forekom ham, at verden var avet vendt. Nu fik han heden at se tillige med de imponerende indsander, som han snart efter gav sig til at grave i. Om sine undersøgelser lavede han sin første artikel til Hardsyssels Årbog. Det var i 1932.

Men Kaae havde naturligvis en fortid – og en rig fremtid ventede ham i Hardsyssel.

Fortiden? – Han var søn af lærer Anders Nielsen Kaae i Flensted skole, Laasby sogn. I 1915 blev han dimitteret fra Winthers seminarium i Silkeborg, hvorefter han fik vikariat i Sorring og Sevel, blev soldat i krigsårene 1916–18 og derefter vikar i Mariager, hvorefter han i 1919 nåede ind i det forjættede land (Torsted) for en vinter – foreløbig. Den påfølgende sommer tog han plads som røgter på Tvingstrupgård, fortæller Ejnar Poulsen. Familien siger, det var på Als, han passede høveder. Men lige meget, Kaae var hjemmevant med alle grader ved landbruget. Han kom heldigvis atter til Torsted og fik fast ansættelse den 1. august 1921. Nordre skole kaldtes nu Kronhede skole. Den er nedlagt som andre småskoler, men værnet mod glemsel formedelst Kaae, hvis historiske sten står på den gamle legeplads. Kaae gravede dybt i Torsted sande – og han gravede dybt i vore arkiver.

Og så havde han en fantastisk trang til at tænke sig om og lade tingene fortælle. En digternatur var han, og han øgede sit kendskab til geologi og arkæologi, således at Nationalmuseet betroede ham svære opgaver, f. eks. med udgravningen af Kongshøj lidt nord for Torsted kirke (Hardsyssels Årbog 1956).

Hans første sognebog begynder som antydnet med skildringen af hans vandring mellem indsander, smågårde, lyngheide og oldtidshøje, og således lader han sognet vokse frem – i levende vækst. Samme metode i hans sidste bog, „Staby sogn“, et imponerende værk på ca. 500 sider.

Staby er beliggende i den amfibialske randzone, oplyses det på første blad. Og Kaae lader Andreas Kristensen i Øster Arbjerg fortælle om sin amfibialske tilværelse. Men Kaae lader dog ikke den snakkesalige mand beholde ordet ret længe, for Kaae er selv en fremragende fortæller. Og han vil gerne starte lidt før, Andreas blev født. Vi får en oversigt over udviklingen gennem de sidste 200.000 år. Og vi forstår knap nok, hvorfor et sådant arbejde kaldes lokalhistorisk. En fagmand får et drøjt job, hvis han får i sinde at lave en doktorafhandling om lærer Alfred Kaaes forfatterskab. Mellem de to nævnte værker ligger Kaaes produktion af fem andre digre værker. Det er de to bind om „Ulfborg“ samt „Lem“, „Hover“ og „Laasby“, hans fødesogn, som var hans andet større arbejde.

Alle bøgerne er overdådigt illustreret med Kaaes smukke tegninger. Man ser let, at Kaae har været fortrølig med de allernyeste forskningsresultater, og hans udnyttelse af trykte kilder er mærkbart og velafprøvet. Han har desuden udnyttet de vigtigste arkivalier, som har berøring med hans emner.

Han fik således gennem årene et rustkammer af stort format. Og han udnyttede det flittigt i mange afhandlinger i historiske tidsskrifter, flest hos os, men også i Ribe Stifts Årbog, Østjysk Hjemstavn, Årbøger for Århus Stift, Fra Randers Amt og i Årbog for dansk Skolehistorie. Hans bibliografi har 70 numre, så vi skal ikke forsøge en oversigt her.

Allerede da bogen om „Torsted“ udkom, kunne Kaae begynde sin bibliografi. Heri „Timgaard den Røde“. Fra vor egen årbog føler jeg trang til at nævne artiklen „41 træheste og 5 pæle til militsens øvelsespladser“, et dejligt fund. Men i øvrigt „Bidrag til Bøvling lens historie“ og det tilsvarende værk om „Lundenæs len“, som belønnes med Dansk historisk Fællesforenings årbogspræmie 1959/61. Blandt andre større arbejder noterer vi „Vestjyske godsejere og deres bønder“ samt et tilsvarende arbejde fra Hammerum herred.

Alfred Kaaes arbejdsevne var meget betydelig, også det manuelle. Han har redigeret, lavet jubilæumsbøger og afskrevet ting og sager i uanede mængder. Til det sidste kan vel henregnes hans fornyede udgave af Nødskovs beskrivelse af Timgaard.

„Staby sogn“ skulle være hans sidste bedrift. Men hans arbejde slap ikke op. Thi mange mennesker søgte hans råd og bistand. Og så sad han da fredag aften den 14. september og fordybede sig i stof fra Tørring sogn. Det var fotokopier af gamle dokumenter. Ved borgerlig sengetid bød fru Thyra ham godnat. Siden listede Kaae sig op i sovekammeret uden at forstyrre ret meget. Thyra stod naturligvis op ved daggry for at lave kaffe, og da hun syntes, at Kaaes morgensøvn havde været længe nok, gik hun op for at kontakte ham. Hun opdagede da, at

Alfred Kaae

hendes mand lå nok så pænt i sin seng og var sovnet ind for stedse. Hjertet var gået i stå. Det var lørdag den 15. september.

Sønnen Svend gav os meddelelsen dagen efter, og hen på eftermiddagen kvitterede Dagmar og jeg. Kaae lå da i sin kiste i sit arbejdsværelse. Den var alene prydet med dronningens belønningsmedalje i guld med krone af første grad.

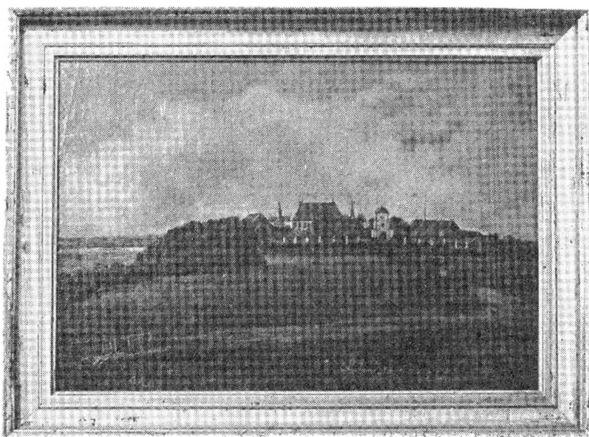
Nogle dage efter begravelsen kikkede jeg atter ind til fru Kaae. Da var hans arbejdsværelse bragt i orden igen og alting anbragt, som Kaae forlod det sidste gang. Kaaes malerier prydede alle de tilstødende rum. I kælderens hans museum.

Blandt Kaaes beundrere indtog lærerinde Thyra Margrethe Svendsen en fremtrædende plads. De var kolleger ved Kronhede skole, indtil de begge tog afsked i 1957 og flyttede til Ulfborg stationsby. I 1938 havde de giftet sig efter en rimelig betænkningstid.

Kaaes begravelse fandt sted den 19. september fra kirken i Ulfborg by med ca. 200 deltagere. Sognepræsten prædikede, og mange mindetaler fulgte bagefter i Ulfborg kro. Mens mindefesten afvikledes, kunne man ikke hindre tanken i at gå tilbage til den 11. oktober året forud, da lærer Alfred Kaae hyldedes på sin 80-års fødselsdag – vel omtrent af de samme talere som her. Alle, hvoriblandt amtmand A. Bach gav udtryk for beundring, påskønnelse og taknemmelighed for Alfred Kaaes livsgerning. Et lykkeligt menneskeliv var afsluttet.

E. J.

1 Fortegnelse over Alfred Kaaes forfatterskab 1932–72 findes i den ovenfor nævnte bog om Staby sogn.

NØRRE VOSBORG

Knud Christensen, Valby, har venligst tilsendt os ovenstående fotokopi (v. Mogens Pedersen, Kbh.) af et maleri, som han for 12-15 år siden fandt i meget miserabel tilstand hos en kunsthandler i København. Den ledsagedes af følgende tekst:

Charlottenborg Udstillings Katalog „1849“.

No 167 *Nørre Vosborg ved Nissum Fjord på Jyllands Vestkyst.*
Udført ifølge allerhøjeste Befaling.

Om kunstneren fortæller Weilbachs Kunstnerleksikon 1952:

Carl Anton Saabye. 1807–78. Elev af Akademiet mellem 1822 og 33? og uddannet samtidig til landskabsmaler under C. A. Lorentzens og Eckersbergs vejledning. Rejser: Ophold i Düsseldorf, Dresden og München samt flere rejser til Norge.

Udstillinger: Charlottenborg 1847–51 (4 gange med 12 arbejder).

Stilling: 1852–63 skovfoged i Fovslet ved Kolding.

C. Saabye påvirkedes under sit ophold i Tyskland af de norske malere Th. Fearnly og H. F. Gude. I Norge malede han landskaber og bjergbilleder, hvoraf flere erhvervedes af Frederik VII, til hvem han også malede et parti fra „Frederiksgave“ på Fyn og et andet parti fra Jyllands vestkyst. Norske landskaber i forh. Joh. Hansens samling.

Bog anmeldelse

Eli Jepsen: *Dansk føristidskultur for amatører*

Under denne titel har konsul Eli Jepsen, Herning, for nylig udgivet en smukt udstyret bog om dette omstridte emne (63 sider, forlaget Rhodos). På undertegenede som almindelig lægmand uden særlige forudsætninger på dette specielle felt har bogen gjort et stærkt indtryk både ved sin klare, let forståelige fremstilling med mange illustrationer og ved sit særdeles interessante indhold samt ikke mindst ved forfatterens dybe interesse og jyske vedholdenhed over for sit emne.

Jepsen har i mange år haft den tro, at der har levet mennesker i Danmark også før den sidste istid, og at de har efterladt sig konstaterbare stenredskaber. Det første er vist almindelig anerkendt, efter at et geologisk daterbart fund fra sidste mellemistid, i 1954 af zoologen Ulrik Møhl blev dokumenteret at være marvknækkede dådyrknogler – men det andet punkt: sikre redskabsfund fra hin fjerne tid, har fagarkæologerne hos os lige til de allerseneste år ikke vist synderlig interesse for eller tro på, hvorfor amatører har måttet tage sig deraf – og her kommer Eli Jepsen i allerførste række. Han har i mange år studeret udenlandske (franske, tyske og engelske) værker om emnet og gennemtravet store områder i landet for at finde flintredskaber, der lignede de udenlandske. Vendepunktet kom i 1958, da han af en ligesindet mand i Nordvestsjælland fik overladt en lille dyngestein, der var opsamlet gennem en årrække og forevist Nationalmuseets arkæologer, men afvist af dem og derpå endt i en krog af haven. Jepsen fandt selv nogle flere stykker fra samme egn og andre steder. Therkel Mathiassen var velvillig, men tidsplacering var på grund af vandruning umulig, erklærede han. I 1963 kørte så Jepsen med ca. 50 stykker til Paris til en højtstående ekspert, for øvrigt loyalt bistået med introduktion o. s. v. fra Nationalmuseet og vor ambassade i Paris. Eksperten, M. Guy de Beauchêne, erklærede efter nogle timers undersøgelse, at alene et bestemt af Jepsens stykker var tilstrækkeligt bevis for dansk føristidskultur, hvis det ikke var indført her til landet, hvilket sidste Jepsen derefter tog sig på at få elimineret. Samtlige hans stykker blev efter sammenligning med de tilsvarende

franske godkendt som sikre føristidsstykker, hvad han senere fik skriftlig bekræftet. Jepsen publicerede så i 1963 i Berlingske Tidende og Jyllands-Posten sine resultater, og en noget hård debat tog nu fat, hvorunder den danske sagkundskab delte sig. Jepsen fortsatte sin dokumentation, og flere andre højtstående kapaciteter i Frankrig og Tyskland sluttede sig til ham. Et afgørende skub fremad skete ved det opsigtsvækkende fund i 1972 i Vejstrup Skov ved Christiansfeld, hvor der under ledelse af magister S. A. Andersen fra Moesgård-Museet ved Århus fandtes en del flintstykker, der ved geologisk sikker datering har kunnet bestemmes som føristidsredskaber. Endnu er der dog adskillige af vore fagarkæologer, der ikke føler sig overbevist m. h. t. Jepsens og andre løsfund. Alternativet, man holder sig til, er *afslidning* gennem naturkræfterne (land- og vandrulning) eller af menneskehænder til halvfabrikata i en senere tid, et problem man ikke i samme grad har at trækkes med på kontinentet. – Men Eli Jepsen føler sig sikker, og i slutningen af sin bog argumenterer han endda for, ved hjælp af et sikkert dateret fund fra Hareskov (Herning-egnen) af nogle kronhjorteknogler fra omkring 450.000 år før vor tid, at der har levet mennesker her i landet samtidig med den ældste kendte mennesketype i Europa, Heidelbergmanden, Homo Erectus (= det oprejste menneske), der er ældre end Homo Sapiens (forstands-mennesket). – Der er altså „langtidsperspektiv“, så det forslår, i Eli Jepsens bog.

N. C. Skouvig

Alfred Kaae: *Staby sogn* (1972), udgivet af det sidste sogneråd i Staby sogn. 470 sider, illustreret, pris 60,- kr.

Skal man tro Alfred Kaaes egne ord, at han med bogen om Staby sogn har skrevet sin sidste sognehistorie, så må man med sandhed sige, at han med Staby sogn har sat et værdigt punktum for sit forfatterskab.

Bogen om Staby sogn er en ny demonstration af Kaaes alsidighed. Han bevæger sig lige hjemmevant rundt som geolog, arkæolog, historiker, forfatter og kunstner, og han videregiver sine resultater i et klart sprog, som ikke er besværet med sindrige sætningskonstruktioner.

Alfred Kaaes bog er mere end en almindelig sognehistorie. Hans opbygning af bogen er streng kronologisk, således som det kendes fra tidligere værker fra Kaaes hånd. Bogen tager sit udgangspunkt i sognets geografiske udseende, og Kaae starter sin redegørelse for sognets fugtige fysiognomi forud for de sidste to istider. De første sider er helliget en tid, hvor naturen var ene om at forme landet, men Kaae lader snart naturen få stenalderbonden og hans efterkommere til hjælp, og de spor, natur og menneske satte sig ved fælles virksomhed, er blevet til en skildring på mere end 450 sider.

Bogens store omfang skyldes ikke blot mange oplysninger, men også forfatterens brede stil. Bogen er skrevet, så den kan læses af alle – også de, som ingen forudsætninger har med hensyn til historie og lokalitet. Kaae forsøger hele tiden at sætte tingene ind i et danmarkshistorisk perspektiv og henfalder ikke til at betragte Staby som verdens navle.

Bogen har et righoldigt personalhistorisk stof, idet Kaae som en af sine meget vigtige kilder til gårdhistorien har benyttet de gamle kirkebøger. I bogen går man næppe forgæves, om man søger efter aner, som engang har haft tilknytning til Staby sogn. Men Kaae nøjes ikke med at referere sine kilder; han behandler dem med stor kunnen, og hvor der er tal, forsøger han at få dem til at give flere oplysninger end blot deres numeriske værdi.

Eksempelvis kan nævnes, at i stedet for blot at referere kirketiendens størrelse i 1664, sammenholder Kaae den med andre tal og finder derved frem til den kornmængde, hver indbygger i sognet årligt har til sin rådighed.

Den kronologiske opbygning, som Kaae har valgt i stedet for den mere almindelige emnemæssige, indebærer mange fordele, men det kan være svært at indpasse et emne, som ikke har nogen tidsmæssig begrænsning. En anden ulempe er, om man f. eks. er specielt interesseret i Staby kirke, da finder man ikke stoffet samlet i et bestemt kapitel, men i flere forskellige kapitler. Ligeledes med gårdhistorien. Søger man oplysninger om en bestemt gård, må man søge adskillige steder i bogen. Dette uheldige forhold ville være afhjulpet ved et omfattende emne- og stedregister, men et sådant findes desværre ikke, og det savn afhjælpes ikke af en fylldig indholdsfortegnelse.

Ved kirkens bygningshistorie kan det i øvrigt undre, at Kaae har valgt at bygge skibet før koret, eftersom det omvendte var det mest almindelige. Her i amtet kender man adskillige eksempler på, at byggeriet startede i øst og afsluttedes i vest. I Vorgod har stenkor og trækirke endog virket sammen gennem et par generationer, før skibet blev færdigbygget. Der gælder næppe specielle forhold for Staby kirke.

Typografisk set er bogen nydelig. Den er udgået fra Rasmussens bogtrykkeri i Ringkøbing. Den er illustreret med Alfred Kaaes egne stemningsfulde pennetegninger, og tekst og billede supplerer hinanden på udmærket vis, idet begge dele fastholder den samme stemning.

Staby sogn er udgivet af det sidste sogneråd i Staby, og det er rosværdigt, at man har kunnet holde bogens pris så lav selv med et smukt udstyr.

Med bogen om Staby sogn har Alfred Kaae føjet endnu et skår til mosaikken Danmark – trist om det skulle blive det sidste.

Benny Boysen

J. B. Strandbygaard: *Ane- og slægtskabstavle for Mette Elisabeth og Jønge Pernille Strandbygaard*. 70 sider, udgivet af civilingeniør J. B. Strandbygaard, Kongsvangallé 16, 8000 Århus C. Pris 50,- kr.

En slægtshistorie er noget levende, da den så at sige er åben i begge ender. Hvor meget man end forsøger, lykkes det aldrig at komme tilbage til slægtens ældste rødder, og i den modsatte ende melder nye generationer bestandig deres ankomst.

I 1951 udgav civilingeniør J. B. Strandbygaard „Strandbygaard-slægten“, men i den mellemliggende tid er slægten vokset i begge ender; fornyede arkivundersøgelser har frembragt flere oplysninger om de ældste aner, der kan registreres.

Disse resultater offentliggør Strandbygaard nu i en nydelig, duplikeret ane- og slægtskabstavle. I bogen bygger Strandbygaard videre på den opstillingsform, han anvendte i „Strandbygaard-slægten“. Systemet i den komplicerede opstillingsform for en kombineret ane- og slægtskabstavle har Strandbygaard selv udviklet og tidligere offentliggjort (*Personalhistorisk tidsskrift* 1953), men systemet er vanskelig tilgængeligt for uøvede, selv om der er lavet en fyldig instruktion i bogen.

For slægts- og lokalhistorikere med interesse for Vestjylland er der gode oplysninger at hente både om slægtskaber og mere almindelig lokalhistorie, og et udførligt register gør det let at finde frem til de eftersøgte navne.

Benny Boysen

Benny Boysen: *Søren Hampens saga – et tidsbillede fra Hammerum herred*. Udgivet af Poul Kristensens forlag, Herning, 96 sider, ill. Pris ca 34,50 kr.

Det hører til sjældenhederne indenfor den lokalhistoriske litteratur, at der udkommer en bog, der i den grad kan fængsle sin læser fra første til sidste side, som lærer Benny Boysens bog om Søren Hampen.

Men det er unægtelig også en farverig person at tage op til behandling – en af forrige århundredes største originaler på Herning-egnen.

Det er gjort før af folk som H. P. Hansen i hans bog „Jydske originaler“ fra 1948 og af Anker Ankerstrøm og K. F. L. Nielsen i forskellige lokalhistoriske arbejder og historiske romaner. Der har dog i alle disse tilfælde været tale om en ikke al for kritisk holdning til de kilder, som har ligget til grund for de historier, der især stammer fra perioden efter Søren Hampens hjemkomst fra Amerika i 1885.

Noget sådant kan man ikke beskyldte Benny Boysen for. Ved hjælp af arkivstof som kirkebøger, folketællingslister, skifteprotokoller, retsarkivalier m. m., som han behandler med stor kyndighed, lykkedes det forfatteren at få et mere nuan-

ceret og sikkert billede af Søren Hampens levned og de historier, der er fortalt om ham.

Søren Hampens saga er behandlet rent kronologisk – et godt princip med et emne som det foreliggende.

Søren Hampen bliver født på Bjødstrup mark i Gjellerup sogn i 1825. Allerede 12 år gammel står han uden far og mor og må klare sig hos forskellige stedforældre. I 1849, 24 år gammel, gifter Søren sig – hvilket ikke skulle blive hans eneste ægteskab. Han nåede at blive lovformelig gift 3 gange, og han havde derfor en del forskellige husholdersker til at bo hos sig de sidste år.

Utallige og dramatiske er de historier, der går om hans mishandlinger af kone, der i et større perspektiv skal ses i sammenhæng med en stigende afhængighed af brændevin hos Søren.

Drikkeriet går også ud over familiens økonomi, og den ene gang efter den anden må sognerådet spæde penge til hjemmet, så hans kone og børn i det mindste kan få brød, tørv, rug og lærred.

Sognerådets forsørgelse af familien Hampen bliver efterhånden en større og større udgift, så da Søren en dag selv lufter tanken om at tage sin familie med til Amerika, bliver denne chance for at komme af med ham grebet af sognerådet, og inden længe ligger der billetter klar til Amerika-damperen.

Der går dog kun to år, inden Søren Hampen vender tilbage til Gjellerup, men uden kone og børn, og det er fra dette år, altså 1885, til hans død på fattiggården i Hammerum i 1904 i en alder af 78 år, at de fleste historier om ham stammer – og som stadig kan huskes af mange ældre.

Omkring Søren Hampen kredser en hel del mennesker, der alle ikke blot bliver nævnt, men får en udførlig omtale, der nu og da ligesom slører bogens linie – men det kan forsvares, da forfatterens hensigt har været at skildre Søren Hampen og menneskene og tiden omkring ham, hvilket også fremgår af bogens undertitel – et tidsbillede fra Hammerum herred.

Poul Kristensen, Herning, har trykt og udgivet bogen, som fremtræder i det sædvanlige smukke udstyr, dette trykkeri er kendt for. Det er en smuk bog, som bør stå på enhver lokalhistorisk interesseret vestjyds boghylde.

Man må lykønske forfatteren med bogen. Der er tale om en underholdende og velskrevet bog, og det er med forventning, man ser hen til hans næste lokalhistoriske arbejde.

Torben Skov
Museumsinspektør

Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt

(d. v. s. de museer og arkiver, der har taget imod vort tilbud i denne rubrik. Den står åben for alle, men ikke alle synes at være interesseret i at benytte sig af den).

EGVAD EGNSHISTORISKE SAMLING (ved overbibliotekar Egon Hansen, Tarm)

Egvad egnhistoriske Samling blev oprettet den 20. marts 1970 med gårdejer Bent Raunkjær som formand, i en sen erkendelse af, at der kun er meget lidt tilgængeligt materiale til belysning af storkommunens historie. Samlingen omfatter trykt og utrykt skriftligt materiale, fotos og et stemmearkiv på lydband.

Materialet er ved at blive registreret og katalogiseret af fhv. mejeribestyrer A. Holck. Da materialeindsamlingen endnu ikke har givet de store resultater, gennemføres der for øjeblikket en kampagne med udstillinger i kommuneskoler i et selvfølgerigt håb om godt resultat.

Den største opgave for samlingen er registrering af afdøde maler Thomas Kr. Hansens omfattende bogsamling, der bl. a. indeholder en del lokal- og personalhistorie. I løbet af efteråret vil der foreligge et systematisk katalog over samlingen.

Med indgangen af denne bogsamling bliver Egnshistorisk Samlings lokaleproblemer akutte, da de to lokaler, man råder over, er fuldstændig utilstrækkelige og uegnede til opbevaring af arkivalier. Først en kommende tilbygning til Egvad Bibliotek vil kunne afhjælpe lokaleproblemet og gøre samlingen tilgængelig for offentligheden. Biblioteket er sekretariat for samlingen, og vi ser frem til den dag, da man vil kunne fordybe sig i righoldigt materiale til belysning af kommunens historie.

HERNING MUSEUM (ved Lone Olsen)

Den 1. august tiltrådte Jytte Wulff som registrator og afløste hermed museets mangeårige medarbejder Ingrid Løn, som er flyttet til Holstebro og derfor fandt det mere praktisk at stille sin arbejdskraft til rådighed for Holstebro Museum. Som civilværnepligtige arbejder hos os Jens Jørgen Kjærgaard, Freddy Boysen og Per Grønberg Pedersen.

Af undersøgelser har der i alt været 45 arkæologiske sager, som fordeles på følgende 5 grupper:

Registrering af løstfund udenfor museet: 6 sager. Vigtigst var et fund fra Bukkær i Assing sogn med en flintøkse fra en jordgrav fra tidlig del af yngre stenalder.

Opsamling af overfladefund: 8 sager. Amtrup, Rind sogn: Flint fra en boplads ved Rind å fra ældre stenalder. Skarrild: 7 pladser indenfor et lille område ved Skarrild mose, 2 fra ældre stenalder, de øvrige fra yngre stenalder.

Besigtigelser med prøvegravning samt mindre udgravninger én eller to dage: 13 sager, bl. a.: 4 helt ødelagte gravhøje (2 ved Gravlund Høje ved Aulum, 1 fra Havnstrup og 1 fra Skarrild) samt 1 urnegrav fra Sdr. Vium (for Skjern Museum). – Endvidere 3 prøvegravninger på jernalderboplads: Bækbogård nord for Skjern (for Skjern Museum), Spinkelbjerg ved Gjellerup og Snebjerg by (af-faldsgrube og jernudvindingsovn). – Endelig prøvegravning ved fundstedet (1940) for neolitiske hjul ved Kideris i Rind sogn samt i parken ved Hæringsholm, begge steder uden resultater.

Større udgravninger (3 dage og derover): 13 sager. – Mariesminder ved Ringkøbing: Del af større boplads fra romersk jernalder (for Ringkøbing Museum). – Gravlund Høje ved Aulum: 1 over-

pløjet gravhøj, herfra 3 urnegrave. – Skarrild Overby i Skarrild sogn: 3 overpløjede gravhøje med fund fra enkeltgravskulturen (bl. a. med planker af trækul og ringgrøft med tydelige stolpehuller), samt 1 boplads fra tidlig jættestuetid; bopladsen er det første fund af denne art indenfor museets område, og udgravningen fortsættes i juli 1973. – Kideris i Rind sogn: 1 overpløjet gravhøj med fund fra enkeltgravskulturen, beliggende ca. 100 m fra fundstedet for neolitiske hjul. Ejstrup i Fæster sogn (for Skjern Museum): Gennemgravning af større område, hvor ejeren har fundet 4 flintøkser; en 5. økse fandtes; alle økserne er fra midten af yngre stenalder. – Bjerrgårde i Studsgård-Havnstrup sogn: Gravning ved fundstedet for neolitiske skivehjul (1953). – Endvidere undersøgtes gravhøje ved Moselund i Bording sogn og ved Ør. Herborg i Herborg sogn (overpløjede gravhøje), samt en stenlægning i eng ved Kærvang i Dejbjerg sogn (for Skjern Museum) og en stenrække ved Velhusted i Assing sogn.

Til 3 udgravninger har Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning ydet støtte til Mariæminde (for Ringkøbing Museum) og 2 gravhøje i Skarrild, i alt 10.861,06 kr.

Af de 45 sager opstod de 31 ved anmeldelser udefra, de øvrige sager iværksattes ved museets eget initiativ.

Udover disse sager er en stor mængde jordfaste fortidsminder (især gravhøje) i den sydlige del af Ringkøbing amt besøgt og til dels fotograferet, bl. a. for at finde egnede steder til brug i et hæfte om arkæologiske udflytning, som laves i samarbejde med Skolecentralen.

Til samlingen af genstande fra nyere tid har vi i årets løb modtaget og registreret 505 genstande. Det i forhold til tidligere år betydelige antal genstande skyldes blandt andet, at vi har hjemtaget nu afdøde børstenbinder Carl Andersens værksted. Endvidere har vi modtaget en samling redskaber fra Peter Fløe Fogeds smedeværksted i Lind, samt skomagerværksteder fra skomagermester Brix' værksted i Herning.

I forbindelse med nedtagningen af børstenbinder Carl Andersens værksted fotograferede museet fremstillingen af gadekoste ved børstenbinder Sv. Nielsen, som har arbejdet på værkstedet siden 1957.

Den 21. oktober fotograferede vi Senius Falsig, som kører den gamle hestetrukne ligvogn i Vildbjerg. Hestespændet tilhører Senius Falsig, vognen tilhører fa. P. Andersen og Søn, møbelsnedker og ligkisteforretning, Vildbjerg, og er købt brugt i Odense for ca 50 år siden.

I marts måned blev Jensen og Stampes gamle fabriksbygning i Hammerum opmålt og fotograferet af Herning Museum ved Søren Lundquist og Niels-Holger Larsen, som begge er arkitektstuderende på Kunstakademiet.

Den kloge mand Hernik Kokborgs tryk, som for tiden kan ses på vor udstilling *Kloge Folk*, er blevet mikrofotograferet på Det kgl. Bibliotek sammen med to sjældne bøger, Hieronimus Savonarola's „Misere mei Deus“ fra 1551 og „Alle christelige og dyderige jomfruers Ærekrantz“ fra 1580, alle tryk, som ikke findes på Det kgl. Bibliotek.

Vor udstillingsvirksomhed har været præget af, at vi først og fremmest ønsker at bruge kræfterne på at indrette de samlinger, som ved ombygningen midlertidigt måtte nedtages.

Den forhistoriske samling er nu ved at blive nyopstillet og vil i løbet af sommermånederne tage form under Hans Rostholms ledelse. Landbrugsmuseet, som nok har gennemgået den største forandring, er vi nu så vidt med, at det igen kan tages i brug til udstillingsvirksomhed. På første sal i denne bygning har vi indrettet et træmagasin i erkendelse af, at det er nødvendigt at opbevare denne del af vor samling under forhold, der nogenlunde lader sig kontrollere klimamæssigt. I begge etager har vi lagt nyt gulv og opsat belysningskinner i loftet. I stueetagen er der desuden blevet kalket og malet, og alt er således rede til den udstilling om hedebruget, som her skal etableres.

Næste gang kommer turen til trikotagemuseet, som også i forbindelse med ombygningen gennemgik nogle forandringer. Der blev indlagt lys, og trappegangen blev malet. Foreløbig har vi prøvet os lidt frem med en ophængning af billeder fra trikotageindustriens historie, billeder der viser mennesker i arbejde ved de maskiner, som museet er fuldt af. Målet er, at en nyopstilling skal fortælle noget mere om baggrunden for maskinerne og om de mennesker, der brugte dem.

Årets store særudstilling har været udstillingen om „Kloge Folk“, som afløste udstillingen „Gemme, stille, lægge, putte“ i den ny udstillingshal. Dansk Folkemindesamling og dets leder, Iørn Piø, ydede et stort arbejde i forbindelse med udarbejdelsen af udstillingen. Det er ikke for meget sagt, at deres ideer har været bærende for den form, udstillingen fik, og det kan tilføjes, at arbejdskraften blev stillet vederlagsfrit til rådighed for museet.

Den 5.-8. juli havde vi 5 stande i Herning-Hallerne på en udstilling, arrangeret i anledning af Landboforeningernes 100-års jubilæum.

Til brug for udstillinger, arrangeret udenfor museet, har vi udlånt Jeppe Aakjærs manuskripter til centralbiblioteket, genstande vedr. folkemedicin til brug for en udstilling i Herning-Hallerne, optagelser af Herningsholm til en udstilling i Midtbanks vinduer, skomagerværktøj til en vinduesudstilling, genstande vedr. forliset ved Thorsminde til brug for en udstilling ved Thorsminde.

Vore vandrestillinger og klassekasser har været udlånt til 107 skoleklasser i Ringkøbing amt, og dertil kommer de udlån af vore lysbilledeserier, som finder sted gennem skolecentralerne i amtet.

Hvor mange mennesker, der på den måde har „besøgt“ museet, kan det være vanskeligt at opgøre. I alt har der til samlingerne her i byen været 13.000 besøgende. Denne stigning i besøgstallet på ca. 5.000 skyldes ikke mindst udstillingsvirksomheden ude i amtet. Når man har set lidt, vil man se mere. Og nu har vi jo gode forhold at byde på. I sommeren 1972 etablerede vi i tilknytning til frokoststuen et lysbilledrum, der støder op til indgangspartiet. Vi gennemfotograferede frilandsmuseet og dele af vore udstillinger, og til brug for udlån gennem skolecentraleerne og til forevisning i dette lysbilledrum har vi nu tre serier med synkroniserede foredrag, tilrettelagt og indtalt af Lilli Friis. Det er således muligt for os at yde virkelig sagkyndig assistance til mennesker, der ønsker at sætte sig ind i vore samlinger, og det er absolut stort indtryk, at dette initiativ er blevet hilset velkommen. Mens de to serier fortæller om samlingerne, fortæller den ene om museet i almindelighed, om de faciliteter, vi kan byde på, og om hvilke medarbejdere, man kan henvende sig til i påkommende tilfælde, altså en slags introduktion til museet.

En udmærket ting i forbindelse med publikumsbesøg har det været, at vor lille folder om museet på dansk, tysk og engelsk er blevet færdig. Den afhjælper et virkelig savn i forbindelse med udenlandsk besøg til samlingerne.

Plakaten med det røde hættelas og slogan'et „på hat med fortiden“, som vi fik fremstillet til indvielsen, blev et virkeligt fremstød for museet. Det hidtidige salg af den har næsten kunnet bære fremstillingen; den er blevet omtalt videnom, og vi har solgt den både til Grønland og Frankrig. I øjeblikket hænger den sammen med vores jyddepotter på udstillingen i det danske hus i Paris om „dansk borddækning“.

Endvidere har vi fået fremstillet en sag, som længe har hvilet på os, nemlig kataloget til H. P. Hansens fuglesamling, udarbejdet af Esben Donnersborg og Tage Holdgaard Andersen. I den forbindelse fik vi også gennemført en tidssvarende skiltning i samlingen.

I frilandsmuseet har vi fået lagt nyt tag på maltkøllen og på bondegårdens nordside.

Museumsvirksomhed er en mangesidet sag, der vel som hovedformål har at formidle viden til andre. Og i vore dage, hvor der investeres så meget i anlæg af undervisningsinstitutioner, må man jo til syvende og sidst besinde sig på, at der bliver noget at undervise i.

DET LOKALHISTORISKE ARKIV I HERNING

(ved C. E. Bundesen)

Indsamlingsvirksomheden har i året 1972-73 båret god frugt, idet tilvækstprotokollen anfører 99 givere, der har betænkt arkivet med protokoller fra transformatorforeninger, mejerier og mergelselskaber, med slægtsbøger, regnskaber, matrikelkort, årbøger, jubilæumsskrifter, skattelister, billeder, postkort og meget mere, i alt flere hundrede gaver, for hvilke arkivet takker meget. Den mest omfattende enkeltgave er skænket af fru Karen Leth, Herning, og stammer fra boet efter tidligere museumsforstander H. P. Hansen, der blev æresdoktor ved Århus Universitet for sit store historiske forfatterskab.

Optagelse på tonebånd af ældre menneskers beretninger foretages som hidtil af Chr. Kjeldgaard og Johs. Rolsted, begge tidligere lærere med et godt kendskab til egnens befolkning.

Fotograferingen af Herning by og omegn er fortsat ved fru pastor Goll, Herning, Louis Lund, Ikast, og Svend Aage Nielsen, Arnborg. Arkivet takker meget for den gode modtagelse af arkivets medarbejdere i deres indsamlingsarbejde, for de mange gaver og for lån af arkivalier til affotografering. Arkivet beder om, at man vil undskylde den ulejlighed, der forvoldes, når medarbejderne af hensyn til det nødvendige registreringsarbejde ønsker oplysninger om affotograferede bygningers matrikelnummer.

De tidligere anskaffede fotokopier af folketællingslisterne fra Hammerum herred for årene 1787, 1801 og 1845 har fået følge af kirkebøger fra en række sogne i Herning kommune. Slægtsforskere kan tillige drage nytte af Svend Aage Nielsens samling af personalhistoriske henvisningskort, der nu tæller ca. 9.000 stk., og af slægtsbøger fra egnen.

Gennemgangen og sorteringen af den hidtil stærkt sammenpakkede materialesamling fortsættes på grundig og dygtig måde af Sv. G. Albertus, hvis fortrinlige lokalkendskab herved kommer arkivet til gode.

Samlingen af skødegenparter fra Hammerum herred i tidsrummet 1817-1927 har, til trods for materialets uoverskuelighed, været anvendt af lokalhistorisk interesserede.

Arkivet, der er beliggende i Herning Centralbiblioteks østfløj, har i tiden 1/4 1972 til 31/3 1973 haft et registreret beståel på 1147, hvortil kommer en del børn.

En særlig dækning af den sydlige og østlige del af kommunen sker ved Rind-Arnborg Egnarkiv og ved Lokalhistorisk Samling for Gjellerup Sogn under ledelse af hhv. Chr. Isen og Aksel P. Frøbert. En lokalhistorisk samling for Sunds-området vil sandsynligvis kunne oprettes i løbet af nogle måneder.

SLÆGTSHISTORISK FORENING I HERNING

(ved Jørgen Østergaard)

Slægtshistorisk Forening, Herning, øger fortsat sit medlemstal og er nu med ca. 75 medlemmer landets største. Ved vinterens møder er tilslutningen ofte omkring et halvt hundrede, så det i årets løb bliver 5-600 deltagere i arrangementerne.

Medlemmer af foreningen fortsætter med at udarbejde navneregistre til slægts- og lokalhistoriske værker fra egnen, så disse registre nu omfatter flere tusind kort og er et fortrinligt hjælpemiddel i den slægts- og lokalhistoriske forskning. I samarbejde med de øvrige slægtshistoriske foreninger og Samfundet for dansk Genealogi og Personalthistorie fortsætter udgivelsen af kontaktoorganet Hvem-forsker-hvad, som i 1972-udgaven havde ca. 225 optagelser, der skabte kontakt mellem interesserede forskere ikke blot landet over, men også til mange i andre lande. Hæftet vokser og er en både nydelig og nyttig publikation.

Foreningen har nu over 60 mapper med over 3000 udklip om slægts-, lokal- og kulturhistoriske emner; de cirkulerer flittigt blandt medlemmerne.

På påskeudstillingen i Herning-Hallerne havde foreningen en stand, hvor man søgte at vise, hvad slægtsforskerne arbejder med, og hvilke muligheder, der er. Den synes at have publikums store interesse.

I august holdt Herning Centralbibliotek en udstilling, *Kend din slægt*, som viste litteratur om og hjælpemidler til slægtsforskning. I forbindelse hermed indbød Slægtshistorisk Forening interesserede til ved august-mødet at få yderligere oplysninger. Desuden indledes sæsonen i september med et møde med arkivar Hans H. Worsøe, Viborg, som gav en grundlæggende orientering for såvel begyndere som mere erfarne.

I september deltog foreningen i et fælles arrangement for de slægtshistoriske foreninger, der samledes i Den gamle By i Århus og ved en efterfølgende sammenkomst knyttede mange kontakter. Blandt efterræters talere var Aalborg historiske Museums dygtige leder gennem 35 år, Peter Riismøller, som fortalte om „de gode gamle dage“ – der slet ikke var så gode endda, hvilket blev fortræffeligt belyst af den kendte kulturhistoriske skribent.

Ved generalforsamlingen i januar 1974 fortæller redaktør A. Duedahl, Herning, om brunkulstiden og viser en film om den bevægede periode i egnens historie. Blandt forårets talere er den tidligere direktør for Den gamle By i Århus, Helge Søgaard, som fortæller om de gamle håndværkerlaug.

Slægtshistorisk Forening holder møde tredje mandag i hver måned året rundt i Lokalhistorisk Arkiv på Herning Centralbibliotek. Foreningen har skiftet sekretær; det er nu fru Elly Thoudal, Enghavevej 18, Herning.

HOLSTEBRO BYHISTORISKE ARKIV

(ved Bent Torben Holm)

Årsmødet for 1972 blev afholdt ret sent, nemlig den 4. december, men selv om der kun er gået fem måneder, er der sket mange ting siden da. Efter anbefaling fra bestyrelsen bevilgede Holstebro byråd de ansøgte 20.000 kr. For en del af disse penge er der nu indkøbt arkiveringsmateriel, kartoteksskab, skrivemaskine og etableret en paralleltelefon i arkivets lokaler, ligesom forsikring vedr. brand, tyveri og vandskade på 600.000 kr. nu er i orden.

Der er ansat to medhjælpere på arkivet til denne tilbunds gående registrering, skolelærer Peter Gug Kjeldsen, der før har ydet arkivet ubetalt hjælp, en meget samvittighedsfuld og grundig person, og Aase Baden Holm, der hjælper til på skrivemaskinen med de mange tusinde kort, der bliver skrevet.

Af hovedafleveringer til arkivet kan nævnes de mest værdifulde, nemlig Holstebro Borgerklubs arkiv, indeholdende bl. a. forhandlingsprotokoller fra starten i 1869 og til dens ophør i 1973, taksationsprotokoller 1792 og 1794 fra Holstebro Brandvæsen, hvilke der udfylder hullerne i det omfattende arkivmateriale om Holstebro Brandvæsen gennem tiderne.

I den korte tid er der dog blevet til lidt skrivi i byens avis, ligesom arkivet har været behjælpelig ved forretningsjubiler. Arkivet har været besøgt af „Rotary“, der viste stor interesse, og her igennem blev der formidlet flere kontakter. Af stykvisse afleveringer har der været 63 samt fire store afleveringer, ligesom der har været mange telefoniske henvendelser.

Med Centralbiblioteket er foretaget en udveksling af bykort, ligesom vi gensidigt har været hinanden behjælpelige telefonisk med historiske spørgsmål.

Videre har arkivet bistået med en redegørelse om det gamle Holstebro, i forbindelse med udgivelse af et geovidenskabeligt leksikon, der bl. a. omfatter danske købstæder, udgivet på et engelsk forlag. Assistance er ydet til Holstebro Landmandsbank og Sct. Georgsgilde 1, hvor arkivet er gen-

nemgæet med henblik på senere overtagelse. Det skal også nævnes, at der er skabt en del kontakter med hensyn til afleveringer, men for tiden må disse hvile, til den nuværende tilbundsgående registrering er tilendebragt.

For at vise arkivets ansigt udadtil, er det igen i år lykkedes at udgive en publikation uden større udgift for arkivet; titlen „Naturmetoden contra Medicinen“ fortæller ikke meget om lokalhistorie, men den er der dog, idet den fortæller om kloge folk fra både Holstebro og omegn.

HOLSTEBRO MUSEUM (ved E. Godtfred Pedersen)

Som forventet kom ansættelsen af en faguddannet museumsinspektør til at betyde en voldsom stigning i museets aktiviteter. Ja, man kan næsten fristes til at tale om aktiviteter af eksplosionsagtig karakter. Hertil kom allerede i første halvdel af året to helt suveræne fund, nemlig fundene af megalitanlægget i Sevel og Rydhave-fundet. Man kan selvfølgelig i denne forbindelse tale om held. Men hvor går grænsen mellem held og årvågenhed? I hvert tilfælde var det en helt uventet god start for den nyudnævnte museumsinspektør. Tilliden til det gule museum i det grønne anlæg blev styrket, hvilket bl. a. har givet sig udslag i en givtig gævestrøm året igennem.

Gaverne kan deles i to hovedgrupper, arkæologiske enkeltfund og gaver fra det sidste århundrede. Gaverne fra oldtiden har sædvanligvis størst betydning derved, at de kan lede vore arkæologer på sporet af arkæologiske fundsteder, mens de øvrige gaver nærmest henhører under gruppen materiel folkekultur, altså er med til at belyse livet i by og på land i mormors tid.

I denne forbindelse skal også nævnes, at museet pr. 1. august 1973 ansatte fru dyrlæge O. Løn som registrator. Hun har gennem en årrække arbejdet på Herning Museum og er således en fin kender af næsten alle – ofte sælsomme – effekter, der indgår til et museum. Hendes arbejdskraft skulle være en borgen for, at de indkomne (og ophobede) genstande får en omhyggelig registrering.

I det forløbne år er der blevet holdt tre særudstillinger.

25/3–16/4: Udstilling om fredning af fortidsminder. Udlånt af ministeriet for kulturelle anliggender og Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning. Udstillingen var opbygget som en gennemgang af baggrunden for fredningen, den voksende interesse i 1800-tallet, resultaterne af naturfredningsloven i 1937 og retningslinjerne for fremtiden, der er nedfældet i naturfredningsloven af 1969. – I forbindelse med dette arrangement blev der vist en udstilling om naturfredningen i Ringkøbing amt i forbindelse med offentliggørelsen af Landskabsanalysen 1972.

Som led i Holstebro bys japanske uge arrangeredes i tiden 15/9–8/10 en udstilling om japansk kultur, belyst gennem genstande udlånt af Nationalmuseets etnografiske samling.

Fra den 25/11 til 14/1 1973 udstillingen *køkkentøj*, udlånt af Hjørring Museum.

For at bringe museet ud til publikum, hvor det færdes i hverdagen, altså være opsøgende, har man desforuden arrangeret mindre udstillinger forskellige steder i byen, bl. a. i Sparekassen, på biblioteket, i Holstebro-hallen og i FDB's kantine.

Ved siden af disse for det mest ydre aktiviteter har der også været en stærk stigning i besøgstallet på museet. Dette gælder både de daglige besøg, hvor folk kommer „for at se“, og besøg af foreninger, interessegrupper, spejdere, skoler m. v. Men vi må erkende, at vi ikke p. t. er i stand til at betjene disse former for besøg på fyldestgørende måde, hverken angående de ydre forhold eller den pædagogiske assistance, som må kunne forventes på et museum. For at afhjælpe dette påtænker bestyrelsen at indrette et rum på museet som arbejds- og undervisningslokale og at ansætte en lærer nogle timer ugentlig til at tilrettelægge museumsundervisningen.

Museumsforeningen har afholdt to foredrag. Det ene foredrag var i forbindelse med generalforsamlingen og omhandlede fundet af langdyssen ved Raagaarde i Sevel.

Som taler til efterårsarrangementet var indbudt museumsforvalter Erhard Grimstad, Vikingskibsmuseet i Roskilde. Efter at have vist Nationalmuseets film om vikingeskibene holdt han et levende og inspirerende foredrag om vikingetiden.

Af større udgravninger, som museet har foretaget i årets løb skal nævnes langdyssen ved Raagaarde, megalitanlæg i Herrup, Rydhave-økserne, vikingetidsbopladsen i Trabjerg, runddyse i Sevel og endelig endnu en runddyse i Stendis.

Med de ovenfor omtalte aktiviteter i mente må året, der er gået, betegnes som et godt og skelsættende år for museet. – Det er kommet i gang.

DRAGON- OG FRIHEDSMUSEET, HOLSTEBRO

(ved J. N. Ebbensgaard)

Dragon- og Frihedsmuseet har i 1972 haft et besøgstal på 1426 betalende gæster samt et betydeligt antal besøgende, der er medlemmer af støttekredsen „Dragonmuseets venner“.

Museet har i årets løb fået en del nye effekter, der dog ikke alle har kunnet udstilles på grund af pladmangel.

Frihedsmuseets bogsamling har været meget benyttet af elever fra gymnasiet og seminariet, da der i samlingen findes mange tidsskrifter og avisudklip, som belyser tiden 1940–45.

Abningstid er tirsdag–torsdag og lørdag kl. 14–16 samt efter aftale. Tlf. (07) 42 31 77, lok. 204.

LEMVIG MUSEUM

(ved museumsinspektør, mag. art. Ellen Damgaard)

Det forløbne år har været præget af en glædelig interesse på lokalt plan for museets arbejde. Interessen har dels givet sig udslag i øgede lokale tilskud, dels i et stigende antal besøgende fra by og opland. Mange af egnens foreninger og skoler har således i vinterens løb tilbragt nogle – håber vi – udbytterige timer på museet. I tre af påskedagene blev der holdt omvisninger om følgende emner: „Stilart og egnspræg“, „Husmand og hornskemager“, „Lemvig – by og opland“, „Strandingsgods“ samt „Oldtiden på Lemvig-egnen“. Tilslutningen var overvældende, og det var tydeligt, at det var et medlevende publikum, der selv kunne bidrage til belysningen af de historiske forudsætninger for egnens nuværende udseende.

Folk er også opmærksomme på, at museet kan fungere som „informationscenter“ på en række områder. Museet har ydet hjælp ved bestemmelse af genstandes alder og oprindelse, ved kildesøgning og ved fremskaffelse af illustrationsmateriale.

En vigtig arbejdsopgave for et museum som dette er indsamling af oplysninger om egnens udvikling fra de ældste tider til i dag. Museet har derfor foretaget en del optegnelsesarbejde, hvis resultat kan danne grundlag for kommende undersøgelser og udstillinger. Oplysningerne er indsamlet gennem interviews og koncentrerer sig om to hovedområder: Lemvig omkring århundredskiftet – og udviklingen indenfor fiskeriet fra Lemvig og Thyborøn havne fra begyndelsen af dette århundrede til i dag. Et særligt interessefelt har været opfindelsen og udbredelsen af snurrevodstromlen, studeret som en lokal innovation. Opfindelsen er udviklet i årene 1971–73 og har – trods sin unge alder – interesse for et lokalmuseum, hvis hovedopgave må være at dokumentere lokalt særpreg og lokal udvikling.

Optegnelsesarbejdet er fulgt op af arkivstudier og udskrifter af trykte kilder.

For at intensivere indsamlingen af oplysninger har museet gennem egnens pensionistforeninger uddelt en vejledning til folk, der kunne tænke sig at skrive lidt ned om deres barndom og ungdom. Vejledningen blev trykt af Lemvig kommune, der også bistod med fremskaffelse af adresser på ledere af foreninger og omsorgsarbejde i kommunen. De første besvarelser er indkommet, men endnu langt fra nok til, at man kan udgive et udvalgt, således som planen var.

Museets roredningsbåd fra redningsstation „Flyvholm“ vil fra sommeren 1973 være offentlig tilgængelig i selve redningshuset på Harbøre. Museet forbereder i samarbejde med redningsplanudvalget en udstilling, der rummer tekst- og billedmateriale til belysning af arbejdet omkring en redningsstation.

I foråret har museet haft fredningsplanudvalgets udstilling om naturfredning stående en måned. Desuden deltager museet i Herning Museums udstilling „Kloge folk“ med en del genstande, der har tilhørt den kloge mand i Lomborg, Kjeld Bjerg.

Der er foretaget to besigtigelser af arkæologiske fund – en boplads fra romersk jernalder ved „Gl. Moeskjær“ i Nr. Lem, og ligeledes en jernalderboplads i Fåre, hvor Hans Rostholm fra Herning Museum har foretaget nogle foreløbige gravninger.

Af arbejde bag kulisserne kan nævnes, at museets samling af fotografier og gamle glasplader er under registrering, samt at magasinet er blevet omordnet efter samme principper, som anvendes ved ordning af kartotekskort.

RINGKJØBING MUSEUM

(ved museumsinspektør Jens Aarup Jensen)

Året har været præget af igangsættelsen i september 1972 af det længe planlagte nybyggeri, der må betegnes som den største begivenhed for museet siden indvielsen i 1922 af den hidtidige bygning. Nybygningen har form af et moderne hus i to etager placeret langs med Herningvej. Den øverste

ctage, stuen, er udformet som en stor udstillingssal uden vinduer, mens underetagen rummer magasin, sikringsrum og forskellige rum med tekniske installationer. En sidefløj ud mod haven er indrettet til kostudebolig og indeholder desuden gæsteverøelse og publikumstøilet. Den gamle og den nye bygning forbindes af en lav mellembygning, der skal fungere som forhal med indgang fra haven. Der er indlagt fjernvarme i den gamle bygning, der hidtil har været uden varmeinstallationer.

Indvielsesdatoen for nybyggeriet er ikke endeligt fastlagt. Opbygningen af udstillingen vil kunne påbegyndes i september 1973. Det er meningen, at denne hovedsagelig skal bestå af oldtidssamlingen, der er et af museets vigtigste aktiver og hidtil har haft trænge pladsforhold i to små rum.

Besøgstallet for 1972-73 blev 5.549 gæster, der stort set alle kom i sommeren 1972, idet museet har været lukket på grund af byggeriet indtil 13. august 1973.

Kustode Chr. Nørgaard fratrådte ved årsskiftet 1971-72. 1. august 1973 ansattes specialarbejder Rich. Madsen som ny kustode. 1. september 1972 ansattes mag. art. J. Aarup Jensen som museets første fagligt uddannede leder. Museumsinspektør Aarup Jensen er forhistorisk arkæolog og har tidligere været ansat på Moesgaard.

Fra september til april har museet foretaget 15 besigtigelser, der har medført større eller mindre udgravninger. Tre af de mere betydningsfulde skal nævnes: 1) En kampestensat brønd fra jernalderen undersøgt i december på en mark ved Venner å i Velling, tilhørende gdr. Hermann Andersen. 2) Rester af en jernaldergravplads i Hover på en mark tilhørende gdr. Erhardt Strøm. 3) En dyssetomt på Langagergård i Torsted, der tilhører gdr. Valdemar Brunsgaard. Som eneste grav i langtyndstomten fandtes en velbevaret „jordgrav“, hvis gravgods bestod af en tyndnakket økse, en tværpil og et sjældent skiveformet ravsmykke med boreornamentik. Undersøgelserne i Hover er ikke afsluttet endnu. Der er foreløbig udgravet to grave fra ældre romertid og tre fra yngre romertid. Mellem gravene er registreret et stort antal stolpehulle fra huse i en jernalderlandsby, der må høre sammen med gravpladsen.

Som gaver har museet bl. a. modtaget forskellige gamle bøger, husholdningsredskaber og tørvegravningsredskaber. Derimod er samlingen ikke forøget ved indkøb, og der er heller ikke foretaget større konserveringsarbejder. Man har indhentet en dispensationstilladelse fra rigsantikvaren til fortsatte undersøgelser i vraket af lineskibet „St. George“. Arbejdet udføres for Ringkøbing Museum af sportsdykkerklubben Vest-Dyk. De nødvendige finansielle midler er primært bevillet af Ulfborg-Vemb kommune, der omgås med planer om opførelse af et „mini-museum“ på havnen i Thorsminde. Museet skal berette om de to lineskibes forlis i 1811, og Ringkøbing Museum skal forestå indretningen. Det er endnu uvist, hvornår planerne kan realiseres.

RINGKØBING LOKALHISTORISKE ARKIV

(ved Bent K. Andresen)

På et møde mellem Ringkøbing kommunes udvalg for kulturelle anliggender samt sekretær, fru Kirsten Lindquist og tandlæge Bent K. Andresen, begge Ringkøbing, den 2. juni 1972 vedtoges det at oprette et lokalhistorisk arkiv med Ringkøbing kommune som arbejdsområde.

Arkivet er oprettet som en afdeling af Ringkøbing bibliotek med bibliotekar Elisabeth Poulsen som ansvarlig leder, medens de to initiativtagere fungerer som frivillige arkivarer sammen med et arbejdsudvalg bestående af kontorchef Gunner Fomsgaard, Ringkøbing, fru Windfeld Lund, Nørhede, førstelærer Erik Jensen, No skole, og maskinsnedker Nobert Holm, Ringkøbing.

Arkivet begyndte driften den 15. august 1972, og der er åbent for besøgende hver mandag aften kl. 18.30-20 eller ved henvendelse til biblioteket, Ved Fjorden, Ringkøbing, hvor arkivet har til huse i underetagen.

Indsamlingen af arkivalier har endnu ikke givet så meget, som vi kunne ønske, men vi håber at få meget mere i den kommende tid.

Folketællinger fra alle kommunens sogne findes nu i kopi fra årene 1787, 1801, 1834 og 1845, medens arkivets avisssamling går tilbage til 1842, og der er påbegyndt registrering heraf.

Sognene i Ringkøbing kommune er meget forskelligt beskrevet i litteraturen. Vi har Alfred Kaes fremragende bøger om Thorsted, Hover og Sønder Lem sogne, vi har Nødskovs gamle beskrivelse af Tim, og vi har Lindberg Nielsen og Bøgners bøger om Ringkøbing, medens andre af sognene kun er kortfattet beskrevet forskellige steder. Vi agter at få foretaget en fortegnelse af litteratur om kommunen, så man hurtigt kan finde, hvad man søger om et bestemt emne. Men vi beder befolkningen hjælpe os med at få samlet materiale sammen til belysning af alle sognenes historie: Billeder, papirer m. v. Biblioteket og alle dets afdelinger tager gerne imod, og de har fortegnelse over, hvad vi er interesseret i.

Til slut: Besøg os, hvis De søger oplysninger om gamle dage i Deres sogn eller slægt. Måske kan vi hjælpe.

ULFBORG-VEMB KOMMUNES HISTORISKE STUDIESAMLING (ved Rudolf Borgen Uhre, Staby)

Årsberetningen herfra i år kan stå på et meget beskedent sted, idet vi næsten ikke har lavet noget ved sagen i dette år. Dog har vi sendt kommunalbestyrelsen en plan over gården „Ulkjær“, der er erhvervet af kommunen med virkning for bygninger fra november 1975, og som ligger i kommende villakvarter og har usædvanlig gode og egnede bygninger til vort formål. Vi har bedt om at måtte få et tilsagn om at kunne overtage disse bygninger helt eller delvis og få tilsagnet nu, så vi kunne forberede ombygninger og forskellige foreningers medvær i det os foresvævende „kulturhus“, som vi tror, det kunne omdannes til og fungere som. Mens jeg skriver dette, har vi desværre intet hørt fra højere sted; men vi har jo observeret kommunalbestyrelsens interesse for museum i denne sommer, hvor man også økonomisk fik kastet anker længst mod vest i Thorsholm. Vi vover at tro på, at der så også i fremtiden og nu er mere stemning for vor sag end den hidtidige velvilje har kunnet mobilisere, det var næsten et løfte om en ankerplads. Vi så gerne, at man årligt lagde penge fra til etablering af studiecentret; Ringkøbing Museum klarer sig jo nok. Vi lykønsker Ringkøbing med nybyggeriet og håber, det rummer mulighed for skolebørns arbejde med emneudstillinger.

Vi siger tak for gaver i årets løb og så en ualmindelig stor tak til A. Kaae for den dejlige Staby-bog, som vore ældste klasser allerede orienterer sig i og får oplevelser fra. Vor skoles 21 eksemplarer vil garanteret engang være slidt op, måske vil der gennem dette slid være lagt spirer til manganen en indsats, en lyst til at være med til at bygge videre på landsbyen – måske Staby, måske en anden landsby.

VINDERUP-EGNENS SAMLERFORENING

(ved Leif Novrup)

Vinderup-egnens Samlerforening havde i august 1972 en meget interessant tur til Hvidemose, hvor vi bl. a. så Holmens Gade, hvor vi endnu kunne se rakkernes kålgårdsgiger. Den 6. september holdt vi møde på Vinderup kommuneskole, hvor medlemmerne medbragte gamle fotografier og kort.

På generalforsamlingen den 4. oktober glædede formanden sig over det stigende medlemstal. Dette var i det sidste år steget fra 26 til 46 medlemmer. Han takkede også kommunen for et tilskud på 1000,- kr. samt deres tilsagn om at stille et kælderrum på Vinderup Bibliotek til vor rådighed. Der blev foretaget vedtægtsændringer, og foreningen blev tilsluttet „Sammenslutningen af lokalhistoriske Foreninger“. Bestyrelsen blev genvalgt, og kontingentet forblev uændret 10,- kr. pr. år. Efter kaffen blev filmen om rigsantikvar Glob samt Holstebro-filmen vist.

Der fandt nu et vendepunkt sted i foreningens historie, idet vi fremover skulle til at indrette os i vort eget lokale i bibliotekets kælder. Vi samlede her den 1. november og fik nedsat et arkivudvalg, som kom til at bestå af Harald Holm (formand), Harry Jensen, Johan Marx, Elise Skaurup Pedersen og Jens Holger Poulsen.

Den første onsdag i hver måned blev nu til klubaften, hvor medlemmerne kunne komme og arbejde med på indretningen af arkivet. Den 6. december viste bibliotekar Ulla Jacobsen rundt på biblioteket, og vi fik lov til at gennemse gamle bøger på loftet.

Kældertokalet blev nu malet, der blev lagt lys ind, lagt gulvtæppe på, reoler sat op og langt om længe opsat radiator. Det kulturelle arkiv – således blev det døbt – kunne nu begynde at modtage effekter. Vi har allerede fået mange ting, som vi takker givnerne for.

Den 7. marts 1973 møde, hvor revisor Frederiksens plastiske kort i krydsfinér blev gennemgået.

Vort største arrangement blev en stor og fin udstilling med lånte sager. Denne afholdt foreningen søndag den 25. marts på 80-års dagen for oprettelsen af Vinderup Bibliotek. Over 400 mennesker så udstillingen, hvilket må betegnes som en succes.

Forårsturene begyndte den 4. april med et besøg i Ejsing kirke, hvor pastor Hesselund viste os den meget seværdige kirke. Den 2. maj var vi på tur i egnen, hvor vi bl. a. besøgte den hellige kilde ved Blakskær. Den 6. juni besøgte de Hvalshøj jættestuer og Skive Museum. Vor sidste aftenudflugt i 1973 blev til Stubberkloster-ruinen i august, hvor pens. overlærer A. C. Nielsen, Vinderup, meget levende fortalte om ruinens historie.

HISTORISK SAMFUND FOR RINGKØBING AMT

Foreningsmeddelelser 1973

Årsmødet i Ringkøbing søndag den 25. februar 1973 havde samlet ca. 160 deltagere. Formanden, amtmand A. Bach, bød de mange fremmødte velkommen og omtalte ganske kort, at forslaget fra sidste generalforsamling om at indskrænke Historisk Samfunds møderække til et årligt møde var droppet. Der vil fortsat blive arrangeret to møder hvert år, og medlemmerne vil blive indkaldt til disse møder ved udsendelse af indbydelser.

Årsberetningen omtalte det forløbne års mødeaktivitet og „Hardsyssels Årbog 1972“, som udkom omkring 1. december 1972. Årbogen blev godt modtaget af pressen, idet samtlige lokale blade bragte store anmeldelser.

I 1972 fik samfundet en tilgang på 109 nye medlemmer, men der er også faldet mange fra, nogle er døde, andre udmeldt og enkelte har ikke meldt adresseforandring, hvilket medfører, at årbogen kommer retur, og vi har ingen ny adresse at sende den til.

Historisk Samfund havde den 1. februar 1973 i alt 1.329 medlemmer, men vi skal have mange flere medlemmer. Hvis man ganger medlemstallet med 188 ($1329 \times 188 = 249.852$), får man som resultat ca. 250.000, og dette tal svarer til amtets indbyggertal. Kan dette lille regnestykke ikke give stof til eftertanke. Der blev rettet en tak til alle, som havde gjort en indsats for at skaffe nye medlemmer, og den blev efterfulgt af en opfordring til stadig at gøre en indsats på dette område.

Det årlige kontingent, for hvilket man også modtager „Hardsyssels Årbog“, er nu 20,00 kr.

Historisk Samfund blev på Sammenlutningen af lokalhistoriske Foreningers årsmøde den 1.-3. september 1972 repræsenteret af landsretssagfører N. C. Skouvig og fru Rigmor Lillelund.

På initiativ fra Historisk Samfund blev den kongelige belønningsmedalje af 1. grad i guld med krone den 17. november 1972 overrakt lærer Esbern Jespersen, Vinding, og lærer Alfred Kaae, Ulfborg. Begge har gennem et langt liv ydet en stor indsats til belysning af Ringkøbing amts historie, dels i selvstændige bøger, dels i bidrag til „Hardsyssels Årbog“, ligesom begge også har gjort et stort arbejde som medlem af Historisk Samfunds styrelse.

Kassereren, bogtrykker Gadgaard Nielsen, aflagde regnskabet for 1972. Regnskabet og en liste over bidragydende kommuner og pengeinstitutter findes side 164.

Fra Dansk Historisk Fællesforening havde Historisk Samfund modtaget en check på 5.655,00 kr. Vor andel af det overskud, som det historiske billedværk om Danmark havde givet. Muligvis vil Historisk Samfund modtage et yderligere tilskud, når restlageret af værket er solgt.

Til styrelsen genvalgte amtmand A. Bach, konsul Eli Jepsen og lektor Gunnar Sandfeld.

Sekretæren, bibliotekar Kr. Bjerregård, gennemgik forslaget til nye vedtægter, som stort set var en ajourføring af vedtægterne fra 1932. De nye vedtægter, som blev vedtaget på generalforsamlingen, tilsende alle medlemmer sammen med denne årbog.

Efter generalforsamlingen talte læge Peder Svendsen, Tim, om „den praktiserende læge før, nu og i fremtiden“. Foredraget gav et fortrinligt billede af de forhold, som lægerne har arbejdet under i Vestjylland, da det byggede en hel del på ældre praktiserende lægers beretning, bl. a. distriktslæge Rambusch, Sjørup, og distriktslæge Djørup, Videbæk. Foredraget kom senere i uddrag som kronik i Ringkøbing Amts Dagblad. Tak til Ringkøbing Amts Dagblad, som på denne måde bragte det interessante foredrag ud til en videre kreds.

Sommermødet på Hardsyssel Ungdomsskole i Vejrum søndag den 3. juni 1973 havde samlet ca. 230 deltagere.

„Et amt – men dog så forskelligt af udseende og oprindelse – hvorfor?“ var titlen på det foredrag om det vestjyske landskabs geologi, som lektor Mogens Walther, Nr. Nissum, holdt. Foredraget, som var ledsaget af lysbilleder og kompendium, illustrerede på fortrinlig vis de kolossale kræfter, der har været medvirkende ved vort landskabs udformning.

Efter fælleskaffebordet gik turen til Vejrum kirke, hvor forstander Poul Hansen orienterede om kirken og dens særprægede altertavle.

Næste årsmøde i Ikast søndag den 24. februar 1974 på hotel Medi. – Borgmester O. Vestergaard-Poulsen, Ikast, vil fortælle om Ikast sogns historie. Nærmere program vil blive tilsendt medlemmerne, ligesom det også vil blive bekendtgjort i dagspressen. – Af hensyn til den nuværende situation bliver dagen måske ændret.

Hardsyssels Årbog. Bind 67 foreligger hermed som anden række bind 7. Som tidligere meddelt modtager årbogens redaktion gerne stof til årbogen. Husk, at også det, der skete i går, er historie. Ligger De inde med noget, som De mener kan interessere andre, så kontakt årbogens redaktion.

Forfatterhonoraret er 15,00 kr. pr. årbogsside + 25 sætryk af artiklen.

Ældre årgange af „Hardsyssels Årbog“ kan, så længe oplag haves, købes ved henvendelse til sekretæren, bibliotekar Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, 7500 Holstebro. Prisen for medlemmer er 5,00 kr. pr. årgang af 1. række (hvoraf endnu følgende kan leveres – enkelte haves dog kun i ganske få eksemplarer: 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1942, 1943, 1953, 1954, 1955) og 15,00 kr. pr. årgang af 2. række (hvoraf endnu følgende årgange kan leveres, men også her gælder det, at restoplagene er små: 1967, 1969, 1970, 1972).

Poul Mathias Nødskov: „Beskrivelse af Thimgård og Thim sogn“ (1787), som blev genoptrykt i 1968 med kommentarer af Alfred Kaae, kan endnu leveres. Medlemspris: 12,00 kr.

Alfred Kaae: „Fæster og husbonde i Hammerum herred“ (1971) kan også stadig leveres. Medlemspris: 12,00 kr.

Byttecentralen, A. G. Madsens Boghandel, Storegade 7, 6880 Tarm, søger udsolgte årgange af „Hardsyssels Årbog“. Vil De sælge, bytte eller købe gamle årgange, så prøv en henvendelse.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt optager alle interesserede som medlem. Det årlige medlemskontingent er 20,00 kr. Kontingentet bedes betalt straks efter årbogens modtagelse. Benyt det vedlagte girokort, som også bærer Deres medlemsnummer. Skal De rykkes for betalingen, skal vi bruge penge til porto og kontorhjælp, penge, som kunne have været brugt til noget bedre for Dem.

Indmeldelse kan ske hos alle styrelsesmedlemmer eller også ved skriftlig henvendelse (med oplysning om navn, stilling og adresse) til sekretæren. Den i årbogen indlagte folder har en indmeldelsesblanket, som kan benyttes. Er Deres nabo medlem, ellers giv ham indmeldelsesblanketten, og De er med til at støtte en god sag. Husk: Vi har kun 1329 medlemmer, der bor ca. 250.000 i amtet.

Udmeldelse bedes meddelt sekretæren. Hvis udmeldelse sker efter årbogens modtagelse, må årbogen enten betales eller returneres til Historisk Samfunds sekretær eller kasserer.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amts styrelse:

Amtmand A. Bach, Rindumgård, 6950 Ringkøbing.

Indvalgt 1966, formand fra 1967.

Bibliotekar Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, 7500 Holstebro.

Indvalgt 1963, sekretær fra 1966.

Bogtrykker Gadgaard Nielsen, Vasen 3-5, 7620 Lemvig.

Indvalgt 1950, kasserer fra 1966.

Konsul Eli Jepsen, Rugvænget 19, 7400 Herning.

Indvalgt 1962.

Seminarielektor C. W. Lebahn, Nissum Seminarieby, 7620 Lemvig.

Indvalgt 1968, medlem af redaktionen fra 1968.

Fru Rigmor Lillelund, Nygård, Naur, 7500 Holstebro.

Indvalgt 1967, medlem af redaktionen fra 1967.

Gårdejer Bent Raunkjær, Tingbækgård, Lyne, 6880 Tarm.

Indvalgt 1966.

Lektor Gunnar Sandfeld, Hjørnvej 39, 7600 Struer.

Indvalgt 1967, årbogens redaktør fra 1968.

Landsretssagfører N. C. Skouvig, Østerbrogade 26, Holstebro.

Indvalgt 1951, næstformand fra 1967.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt takker Ringkøbing amtskommune, amtets kommuner og de pengeinstitutter, som ved tilskud har muliggjort Samfundets arbejde.

Med venlig hilsen
Styrelsen

Regnskab for Historisk Sæmfund for Ringkøbing Amt

21. februar 1972 – 21. februar 1973

<i>Indtægter</i>	
Indestående på giro og i bank	10.471,40
Medlemskontingent	33.758,00
Salg af årbøger	3.485,04
Statstilskud	3.000,00
Tilskud fra Ringkøbing Amt	1.000,00
Tilskud fra Dansk Historisk Fællessamling	5.665,00
Tilskud fra kommuner: Brande kommune, Egvad kommune, Herning kommune, Holmsland kommune, Holstebro kommune, Ikast kommune, Lemvig kommune, Struer kom- mune, Thyholm kommune, Trehøje kommune, Ulfborg-Vemb kommune, Videbæk kommune, Vinderup kommune, Aaskov kommune, Thyborøn kommune, Skjern kommune, Ringkøbing kommune	2.025,00
Tilskud fra pengeinstitutter: Holstebro Bank A/S, Holstebro Spare- og Lånekasse, Sparekassen Lemvig, A/S Midtbank, Herning, Ringkøbing Bank, Ringkøbing Landbobank, Ringkøbing og Omegns Sparekasse, Tangsø Sparekasse, Videbæk Bank, Hammerum Herreds Spare- og Lånekasse, Skjern Sparekasse, Ulfborg Sparekasse, A/S Nordvestbank, Lemvig, Holstebro Landmandsbank	1.650,00
Renter	653,29
	Kr. 61.707,73

<i>Udgifter</i>	
Skyldige omkostninger 1971	10.199,20
Årbogens trykning 1972	20.205,50
Ekspedition og porto	4.978,00
Honorarer vedr. årbogen	3.225,00
Kontorudgifter	1.026,53
Annoncer, møder og foredrag	3.486,51
Kontingent	546,30
Gaver og blomster	322,10
Indbinding af årbøger	1.041,15
Porto	1.520,70
Tilskud til Stabybogen	500,00
Indestående på konto 604116-8	7.502,10
Indestående på folio 100836	5.534,48
Indestående på giro	1.620,16
	Kr. 61.707,73

Gadgaard Nielsen

Regnskabet gennemgået og fundet i orden.
Bilag og bankbøger forevist.

Lemvig, den 17. februar 1973.

Kn. Engby-Larsen
sign.

Borge Nielsen
sign.

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt

1971-72

Udvalget bringer også supplement til tidligere lister, som var optaget i „Hardsyssels Årbog“ 1969 og 1971. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opstillet efter decimalklassedelingen, er udarbejdet af Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, som er interesseret i at høre om eventuelle mangler, der så vil blive optaget på næste liste.

00.4 Boghandel

Froland, Aleks.

Bollerups Boghandel, 1871 24. august 1971. Nogle blade af en hundredårig vestjysk boglades historie. 1971. 48 sider, ill.

01.7 Lokalbibliografier

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1969-70. Ved Kr. Bjerregård. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 95-101).

02.28 Biblioteksvæsen

Biblioteksstruktur i Ringkøbing amt. Betænkning udarbejdet af en arbejdsgruppe, nedsat af Bibliotekskredsen for Ringkøbing amt. - 1972. 40 blade, illustreret.

02.91 Arkiver

Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt. (Hardsyssels Årbog, Række 2, bind 5, 1971, side 111-117, og bind 6, 1972, side 138-145).

06.6 Museer

Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt. (Hardsyssels Årbog, Række 2, bind 5, 1971, side 111-117, og bind 6, 1972, side 138-145).

22 Bibelen

Gravensen, J.

En „bibelhistorie“. [Om Hee kirkes bibel]. (Hardsyssels Årbog, Række 2, bind 6, 1972, side 55-61, illustreret).

24.4 Åndelige sange

Poulsen, P.

En Hardsyssel-sangbog, der fik sanghistorisk betydning. (Hardsyssels Årbog, Række 2, bind 6, 1972, side 5-21, illustreret).

27.65 Kirkesamfund udenfor folkekirken

Sønderup, Jens

En religiøs vækkelse og dens udvikling gennem et århundrede. 1970. 67 sider, ill. Vækkelsesbevægelse på Herning-egnen.

27.67 Kirkehistorie

Harboøre

Poulsen, P.

En Hardsyssel-sangbog, der fik sanghistorisk betydning. (Hardsyssels Årbog, Række 2, bind 6, 1972, side 5-21, illustreret).

Hee

Gravensen, J.

En „bibelhistorie“. [Om Hee kirkes bibel]. (Hardsyssels Årbog, Række 2, bind 6, 1972, side 55-61, illustreret).

Herning-egnen

Sønderup, Jens

En religiøs vækkelse og dens udvikling gennem et århundrede. 1970. 67 sider, ill.

Ikast

Andersen, Ditlev

Ikast kirke. 1970. 28 sider, illustreret.

Ribe stift

Nedergaard, Paul

Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie (kirkelig geografi) 1849-1949. Eget forlag, 1966-68. Bind 9A og 9B.

Ribe stift

Ribe stiftsbog. 1970-72.

Viborg stift

Viborg stifts årbog. 1972.

31.2 Befolkningslære

Befolkningsfremskrivninger 1970-1990.

Kommuner. Udgivet af Landsplanudvalgets Sekretariat. 1971. Bind 2 (Sønderjyllands, Ribe, Vejle og Ringkøbing amtskommuner).

Holstebro. Befolkning, beskæftigelse, areal.

Udgivet af Institut for Center-planlægning. 1971. 61 sider, illustreret.

Befolkningsprognose for Holstebro storkommune. Beskæftigelsesprognose for Holstebro storkommune 1985. Arbejdspladsernes etagearealforbrug i 1965 og etagearealbehov i 1985. Arealprognoser og planlægningen. Sammenfatning af resultater.

32.61 **Udvandringshistorie**

Winther, Chr.

Jens Mikael Thøgersen Winther. Født i Opsund, Brejning sogn, den 25. oktober 1874. Død i Kobe, Japan, d. 2. marts 1970. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 49-62, illustreret).

33.129 **Fagforeninger**

Arbejds mændene i Holstebro. Erindringskrift udgivet af DASF afdeling A, Holstebro, ved 75-års jubilæet 16. september 1971, der fejredes 2. oktober 1971 i Holstebro-Hallen. Redigeret af J. S. Grove. 1971. 88 sider, ill.

Madsen, Lorentz

D.S.M.F. Holstebro afdeling. 1896 - 16. september - 1971. 1971. 23 sider, illustreret.

33.194 **Egnsanalyser**

Holstebro

Holstebro storkommune. Ved Jens Johansen m. fl. 1971. 120 sider, illustreret og 1 kort.

Lemvig

Udviklingsplan for Lemvig-egnen. Udgivet af Lemvig Kommune. 1972. 25 blade, ill.

33.221 **Banker og sparekasser**

Andersen, Andreas

Tangø Sparekasse. Bøvling-Flynder, Møborg-Nees samt Gjording-Vemb og Buur sognes spare- og lånekasse. 1870 - 10. juni - 1970. 1970. 23 sider, illustreret.

En *bank* i Vestjylland og dens egn. Banken. Ringkjøbing Bank gennem 100 år. Udarbejdet af Aleks. Frøland. Egnet. Det hvide sand, det grønne og brune land. Fotografier: Inga Aistrup. Udgivet af Ringkjøbing Bank, 1972. 28+50 sider, illustreret.

Kjeldsen, H. S.

Bording med sparekasse. 1870-1970. 1970. 45 sider, ill.

Man skal vokse med sine omgivelser. Udgivet af Sparekassen Midtjylland. 1972. 30 sider, illustreret.

33.84 **Grundværdikort**

Grundværdikort over købstæderne i Vejle, Ringkjøbing og Ribe amter. Struer, Holstebro, Herning, Lemvig, Ringkjøbing, Skjern, Ribe,

Varde samt Tarm og Grindsted byer ved 14. alm. vurdering pr. 1. august 1969. Udgivet på foranstaltning af Statens Ligningsdirektorat. 1971. 189 sider, illustreret.

33.956 **Boligselskaber**

Boligbyggeri gennem 25 år. 1945-1970. Udgivet af Boligselskabet „Holstebro“. 1970. 23 sider, illustreret.

34.31 **Forbrydelser**

Langer, A. V.

Strandhugst. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 20-22, 32-34, 40-43, 55-58 og 66-67, ill.).

Risbjerg Thomsen, S. K.

Drama i landsbyen. Barnemord og natmandskonflikt i en vestjysk landsby for 200 år siden. [Kirsten Christensdatter i Hovgård, Vorgod, myrder et barn. 1750]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 81-82).

36.1 **Kommuneinddeling**

Bach, A.

Den nye kommuneinddeling i Ringkjøbing amt. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 5-22, illustreret).

37.086 **Spejdvæsen**

KFUM-spejderne i Herning. 50-års jubilæum. 1970. 24 sider, illustreret.

37.17 **Læreruddannelse**

Det *Nødvendige* Seminarium. For gruppen: Mogens Amdi Petersen. 2. udgave. 1971. 93 sider, illustreret.

Det *Nødvendige* Seminarium. Redigeret af gruppen ved Mogens Amdi Petersen. 1972. 56 sider, illustreret. (Unge Pædagogers Pædagogiske Serie, A7).

37.18 **Seminarier**

Det *Nødvendige* Seminarium

Det *Nødvendige* Seminarium. For gruppen: Mogens Amdi Petersen. 2. udgave. 1971. 93 sider, illustreret.

Det *Nødvendige* Seminarium

Det *Nødvendige* Seminarium. Redigeret af gruppen ved Mogens Amdi Petersen. 1972. 56 sider, illustreret. (Unge Pædagogers Pædagogiske Serie, A 7).

37.414 **Højskoler**

Den Rejsende Højskole

Amdi Petersen, Mogens

Den Rejsende Højskole. (Højskolebladet. Årgang 95, 1970, side 438-440).

37.5 Skolehistorie**Holstebro***Larsen, Svend*

En skolestrid i Holstebro 1707 og dens baggrund. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 77-80).

39.3 Folketro*Brøndegaard, V. J.*

Lyng og ask som vejprofeter. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, s. 129-131).

Æ *Rinum* dowter. [Lars Kanneworff Andersen]. (Ringkjøbing Årbog. 1971/72, side 2-14, illustreret).

39.4 Dagligliv*Risbjerg Thomsen, S. K.*

Drama i landsbyen. Barnemord og natmandskonflikt i en vestjysk landsby for 200 år siden. [Vorgod]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 81-85).

39.43 Dagligliv på landet*Bailum, Henry*

Skøjere og skarnsfolk. Kulturhistorisk skildringer. 1971. 56 sider, illustreret.

Rambusch, S. H. A.

Glimt fra dagliglivet på den vestjyske hede i slutningen af 1800-tallet. Sammen drag af en gammel distriktslæges, S. H. A. Rambusch's iagttagelser fra de midt- og vestjyske hedeegne i årene 1890-1904. (Årbogen for Skjern. Årgang 31, 1972, side 1-5, ill.).

39.45 Fiskerliv

Boltværksnak. Gamle fiskere fortæller. Ved Palle Bruus Jensen og Flemming Thiiim. 1972. 160 sider, illustreret. (Heri: Hvide Sande: Ulykken 1951, da redningsbåden kæn-trede (side 39-45), Holmsland Klit: Femte strandfoged i slægten Dahl (side 54-62), Thorsminde: Vi fiskerbørn fik bryst, til vi kunne spise fisk (side 95-101)).

Vejen-Larsen, Jens

Juleindkøb og julegilde og noget om livet på havet for omkring 100 år siden. (Tidskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 139-140, illustreret).

40.164 Landkort**Ringkjøbing amt**

Naturen i Ringkjøbing amt. Udgivet af Fredningsplanudvalget f. Ringkjøbing amt. 1971. 1 kort.

Tekst og tegninger af Knud Dahl i samarbejde med Fredningsplanudvalgets Sekretariat.

46.4 Ringkjøbing amt. Byer og egne**Ringkjøbing amt**

En bank i Vestjylland og dens egn. Banken. Ringkjøbing Bank gennem 100 år. Udarbejdet af Aleks. Frøland. Egnen. Det hvide sand, det grønne og brune land. Fotografier: Inga Aistrup. Udgivet af Ringkjøbing Bank, 1972. 28+50 sider, illustreret.

Ringkjøbing amt

Hardsyssels Årbog. Udgivet af Historisk Samfund for Ringkjøbing Amt. Række 2, bind 5-6. 1971-72.

Ringkjøbing amt*Lauring, Palle*

Nord- og Vestjylland. Med fotografier af Inga Aistrup. 1972. 267 sider, illustreret. (Heri: Fra Gredsted Bro til Ringkjøbing. Fra Dejbjerg til Holmslands Klit. Fra Vedersø til Hjerl Hede. Fra Holstebro til Hvidbjerg kirke).

Ringkjøbing amt

Naturen i Ringkjøbing amt. Udgivet af Fredningsplanudvalget f. Ringkjøbing amt. 1971. 1 kort.

Tekst og tegninger af Knud Dahl i samarbejde med Fredningsplanudvalgets Sekretariat.

Ringkjøbing amt

Præsteindberetninger til Ole Worm. Ved Frank Jørgensen. Under tilsyn af John Kousgaard Sørensen. Udgivet af Landbohistorisk Selskab. 1970. Bind 1. Indberetninger fra Alborg og Ribe stifter 1625-42.

Ringkjøbing amt

Ringkjøbing amt. Landskabsanalyse 1972. Udgivet af Fredningsplanudvalget for Ringkjøbing Amt. 1972. 122 sider, illustreret.

Landskabsanalysens formål og indhold. Almindelig beskrivelse. Landskabets udvikling. Administrative forhold. Kulturhistoriske interesser. Naturhistoriske interesser. Undervisningsmæssige interesser. Fritidslivets interesser. Sammenfattende vurdering af fredningsintereserområder. Landskabsanalysens anvendelse.

Brande

Brande sogns historie. Af T. Bundgaard Lassen og Lars Nielsen. 2. udgave. Brande Byråd, 1972-. Bind 1-, illustreret.

1. Af T. Bundgaard Lassen.

Brande

Dispositionsplan for Brande Kommune. Udgivet af Brande Kommune. 1970. 53 sider, illustreret og 1 kort.

Dejbjerg

Strandbygaard, J. C.

Om dejbjergvognene. (Årbogen for Skjern. Årgang 30, 1971, side 1-10, illustreret).

Grøntoft

Møbl, Ulrik

Oksehorn fra førromersk jernalder. Horn-

- skederne fra „Nørrekær“ og „Grøntoft“, Vestjylland. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1971, side 61-69, illustreret).
- Hagebrogård**
Jørgensen, Erik
 Hagebrogård-jættestuen. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1971, side 77-92, illustreret).
- Hammerum herred**
Jepsen, Eli
 Tekstilindustriens udvikling i Hammerum herred. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 33-48, illustreret).
- Hammerum herred**
Kaae, Alfred
 Fæster og husbonde i Hammerum herred. Udgivet af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. 1971. 107 sider, illustreret.
- Herning**
Gjedding-Thisted, Sv. A.
 Landsbyen Herning 1900-1914. 1972. 61 sider, illustreret.
- Herning**
Gullestrup i Herning. (Arkitekten. Årgang 74, 1972, side 425-431, illustreret).
- Herning**
Herning dispositionsplan. Udgivet af Herning Kommune. 1970. 201 sider, illustreret og 1 kort.
- Herning**
Mammen, Hans
 Gullestrup ved Herning. (Byplan. Årgang 24, 1972, side 79-84, illustreret).
- Hind herred**
Becker, C. J.
 Hal og hus i yngre bronzealder. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1972, side 5-16, ill.).
- Holstebro**
Contact avec le Danemark. Editeur: Det danske Selskab. 1971. 44 s., illustreret. (Heri: J. Johansen: Holstebro – une ville a vivre. Flemming Nørh: L'urbanisation à Holstebro. J. Plaetner: Musique pour tous. Le théâtre vivant (Henning Fisker: L'association théâtrale – Nordvestjysk Teaterkreds. Inger Landsted: Théâtre Odin). Poul Vad: Arts plastiques a l'échelle d'une ville).
- Holstebro**
Contact with Denmark. Edited by Det danske Selskab. 1971. 36 s., illustreret. (Heri: J. Johansen: Holstebro – a place to live. Flemming Nørh: Town planning in Holstebro. J. Plaetner: Music for all. Henning Fisker: The theatre association Nordvestjysk Teaterkreds. Inger Landsted: The Odin Theatre. Poul Vad: Art in a provincial town).
- Holstebro**
Detailhandelens lokaliseringmønster. Indkøbsvaner og omsætningsændringer i en provinsby [Holstebro] og dens opland. Udgivet af Danmarks Erhvervsfond. 1971. 153 sider, illustreret.
- Udarbejdet af Institutet for Center-planlægning i nært samarbejde med Holstebro Kommune.
- Holstebro**
Grønne områder i Holstebro. Udarbejdet af Institut for Centerplanlægning m. fl. 1972. 20 blade + 4 kort + mappe med kortbilag.
- Holstebro**
Holstebro. Befolkning, beskæftigelse, areal. Udgivet af Institut for Center-planlægning. 1971. 61 sider, illustreret.
 Befolkningsprognose for Holstebro storkommune. Beskæftigelsesprognose for Holstebro storkommune 1985. Arbejdspladsernes etagearealforbrug i 1965 og etagearealbehov i 1985. Arealprognoser og planlægningen. Sammenfatning af resultater.
- Holstebro**
Holstebro – en by med trivsel? Vestjyllands centrum (set med 14 journalistelevs øjne). Udgivet af Danmarks Journalisthøjskole, 1972. Forskellig paginerings.
- Holstebro**
Holstebro storkommune. Ved Jens Johansen m. fl. 1971. 120 sider, illustreret og 1 kort.
- Holstebro**
Kloborg, Jørgen
 Holstebroerier. En bog om livet i Holstebro på godt og ondt skildret af Joker. 1971-72. Årgang 1-2, illustreret.
- Holstebro**
Kontakt mit Dänemark. Herausgeber: Det danske Selskab. 1971. 48 sider, illustreret. (Heri: J. Johansen: Holstebro – eine Stadt in der man leben kann. Flemming Nørh: Stadtplanung in Holstebro. J. Plaetner: Musik für alle. Lebendiges Theater (Henning Fisker: Der Theaterverein Nordwestjütischer Theaterkreis. Inger Landsted: Das Odin-Theater). Poul Vad: Künstlerisches Gestalten in einer Stadt).
- Hoven**
Hvelplund Jensen, Kristen
 Træk af Houens sogns historie, Nørre Horne herred, Ringkøbing amt. 1971. 10+177 sider, ill. og 1 kort.
- Idum**
Moustgaard, Ernst
 Æ yw saen. 1971. 15 sider, illustreret.
- Ilskov**
Siggaard, Jens
 Nogle rettelser [til H. P. Hansen] „Hedebonder i tre slægtled“. [Rettelser til oplysninger om Ilskov sogn]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 92-93).

- Jattrup**
Madsen, Torsten
 Grave med teltformet overbygning fra tidlig-neolitik tid. (Jattrup, Sevel s., Ginding h., Ringkøbing a.). (Kuml. 1971, side 132-134, illustreret).
- Lemvig**
Dam, N. Jensen
 Mattrups villa i Lemvig og kreaturhandler Niels Mattrup. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 109-121, illustreret).
- Lemvig**
Udviklingsplan for Lemvig-egnen. Udgivet af Lemvig Kommune. 1972. 25 blade, ill.
- Nørrekær**
Becker, C. J.
 To stenlægninger med førromersk keramik fra Nørrekær [Nørre Omme sogn], Vestjylland. (Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. 1971, side 52-59, illustreret).
- Nørrekær**
Møbl, Ulrik
 Oksehorn fra førromersk jernalder. Hornskedene fra „Nørrekær“ og „Grøntoft“, Vestjylland. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1971, side 61-69, illustreret).
- Ringkøbing**
 De næsten ukendte. Skilderier fra 1800-årene. Til P. V. Glob. Teksten af Palle Friis, Holger Rasmussen og Svend Thomsen. Særdugave af Arv og Eje. Udgivet af Dansk kulturhistorisk Museumsforening. 1971. 96 sider, illustreret. (Heri: Prospekt af Ringkøbing set fra øst (side 20-23), Bryggergård i Ringkøbing (side 32-33)).
- Ringkøbing**
Ringkøbing Årbog. 1970/71–1971/72. Årgang 45-46.
- Skjern**
Årbogen for Skjern. Udgivet af Strandbygaardss Bogtrykkeri. 1971-72. Årgang 30-31, illustreret.
- Skjernåkanalen**
Mølgaard Nielsen, M.
 Rids af engvandingens historie i anledning af hundredåret for Skjernåkanalens tilblivelse. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 75-90, illustreret).
- Staby**
Kaae, Alfred
 Staby sogn. Til minde om herremænd, præster, gode kvinder og mænd i sognet og dem fra Skejby. Udgivet af det sidste sogneråd i Staby sogn. 1972. 469 sider, illustreret + 1 bilag.
- Stadil**
Jensen, Peder
 Minder fra Stadil sogn. Nedskrevet i 1929. Meddelt ved Olav Jensen. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 86-89).
- Struer**
Struer Kommune
 Dispositionsplan for Struer kommune 1972. Ved Sv. A. Jensen, H. H. Skaarup og J. M. Jespersen. 1972. 82 sider + 2 tavler og 1 kort.
- Sørvad**
Hald Jespersen, Dagmar
 Erindringer fra en „blandet landhandel“ i Sørvad. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 91-96).
- Tipperne**
Westerlund, N.
 Barndoms-, ungdoms- og alderdomserindringer fra Værn- og Tipper-enge i tiden fra ca. 1884 til 1964. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 97-107).
- Ulfborg**
 Der ligger guld under gyvelrod. Ulfborg plantage gennem hundrede år 1871–1971. Ved Alfred Kaae. Udgivet af Ulfborg Plantage. 1971. 59 sider, illustreret.
- Vestjylland**
Borg, Jørgen
 Vestjyske billeder. 1972. 120 sider, illustreret.
- Vestjylland**
Vestkysten. Af B. K. S. Rasmussen og Alan Hjorth Rasmussen. Udgivet i samarbejde m. Danmarks Naturfredningsforening. 1972. 140 sider, illustreret.
- Vestjylland**
Vestkysten fra Blåvand til Ringkøbing. Redigeret af H. Meesenburg. 1971. (Bygd, årgang 2, nr. 2).
 Ho og Oksby sogne. Filsø. Ringkøbing fjord. Nymindegab. Holmsland Klit.
- Vibholm**
Ridder, Johs.
 En vestjysk bondegård omkring 1870. [Vibholm i Madum sogn]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 63-73).
- 50.26 Vildtreservater**
Jepsen, P. Uhd
 Vildtreservatet Felsted Kog. Vildtbiologisk Station, 1972. 60 sider, illustreret. (Danske Vildtundersøgelser, 17). (Meddelelse fra Vildtbiologisk Station, 88).
- 55.4 Geologi**
Braun Christensen, Ole
 Øvre silur i dybdeboringen Nøvling nr. 1 i Midtjylland. Geologiske rapporter. English summary. 1971. 24 sider, illustreret + 2 tavler. (Danmarks Geologiske Undersøgelse, Rapport, 7).
- 58.83 Fugleliv**
Knudmosen. Af Esben Donnerborg og Tage Holdgaard Andersen. 1971. 47 blade, illustreret.

Mosen dengang. Mosen i dag. Feltbestemmelse af fugle. Fuglelivet i Knudmosen. Ynglende fugle. Ikke ynglende fugle. Mosen værdi for Hernings borgere.

Nyt fra Tipperne. Af Hans Skotte Møller og Niels Hannow. (Feltornitologen. Årgang 14, 1971, side 134-135, illustreret).

63.013 Landbrugeregnskab

Ridder, Johs.

En vestjysk bondegård omkring 1870. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 63-73).

63.06 Landboforeninger

Brande-Thyregod Landboforening 1895-1970.

Redigeret af Th. Jessen. 1970. 52 sider, ill.

Møller, K.

Hammerum Herreds Landboforening 1846-1971. Et jubilæumskrift. Udgivet af foreningen. 1971. 104 sider, illustreret.

63.09 Landbrugets historie

Kaae, Alfred

Fæster og husbonde i Hammerum herred. Udgivet af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. 1971. 107 sider, illustreret.

Ridder, Johs.

En vestjysk bondegård omkring 1870. [Vibholm i Madum sogn]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 63-73).

63.14 Vanding og afvanding

Mølgaard Nielsen, M.

Rids af engvandingens historie i anledning af hundredåret for Skjernåkanalens tilblivelse. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 75-90, illustreret).

63.4 Plantager

Der ligger guld under gyvelrod. Ulfborg plantage gennem hundrede år 1871-1971. Ved Alfred Kaae. Udgivet af Ulfborg Plantage. 1971. 59 sider, illustreret.

65.09 Handelshistorie

Hald Jespersen, Dagmar

Erindringer fra en „blandet landhandel“ i Sørvad. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 91-96).

65.57 Detailhandel

Detailhandelens lokaliseringmønster. Indkøbsvaner og omsætningsændringer i en provinsby [Holstebro] og dens opland. Udgivet af Danmarks Erhvervsfond. 1971. 153 sider, illustreret.

Udarbejdet af Institutet for Center-planlægning i nært samarbejde med Holstebro Kommune.

65.86 Postvæsen

Nielsen, Martin

En gammel postmands erindringer. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 89-92).

65.98 Redningsvæsen. Søulykker

Christensen, P. E.

Hvorfor strandede „St. George“ og „Defence“ på vestkysten? (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 39, 1972, side 51-55, illustreret).

Disse brave mænd i deres små både langs vestkysten. Opsynsmand Søren Madsen, Thorsminde, fortæller om arbejdet som redningsmand, hvor han var med til at redde 103 nødstedte søfolk. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 63-64).

Flyvholm redningsbåd bliver foreløbig i Langerhuse. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 39, 1972, side 162).

Flyvholm redningsbåd vil blive bevaret på museet i Lemvig. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 48, 1971, side 100).

Hvide Sande redningsbåd bjærgede svensk lystsejler i havn med 8 om bord. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 88).

Langer, A. V.

Af Flyvholm redningsstations arkiv, blik på redningsvæsenets historie. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 39, 1972, side 27-30, illustreret).

Langer, A. V.

Af Flyvholm stations arkiv. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 39, 1972, side 65-70 og 80).

Larsen, Flemming

I aktion tre gange i løbet af kun 4 timer. [Redningsaktioner i Hvide Sande 7/7 1972]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 39, 1972, side 94).

Mindesammenkomst i Hvide Sande - de omkomne redningsmænd er ikke glemt. [Ulykken 9/12 1951]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 39, 1972, side 8-10, ill.).

Ni mand bjærget i land med redningsstol, og fire mand reddet med helikopter. [Flydekranen „Herkules“ fra olieborerplatformen „Britannia“ strandet ved Bjerregård]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 136-138, illustreret).

Ny redningsbåd til 1,5 mill. kr. ventes stationeret i Thyborøn. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 123).

Den *nye* Thyborøn-redningsbåd er nu under bygning. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 39, 1972, side 63-64, illustreret).

En *sjømann* får borgerrådsmedalje. [Nordmanden Niels Hansen Steens indsats i redningsarbejdet ved den jyske vestkyst under stormen i oktober 1860]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 51-55, illustreret).

To hollandske trawlere strandet ved Houvig. [HA 30 „Cornelis“ og HA 6 „Lollkje“]. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 18-19).

67.7 Tekstilindustri

Jepsen, Eli

Tekstilindustriens udvikling i Hammerum herred. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 33-48, illustreret).

69.54 Kystbeskyttelse

Dam, N. Jensen

Vandbygningsvæsenet – dets opgaver og arbejdsområder. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 63-72, illustreret).

69.9 Brunkulejer

Det *jyske* brunkuleventyr. Glimt fra brunkulsområdet 1971. Foto: Andreas Duedahl. Jysk Klondyke. En skildring fra brunkulsejerne på den jyske hede. Af A. Duedahl Madsen og Eivind Sulkiær. 1971. 171 sider, ill.

70.96 Kunst

Contact avec le Danemark Editeur: Det Danske Selskab. 1971. 44 s., illustreret. (Heri: Poul Vad: Plastiques à l'échelle d'une ville). [Holstebro].

Contact with Denmark. Edited by Det Danske Selskab. 1971. 36 sider, illustreret. (Heri: Poul Vad: Art in a provincial town). [Holstebro].

Kontakt mit Dänemark. Herausgeber: Det Danske Selskab. 1971. 48 s., illustreret. (Heri: Poul Vad: Künstlerisches Gestalten in einer Stadt). [Holstebro].

71.084 Fritidshuse

Fritid 72. Falen sommerby. Udgivet af Tarm Håndværker- og Industriforening. 1972. 198 sider, illustreret.

71.884 Kirker

Holstebro

Møller, Erik

Nørrelandskirken, Holstebro. Arkitekter: Inger og Johannes Exner. (Arkitektur. Årg. 15, 1971, side 22-29, illustreret).

Ikast

Andersen, Ditlev

Ikast kirke. 1970. 28 sider, illustreret.

Rind

Søby, N. C.

Mindetavle over 6 faldne soldater i Rind kirke, Hammerum herred. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 23-35).

71.956 Byplaner

Ringkøbing amt

Ringkøbing amt. Landskabsanalyse 1972.

Udgivet af Fredningsplanudvalget for Ringkøbing Amt. 1972. 122 sider, illustreret.

Landskabsanalysens formål og indhold. Almindelig beskrivelse. Landskabets udvikling. Administrative forhold. Kulturhistoriske interesser. Naturhistoriske interesser. Undervisningsmæssige interesser. Friluftslivets interesser. Sammenfattende vurdering af fredningsinteresseområder. Landskabsanalysens anvendelse.

Brande

Dispositionsplan for Brande Kommune. Udgivet af Brande Kommune. 1970. 53 sider, illustreret og 1 kort.

Herning

Gullestrup i Herning. (Arkitekten. Årgang 74, 1972. side 425-431, illustreret).

Herning

Herning dispositionsplan. Udgivet af Herning Kommune. 1970. 201 sider, illustreret og 1 kort.

Herning

Mammen, Hans

Gullestrup ved Herning. (Byplan. Årgang 24, 1972, side 79-84, illustreret).

Holstebro

Contact avec le Danemark. Editeur: Det Danske Selskab. 1971. 44 s., illustreret. (Heri: Flemming Nøhr: L'urbanisation à Holstebro).

Holstebro

Contact with Denmark. Edited by Det Danske Selskab. 1971. 36 sider, illustreret. (Heri: Flemming Nøhr: Town planning in Holstebro).

Holstebro

Gronne områder i Holstebro. Udarbejdet af Institut for Center-planlægning m. fl. 1972. 20 blade + 4 kort + mappe med kortbilag.

Holstebro

Holstebro. Befolkning, beskæftigelse, areal. Udgivet af Institut for Center-planlægning. 1971. 61 sider, illustreret.

Befolkningsprognose for Holstebro storkommune. Beskæftigelsesprognose for Holstebro storkommune 1985. Arbejdspladsernes etagearealforbrug i 1965 og etagearealbehov i 1985. Arealprognoser og planlægningen. Sammenfatning af resultater.

Holstebro

Holstebro storkommune. Ved Jens Johansen m. fl. 1971. 120 sider, illustreret og 1 kort.

Holstebro

Kontakt mit Dänemark. Herausgeber: Det Danske Selskab. 1971. 48 sider, illustreret. (Heri: Flemming Nøhr: Stadtplanung in Holstebro).

Lemvig

Udviklingsplan for Lemvig-egnen. Udgivet af Lemvig Kommune. 1972. 25 blade, ill.

Struer**Struer Kommune**

Dispositionsplan for Struer Kommune 1972. Ved Sv. A. Jensen, H. H. Skaarup og J. M. Jespersen. 1972. 82 sider + 2 tavler og 1 kort.

73.08 Mindesmærker

Mindeanlæg i Thyborøn i stedet for mindemur. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 19).

74.6 Malerkunst

De *næsten* ukendte. Skilderier fra 1800-årene. Til P. V. Glob. Teksten af Palle Friis, Holger Rasmussen og Svend Thomsen. Særudgave af Arv og Eje. Udgivet af Dansk Kulturhistorisk Museumsforening. 1971. 96 sider, illustreret. (Heri: Prospekt af Ringkøbing set fra øst (side 20-23), Bryggergård i Ringkøbing (side 32-33)).

77.096 Teatervæsen

Contact avec le Danemark. Editeur: Det Danske Selskab. 1971. 44 sider, illustreret. (Heri: Le théâtre vivant (Henning Fisker: L'association théâtrale - Nordvestjysk Teaterkreds. Inger Landsted: Théâtre Odin)).

Contact with Denmark. Edited by Det Danske Selskab. 1971. 36 sider, illustreret. (Henning Fisker: The theatre association Nordvestjysk Teaterkreds. Inger Landsted: The Odin Theatre).

Kontakt mit Dänemark. Herausgeber: Det Danske Selskab. 1971. 48 sider, illustreret. (Heri: Lebendiges Theater (Henning Fisker: Der Theaterverein Nordwestjütischer Theaterkreis. Inger Landsted: Das Odin-Theater)).

Team - oktober 70. (TTT. Teatrets Teori og Teknikk. Nordisk teatertidsskrift. Nummer 17 (Gruppeteater i Norden. En hvidbog), 1972, side 9-10, illustreret).

78.07 Musikundervæning

Contact avec le Danemark. Editeur: Det Danske Selskab. 1971. 44 sider, illustreret. (Heri: J. Plaetner: Musique pour tous). [Holstebro].

Contact with Denmark. Edited by Det Danske Selskab. 1971. 36 sider, illustreret. (Heri: J. Plaetner: Music for all). [Holstebro].

Kontakt mit Dänemark. Herausgeber: Det Danske Selskab. 1971. 48 sider, illustreret. (Heri: J. Plaetner: Musik für alle). [Holstebro].

78.61 Sange for én stemme og klaver**Saudal, Troels**

Hedens plovmand. Melodi til et digt af Niels Hjort Gregersen. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 110).

79.61 Atletik

Athletikklubben „Holstebro“ 50 år. Udgivet af Athletikklubben „Holstebro“. 1970. 35 sider, illustreret.

79.929 Jagterindringer**Westerlund, N.**

Barndoms-, ungdoms- og alderdomserindringer fra Værn- og Tipper-enge i tiden fra ca. 1884 til 1964. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 97-107).

81.65 Dansk litteraturhistorie. 1930-**Bjerregaard, Jacob**

Pastor Munk i Vedersø. Nogle erindringer. 1971. 27 sider, illustreret.

86.77 Jysk skønlitteratur**Steffensen, Steffen**

Billinger å brokker. 58 jyske digte. 1972. 69 sider.

Steffensen, Steffen

En samling smådigte. [Vestjysk dialekt]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 127-129).

Steffensen, Steffen

Skowwel å dejn. Jyske digte. Tegninger af Johannes Bæch. 1970. 87 sider, illustreret.

89.667 Jysk sprog**Skastrup, Peter**

Suffikset - / lle i vestjysk. (Studier i dansk dialektologi og sproghistorie tilegnet Poul Andersen på halvfjerdårsdagen den 8. juni 1971. 1971, side 313-319).

91.151 Stenalderen**Jørgensen, Erik**

Hagebrogård-jættestuen. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1971, side 77-92, illustreret).

Madsen, Torsten

Grave med teliformet overbygning fra tidlig-neolitik tid. (Jattrup, Sevel s., Ginding h., Ringkøbing a.). (Kuml. 1971, side 132-134, illustreret).

91.153 Bronzealderen*Becker, C. J.*

Hal og hus i yngre bronzealder [Hind herred]. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1972, side 5-16, illustreret).

91.155 Jernalderen*Becker, C. J.*

To stenlægnings med førromersk keramik fra Nørrekær, Vestjylland. (Årbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie. 1971, side 52-59, illustreret).

Møhl, Ulrik

Oksehorn fra førromersk jernalder. Hornskederne fra „Nørrekær“ og „Grøntoft“, Vestjylland. (Nationalmuseets Arbejdsmark. 1971, side 61-69, illustreret).

Strandbygaard, J. C.

Om dejbjergvognene. (Årbogen for Skjern. Årgang 30, 1971, side 1-10, illustreret).

96.5 Treårskrigen 1848-50*Søby, N. C.*

Mindetavle over 6 faldne soldater i Rind kirke, Hammerum herred. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 23-35).

96.6 Krigen 1864*Søby, N. C.*

Mindetavle over 6 faldne soldater i Rind kirke, Hammerum herred. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 23-35).

99.327 Præstehistorie*Nedergaard, Paul*

Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag til en dansk præste- og sognehistorie (kirkelig geografi) 1849-1949. 1966-68. Bind 9A og 9B. Ribe stift

99.4 Biografier af enkelte personer*Andersen, Holger**Andersen, Holger*

Fra agerjord til kirkekor. 1971. 117 sider.

*Andersen, Holger**Andersen, Holger*

Fra kirkekor til nye spor. 1972. 133 sider.

Andersen, Lars Kanneworff

se

*Kanneworff Andersen, Lars**Christensdatter, Kirsten**Risbjerg Thomsen, S. K.*

Drama i landsbyen. Barnemord og natmandskonflikt i en vestjysk landsby for 200 år siden. [Kirsten Christensdatter i Hovgård, Vordog, myrder et barn. 1750]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 81-82).

*Dahl, P. Chr.**Pedersen, Jørgen*

Strandfogeden, opsynsmanden og bonden P. Chr. Dahl Holmsland Klit. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 77-78).

Erichsen, L. Mylius

se

*Mylius-Erichsen, L.**Fjord, Kristen*

Fiskeren der var kunstner. Da Kræ Fywer udstillede på Den Frie. (Tidsskrift for Redningsvæsen. Årgang 38, 1971, side 90-91).

*Holm, Kai**Holm, Kai*

Jyden han æ stærk aa sej. Erindringer. 1972. 168 sider, illustreret.

*Holm, Kai**Holm, Kai*

„Så smid dog de vestjydske træsko“. Teatererindringer. 1971. 154 sider, illustreret.

Jacobsen, Jesper Søndergaard

se

*Søndergaard Jacobsen, Jesper**Jespersen, Esbern**Skouvig, N. C.*

Minde for lærer Esbern Jespersen. [Resdal bavn]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 123-124, illustreret).

Kanneworff Andersen, Lars

Æ Rinum dowter. (Ringkjøbing Årbog 1971/72, side 2-14, illustreret).

*Kaae, Alfred**Bjerregård, Kr.*

Alfred Kaae [fyldte 80 år den 11. oktober 1972]. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 125-127, illustreret).

*Larsen, Thøger**Frederiksen, Carl Johan*

Barnet, afgrunden og digteren. Et Thøger Larsen-minde. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 23-31).

*Mattrup, Niels**Dam, N. Jensen*

Mattrups villa i Lemvig og kreaturhandler Niels Mattrup. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 109-121, illustreret).

*Munk, Kai**Bjerregaard, Jakob*

Pastor Munk i Vedersø. Nogle erindringer. 1971. 27 sider, illustreret.

Mylius-Erichsen, L.

L. Mylius-Erichsen. (Ringkjøbing Årbog 1970/71, side 3-18, illustreret).

*Nielsen, Martin**Nielsen, Martin*

En gammel postmands erindringer. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 89-92).

Nielsen, Thomas

Søby, N. C.

Thomas Nielsen – lærer, redaktør og politiker. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 37-53).

Søndergaard Jacobsen, Jesper

Boysen, Benny

Jesper Søndergaard Jacobsen. Født 13/6 1885, død 20/11 1971. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 73-75, illustreret).

Søndergaard Jacobsen, Jesper

Sandfeld, Gunnar

Bog anmeldelse. Jesper Søndergaard Jacobsen: Om slægt og egne oplevelser. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 103-105).

Søndergaard Jacobsen, Jesper

Søndergaard Jacobsen, Jesper

Om slægt og egne oplevelser. 1970. 212 sider, illustreret. [Privattryk].

Thøgersen Winther, Jens Mikael

se

Winther, Jens Mikael Thøgersen

Westerlund, N.

Westerlund, N.

Barndoms-, ungdoms- og alderdomserindringer fra Værn- og Tipper-enge i tiden fra ca. 1884 til 1964. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 97-107).

Winther, Jens Mikael Thøgersen

Winther, Chr.

Jens Mikael Thøgersen Winther. Født i Opsund, Brejning sogn, den 25. oktober 1874. Død i Kobe, Japan, d. 2. marts 1970. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 49-62, illustreret).

99.8 Stamtavler

Slægten fra Staulungård (i Haderup sogn).

Om brødrene Peder og Anders Knudsen, født 1798 og 1809, deres forfædre og efterkommere. Udgivet af Nordisk Slægtsforskning. 1970. 270 sider + 28 tavler.

Slægten fra Vester Vistorp (i Grove sogn).

Om Henrik Pedersen, født 1785, og hustru, deres forfædre og efterkommere. Udgivet af Nordisk Slægtsforskning. 1970. 148 blade + 17 tavler.

Slægten Hølmkjær i Sevel sogn. Om Jens Chr. Henriksen, født 1817, og hustru, deres forfædre og efterkommere. Udgivet af Nordisk Slægtsforskning. 1971. 132 blade + 5 tavler.

99.9 Stamtavler over enkelte familier

Fjord

Slægten Fjord fra Holmsland. – Om Niels Christensen Fjord, født 1836, hans forfædre og efterkommere. Udgivet af Nordisk Slægtsforskning. 1972. 76 blade + 7 tavler.

Herping

Efterkommere af Niels Christensen Herping fra Øster Herping i Trans. Samlet af Kr. Krarup og Kr. Gay. Redigeret og udgivet af Kr. Krarup, 1972, 12 sider.

Jensen (Hage)

Slægtsbog over slægten Jensen (Hage). Udgivet af Jydsk Slægtsforskning. 1971–1972. 108 blade + 12 tavler og 3 oversigtstavler.

Mølsted Ibsen

Slægten Mølsted Ibsen fra Hollingholt. Om Ib Simonsen, født 1822 i Assing, og hustru, deres forfædre og efterkommere. Udgivet af Nordisk Slægtsforskning. 1971. 60 blade + 2 tavler.

99.94 Slægtshistorie

Andrup

Noer, Viggo E.

Købmand Simon Christensen Andrups tilknytning til Lemvig. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 134-136).

Bang

Bang, Dora

Fra Fyn til Vestjylland. Lidt om et af Danmarks ældste slægtsnavne. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 132-134).

Boysen

Boysen, Benny

En hardsysselslægt. Slægts- og egnhistorie fra Vestjylland. 1972. 182 sider, illustreret + 1 tavle.

Sidelmann

Sidelmann, Vinkel

Lidt om en gammel slægt, som i mange år har haft tilknytning til Lemvig- og Holstebro-egnen. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 6, 1972, side 136-137).

Digte

Hjørt Gregersen, Niels

Hedens plovmand. Digt fra 1921 med melodi af Troels Saudal, Skave. (Hardsyssels Årbog. Række 2, bind 5, 1971, side 110).

REGISTER

omfattende personnavne (personer, der bare er nævnt, men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner. B angiver billede.

Andersen, H. C. (digteren) 21–24, 27

Andersen, Jens (Houen mølle) 93

Anmeldelser:

Benny Boysen: Søren Hampens saga 152-153

Eli Jepsen: Dansk førstidskultur for amatører 149–150

Alfred Kaae: Staby sogn 150–151

J. B. Strandbygaard: Ane- og slægtskabstavle for Mette Elisabeth og Jenge Pernille Strandbygaard 152

Arkiver:

Holstebro Byhistoriske Arkiv 157–158

Det Lokalhistoriske Arkiv i Heming 156

Ringkøbing Lokalhistoriske Arkiv 160

Bagning 129–131

Biblioteker. Sevel 123–128

Bindesbølgård skvatmølle (Adum) 90–91

Blicher, Steen Steensen (digteren) 25

Borris Landbrugsskole 57–58

Brødbagning 129–131

Bæg, Mads Jepsen (Bæksgård) 41

Bæg, Mads Pedersen (Bæksgård) 43

Bæg, Mikkel Pedersen (Bæksgård) 43–44

Bæg, Peder Madsen (Bæksgård) 42–43

Bækmarksbro marked 133–143, B 135

Bæksgård (gård i Tørring) 39–56, B 45

Bølling, Thomas Pedersen (præst i Tørring-Heldum) 51–52

Bøtcher, Petrus Johannes (præst i Sevel) 123, 127, B 128

Christensdatter, Anne (Bæksgård) 44–45

Christensdatter, Maren (Bæksgård) 46

Christensen, Niels Veye (Gamsmark) 52–53

Christensen Gamsmark, Jens (Gamsmark) 48, 53–55

Christensen Gay, Ove (Bæksgård) 48, 55–56

Christensen Kirkeby, Jens (Gamsmark) 48, 53–55

Christiansborgs brand 1884 5–15

Clasonsborg (Skarrild) 9–10

Clausdatter, Mette (Bæksgård) 43–44

Dragon- og Frihedsmuseet, Holstebro 159

Eg, Jens Madsen (Houen mølle) 93

Eg, Jens Møller (Houen mølle) 93

Eg, Thomas (Houen mølle) 93

Egnshistoriske samlinger:

Egvad Egnshistoriske Samling 154

Ulfborg-Vemb Kommunes Historiske Studiesamling 161

Vinderup-Egnens Samlerforening 161

Egvad Egnshistoriske Samling 154

Englandsrejse 57–68

Erntsen Woetmann, Christian (Houen mølle) 92

Fata morgana 5–38

Fiskeri. Storåen 109–111

Fiskeri. Tørring. Videbrev 46

Folkebogsamlinger. Sevel 123–128

Gamsmark, Jens Christensen (Gamsmark) 48, 53–55

Gamsmark (gård i Tørring) 50–54

Gay, Christen Ovesen (Bæksgård) 56

Gay, Ove Christensen (Bæksgård) 48, 55–56

Graversen, Laurids (Bæksgård) 45–46

Grøngård, Peder Madsen (Bæksgård) 47

Gøgl 137–140

Herning Museum 154–156

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 162–164

Hjemmebagning 129–131

Holstebro Byhistoriske Arkiv 157–158

Holstebro Friskole 72–74

Holstebro Museum 158

Houen mølle 87–93, B 89, B 91

Hvidkjær, R. L. (lærer, True) 57–68

Jensen, Anders (Houen mølle) 92–93

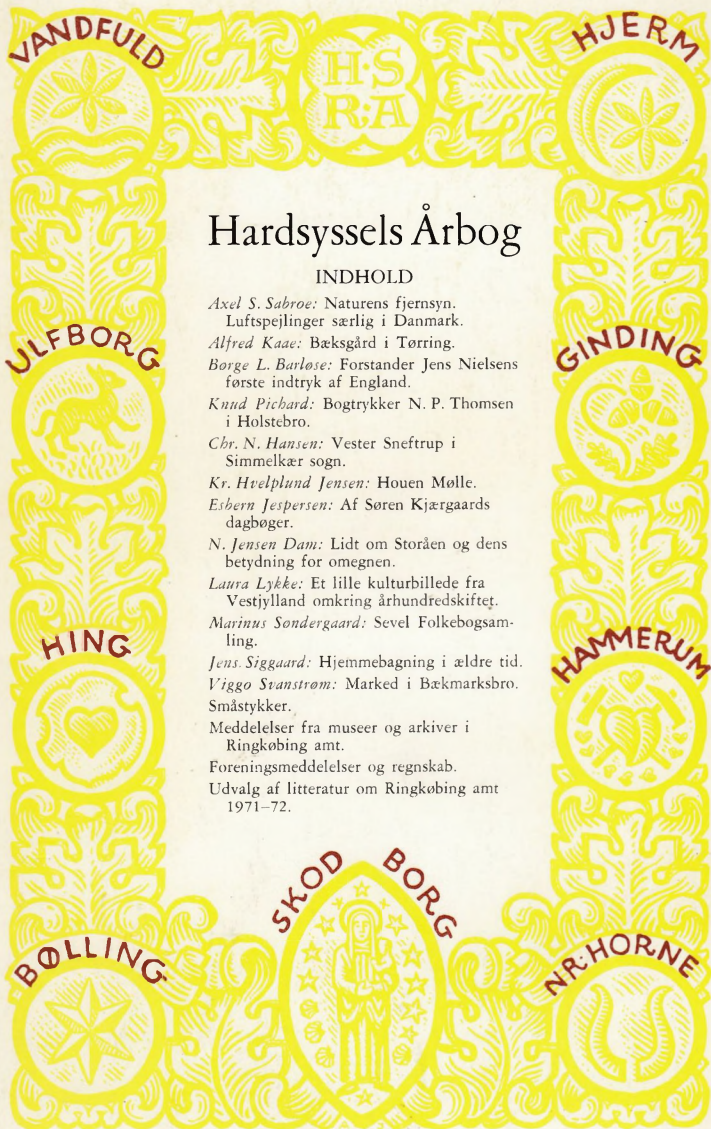
Jensen, Anders (lærer, Sevel) 127

Jensen, Hans Peiter (Bæksgård) 54–55

Jensen, Jens Chr. (Lemtorp) 53–54

Jensen, Mads (Bæksgård) 44

- Jensen, Peder Chr. (Vester Sneftrup)
83-84, B 84
- Jensen, Thomas Christian (Houen mølle) 93
- Jepsen Bæg, Mads (Bæksgård) 41
- Johansen, Karen (friskoleleder, Holstebro) 73
- Jürgens, Nicolaus (bartskeer, Tørring) 51-52
- Jørgensen, Nicolaus (bartskeer, Tørring)
51-52
- Kirkeby, Jens Christensen (Gamsmark)
48, 53-55
- Kjærgaard, Søren (amtsrådsmedlem, Vinding)
95-108, B 97
- Knudsen, Jens (Houen mølle) 92
- Kort. Nissum fjord 110
- Kaae, Alfred (lærer, Tørring) 145-148, B 147
- Labri, Professor (markedsøgler) 138-140, 142
- Larsen, Morten (frimenighedspræst, Holstebro)
72-74
- Lemvig Museum 159
- Lindskrog (gård i Tørring) 47
- Litteratur om Ringkøbing amt 165-174
- Lokalbibliografi 165-174
- Det Lokalhistoriske Arkiv i Herning 156
- Luftspejlinger 5-38
- Lykke, Laura (vinterlærerinde, Ulfborg)
117-121
- Madsen, Jens (Bæksgård) 46
- Madsen Bæg, Peder (Bæksgård) 42-43
- Madsen Eg, Jens (Houen mølle) 93
- Madsen Grøngård, Peder (Bæksgård) 47
- Markeder. Bækmarksbro 133-143
- Markedsøgl 137-140
- Mikkeldatter, Johanne (Bæksgård) 43
- Museer:
Dragon- og Frihedsmuseet, Holstebro 159
Herning Museum 154-156
Holstebro Museum 158
Lemvig Museum 159
Ringkøbing Museum 159-160
- Møller:
Bindesbølgård skvatmølle (Ådum) 90-91
Houen mølle 87-93
- Møller Eg, Jens (Houen mølle) 93
- Nielsdatter, Anne (Pinholt) 49
- Nielsen, Jens (forstæder, Borris Landbrugs-
skole) 57-68, B 59
- Nielsen, Laurids (Bæksgård) 41-42
- Nielsen, Søren (Houen mølle) 90-91
- Nissum fjord. Kort 110
- Nørre Vosborg (Ulfborg) B 148
- Olesen, Ove Christian (Bæksgård) 47-48,
53-54
- Ovesen Gay, Christen (Bæksgård) 36
- Pedersdatter, Dorthé (Kokholm) 44
- Pedersdatter, Maren (Bæksgård) 44
- Pedersen, M. D. (Professor Labri)
138-140, 142
- Pedersen Bæg, Mads (Bæksgård) 43
- Pedersen Bæg, Mikkel (Bæksgård) 43-44
- Pedersen Bølling, Thomas (præst, Tørring-
Heldum) 51-52
- Pinholt, Peder Sørensen (Pinholt) 49-50
- Pinholt (gård i Tørring) 46-50
- Planteavlsvforsøg 63-68
- Professor Labri (markedsøgler) 138-140, 142
- Provstevisitats. Ulfborg 119
- Ringkøbing Museum 159-160
- Ringkøbing amt. Lokalbibliografi 165-174
- Ringkøbing Lokalhistoriske Arkiv 160
- Ryttergods 42
- Sevel Folkebogsamling 123-128
- Skoleforhold. Ulfborg 117-121
- Slægtshistorisk Forening i Herning 157
- Steenen Blicher, Steen (digteren) 25
- Storåen 109-115
- Strømhjul 109, B 112
- Sørensen, Søren Peter (Kjærgaard)
(amtsrådsmedlem, Vinding) 95-108, B 97
- Sørensen Pinholt, Peder (Pinholt) 49-50
- Saabye, Carl Anton (kunstmaler) 148-149
- Therkelsen, Knud (Houen mølle) 92
- Thomsen, Niels P. (bogtrykker, Holstebro)
69-79, B 71
- Thorsminde. Slusen 114-115, B 114
- Turistsejlad. Storåen 111-113
- Ulfborg kirkebyskole 117-121
- Ulfborg-Vem Kommunes Historiske Studie-
samling 161
- Vester Sneftrup (gård i Simmelkjær)
81-85, B 82
- Veye Christensen, Niels (Gamsmark) 52-53
- Videbrev. Fiskeri i Tørring 46
- Vinderup-Egnens Samlerforening 161
- Woetmann, Christian Ernstsen
(Houen mølle) 92

Hardsyssels Årbog

INDHOLD

- Axel S. Sabroe:* Naturens fjernsyn.
Luftspejlinger særlig i Danmark.
- Alfred Kaae:* Bæksgård i Tørring.
- Børge L. Barløse:* Forstander Jens Nielsens første indtryk af England.
- Knud Pichard:* Bogtrykker N. P. Thomsen i Holstebro.
- Chr. N. Hansen:* Vester Sneftrup i Simmelkær sogn.
- Kr. Hvelplund Jensen:* Houen Mølle.
- Esbørn Jespersen:* Af Søren Kjærgaards dagbøger.
- N. Jensen Dam:* Lidt om Storåen og dens betydning for omegnen.
- Laura Lykke:* Et lille kulturbillede fra Vestjylland omkring århundredskiftet.
- Marinus Søndergaard:* Sevel Folkebogsamling.
- Jens Siggaard:* Hjemmebagning i ældre tid.
- Viggo Stvanstrøm:* Marked i Bækmarksbro. Småstykker.
- Meddelelser fra museer og arkiver i Ringkøbing amt.
- Foreningsmeddelelser og regnskab.
- Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1971-72.